

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı
Prehistorya Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**AŞIKLI HÖYÜK YERLEŞMESİNDE
ATEŞ YERLERİ ve KULLANIMI**

Melis UZDURUM

2501091233

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mihriban ÖZBAŞARAN

İSTANBUL 2013



YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Melis UZDURUM

Numarası : 2501091233

Anabilim/Bilim Dalı : Arkeoloji A.B.D.
Prehistorya Bilim Dalı

Danışman Öğretim Üyesi : Prof. Dr.
Mihriban ÖZBAŞARAN

Tez Savunma Tarihi : 21.06.2013

Tez Savunma Saati : 12.00'da

Tez Başlığı : "Aşıklı Höyük Yerleşmesinde Ateş Yerleri ve Kullanımı".

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. Mihriban ÖZBAŞARAN		Kabul
2-Prof. Dr. Nur BALKAN ATLI		Kabul
3-Yrd. Doç. Dr. Erkan KONYAR		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Burçin ERDOĞU		
2- Doç. Dr. Necmi KARUL		

AŞIKLI HÖYÜK YERLEŞMESİNDE ATEŞ YERLERİ ve KULLANIMI MELİS UZDURUM

ÖZ

Orta Anadolu Bölgesindeki Aşıklı Höyük MÖ 8500-7400 (*cal.*) yıllarına tarihlenen, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yerleşmesidir. Bu tez çalışmasında Aşıklı Höyük yerleşmesinde ortaya çıkarılan ateş yerleri incelenmiştir. Çalışmada ateş yerlerinin yapımı, kullanımı ve yerlerinin zaman içerisindeki olası değişimlerinin tespit edilmesi ve bina içlerinde bulunan ocakların, konut yapılarının düzenlenmesinde nasıl bir rol üstlendiğinin anlaşılması amaçlanmıştır.

Bu amaçla ateş yerlerinin teknolojik ve tipolojik tanımları, tasnifleri yapılmış, etnoarkeolojik çalışmalar ve deneysel uygulamalar çerçevesinde olası işlevleri anlaşılmaya çalışılmış, ateş yerleri ile ocaklı ve ocaksız binaların yatayda ve dikeydeki dağılımları, karşılaştırmaları yapılmıştır. Alınan sonuçlar, Aşıklı Höyük'te, 1000 yıllık süreçte, zaman içinde ateş yerlerinde değişim görüldüğüdür. Çalışmamız, bu değişimin yerleşmedeki diğer çalışma/uzmanlık alanlarında saptanan değişimlerle birlikte ele alınarak ilk yerleşik toplulukların yeni yaşam biçimine nasıl adapte oldukları konusuna katkıda bulunmaktadır.

FIRE INSTALLATIONS and THEIR USE IN AŞIKLI HÖYÜK

MELİS UZDURUM

ABSTRACT

Aşıklı Höyük, located in Central Anatolia, is a Pre-Pottery Neolithic settlement dated to 8500-7400 cal. BC. In this study, fire installations of Aşıklı Höyük have been investigated. The main aim of this study is to understand the possible changes in the construction, use and location of fire-places and the role of hearths in the organization of the buildings.

In order to reach this aim, fire installations were analyzed technologically and typologically; classified and compared to ethnographical and experimental examples that provide hints in understanding their possible functions. Analyses on stratigraphy and spatial distribution through time have also been carried out. The results indicated changes through time. Such changes, contextualised with other changes observed in the settlement, contribute in understanding the newly established way of living of the early sedentary communities.

ÖNSÖZ

Aşıklı Höyük Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yerleşmesinde ortaya çıkarılan ateş yerlerinin incelendiği bu çalışmada, ateş yerlerinin yapım, kullanım ve yerlerinin MÖ 9. bin yılın ikinci yarısından MÖ 8. bin yılın ortasına kadarki zaman dilimi içerisinde olası değişimlerinin tespit edilmesi ve bina içlerinde bulunan ocakların, konut yapılarının düzenlenmesinde nasıl bir rol üstlendiğinin anlaşılması amaçlanmıştır. Bu amaçla ateş yerlerinin teknolojik ve tipolojik tanımları, tasnifleri, yatayda ve dikeyde dağılımları yapılmış, olası işlevlerinin anlaşılması amacıyla etnoarkeolojik ve deneysel çalışmalardan yararlanılmıştır. Bu doğrultuda yürütülen çalışmalar, yerleşmedeki diğer çalışma/uzmanlık alanlarından elde edilen verilerle birlikte yerleşme dokusunun ve topluluğun sosyo-ekonomik yapısının anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Lisans eğitimime başladığım yıldan bu yana arkeoloji konusundaki bilgi, görüş ve eleştirileriyle bana yol gösteren, yetiştiren, bu alanda kendimi geliştirebilmem için olanak sağlayan, her koşulda destek ve hoşgörüsünü esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Mihriban ÖZBAŞARAN'a teşekkürü borç bilirim. Tez çalışmamın her aşamasında gösterdiği gayret ve özveri için kendisine minnettarım.

Tez çalışması öncesinde ve süresince tecrübelerini benimle paylaşan, farklı bakış açıları ve yorumlarıyla beni yönlendiren, her daim yüreklendiren Güneş DURU'ya ne kadar teşekkür etsem azdır. Çalışma sırasında sorularımı sabırla cevaplayan, görüşleriyle teze katkıda bulunan Nurcan KAYACAN'a, tez yazma aşamasında yaşadığım sıkıntıları benimle paylaşan, fikir ve destek veren, zaman ayırarak tezin çeşitli bölümlerini okuyan Berkay DİNÇER'e de çok teşekkür ederim.

Tez yazma süresi boyunca destek ve yardımlarını esirgemeyen Heval BOZBAY, Nejla KURT, Canay TUNÇER, Fatma KALKAN'a, danıştığım konularda beni aydınlatan, uzmanlık alanlarına başvurduğum durumlarda çalışmalarını hızlandıran

Margareta TENGBERG, Müge ERGUN ve Susan MENTZER’e yürekten teşekkür ederim.

Ocak çizimlerinin aydıngere geçirilme safhasında emek sarf eden, zaman kazanabilmem için benimle günlerce çizim yapan teyzem Çiğdem TAŞKIN’a, tez çalışması süresinde özellikle teknik konularda tecrübesine başvurduğum, yaşadığım her sorunda usanmadan yardımına koşan, sabır ve anlayışıyla daima yanımda olduğunu bildiğim Levent TORAMANLI’ya sonsuz teşekkürler. Yoğun bir çalışma temposu içerisinde olmasına rağmen, bana zaman ayırarak tezin türkçe yazım ve imla kurallarını titizlikle inceleyen, özetin ingilizce çevirisini hazırlayan dostum Sinem ŞAHİN’e ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bu yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) tarafından desteklenmiştir (Proje No: 17202). Mali katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Son olarak, çocuk yaşlarımda beni arkeolojiyle tanıştıran, eğitim hayatım boyunca bu işi yapabilmem için beni teşvik eden ve destekleyen dedem Muzaffer TAŞKIN’a, her anımda yanımda olan, umutsuzluğa kapıldığım zamanlarda bile bana olan inancını kaybetmeyerek kendi ayaklarım üzerinde durabilmem için emek sarf eden, beni güçlü kılan sevgili annem Emine Emel TAŞKIN’a sonsuz teşekkürler.

Melis Uzdurum

Mayıs 2013

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
ŞEKİL LİSTESİ	x
TABLO LİSTESİ	xv
KISALTMALAR LİSTESİ	xvii
GİRİŞ	1
1. KONUNUN TANITIMI, AMAÇ ve YÖNTEM	5
1.1. Araştırmanın Amacı	5
1.2. Kullanılan Yöntem	7
2. AŞIKLI HÖYÜK	10
2.1. Bölgenin Coğrafi Durumu ve Çevre	10
2.2. Yerleşmenin Konumu ve Genel Özellikleri	16
3. AŞIKLI HÖYÜK’TE ATEŞ YERLERİ: ANALİZ	26
3.1. Ateş Yerlerinin Tipolojik Analizi	27
3.1.1. ATY1: Levhasal taşlarla çevrili dörtgen planlılar	27
3.1.1.1. ATY1a: Baca/havalandırma açıklığı olanlar	32
3.1.1.2. ATY1b: Önlüklüler	34
3.1.1.3. ATY1c: Biçimsel değişikliğe uğrayanlar	35
3.1.2. ATY2: Kerpiçle çevrili dörtgen planlılar	37
3.1.3. ATY3: Dar ağızlı/girişli, dörtgen planlılar	39
	vii

3.1.4. ATY4: Çukur içi, derin dörtgen planlılar	42
3.1.5. ATY5: Çevresi sınırlandırılmamış taş döşemeliler	43
3.1.6. ATY6: Oval/yuvarlak planlı ateş çukurları	44
3.1.7. ATY7: Kubbeliler	47
3.1.8. ATY8: Tekil örnekler	49
3.2. Ateş Yerlerinin Yerleşme İçi Dağılım Analizi	53
3.2.1. Tipolojik Dağılım	54
3.2.1.1. Dikeyde/tabakalara göre ateş yerlerinin tipolojik dağılımı	56
3.2.1.2. Yatayda/aynı evredeki ateş yerlerinin tipolojik dağılımı	59
3.2.2. Mekansal Dağılım	65
3.2.2.1. Dikeyde/tabakalara göre ateş yerlerinin mekansal dağılımı	66
3.2.2.2. Yatayda/aynı evredeki ateş yerlerinin mekansal dağılımı	70
4. AŞIKLI HÖYÜK’TE ATEŞ YERLERİNİN YAPIM VE KULLANIM SÜRECİ	83
4.1. Hammadde Kaynakları ve Taş Cinsleri	83
4.2. Tutuşturma İşlemi ve Yakacak Kullanımı	84
4.3. Ateş Yerlerinin İşlevleri ve Kullanım Farklılıkları	90
4.4. Yenilemeler ve Kullanıma Son Verilmesi	102
5. ARA DEĞERLENDİRME	115
6. ORTA ANADOLU NEOLİTİK DÖNEM YERLEŞMELERİNDE ATEŞ ÇUKURU/OCAK/FIRIN KARŞILAŞTIRMALARI	127
6.1. Volkanik Kapadokya	127
6.1.1. Musular	127
6.1.2. Tepecik-Çiftlik	131
6.1.3. Köşk Höyük	134

6.2. Konya-Karaman Ovası	137
6.2.1. Boncuklu Höyük	137
6.2.2. Pınarbaşı	140
6.2.3. Can Hasan III	143
6.2.4. Suberde	145
6.2.5. Çatalhöyük	146
6.2.6. Erbaba	154
SONUÇ	157
KAYNAKÇA	168
EKLER:	
Ek.1: Aşıklı Höyük'te bulunan ateş yerlerinin listesi.	190
Ek.2: Aşıklı Höyük'te yenilemesi olan ateş yerlerinin listesi.	194
Ek.3: Aşıklı Höyük'te, değerlendirmeye alınmayan olası ateş yerlerinin listesi.	196
Ek.4: Aşıklı Höyük'te yakacak ve tutuşturucu olarak kullanılan ağaç türleri.	197
Ek.5: Aşıklı Höyük'te deneysel ocak yapımı.	198
Ek.6: Aşıklı Höyük'te deneysel uygulama: ocakta tezek yakılması.	201

ŞEKİL LİSTESİ

SAYFA

Şekil 1:	Aşıklı Höyük ateş yerleri veri tabanı formu.	8
Şekil 2:	Aşıklı Höyük ve çevresi hava fotoğrafı.	12
Şekil 3:	Batıdan Melendiz kıyısındaki Aşıklı Höyük.	15
Şekil 4:	Aşıklı Höyük, topografik plan.	17
Şekil 5:	Aşıklı 2-4 tabakalar, 4 GH güney ve doğu profilleri.	18
Şekil 6:	MÖ 8. bin yıl yerleşmesi, konut alanı yerleşme düzeni.	19
Şekil 7:	MÖ 8. bin yıl yerleşmesi, özel amaçlı yapılar alanı yerleşme düzeni.	20
Şekil 8:	MÖ 9. bin yıl yerleşmesi, 4 GH Derinlik açması, 4. tabaka.	21
Şekil 9:	MÖ 9. ve 8. bin yıl yerleşmesi, gömütler.	22
Şekil 10:	MÖ 8. bin yıl yerleşmesi, sürtmetaş aletler.	24
Şekil 11:	MÖ 8. bin yıl yerleşmesi, kemik aletler.	24
Şekil 12:	MÖ 8. bin yıl yerleşmesi, bezekli taş levha, pişmiş kilden hayvan figürini, boncuklar.	25
Şekil 13:	ATY1 Levhasal taşlarla çevrili dörtgen planlılar.	28
Şekil 14:	ATY1 Levhasal taşlarla çevrili dörtgen planlılar: (a) 3K açması, B.13, Sp.118 ATY 306. (b) 3K açması, A mekanı ATY 019. (c) 7N açması, SM mekanı, ATY 019. (d) 4 GH açması, RL mekanı, ATY 079. (e) 4 GH açması, AS mekanı, ATY 041.	29
Şekil 15:	ATY1 Levhasal taşlarla çevrili dörtgen planlılar: (a) 6J açması, GG mekanı, ATY 027. (b) 4 GH açması, P mekanı, ATY 046. (c) 4 GH açması, TT mekanı, ATY 093. (d) 2J açması, Z mekanı, ATY 039. (e) 6M açması, JH mekanı, ATY 013. (f) 5J açması, BO mekanı, ATY 013. (g) 4L açması, GO mekanı, ATY 013. (h) 4 GH açması, RI mekanı, ATY 067. (i) 4 GH açması, P mekanı, ATY 014.	30
Şekil 16:	ATY1 Levhasal taşlarla çevrili dörtgen planlılar: (a) 6N açması, KY mekanı, ATY 010. (b) 5O açması, EC mekanı, ATY 012. (c) 4 GH açması, P mekanı, ATY 032. (d) 4 GH açması, AS mekanı, ATY 041. (e) 4 GH açması, D mekanı, ATY 055.	31
Şekil 17:	ATY1a Baca/havalandırma açıklığı olanlar.	33

Şekil 18:	ATY1a Baca/havalandırma açıklığı olanlar : (a) 2J açması, Z mekanı (B.19, Sp.123), ATY 042 (317). (b) 4 GH açması, P mekanı, ATY 026.	33
Şekil 19:	ATY1b Önlüklüler.	34
Şekil 20:	ATY1b Önlüklüler: (a) 7M açması, KA mekanı, ATY 007. (b) 4L açması, GM mekanı, ATY 020.	35
Şekil 21:	ATY1c: Biçimsel değişikliğe uğrayanlar.	36
Şekil 22:	ATY1c: Biçimsel değişikliğe uğrayanlar, 5L açması, CV mekanı, ATY 019.	36
Şekil 23:	ATY2 Kerpiçe çevrili dörtgen planlılar.	38
Şekil 24:	ATY2 Kerpiçe çevrili dörtgen planlılar: (a) 5J açması, BH mekanı, ATY 053. (b) 3R açması, KL mekanı, ATY 013. (c) 13S açması, UR mekanı, ATY 001. (d) 5J açması, BI mekanı, ATY 050. (e) 4J açması, NF mekanı (B.10, Sp.111), ATY 051 (257). (f) 6O açması, LE mekanı, ATY 016. (g) 4N açması, HR mekanı, ATY 011. (h) B.1, Sp.15, ATY 085.	39
Şekil 25:	ATY3: Dar ağızlı/girişli, dörtgen planlılar.	40
Şekil 26:	ATY3: Dar ağızlı/girişli, dörtgen planlılar : (a) 6M açması, JG mekanı, ATY 022. (b) 4J açması, CB mekanı, ATY 027.	41
Şekil 27:	ATY4 Çukur içi, derin dörtgen planlılar.	42
Şekil 28:	ATY4 Çukur içi, derin dörtgen planlılar: (a) 2P açması, AR mekanı, ATY 001. (b) 3R açması, AO mekanı, ATY 015.	43
Şekil 29:	ATY5 Çevresi sınırlandırılmamış taş döşemeliler.	44
Şekil 30:	ATY5 Çevresi sınırlandırılmamış taş döşemeliler: (a) 3J açması, OF mekanı (B.7, Sp.106), ATY 250. (b) 3J açması, B.4, Sp.102, ATY 204. (c) 3PR açması, AB mekanı, ATY 002. (d) 4 GH açması, YS mekanı, ATY 103. (e) 4 GH açması, YS mekanı, ATY 164. (f) 4 GH açması, P mekanı, ATY 001.	44
Şekil 31:	ATY6 Oval/yuvarlak planlı ateş çukurları.	45
Şekil 32:	ATY6 Oval/yuvarlak planlı ateş çukurları: (a) 4 GH açması, Sp.16, ATY 094. (b) 4 GH açması, Sp.2, ATY 038, kömür çukuru Fea.51. (c) 4 GH açması, Sp.2, ATY 065. (d) 4 GH açması, Sp.2, ATY 073 (sol), ATY 065 (sağ). (e) 4 GH açması, Sp.3, ATY 057. (f) 2J açması, B.16, Sp.123,	

ATY 319. (g) 4 GH açması, UV mekanı, ATY 094. (h) 4 GH açması, Sp.2, ATY 037.	46
Şekil 33: ATY7 Kubbeliler.	48
Şekil 34: ATY7 Kubbeliler: (a) 3P açması, HG mekanı, ATY 001 (alt evre). (b) 3P açması, HG mekanı, ATY 001 (üst evre). (c) 12L açma güneybatısı, mekan adı belirsiz, ATY 007.	48
Şekil 35: ATY8: Tekil örnekler.	50
Şekil 36: ATY8: Tekil örnekler: 4P açması, T mekanı, ATY 034 ve 021: (a) kerpiç çevirme duvarı ve yükselti üzeri çakıлтаşı. (b) çakıлтаşı temelin yenilemesi. (c) son tabana ait ocak.	51
Şekil 37: ATY8: Tekil örnekler: (a) 2J açması, B.17, Sp.138, ATY 371. (b) 4R açması, N mekanı, ATY 008. (c) 4 GH açması, YV mekanı (Sp.3), ATY 171 (003). (d) 4K açması, CG mekanı, ATY 028. (e) 4J açması, EM mekanı, ATY 038. (f) 2J açması, YL mekanı, ATY 066.	52
Şekil 38: Tahrip/belirsiz olarak tanımlanan ocağın fotoğrafı ve çizimi.	55
Şekil 39: 4. ve 3. tabakaya ait ateş yerlerinin plan üzerinde tipolojik dağılımı.	58
Şekil 40: 2. tabakaya ait ateş yerlerinin yerleşme genelindeki tipolojik dağılımı.	62
Şekil 41: (a) Tutuşturmada kullanıldığı düşünülen silindirik nesneler. (b) Kfar Hahoresht'e bulunan ve ateş yakma levhası olarak yorumlanan kireç taşı nesne. (c) Aşıklı Höyük'te bulunan ve Kfar Hahoresht'e bulunan ateş yakma levhalarına benzeyen taş nesneler.	86
Şekil 42: (a) hayvansal öğelerin minimum pişme süresi. (b) bitkisel öğelerin minimum pişme süresi.	88
Şekil 43: (a) Mikromorfoloji örneği alınan ocak 4 GH, B.6, Sp.6, ATY 049. (b) Toprak örneğine ait ince kesit.	89
Şekil 44: Ateş çukurlarının yapım tekniklerindeki farklılıklar: (a) Çay taşı döşeli ateş çukuru, 4 GH, Sp.3, ATY 057. (b) İçi taşlarla doldurulmuş ateş çukuru, 4 GH, Sp. 2, ATY 038. (c) İçinde taş bulunmayan ateş çukuru, 4 GH, Sp.2, ATY 050.	92
Şekil 45: Közün muhafaza edilmesi için kullanıldığı düşünülen, ocağın yanında bulunan maltız/yerli mangal örneği, 5J, BH mekanı, ATY 014.	95
Şekil 46: 4 GH, ateşe maruz kalan hayvan kemikleri ve bitki kalıntıları.	97

Şekil 47:	Ali Kosh'ta bulunan fırın ve kesiti.	99
Şekil 48:	4 GH açması 2. tabakaya ait binaların evrelere göre dağılımı.	103
Şekil 49:	2-3 JK 3. ve 2. tabakaya ait binaların evrelere göre dağılımı.	105
Şekil 50:	Yenileme sırasında kenar ya da döşeme taşları alınan ocaklar.	108
Şekil 51:	Yenileme dolgularını ya da ocak altındaki dolguları gösteren kesitler: (a) 4 GH açması, P mekanı, ATY 032. (b) 4O açması, HY mekanı, ATY 024. (c) 4 GH açması, RI mekanı, ATY 067 ve 075. (d) 4 GH açması, D mekanı, ATY 055. (e) 4 GH açması, TT mekanı, ATY 093. (f) 4 GH açması, AS mekanı, ATY 041. (g) 4 GH açması, P mekanı, ATY 046. (h) 3J açması, I mekanı, ATY 038.	111
Şekil 52:	Ocakların kullanım süreci: (a) 3K açması, B. 13, Sp. 118, üzeri kül tabakasıyla örtülü ocak (ATY 306). (b) 4 GH açması, YS mekanı, üzerinde kuzu iskeleti olan ateş yeri (ATY 164 ve 169). (c) 4J açması, B.7, EM mekanı (Sp. 108), üzerinde <i>cluster</i> bulunan ocak (ATY 048).	112
Şekil 53:	(a) 4 GH, 2 nolu açık alanda yenilenerek kullanılan ateş çukuru.	113
Şekil 54:	Ateş yerlerinin açık alan ve binalara göre dikeyde tipolojik dağılımı.	115
Şekil 55:	Ateş çukurlarında uygulanan pişirme yöntemleri: (a) Üzeri toprakla örtülen ateş çukurları. (b) Üzeri kapatılmayan ateş çukurlarında kuru sıcaklıkta pişirme. (c) Haşlama yöntemi.	122
Şekil 56:	Güncel Narteks Bitkisi.	124
Şekil 57:	Kenan Tepe'de bulunan tandır kalıntıları: (a)D.5 5126; (b) G. 9.7.	126
Şekil 58:	Orta Anadolu Bölgesi Neolitik Dönem yerleşmeleri.	127
Şekil 59:	Musular planı.	128
Şekil 60:	Musular, kırmızı kireç tabanlı yapının planı ve ocağı.	129
Şekil 61:	Tepecik-Çiftlik, 4. tabaka durum planı.	132
Şekil 62:	Tepecik-Çiftlik, 5. tabaka ve fırın tabanı.	133
Şekil 63:	Köşk Höyük ev planı, solda II. tabaka, sağda III. tabaka.	135
Şekil 64:	Köşk Höyük: (a) III. tabaka evlerinden biri. (b)Kalkolitik Dönem, I. kat fırını. (c) Kalkolitik Dönem, I. kat tandırı.	136

Şekil 65:	Boncuklu Höyük, 9. bin yıl binası.	138
Şekil 66:	Boncuklu Höyük'te bulunan ocaklar, soldaki M alanı, sağdaki B.1.	139
Şekil 67:	Pınarbaşı, B alanı kaya sığınağında Epi-Paleolitik Çağ ve Neolitik Çağ dolgularının kesiti.	140
Şekil 68:	Pınarbaşı, B alanı 7. bin yıl yapısı.	141
Şekil 69:	Can Hasan III yerleşme planı.	144
Şekil 70:	Suberde, depolama ya da tandır amacıyla kullanıldığı düşünülen öge.	146
Şekil 71:	Çatalhöyük, tabaka IV ve V'deki binaların iç mekandaki niteliklerinin dağılımı.	147
Şekil 72:	Çatalhöyük, pre 12-10 ve 9. yapı katlarına ait bina ve bina içi öğeler.	150
Şekil 73:	Çatalhöyük, 8. ve 7. yapı katları.	151
Şekil 74:	Çatalhöyük, fırın kalıntısı.	152
Şekil 75:	Çatalhöyük, ocak ve fırınların konumu.	153
Şekil 76:	Erbaba, 1974 durum planı.	155

TABLO LİSTESİ

SAYFA

Tablo 1:	Ateş yerlerinin yerleşme genelindeki tipolojik dağılımı.	56
Tablo 2:	4. ve 3. tabakaya ait açık alan ve binalarda bulunan ateş yerlerinin tipolojik dağılımı.	57
Tablo 3:	Tabaka ve evrelere göre ateş yerlerinin tipolojik dağılımı.	59
Tablo 4:	Açık alan ve binalarda bulunan ateş yerlerinin tabakalara göre tipolojik dağılımı.	60
Tablo 5:	Konut alanı, özel amaçlı yapılar alanı ve kuzeydoğu alanda bulunan ateş yerlerinin tipolojik dağılımı.	61
Tablo 6:	Ateş yerlerinin binaların oda sayısına göre tipolojik dağılımı.	63
Tablo 7:	Ocakların bina içerisindeki konumuna göre tipolojik dağılımı.	64
Tablo 8:	Ocakların bina içerisindeki yönüne göre tipolojik dağılımı.	64
Tablo 9:	Ocakların, mekandaki ortalama büyüklüğüne göre tipolojik dağılımı.	65
Tablo 10:	4. ve 3. tabakaya ait ocaklı ve ocaksız binalar ile açık alanların tabakalara ve evrelere göre dağılımı.	66
Tablo 11:	4. ve 3. tabakaya ait ateş yerlerinin bina ve açık alanlardaki dağılımı.	67
Tablo 12:	4. ve 3. tabakaya ait ocaklı ve ocaksız binaların oda sayısına göre dağılımı.	68
Tablo 13:	Ocaklı binaların yerleşme genelindeki dağılımı.	70
Tablo 14:	2. tabakaya ait ocaklı ve ocaksız binaların evrelere ve oda sayısına göre dağılımı.	72
Tablo 15:	Tabaka ve evrelere göre ateş yerlerinin konumu.	73
Tablo 16:	2. tabaka konut alanındaki ocakların konum ve yön dağılımı.	74
Tablo 17:	2. tabaka konut alanındaki ocakların bina içerisindeki yönünün evrelere göre değişimi.	75
Tablo 18:	2. tabaka konut alanındaki ocakların bina içerisindeki konumunun evrelere göre değişimi.	75
Tablo 19:	Konut alanı 2C, B, A ve 2D, C, B, A evrelerine ait ocaklı ve ocaksız kazılan tüm binalar.	76

Tablo 20:	Konut alanı 2C, B, A ve 2D, C, B, A evrelerine ait ocaklı ve ocaksız tanımlı binalar.	76
Tablo 21:	Konut alanı 2D, C, B ve A evrelerine ait ocaklı ve ocaksız binaların oda sayısına göre dağılımı.	77
Tablo 22:	Konut alanı 2D, C, B ve A evrelerindeki ocaklı ve ocaksız binaların ortalama büyüklüğü (m ²).	78
Tablo 23:	Konut alanı 2D, 2C, B ve A evrelerine ait ocaklı mekanların ve ocakların büyüklüğü (m ²).	80
Tablo 24:	Ocaklı ve ocaksız mekanlarda bulunan iskeletlerin yanık durumuna göre dağılımı.	80
Tablo 25:	Ocaklı ve ocaksız mekanlarda bulunan iskeletlerin yaş dağılımı.	81
Tablo 26:	Ocaklı ve ocaksız mekanlarda bulunan yetişkin bireylerin cinsiyet dağılımı.	82
Tablo 27:	Ocak ve ateş çukurlarında bulunan hayvan kemiklerinin açık alan ve binalardaki türsel dağılımı.	91
Tablo 28:	Yenilenen ateş yerlerinin tipolojik dağılımı.	107
Tablo 29:	Isı nedeniyle parçalanmış taşların yenilemesi olan ve olmayan ocaklardaki dağılımı.	110
Tablo 30:	2. tabaka, 2011 yılında kazılan ocaklarda bulunan bitki kalıntılarının dağılımı.	110
Tablo 31:	Ateş çukurlarının temizlik durumu.	114

KISALTMALAR LİSTESİ

AH	: Aşıklı Höyük
ATY	: Ateş Yeri
B.	: Building/Bina
bkz.	: Bakınız
BC	: Before Christ
BP	: Before Present
C	: Centigrade/Santigrat
Cal.	: Calibre/Kalibre
cm	: Centimetre/Santimetre
Ed.	: Editor /Editör
Eds.	: Editors/Editörler
F.	: Feature
Fig.	: Figür
GÖ	: Günümüzden Önce
km	: Kilometre
lbs	: Libres
m	: Metre
m ²	: Metrekare
mm	: Milimetre
MÖ	: Milattan Önce
PPNA	: Pre-Pottery Neolithic A
PPNB	: Pre-Pottery Neolithic B
s.	: Sayfa
Sp.	: Space
t.y.	: Tarih Yok
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
Yak.	: Yaklaşık
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

İnsanoğlunun ateşi kontrol altına alması ısınma, aydınlanma, barınma, korunma, haberleşme, pişirme gibi temel gereksinimlerini sağlamak amacıyla attığı en önemli adımlardan biridir. Görece kısa bir zaman dilimi içerisinde bu eylem sürdürülebilir hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelerek sosyo-ekonomik yapılaşmalarda, üretim faaliyetlerinde, simgesel değerlerin kazanılmasında, kısacası insanın kültürel ve biyolojik evriminde etkin bir rol oynamıştır.

Ateşin denetim altına alındığına dair ilk kanıtlar Güney Afrika'ya, 1,6-1 milyon yıl öncesine dek gitmektedir. C. K. Brain ve A. Sillen'in 1988 yılında Swartkrans mağarasında bulunan kemikler üzerinde yaptığı çalışmalar, ulaşılan ısının ancak ocak/kamp ateşiyle sağlanabileceğini göstermiştir (Brain-Sillen, 1988: 464-466). Kemiklerdeki yanık izlerinin bilinçli yakılan bir ateş sonucu oluşup oluşmadığı konusunda yapılan tartışmalar sürerken, Wonderwerk mağarasında son yıllarda bulunan kalıntılar bu konuya kısmen açıklık getirmiştir. F. Berna ve ekibi tarafından sürdürülen çalışmalar (Berna vd., 2012) sırasında mağarada küllerle karışık yanmış dal parçalarına, kemiklere ve taş aletlere rastlanmıştır. Yapılan incelemeler (Beaumont-Vogel, 2006) kemiklerin 65 BC'de ateşe maruz kaldığını göstermiştir. Ancak Antropolog F. Berna bu konuda temkinli olunması gerektiğine dikkat çekerek, etin çiğ olarak yendikten sonra ateşin içine atılmış olabileceği ihtimali üzerinde durur.

Ateşin denetim altına alındığının öngörüldüğü, GÖ 790 bin'e tarihlenen Gesher Benot Ya'aqov'da (GBY, İsrail) yanmış odun parçalarına, yenilebilir yanmış yabani bitkilere ve çok sayıda yanmış çakmaktaşı parçalarına rastlanmıştır (Alperson-Afil, 2012). Çakmaktaşılarındaki yanık izleri üzerinde yapılan analizler bunların ocak ateşiyle ulaşılabilecek türde olduğunu göstermiştir (Goren Inbar, 2004). Çin'de 500-200 bin yıl önceye tarihlenen Zhoukoudian'da (*Chou-K'ou-Tien*) ise Pekin Adamı olarak adlandırılan *Homo erectus pekinensis*'in ateşi kontrollü olarak kullandığına dair kanıtlar mevcuttur. Mağarada ocak benzeri kalıntılar, yanmış hayvan kemikleri

ve kül tabakaları bulunmasına karşın, ocaklarda yakma eylemine dair *in situ* öğelere rastlanmamıştır (Weiner vd., 1998).

Avrupa’da GÖ 400-300 bin yıla kadar ateşin kontrol altına alındığına dair kanıt bulunmamaktadır. Buna karşın GÖ 400 bine tarihlenen İngiltere’deki Beeches Pit, Almanya’daki Schöningen’de yanmış odun ve çakmaktaşı parçaları ve ocak olarak yorumlanan ögeler bulunmuştur. Aynı döneme tarihlenen Terra Amata (Fransa) ve Vértesszöllös’te (Macaristan) bulunan tanımlı ocaklarla kontrollü ateşten sorunsuz şekilde söz edilebilir (Roebroeks-Villa, 2011).

Ateş yerleriyle ilgili ilk kalıntılar değişik biçimlerde ve kullanım amaçlarının da birbirinden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Bazı ateş yerleri çok küçüktür ve çukurdan ziyade düz bir zeminde yakılan ateş izlerinden oluşur. Bazıları ise sığ bir çukur açılarak kullanılmış olmalıdır. Ateş çukuru olarak tanımlanan bu alanlarda çoğunlukla ısı etkisiyle parçalanmış taşlar ve birikinti tabakaları bulunur. Ateşin, toprağa açılan bir çukur içerisinde açık alanlarda ısınma, pişirme gibi amaçlarla kullanılması durumu, Alt Paleolitik’e dek uzanmaktadır (Barbetti, 1990: 178).

Ateş yeri/ocakların, açık alanlardaki kullanımı süregelirken, Erken Natuf’tan itibaren ilk kez kapalı mekanlara da yapılmaya başladığı görülür (*cal.* MÖ 12.650-11.250). Yakınoğu yerleşmelerinden Ain Mallaha ve Tell Mureybet’teki (II. evre) oval biçimli toprağa yarı gömük barınaklarda ocaklar odaların ortasında yer alır ve oval planda yapılmıştır (Wright, 2000). Benzer ocaklar PPNA’da (*cal.* MÖ 10.450/050-8.800) Nahal Oren, Jericho, PPNB erken evrelerinde (*cal.* MÖ 8.800-7.550) ise Jericho gibi yerleşmelerden takip edildiği üzere zemin üzerine yerleştirilen taşlarla oluşturulmuş döşeme biçimindedirler (Molist, 1986).

Dörtgen ya da dörtgene yakın biçimli binaların yapılmaya başlamasıyla ocakların biçimsel olarak değişmeye başladığı görülür. Örneğin Çayönü, Izgara Planlı Yapılar Evresi’nde (yak. GÖ. 9.400-9.100 (?)) taş döşeme üzerine özenli sıvası ile dikkat çeken ocaklar dörtgene yakın planda yapılmıştır (Erim-Özdoğan, 2007: 66)

Yakındoğu PPNB erken evrelerine tarihlenen Munhata ve Beisamoun'da da benzer planda ocaklar yer almaktadır. Bu ocaklar mekan duvarına yakın biçimde, odanın ayrı bir bölümüne inşa edilmiştir (Wright, 2000). Neolitik Dönem'in erken evrelerinde ocağa yüklenen işlev mekan düzenlemesini ve kullanımını şekillendirmeye başlamış olmalıdır.

Neolitik Dönem başlarında görülen bir diğer değişim kubbeli fırınların ve tandırların inşa edilmesidir. Tezde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere kubbeli fırınlar düz bir zemin üzerine, tandırlar ise toprağa açılan çukur içerisine yapılan öğelerdir ve her ikisi de fırın olarak tanımlanmaktadır. Fırınlar yerleşik yaşamın ölçütlerinden biridir, zira yapımı zaman ve emek gerektiren öğelerdir. Başlangıçta ısı enerjisinin korunması ve yüksek sıcaklığa ulaşılmasını gerektiren besin maddelerinin ve nesnelerin yapımında kullanılan fırınlar zamanla toplumsal iş bölümü ve uzmanlaşmaları tetikleyen öğeler olmuştur (Uhri, 2003: 48-49, 66-67).

Neolitik'te görülmeye başlayan kubbeli fırınların ilk örneklerine Mezopotamya, İran ve Anadolu'da rastlamak mümkündür. PPNB'nin geç dönemlerinde (*cal.* MÖ 7.550-6.850) Ain Ghazal ve Basta yerleşmelerinde, Ali Kosh'ta basit yapıda fırınlar ortaya çıkarılmıştır (Hole vd., 1969; Wright, 2000). Cafer Höyük'ün erken evrelerine ait bir binanın kuzey odasında at nalı biçiminde ocak, güney odasında ise köşeye yapılmış kubbeli kerpiç bir fırın vardır (Cauvin vd., 2007: 100). Çanak Çömlekli Neolitik Dönemi takiben fırınlar mekan içerisinde ocaklarla birlikte kullanılan vazgeçilmez yapı öğeleri olmuş, biçimsel olarak birtakım değişikliklere uğramıştır. Örneğin, Göller Bölgesi'ndeki Höyücek'te, Erken Neolitik II yerleşmeleri evresinde önünde kül yalağı olan, dörtgen biçimli düz çatılı büyük fırınlar bulunmuştur. Fırınlar evlerin kapı aksı üzerinde, karşı duvara dayalı olacak şekilde yapılmıştır (Duru, 2007: 339, 345). Batı Anadolu, Ulucak Höyük'teki fırınlar dörtgen ve yuvarlak planda yapılmıştır. Fırınlar çoğu zaman ocaklarla yan yana inşa edilmiştir ve yakınlarında bir ışık bulunur (Çilingiroğlu-Çilingiroğlu, 2007: 364-365). Başka bir örnek, Güneydoğu Anadolu'da bulunan Salat Cami Yanı'nda ise (Orta evre) ocakların

yanısıra ince ve uzun söbe biçimli çok sayıda tandır açığa çıkartılmıştır (Miyake, 2007: 39).

Bu bilgiler doğrultusunda, Paleolitik'te ateşin kontrollü olarak insan eliyle yakılmasını takip eden süreçte kullanılan basit ateş yerlerinin yerleşik yaşama geçiş sürecinde değişime uğradığı anlaşılmaktadır. Bu değişim keskin sınırları olmayan, geçmişe kısmen sadık kalınarak yeni yaşam biçimlerinin şekillendiği bir sürecin ürünüdür. Bu sürecin temsilcisi olan Neolitik dönem, içerisinde farklı dinamikleri barındıran geniş bir zaman dilimini kapsar. Neolitik dönem boyunca ocaklar sadece ateşin kontrol altında tutularak ısınma ve pişirme gibi temel gereksinimlerin karşılanması için kullanılmakla kalmamış, zamanla barınakların/evlerin vazgeçilmez bir parçası haline gelerek mekanla özdeşleştirilen birer kalıcı yapı öğelerine dönüşmüştür. Zamanla belirli kurallar gözetilerek yapılmaya başlamış, farklı ihtiyaçlar doğrultusunda biçimsel çeşitliliğe uğramıştır.

Aşıklı Höyük'te 1989-1996 yılları arasında açığa çıkartılan 8. bin yıl yerleşmesine ait toplam 77 ocak (2. tabaka) incelenmiştir (Özbaşaran, 1998). Ancak bu tarihten sonra yerleşmenin en eski tabakalarına ulaşmak amacıyla yapılan çalışmalar, yeni sorunsallar dahilinde uygulanan yeni kazı ve belgeleme sistemi tüm ateş yerlerinin yeniden ele alınmasını gerektirmiştir. Tez çalışmasında, ateş yerlerinin 77'si dahil, tümü incelenmiştir.

Bu tez çalışmasının konusunu oluşturan Aşıklı Höyük'te tanımlanmış tüm ocak, fırın ve ateş çukurları için 'ateş yeri' genel tanımı kullanılmıştır. Ocak sözcüğü, *ateş yakmaya yarayan, pişirme, ısınma vb. amaçlarla kullanılan yer* anlamına gelir. Başka bir deyişle ocak, fırın ve ateş çukurlarını da kapsayan genel bir ifadedir ve 'ateş yeri' ile aynı anlamı taşır. Ancak tez çalışmasında 'ocak' sözcüğü, fırın ve ateş çukuru sözcükleriyle karışmaması adına, sadece belirli tipleri nitelemek için kullanılmış, genel ifadelerde ise 'ateş yeri' (ATY) tanımı tercih edilmiştir.

1. KONUNUN TANITIMI, AMAÇ ve YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Amacı

Tez çalışmasında ele alınan kültür süreci, ‘Neolitik’ olarak tanımlanan, göçer ve avcı-toplayıcı yaşam biçiminden yerleşik yaşama geçilen, ilk tarım denemelerinin ve hayvan evcilleştirmenin başladığı, mimarının zaman içerisinde gelişim gösterdiği, toplumların sosyo-ekonomik yaşamının değişim geçirdiği bir dönemi kapsamaktadır.

Aşıklı Höyük, bu geçiş sürecinin yaşandığı yerleşmelerden biri, Orta Anadolu Bölgesi’nin Kapadokya kesiminde şu an için araştırılmakta olan tek örneğidir. Bugüne kadarki veriler kapsamında Orta Anadolu’daki Neolitikleşme süreciyle ilgili farklı görüşler öne sürülmüştür. Bir grup biliminsanı bu sürecin Yakındoğu kökenli olduğu ve çekirdek bölgede yaşanan gelişmelerin Orta Anadolu’ya yayıldığı görüşündedir (Gérard-Thissen, 2002; Cauvin, 2002). Başka bir grup biliminsanı ise özgün bir Neolitikleşme süreci yaşandığına işaret eder (Gebel, 2004). Aşıklı Höyük’te 1989 yılında başlayan kurtarma kazıları sonucu, yerleşmenin 9. bin yıl sonu ile 8. bin yıla tarihlenen yaşamı hakkında elde edilen veriler, Aşıklı sakinlerinin fazla değişime uğramadan süregelen bir topluluk olduğu şeklinde yorumlanmıştır (Esin-Harmankaya, 2007). Ancak mevcut değerlendirme ve sonuçları takiben 2010 yılında yerleşmedeki Neolitikleşme sürecinin nasıl geliştiği, zaman içerisindeki olası değişimlerin yaşamı nasıl etkilediği gibi yeni sorunsallarla başlayan yeni dönem kazıları, yerleşmenin 9. bin yıl ortalarında iskan edilmeye başladığını, 1000 yıl boyunca kesintisiz olarak aynı yerde yaşandığını ve bu süreçte yaşanan değişimlerin yavaş, aşamalı ve kendine özgü bir yapısı olduğunu göstermektedir. Bu yaşam tarzı, Yakındoğu ile karşılaştırıldığında özgün bir Neolitikleşme sürecine işaret eder (Özbaşaran, 2012: 145).

Bu bağlamda, bugünkü veriler ışığında özgün bir Neolitikleşme sürecine sahip olduğu kabul edilebilecek olan Orta Anadolu’da, yerleşik yaşama geçişin ve yeni

yaşam koşullarının benimsenmesine örnek teşkil eden Aşıklı Höyük'te, ateş yerleri/ocakların zaman içindeki değişimlerinin incelenmesi yoluyla bu sürecin anlaşılmasına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır. Araştırmalar sırasında gözlemlenen ateş yerleri/ocaklar, bunların yapım, kullanım ve yerlerindeki değişimler, topluluğun mekan kullanımı ile olan ilişkilerini yansıtmakta ve yerleşik yaşamın zaman içindeki değişimine ışık tutacak veriler barındırmaktadır. Söz konusu öğelerin incelenmesi ile Aşıklı gibi, yerleşik yaşama geçmiş, yerleşiklikle birlikte ortaya çıkan, gelişen dönüşümlerin 1000 yıl boyunca kesintisiz olarak aynı yerde izlenebildiği bir yerleşmede, ateş yerleri ve kullanımının topluluğun yaşam biçiminin resmedilmesindeki rolü ve yaşam pratiklerine katkısının anlaşılması, çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır.

“Aşıklı Höyük Yerleşmesinde Ateş Yerleri ve Kullanımı” başlığıyla ele alınan çalışmanın temel çıkış noktası, yerleşmedeki değişimlerin (teknolojik, ekonomik ve sosyal) adım adım takip edilebilirliği olmuştur. Kazılarda ortaya çıkarılmış ateş yerleri/ocakların ve bunlarla ilişkili öğelerin tanımları, tasnifleri, yatayda ve dikeyde karşılaştırılmaları, dağılımları doğrultusunda 1000 yıllık zaman süreci içerisindeki değişimleri ortaya çıkartmak, tez çalışmasının temel hedefidir. Ateş yerleri/ocakların olası işlevleri, ısınma, pişirme uygulamalarına, ocaklı ve ocaksız binaların ilişkileri vasıtasıyla yapı grupları ve konut olarak kullanılan binaların saptanmasına ve buna bağlı olarak dolaylı yoldan da olsa topluluğun sosyal yaşamını anlamaya yöneliktir. Yapı içlerinde yer alan ocaklar, binaların nitelikleri ve kullanımları vasıtasıyla Aşıklı'daki yaşamın anlaşılmasını sağlama yolunda katkıda bulunacak en önemli yapı öğeleridir. Bu nedenle tezin, bir diğer amacı da, topluluğun sosyal organizasyonunun anlaşılmasına katkıdır. Ocaklı binaların, bilhassa karasal iklime sahip bir bölgede, kış aylarında ana yaşam mekanı olduğu kabul edilirse, Aşıklı'daki konut yapılarının düzenlenmesinde ocakların belirleyici bir rol üstlendiği öne sürülebilir. Konut yapıları ile ocaklı ve ocaksız mekanların ilişkilerinin sorgulanması, yerleşme dokusunu ve topluluğun sosyo-ekonomik yapısını anlamaya katkıda bulunacaktır.

1.2. Kullanılan Yöntem

Tezde kullanılan tüm ölçüm, değerlendirme, analiz ve istatistikler 1989-2004 ve 2006-2012 yılları arasında açığa çıkartılan ateş yerlerinin mevcut bilgisine göre yapılmıştır. Ateş yerlerinin değerlendirilmesi sırasında kullanılan yöntemler şunlardır: biçimsel özellikler (tipoloji), yapım özellikleri (teknoloji), işlevsel özellikler, etnoarkeolojik çalışmalar ve deneysel uygulamalar.

İlk aşamada yapılan kaynak taraması ile ateşle ilişkili yapı öğeleri tanımlanmış, kazı çalışmaları sırasında tutulan günlük defter, rapor, fotoğraf arşivi ve detay çizimlerin incelenmesi yoluyla ulaşılan bilgi sınıflandırılmış, böylelikle kendi içerisinde tanımlanan her bir verinin birbiriyle olan bağlamı belirlenerek istatistiksel analizi yapılmıştır.

İkinci aşamada her bir ateş yerinin yapım teknolojisi değerlendirildikten ve yapımı sürecinde nasıl bir yol izlendiği anlaşıldıktan sonra, bu ateş yerlerinin biçimsel özelliklerindeki benzerlik ve farklılıkların saptanması amacıyla tipolojik ayrımı yapılmıştır. Bu değerlendirme esnasında, tüm ateş yerleri 1/20 ölçekte ayrı ayrı çizilip belgelenmiş, biçimsel özelliklerine göre sınıflandırılmış ve bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Tipolojik ve teknolojik olarak değerlendirilen her bir ateş yerinin nicel ve nitel bilgisi, kazı sırasında oluşturulan veritabanı programına girilmiştir. Her bir ateş yeri için oluşturulan veri formu ile hem eş zamanlı erişim ile güvenli veri bütünlüğü sağlanmış, hem de ocakların mekansal ve kronolojik dağılımının yapılmasında pratik bir altyapı oluşturulmuştur (Şekil 1).

Üçüncü aşamada ateş yerlerinin biçimsel özellikleri ile mekan kullanımı arasındaki bağlamın açıklanabilmesi ve zaman içerisindeki değişim ya da durağanlığının ne ölçüde gerçekleştiğinin tespit edilebilmesi için tipolojik olarak tanımlı ateş yerlerinin yatayda ve dikeyde, tipolojik ve mekansal dağılımı yapılmıştır.

Aşıklı Höyük

Yapı öge: Tarih: Çizim Foto Liste Orta Anadolu

Mahalle: Tip: Yenileme:

Açma: Evre: Isk:

Bina: Taban kodu: Yank:

Mekan: Mek tab kodu: Aynı Bölme:

Birimleri: Ocak boyut: Derinlik: evrede:

Yeri: Mekan boyut: DİKKAT:

Yön: Bina: Açık alan:

Konum: Bina Türü:

☐ Kül ☐ Kenar Taşları ☐ Yüzdürme ☐ Kerpiç ☐ Obsidiyen

☐ Kömür ☐ Kerpiç Sınırı ☐ Fitolit ☐ Toprak ☐ Kemik

☐ Yank izi ☐ Kerpiç Kol ☐ Mikromorfoloji ☐ Pigment ☐ Buluntu

☐ Sıva ☐ Çatlak taş ☐ Arkeomagnetizma ☐ Surtme Taş

☐ Duvarda is ☐ Baca ☐ Dendrokronoloji ☐ Mekan

☐ Ocak önluğu ☐ Tahrip ☐ C-14 ☐ Ocak

☐ Çaytaşı döşeme ☐ Temiz

NOT:

Mh. yayın

Şekil 1: Aşıklı Höyük ateş yerleri veri tabanı formu.

Dördüncü aşamada ateş yerlerinin kullanım süreci açıklanırken, halen çalışılmakta olan diğer uzmanlık alanlarının ön analiz sonuçlarından yararlanılmıştır. Yanmış odun kalıntılarının incelenmesi ve tutuşturucu olarak hangi ağaç türlerinin kullanıldığı konusunda antrakolojik; hangi ocakta ne tür besinlerin pişirilmiş olabileceği, ocakların kullanım sonrası nasıl bırakıldığı gibi soruların cevabı için yüzdürme (*flotation*) sonrasında yapılan arkeobotanik; ateşe maruz kalan hayvan kemikleri için arkeozoolojik, insan kemikleri için antropolojik; kül, sıva, taban, toprak örneklerinin mikro ölçekte incelenmesiyle bileşenlerinin anlaşılması ve işlevsel tanımlamalarının yapılması için mikromorfolojik; bitkilerdeki mikro kalıntıların incelenmesi için fitolit analiz sonuçlarından bugüne kadar yapılan analizler kapsamında yararlanılmıştır.

Beşinci aşamada mevcut bilgi, Aşıklı Höyük'te 2009 yılından bu yana yapılan deneysel çalışmalar ve etnoarkeolojik örneklerle karşılaştırılarak ateş yerlerinin işlevleri ve kullanım süreci anlaşılmaya çalışılmıştır.

Son aşamada ise, Orta Anadolu genelinde Neolitik dönem yerleşmelerindeki ateş yerleri taranmış, Aşıklı Höyük'te bulunanlarla karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıklar tespit edilmiştir.

Bu bağlamda tez çalışması sonucunda tipolojisi tanımlanmış ateş yerleri ile ocaklı ve ocaksız binaların yatayda ve dikeyde istatistiksel sonuçları ve dağılımı üzerinden yapılan sorgulama, yerleşmede diğer alanlardaki değişimler ile (mimari, hayvan evcilleştirme vb.) birlikte 9. ve 8. bin yıllardaki yerleşik yaşamın kurulmasındaki rolüne katkıda bulunmaktadır.

2. AŞIKLI HÖYÜK

2.1. Bölgenin Coğrafi Durumu ve Çevre

Aşıklı Höyük yerleşmesi Aksaray-Niğde arasındaki Hasan Dağı-Melendiz Dağı yöresinde bulunmaktadır. İçerisinde yer aldığı bölge, 50 km uzunluğunda ve ortalama 20 km genişliğindeki volkanik bir alandır. ‘Kapadokya Volkanik Bölgesi’ olarak adlandırılan bölgedeki volkanizma hareketleri Orta Miyosen’de ignimbrit püskürmesiyle başlamış, Kuvaterner’de Hasan Dağı’nın bazaltik lavları ile sona ermiştir (Başköse, 2010: 33-34). Bölgede, etrafını çok sayıda parazit koninin (yan koni) çevrelediği Büyük Hasan Dağı ile aşınmaya uğramış büyük kraterlerin kalıntısı durumundaki Küçük Hasan Dağı, Keçidoyuran Dağı ve Melendiz Dağı bulunmaktadır (Ercan, 1987). Tektonik patlamalarla oluşan tüf, andezit, riyolit, ponza, bazalt gibi kayalar, lav akıntılarıyla oluşan obsidyen (volkanik cam) bölgedeki önemli hammadde kaynaklarını oluşturmaktadır¹ (Emre, 1991). Nevşehir’de Derinkuyu depresyonundaki Acıgöl, Bekarlar; Niğde’de Çiftlik eski göl yatağı, Göllüdağ ve yakın çevresindeki Nenezi, Kayırlı, Kömürcü gibi obsidyen kaynakları tektonik patlamalarla meydana gelmiştir (Toprak, vd. 1994; Cauvin, 1996: 14-31; Balkan Atlı-Cauvin, 1997: 293-294; Balkan Atlı, 1998: Fig. 1). Aşıklı’da kayalar, yapılarda ve yapı içi öğelerde kullanılmış olmasının yanı sıra öğütme taşı, yassı balta, havan, el taşı gibi araç gereçlerin ve yontmataş aletler ile silahların da hammaddesini oluşturmuştur (Esin, 1995: 70-73).

Aşıklı Höyük, volkanik kökenli kayaların oluşturduğu bir arazide, ignimbritleriyle tanımlanan Kızılkaya köyü sınırları içerisinde yer alır (Esin-Harmankaya, 2007: 255). Kızılkaya’nın 40 km kadar güneyinde bulunan volkanik Hasan Dağı ve Melendiz Dağ grubunun yamaçlarından doğan Melendiz suyu, Aşıklı’nın güney, batı ve kuzeyini dolaşarak, burada tarıma elverişli dar bir alüvyon vadisi oluşturmaktadır (Esin, 1996, 1997; Esin, 1998a: 83; Esin-Harmankaya, 2007: 255) (Şekil 2).

¹ Hammadde kaynakları ve ateş yerlerinde kullanılan taş cinsleri için bkz. **Bölüm 4. Aşıklı Höyük’te Ateş Yerlerinin Yapım ve Kullanım Süreci.**

Yerleşmeyi çevreleyen Melendiz suyu, Aksaray ilinde Ulurmak adıyla kuzeybatı yönünde aktıktan sonra, Şereflikoçhisar'dan geçerek Tuz gölünde sona erer (Esin, 1998a: 83).

Tuz gölü, Neojen sonlarında bir çöküntü alanı olarak oluşmuş, Pleistosen'de bir pluvial göl haline gelmiştir (Atalay, 2005: 123). Göl, başlangıçta bugünkü Aksaray il merkezine kadar yayılan bir alanı kaplamakta iken, Holosen'de sıcaklık ve buharlaşmadaki artış sebebiyle ilk merkezinin batısına doğru çekilmiştir (Esin, 1998a: 71). Jeomorfolojik araştırmalar sonucunda, bu dönemde Tuz gölünün Aşıklı yerleşmesinin bulunduğu yere kadar yayılmadığı saptanmıştır (Erol, 1976). Tuz bilhassa avcılığa dayalı, yoğun et tüketiminin gerçekleştirildiği topluluklarda etin saklanması, hayvan derinlerinin tabaklanması gibi uygulamalar için önem teşkil eder. Aşıklı'da tuzun kullanıp kullanılmadığına dair henüz net bir bilgi olmamasına karşın, yürütülmekte olan arkeozoolojik çalışmalar ve 2. tabakada bulunan 'et saklama çukurları' tuzun Aşıklı sakinleri tarafından kullanıldığını varsayımsal olarak düşündüren verilerdir (Duru, 2013: 79-80).

Deniz seviyesinden ortalama 1000 m yükseklikteki bölge, İç Anadolu soğuk step kuşağında yer almaktadır. Günümüzde bölgenin büyük bölümü step bitki örtüsüne sahiptir. Tuz gölü çevresi çöl görünümündedir ancak yağış miktarının 330 mm üzerinde olması ovalık alanlarda tek başına ağaçların büyümesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra, yağış miktarı Melendiz Vadisi civarında ağaçsı bitki örtüsü (*Arboreal vegetation*) oluşumunu olanaklı kılmıştır (van Zeist-de Roller, 1995). Melendiz kıyısından, Hasan Dağı yamaçlarına kadar, aralıklı olarak çitlembik ve meşe ile karışık koruluklar uzanmaktadır (Esin, 1996: 33). Günümüzde Aksaray ilinin 40 km kadar uzağında olan Ihlara vadisinin ise ekolojisi daha farklıdır. Burası meşe ağaçlarından oluşan ormanlık bir alandır.

Günümüzde bölgede karasal iklim egemendir, gece-gündüz sıcaklık farkları görülür. Kışın ortalama 330 mm olan yağış miktarı kuru tarım için alt sınır teşkil eder (van Zeist-de Roller, 1995). Yöre ekonomisi sanayiden ziyade, koyun ve sığır hayvancılığı, buğday ve bahçe tarımı ile bağıcılığa dayanmaktadır (Esin-Harmankaya, 2007: 255).



Şekil 2: Aşıklı Höyük ve çevresi hava fotoğrafı (AH kazı arşivi).

Bölgenin 14 bin yıl öncesindeki ekolojik ortamı hakkındaki bilgiler, çiçektozu (*polen*), kazı çalışmalarında bulunan bitki kalıntıları, bitkilerin içinde bulunan silikanın topraktaki izine (*phytolith*) ve hayvan kemiği analizlerine dayanmaktadır (Buitenhuis, 1994; van Zeist-de Roller, 1995; Rosen, 1995; Woldring, 1998; Esin, 1998b). Pleistosen ve Holosen dönemlerindeki çevresel özelliklerin anlaşılması için Acıgöl-Nevşehir, Akgöl-Konya, Nar gölü ve Aşıklı Höyük'ün kuzeyinde burgulama çalışmaları yapılmıştır. Aşıklı Höyük'ün 100 km batısında yer alan Akgöl ve Nevşehir'deki Acıgöl'den alınan çiçek tozu/*polen* diyagramlarına göre (Bottema-Woldring, 1984) 14 bin yıl önce çevrede, pelin otları (*Artemisia*), ıspanakgiller (*Chenopodiaceae*), meşe ve geniş yapraklı koruluklar bulunmaktadır. Akgöl polen sonuçlarına göre buzul çağı sonlarında bölgeye hakim olan kurak ve soğuk iklim, 12

bin yıl öncesinde daha nemli olmaya başlamıştır. Bu dönemde bölgede step bitki örtüsü hakimdir. Ayrıca bugünkü Aksaray'da bulunan Hasan Dağı ile Konya'daki Karacadağ ve Karadağ'ın yamaçlarında huş (*Betula*), servi (*Cupressaceae*); üstlerinde meşe (*Quercus*), sedir (*Cedrus*) ağaçları yetismeye başlamıştır. Azalan pelin otlarının (*Artemisia*) 12. bin yıla doğru çoğalmaya başlaması, iklimin yeniden soğuduğunu ve kuraklaştığını gösterir. Günümüzden önce 11. bin yıla gelindiğinde, iklimde tekrar nem artışı başlamış ve buna bağlı olarak çayır otları ve huş ağaçlarının yayılım alanı genişlemiştir (Bottema-Woldring, 1984: 131-136). Benzer sonuçlar Nevşehir'de yer alan Acıgöl'ün polen diyagramlarında da izlenir. Acıgöl polen analiz sonuçları 11 bin yıl önce yağışların artmasıyla paralel olarak, bölgede meşe, ardıç, fındık, ıhlamur, karaağaç ve fıstık/menengiç türü ağaçların yaygınlaştığını göstermiştir. Nar gölünde yapılan burgulama çalışmalarının ön analiz sonuçları (Roberts, 2011) diğer göllerde yapılan izotop analizi sonuçlarını doğrular niteliktedir. Aşıklı Höyük'ün kuzeyinde yapılan burgulama çalışmalarında ise tarihleme yapılamamış olmasına karşın, yerleşmeden alınan radyokarbon örneği sonuçları göreceli olarak MÖ 8000'li yıllara işaret etmektedir.

Aşıklı Höyük'ün iskan edilmeye başlandığı MÖ 9. bin yıl ortasından 8. bin yıl başına kadar iklimin eskiye göre daha yağışlı ve sıcak olduğu, yerleşme terk edilene kadar değişikliğe uğramadığı tespit edilmiştir. Bu dönemde meşe ağaçları artmış, ardıçlar (*Juniperus*) çoğalmış, fındık (*Corylus*), gürgen (*Carpinus orientalis*), kızılğaç (*Alnus*), kayacık (*Ostrya*) ağaçları yetismeye başlamıştır (Bottema-Woldring, 1984). Bunun yanı sıra Aşıklı Höyük çevresinde söğüt, ığde, ceviz, kavak, huş, çam ve zeytin (?) ağaçları görülmektedir (Esin, 1998a: 75, 1999). Melendiz vadisinde yabancı fıstık (*Pistacia*), karaağaç, çitlembik (*Celtis*) ile yenilebilen ya da ilaç yapımında kullanıldığı düşünülen otsul bitki türleri yetismeye başlamıştır. Bu dönemde, yerleşmenin 8. bin yıla tarihlenen evrelerinde (2. tabaka) bulunan bitki kalıntılarına bakıldığında, yağış ve sıcaklık artışının, buğday, arpa gibi tahıllar ile bezelyegillerin tarımı için elverişli bir ortam oluşturduğu gözlemlenmektedir (van Zeist-de Roller, 1995). 7. bin yıla gelindiğinde bitki örtüsünde ani bir azalma olmuştur. Bu çevresel

değişimin Aşıklı yerleşmesinin terk edilmesinde bir etkisi olup olmadığı sorusu yerleşmede sürdürülen araştırma konularından birisidir.

Aşıklı ve çevresindeki bitki örtüsü, 4. bölümde ayrıntılı olarak değinileceği üzere, ateş yerlerinde yakacak ve tutuşturucu olarak kullanılan ağaç türlerinin yakın çevrede bulunduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Arkeobotanik ve antrakolojik analiz ön sonuçları bu ağaç türleri arasında ağırlıklı olarak hangilerinin yakma ve tutuşturma için tercih edildiğini göstermiştir².

Aşıklı Höyük, çeşitli hayvanların barındığı, zengin bir ekolojik ortama sahiptir (Buitenhuis, 1994, 1996). Yakın çevrede korular, step ve çayırlar ile su ve su kenarları olması, yaşayan hayvan türlerinin çeşitliliğini arttırmıştır (Esin, 1996: 35). Yaban sığırtı (*Bos primigenius*), yabani koyun (*Ovis ammon orientalis*), yaban keçisi (*Capra aegagrus*), yaban domuzu (*Sus scrofa*), kurt (*Canis lupus*), kızıl tilki (*Vulpes vulpes*), yabani at (*Equus cf. hydruntinus*), alageyik (*Dama spec.*), kızılgeyik (*Cervus elaphus*), karaca (*Capreolus capreolus*) çevrede çokça bulunan av hayvanlarındandır. Bunun yanı sıra bölgede, tarla faresi (*Microtus spec.*), tavşan (*Lepus capensis*), kunduz (*cf. Glis glis*), kirpi (*Erinaceus europeus*) gibi kemirgenlerin; karga (*Corvus*), baykuş (*Bubo bubo*), toy kuşu (*Otis tarda*), kerkenez (*Falco tinnunculus*), atmaca (*Accipiter gentilis*), kırmızıdoğan (*Circus aeruginosus*) gibi kuş türlerinin olduğu saptanmıştır. Kaplumbağa (*Testudinae*), salyangoz türleri ve çeşitli tatlı su balıkları da tanımlanan diğer hayvan türlerindendir (Buitenhuis, 1994: tablo 1). Aşıklı topluluğunun tükettiği hayvanlara ait kemikler, bazı ateş yerlerinde de bulunmuştur. Pişirilen hayvanların neler olduğu, tercih edilen türlerin zaman içerisindeki olası değişimi ateş yerlerinde izlenebilmektedir. Bu doğrultuda, beslenme alışkanlıkları ve pişirme faaliyetlerindeki değişimi gözlemlemek mümkündür³.

² Bkz. Bölüm 4.2. Tutuşturma İşlemi ve Yakacak Kullanımı.

³ Bkz. Bölüm 4.3. Ateş Yerlerinin İşlevleri ve Kullanım Farklılıkları.

Aşıklı Höyük kazılarında ortaya çıkarılan bitki ve hayvan türleri, Aşıklı sakinlerinin yakın çevredeki dolaşım alanları hakkında bilgi edinilmesini sağlar (Duru, 2013: 80-82). Buna göre ilk dolaşım alanı, yerleşmenin yakınında bulunan Melendiz nehri çevresidir (Şekil 3). Melendiz nehri yerleşmeye su sağlaması bakımından önem teşkil eder. Bilhassa 9. bin yıl yapı evrelerinde bulunan balık türleri, bu dönemde balık avının önemli bir besin kaynağı olduğunu göstermektedir. Balıkların yanısıra ördek, akbaba, şahin-doğan, kerkenez, turna kuşları ve kurbağa gibi sulak alan hayvanları da tüketilen diğer besin öğelerini oluşturur. Fitolit analizleri Melendiz nehri çevresinden toplanan saz ve otların giysi ve hasır gibi malzemelerin yapımında kullanıldığını göstermiştir. Arkeobotanik veriler ise bu çevrede bulunan hardalgiller, sarmaşıkgiller, burçak, ebegümeci, kuzukulağı, dağ çayırı gibi bitkilerin yerleşmeye getirildiğine işaret eder.



Şekil 3: Batıdan Melendiz kıyısındaki Aşıklı Höyük (AH kazı arşivi).

Topluluğun ikinci dolaşım alanı bugünkü Ihlara vadisi çevresidir. Bu bölge içerisinde step alanlarını barındıran ormanlık bir alandı. Yerleşme sakinleri tarafından yoğun olarak kullanılan çitlembik ağacının yetiştiği alan burasıdır. Yanısıra topluluğun meşe ağacı kaynağıdır. Bu çevreden temin edilen av hayvanları arasında puhu kuşu, baykuş, toy kuşu, kerkenez, sülün gibi kuş türleri ile yabani koyun, keçi sığır, kızılgeyik, tavşan gibi hayvanlar bulunmaktadır.

Sonuç olarak bölgenin, Melendiz gibi bir su kaynağı, vadisindeki çayırları, step örtüsüne rağmen karışık ağaçlı koruları, az da olsa tarıma uygun toprakları, çeşitli hayvan türleri ve volkanik kökenli arazinin sağladığı zengin hammadde kaynakları, Aşıklı Höyük'te yerleşik yaşama geçişi tetikleyen etmenler olmuştur (Esin, 1996: 35).

2.2. Yerleşmenin Konumu ve Genel Özellikleri

Aşıklı Höyük, Aksaray il merkezinin 25 km güneydoğusunda, Kızılkaya köyünün yaklaşık 1 km güneyinde, Melendiz suyunun kıyısında yer almaktadır. Yaklaşık 4.5 hektarlık alanı kaplayan orta büyüklükte bir höyüktür. Denizden yüksekliği 1119.45 m olan höyüğün, kuzeydeki yüksekliği 15.35 m'den güneye doğru eğimle 13.16 m'ye ulaşmaktadır. Höyüğün güneybatı, kuzeybatı ve kuzey yamaçları; Melendiz suyu, doğal erozyon ve tarımsal faaliyetler sebebiyle aşınmıştır. Melendiz kıyısında yer alan açmalarla birlikte, yaklaşık %12'si kazılmıştır (Özbaşaran, 2011: 27) (Şekil 4).

İlk kez 1963 yılında Edmund Gordon tarafından saptanmış olan höyükte, 1964-1965 yıllarında Ian Todd tarafından ayrıntılı yüzey araştırmaları yapılmıştır (Todd, 1966; Todd, 1980). Yakın çevredeki Mamasın Baraj Gölü'nün su düzeyinin arttırılması kararı nedeniyle, 1989 yılında Prof. Dr. Ufuk Esin başkanlığında İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Prehistorya Anabilim Dalı tarafından höyükte kurtarma kazıları başlatılmıştır. 2001-2003 yıllarında Prof. Dr. Nur Balkan Atlı başkanlığında devam eden kazı çalışmalarına, 2004 yılında arkeolojik malzemenin analizi ve yayın çalışmalarına ağırlık verebilmek amacıyla ara verilmiştir. Aşıklı Höyük'te oluşturulması planlanan koruma ve sergileme projesine yönelik dört sezonluk araştırma ve çalışmanın ardından, 2010 yılında Prof. Dr. Mihriban Özbaşaran başkanlığında Aşıklı Höyük'te ikinci dönem kazı çalışmaları başlamıştır (Özbaşaran, 2011).

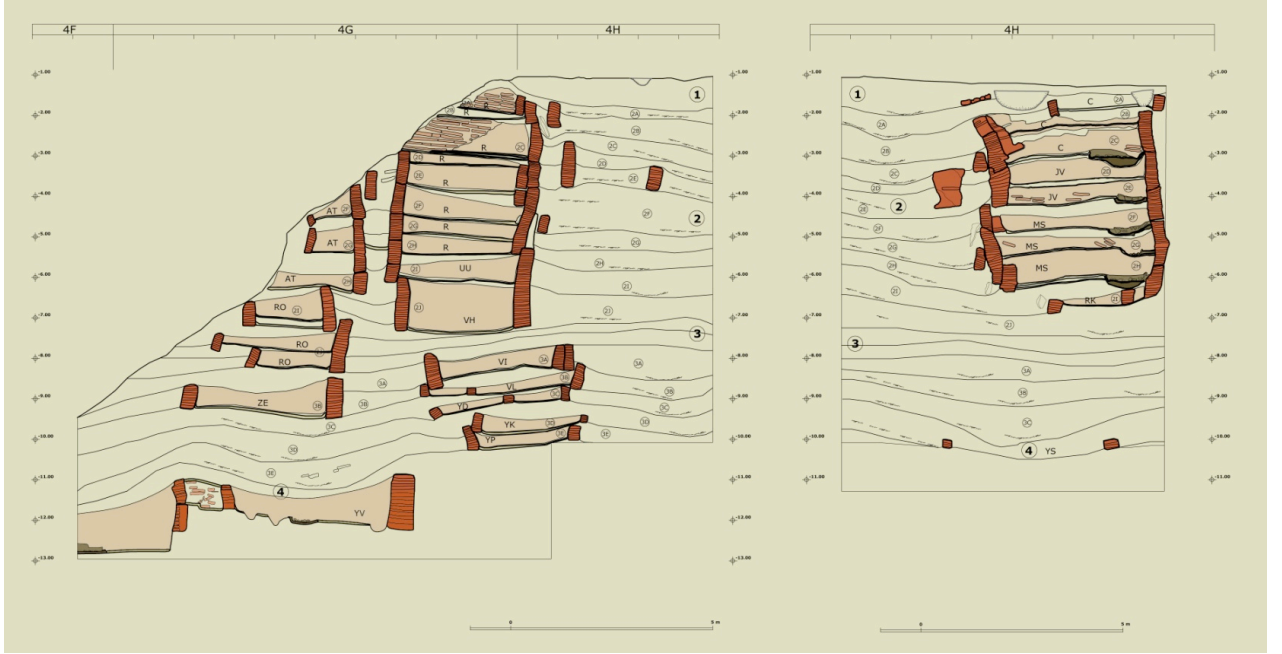


Şekil 4: Aşıklı Höyük, topografik plan (Yeniden çizim: G. Duru, Özbaşaran, 2011: 29).

Aşıklı Höyük, bölgenin bilinen en eski yerleşmesidir. Sonucu alınmış 80'in üzerindeki radyokarbon örneklerine göre yerleşme, MÖ 8500-7400 (*cal.*) yılları arasında yaklaşık 1000 yıl boyunca kesintisiz iskan edilmiştir.

Aşıklı stratigrafisi ve mimarisi 1989-2002 yılları arasında saptanmış ve tanımlanmıştır. 2010 yılında ise tabakalar içerisindeki evrelerde bazı düzeltmeler yapılmıştır (*karşılaştırma için* Duru, 2013). Aşıklı'da dört ana tabaka tespit edilmiştir (Şekil 5). 1. tabaka tarımsal faaliyetler sebebiyle tahribata uğramıştır. Bu tabakada bulunan çukurlar, planı belli olmayan yapı kalıntıları ve buluntular sınırlı sayıdadır. 8. bin yıla tarihlenen 2. tabaka höyüğün en geniş alanda kazılan tabakasıdır. 10 yapı evresi saptanmıştır. En eski yapı evresi 2J'dir. Yapılar dörtgen ya da kareye yakın

planda yapılmıştır. 2. tabaka yerleşme düzeni kuzeyde konut alanı, güneybatıda özel amaçlı yapılar alanı ve kuzeydoğu alanından oluşmaktadır.

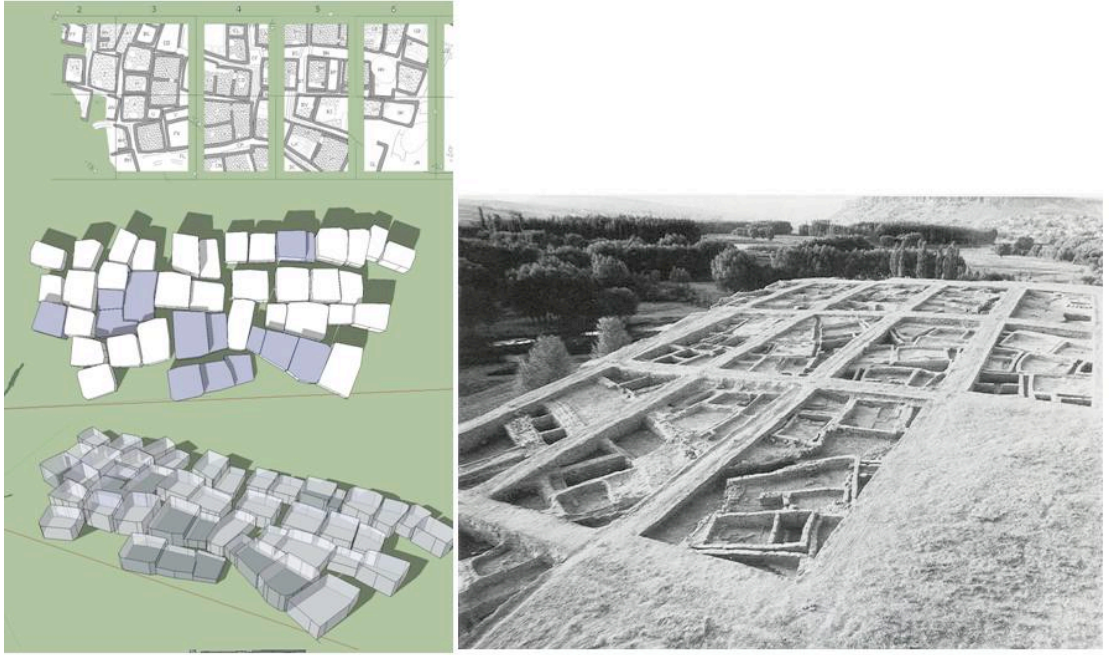


Şekil 5: Aşıklı 2-4 tabakalar, 4 GH güney ve doğu profilleri (Çizim: G. Duru, C. Tuncer, 2012).

Yerleşmenin kuzeyinde bulunan konut alanında (Şekil 6), evreler bazında stratigrafik çalışmalar tamamlanmıştır. Konut alanındaki yapı grupları sıkışık bir yerleşme dokusuna sahiptir. Yapı malzemesi kerpiçtir. Yapı grupları birbirinden dar geçitler ve sokaklar ile ayrılmaktadır. Bazı sokaklar ender olmakla birlikte çöplük alanlarına açılır. Konut alanı güneyde çakıllı bir yolla sınırlanır. Konut alanının batısındaki 2-3 JK yamaç açmasında ve kuzeyde 4 GH derinlik açmasında 2. tabakanın en eski evrelerine (2J) tarihlenen yapılar açığa çıkartılmıştır.

Çakıllı yolun güneyinde özel amaçlı yapılar yer almaktadır (Şekil 7). Özel amaçlı yapılar alanında bulunan yapılar malzeme, boyut, biçim ve yapı öğeleri bakımından konut alanından farklıdır. Kırmızı kireç tabanı, kil sıvalı duvarları, ocağı ve sunak benzeri yapı öğesi ile yapı dışarısına açılan çay taşı döşeli bir oluk/kanala sahip T binası diğer binalardan belirgin bir şekilde ayrılmaktadır. T binasının geç evreleriyle birlikte kullanılmaya başlanan HV yapısı diğer yapılardan büyük, 9x9 m boyutlarındadır, muhtemelen üstü kapatılmadan kullanılmıştır. Yapının kuzeyi

boyunca kerpiçten yapılmış, yan yana dört ayrı bölümden oluşan odacıklar bulunmuştur. Bu bölmeler çakıllı yol ile sınır oluşturmaktadır ve hemen güneyinde HV binasının kuzey duvarını teşkil eden, kalın taş duvara yaslanmaktadır. Yapının sadece kuzey duvarı olası kaymaları önlemek amacıyla taştan yapılmıştır. HV binasının güneybatısında içerisinde kubbeli fırının olduğu HG yapısı, yapının hemen yanında fırınla ilişkili olabilecek AD çöplüğü bulunur. T binasının doğusu ise içerisinde çok sayıda yaban sığırı kemiklerine rastlanan açık alandır. Özetle bu alan yerleşme genelinde başka bir örneği bulunmayan yapıları ile kolektif paylaşım ve tüketimin gerçekleştirildiği özel bir alandır. Özel amaçlı yapılar alanının stratigrafisi ile ilgili bilgilerimiz şu an için sınırlıdır. Konut alanı ile özel amaçlı yapılar alanındaki yapı evrelerinin birbiriyle olan ilişkisi henüz çalışılmakta olan bir konudur.



Şekil 6: MÖ 8. bin yıl yerleşmesi, konut alanı yerleşme düzeni (Çizim: G. Duru, 2012, fotoğraf: AH kazı arşivi).

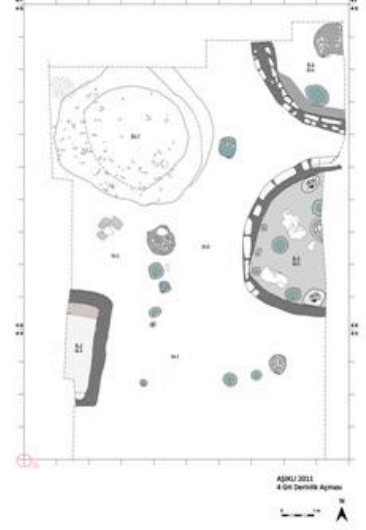
2. tabakaya tarihlenen başka bir alan yerleşmenin kuzeydoğu alanıdır. Bu alandaki yapılar biçim, büyüklük ve nitelik bakımından diğer alanlardan farklıdır. Yapıların bir çoğu 2A evresine aittir. Bu alanda taş ve kerpiç yapılar birarada kullanılmıştır. Yerleşmenin doğu sınırını oluşturduğu düşünülen ‘S’ biçiminde bir taş duvara

rastlanmıştır, ne var ki diğer plankarelerde yürütülen kazı çalışmalarında duvarın güneye ilerlediğine dair kanıt elde edilememiştir. Kuzeydoğu alanında sınırlı sayıda mimari kalıntı açığa çıkartılmıştır, yanısıra yapıların bazılarında henüz tabana inilmemiştir. Kuzeydoğu alan ile konut alanı ve özel amaçlı yapılar alanının stratigrafik ilişkisine dair bilgilerimiz şu an için sınırlıdır.



Şekil 7: MÖ 8. bin yıl yerleşmesi, özel amaçlı yapılar alanı yerleşme düzeni (Çizim: G. Duru, 2012, fotoğraf AH kazı arşivi).

9. bin yıla tarihlenen 3. ve 4. tabakalar yerleşmenin bilinen en eski tabakalarıdır. Bu tabakalara dair mevcut bilgi 2-3 JK yamaç açması ve 4 GH derinlik açmasından gelmektedir. Oval, yarı oval ve dörtgene yakın planda yapılmış binalar birarada görülmektedir. 3. tabaka, 2. tabakaya geçiş dönemini yansıtır. Toplam 5 yapı evresine sahiptir. Yapı evreleri özellikle 4 GH derinlik açmasında sistematik olarak takip edilebilmektedir. 4. tabaka ise şu an için 4 GH’da izlenir, zemine kısmen gömülerek yapılmış oval planlı yapılar/barınaklar bulunur (Şekil 8). 3. ve 4. tabakada barınaklar dışında kalan açık alanların da yoğun olarak kullanılmış olduğu göze çarpar. Tabakalara ait yapıların niteliklerine ve açık alanlara evreler bazında 3. bölümde ayrıntılı olarak değinilecektir.



Şekil 8: MÖ 9. bin yıl yerleşmesi, 4 GH Derinlik açması, 4. tabaka (Çizim: G. Duru, C. Tuncer, fotoğraf AH kazı arşivi).

Besin Ekonomisi: Aşıklı Höyük insanların temel besin kaynağını avlanan hayvanlar, toplanan yabani sebze ve meyveler ile tarım oluşturmaktadır. Tarımın ölçeği, üzerinde halen çalışılmakta olan konudur. Ön analiz sonuçlarına göre 9. bin yıl yerleşmesinde yoğun olarak emmer buğdayı görülmektedir. 8. bin yıl yerleşmesinde yetiştirilen tahıl grupları arasında einkorn (*Triticum monococcum*), emmer (*Triticum dicoccum*), durum (*Triticum durum*) buğdayı; yabani arpa (*Hordeum spontaneum*), acı burçak (*Vicia ervilla*), mercimekgiller (*Lens culinaris*), ve bezelyegiller (*Pisum sativum*) bulunmaktadır. Beslenme alışkanlığı içerisinde en çok tüketilen meyvelerden biri, her tabakada yoğun olarak görülen çitlembik (*Celtis tournefortii*) olmuştur. Yabani fıstık (*Pistacia cf. atlantica*) ve yabani badem (*Amygdalus sp.*) toplanan diğer meyvelerdendir (van Zeist-de Roller, 1995; 2003). Daha önce de değinildiği üzere, yerleşmenin bulunduğu çevre av hayvanları bakımından zengindir. 9. bin yılda baskın tür koyun/keçidir, ancak bu dönemde (ön analiz sonuçları doğrultusunda) büyük ve küçük hayvanların 8. bin yıla göre daha çeşitli olduğu görülür. At, geyik, kurt, tilki, tavşan, kirpi, fare tipi kemirgenler, çeşitli kuş ve tatlı su balıkları da 9. bin yıldan itibaren tüketilen av hayvanları arasındadır (Buitenhuis, 1996; Stiner-Munro, 2012, yayınlanmamış rapor). Morfolojik olarak değişim görülmemekle birlikte küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin 8. bin yıl

yerleşmesinin sonuna doğru başladığı öne sürülmektedir (karşılaştırma, Buitenhuis, 1997). 8. bin yılda koyun, keçi tüketimi ilk sıradadır bunu takiben yaban domuzu, yaban sığırtı, kızılgeyik, alageyik, karaca ile ender olarak kuş ve balık türleri avlanmıştır. Ancak 9. bin yıldan farklı olarak ördek, kirpi, kokarca ve porsuk tüketimi tercih edilmemiştir. 2010 yılından bu yana sürdürülen arkeobotanik ve arkeozoolojik çalışmalara yeni teknikler ve sorunsallarla devam edilmektedir.

Gömüt Geleneği: Aşıklı Höyük'te ölümler, tüm tabakalarda yapı tabanlarına açılan çukurların içerisine, çoğunlukla *hocker*/büzülmüş biçimde gömülmüşlerdir (Şekil 9). Ölümlerin ender olarak arka üstü veya bir tarafına doğru yatırılanları ya da ayakları geriye doğru kıvrık olanları bulunmaktadır (Esin, 1998a: 90). Ölümlerin bazılarında mezara bırakılmış sepet, boynuz, obsidyen gibi buluntulara rastlanırken, bazılarında boncuk, kolye, bilezik gibi takılar bulunur. Bazı gömütlerde ise buluntu yoktur. Süs eşyaları iskeletlerin boynunda ve bileğinde *in situ* olarak bulunduğundan bunların mezar hediyesi olarak bırakılma geleneğinden çok, ölen bireylerin kişisel eşyaları, takıları olduğu düşünülmektedir (Özbaşaran, 2012: 142). Açığa çıkarılan her oda tabanı altında gömüt uygulamasına rastlanmadığından, birey sayısına göre yapı evrelerindeki nüfus hakkında bilgi edinilememektedir (Esin-Harmankaya, 2007: 265; Özbek, 1998). Aşıklı bireylerinin ortalama ölüm yaşı 31.8'dir ve ölüm oranı 0-5 yaş aralığındaki bireylerde artış gösterir (Özbek, 1992: 201). M. Özbek tarafından incelenen bireylerde yaralanmalar, beyin delgi ameliyatı (*trepanasyon*), anemi (Özbek, 1999), çeşitli kemik, omurga ve diş hastalıkları tespit edilmesine rağmen, bireylerin genel olarak sağlıklı olduğu belirtilmektedir (Özbek, 1998: 572). İskeletler üzerinde gerçekleştirilen laboratuvar çalışmaları halen devam etmektedir.



Şekil 9: MÖ 9. ve 8. bin yıl yerleşmesi, gömütler (AH kazı arşivi).

Yontmataş Alet Endüstrisi: Aşıklı Höyük kültürünü belirleyen öğeler arasında çeşitli hammaddelerden yapılmış aletler yer alır. Yerleşme, Melendiz'in oluşturduğu dar alüvyonlu bir arazide, yerbilimciler tarafından 'Volkanik Kapadokya' olarak nitelendirilen bölgenin sınırları içerisinde bulunmaktadır (Toprak vd., 1994; Esin, 1998a: 62-63). Bölgenin önemli hammadde kaynaklarından olan obsidyen, yerleşme sakinleri tarafından alet yapımında kullanılmıştır. Yapılan jeokimyasal analizler, obsidyenin büyük çoğunluğunun Kayırlı-Bitlikeler, bir kısmının ise Nenezi ve Kömürcü-Kaletepe yataklarından yerleşmeye bloklar halinde getirildiğini, yongalama işleminin ise yerleşme içerisinde yapıldığını göstermiştir (Cauvin, 1996:14; Balkan Atlı, 1998). Yontmataş aletlerin büyük bölümünü kazıyıcılar oluşturmakta iken; mikrolitlerin, okuçlarının, kalemlerin ve delicilerin sayısı daha azdır. Yerleşmenin tüm tabaka ve evrelerinde aynı alet çeşitleri kullanılmış, ancak aletlerin boyut ve kullanım yoğunluğunda değişiklikler gözlemlenmiştir (Yıldırım Balcı, 2011: 26). Obsidyen aletler deri işçiliği, ağaç kesme, tahıl hasatı ve kemik alet yapımı gibi işlerde kullanılmıştır (Anderson, 1995). Çakmaktaşıdan alet yapımı ise yok denilecek kadar azdır (Yıldırım Balcı, 1999: 47; Yıldırım Balcı, 2007: 75).

Sürtmetaş Alet Endüstrisi: Aşıklı Höyük'te sürtmetaş aletlerin yapımında kullanılan en yaygın hammadde bazalttır. Bunun dışında tüf, gabro, andezit, kum taşı ve ender olarak sabun taşı, kireç taşı, serpantin, granit, kongolomera, şistten yapılan aletler de bulunmaktadır (Güldoğan, 2002: 52, çizelge: 2). Bunlar işlevlerine göre öğütücüler, eziciler, kesiciler ve diğer aletler olarak sınıflandırılmıştır (Güldoğan, 2003: 419, çizelge: 3). Öğütücüler grubunda bulunan alt ve üst öğütme taşlarının Mezolitik Çağ'dan itibaren besin hazırlamada (Esin, 1978: 7-8; Wright, 1993: 93-95), değirmen taşlarının tahıl, kaya tuzu ve köklerin öğütülmesinde (Güldoğan, 2011: 47) kullanıldığı düşünülmektedir. Eziciler grubunda bulunan havanlar tahıl, kök, kabuklu yiyecek ve boya ezmek için havaneli ve vurgu taşlarıyla birlikte kullanılmış olmalıdır (Güldoğan, 2011: 47). Kesiciler grubundaki yassı baltaların, etnoarkeolojik verilerden anlaşıldığı üzere kemik ya da boynuz saplara geçirilerek, küçük boyutta olanlarının ince ahşap işçiliğinde kullanıldığı düşünülür. Diğer sürtmetaş aletler

arasında taş kaplar, sapan taşları, mil taşı ve henüz analizi yapılmayan delikli taşlar bulunmaktadır (Güldoğan, 2008: 525; Güldoğan, 2011) (Şekil 10).



Şekil 10: MÖ 8. bin yıl yerleşmesi, sürtmetaş aletler (AH kazı arşivi).

Kemik Alet Endüstrisi: Aşıklı Höyük’te kemik aletlerin yapımında koyun ve keçi bacak kemiklerinden; boynuz alet yapımında ise geyik, dağ keçisi ve karaca gibi av hayvanlarının boynuzlarından yararlanılmıştır. Kemik alet yapımında, baskın grubu bızlar oluşturur. Aletlerin biçimlendirme aşamalarında ve biçimlendirme sonrası ortaya çıkan artık kemik parçalarında belirli bir standardizasyon yoktur (Christidou, 2010). Kemer tokaları, delikli spatulalar, kemik saplar da ender olarak görülen kemik aletlerdendir (Esin-Harmankaya, 2007: 266) (Şekil 11).



Şekil 11: MÖ 8. bin yıl yerleşmesi, kemik aletler (AH kazı arşivi).

Diğer Buluntular: Aşıklı Höyük yerleşmesinin MÖ 8. bin yıl (2. tabaka) küçük buluntularının çoğu, bina aralarındaki dar geçitlerde, çöplük ve işlik olarak kullanılan açık alanlarda, 9. bin yıl buluntuları (4. ve 3. tabaka) ise açık alanlardaki faaliyet/işlik kesimlerinde bulunmuştur. Yerleşme genelinde taş ve kemik boncuklar bulunmaktadır, 8. bin yıl yerleşmesinde geyik dişi ve doğal bakırdan yapılan boncuklar da bulunmuştur. Taştan yapılan boncukların hammadde seçiminde, çoğunlukla kırmızı kireç taşı ve kalsedondan (*chalcedony*) yararlanılmıştır. Doğal bakırdan yapılan boncuklar, ince levhaların tavlandıktan sonra kesilip kıvrılmasıyla ya da bakırın çift taraflı şekillendirildikten sonra delinmesiyle elde edilmiştir (Esin, 1995; Esin, 1998a: 94; Yalçın-Pernicka, 1999; Esin-Harmankaya, 2007: 267). Taş ve bakır boncukların birçoğu gömüt çukurlarındaki iskeletlerin boynunda veya bileğinde *in situ* halde bulunmuştur (Şekil 12).



Şekil 12: MÖ 8. bin yıl yerleşmesi, bezekli taş levha, pişmiş kilden hayvan figürini, boncuklar (AH kazı arşivi).

Aşıklı Höyük, sembolik öğeler açısından fakir bir yerleşmedir. 2. tabakada bulunan kemik, boynuz, kil ve taştan yapılmış olan yaklaşık 2500 adet küçük buluntunun sadece %0.5'i figürin ve figürine benzer nesne olarak tanımlanmıştır. Ancak bunların sembolik anlamları olup olmadığı belirsizdir (Özbaşaran, 2012: 143). İlginç buluntulardan ikisi pişmiş kilden yapılmış bir domuz/öküz figürini ve bezemeli, küçük taş bir plakadır (Esin-Harmankaya, 2007: 267).

3. AŞIKLI HÖYÜK'TE ATEŞ YERLERİ: ANALİZ

Aşıklı Höyük kazılarında açığa çıkartılan tüm ateş yerleri numaralandırılarak belgelenmiştir. Ateş yerleri birer yapı ögesi olarak tanımlandığından, diğer yapı öğeleri gibi, ardışık numaralandırma sistemine dahil edilmişlerdir. 1989-2010 yılları arasında yapılan kazı çalışmalarında, açığa çıkartılan tüm yapı öğeleri, ait olduğu plankareye göre kendi içerisinde birden başlayarak numaralandırılmıştır. Ateş yerleri de bu numaralandırma sistemine bağlı olarak belgelenmiştir. Bu nedenle yerleşme genelinde mekan adı farklı ancak aynı numaraya sahip birden fazla ateş yeri bulunmaktadır. Bu numaralandırma sistemi, yarattığı sakıncalar nedeniyle, 2010 yılında geçilen yeni arkeolojik kazı belgeleme sistemiyle birlikte değiştirilmiştir. 2010 yılı itibarıyla ateş yerlerinin de içinde olduğu tüm yapı öğeleri yerleşme genelinde birden başlayarak numaralandırılmaktadır. Yapı ögesine verilen numara, tek bir ateş yerini temsil ettiğinden, olası karışıklık önlenmektedir.

Ateş yerlerinden ocakların⁴, gerek tabanını oluşturan çay taşları, gerekse kendisini çevreleyen levhasal taşlar taşınabilir malzemelerdir. Bu nedenle kullanımına son verilen ocaklara ait taşların iyi korunanları, ocak yenilemesinde ya da başka bir yerde kullanılmak üzere alınmıştır.⁵ Taşları alınan bu ocaklar arasında, biçimsel özellikleri tanımlanabilenler 'Ateş Yerlerinin Tipolojik Analizi' başlığı altında incelenmiştir. Doğal sebeplerle ya da kullanım sonrası taşlarının alınması sonucu tanımlanamayacak kadar tahrip olanlar değerlendirme dışında tutulmuştur.

Ateş yerlerinin tipolojik analizi yapılırken, ana grup rakam, alt grup ise bağlı olduğu grubun rakamı ve bir harf ile numaralandırılmıştır. Tüm ateş yerleri, yerleşme genelinde kullanılan diğer kısaltmalarla karışmaması amacıyla, ATY (*Ateş yeri*) olarak kısaltılmıştır. Hem yeni, hem de eski sistemde belgelenen ateş yerlerinin numaraları birlikte verilmiştir.

⁴ Tezde kullanılan 'ateş yeri' ve 'ocak' terimleri birbirlerinden farklı olarak tanımlanmaktadır. bkz. **Giriş bölümü.**

⁵ Bu düşüncüyü destekleyen veriler için bkz. **Bölüm 4. Aşıklı Höyük'te Ateş Yerlerinin Yapım ve Kullanım Süreci.**

3.1. Ateş Yerlerinin Tipolojik Analizi

Bu bölümde Aşıklı Höyük'te bulunan ateş yerleri, tipolojik olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar, kazılar sırasında alanda doldurulan bilgi fişleri, günlük defterlerden derlenen bilgiler, fotoğraflar ve tablolardan elde edilen bilgiler çerçevesinde yapılmıştır. Kullanılan tüm fotoğraflar Aşıklı Höyük fotoğraf arşivine aittir.

3.1.1. ATY1: Levhasal taşlarla çevrili dörtgen planlılar

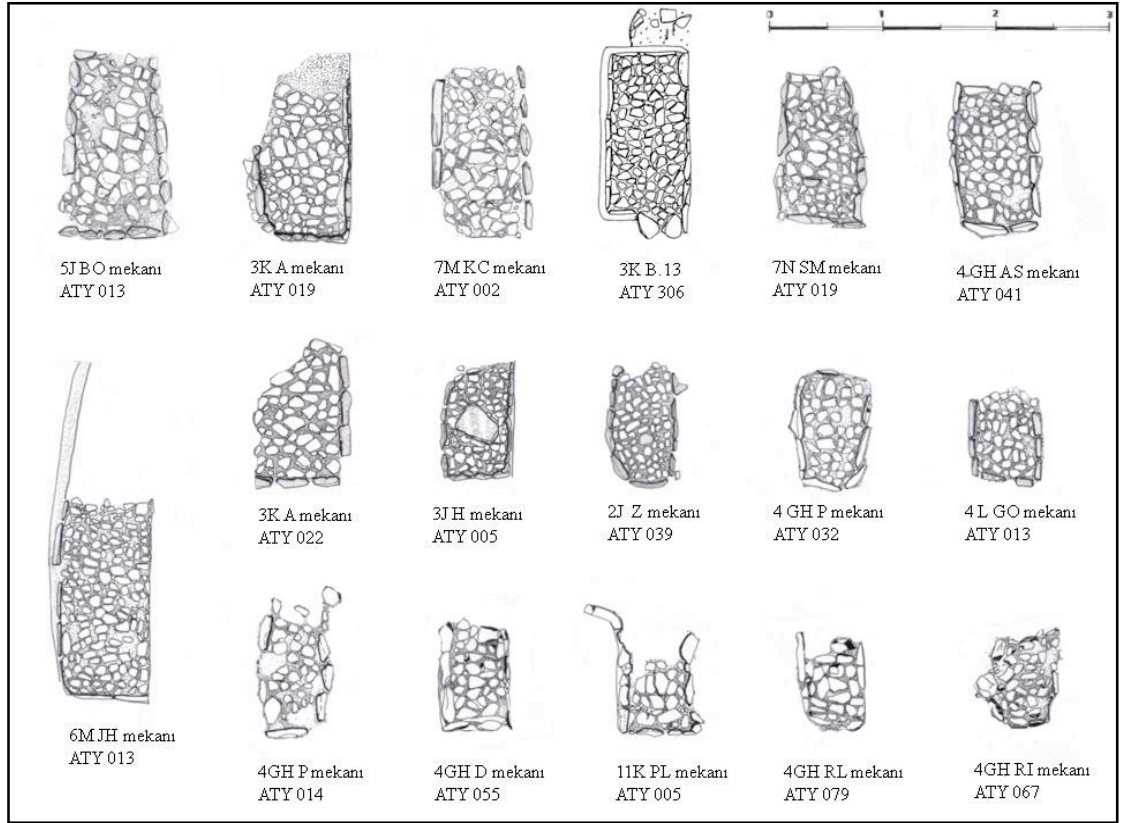
Aşıklı Höyük'te 69 adet Levhasal taşlarla çevrili dörtgen planlı ocak⁶ bulunmuştur (Şekil 13). Bu grupta incelenen ocakların ayırt edici biçimsel özelliği diklemesine konulmuş levhasal taşlarla çevrili olmalarıdır. Kısa ve uzun kenarları birbirine eşit yapılan tam dikdörtgen formlardakiler dışında, kısa kenarına doğru eğim yapanlar da bulunmaktadır (Şekil 14c). Tabanları, yatay olarak yerleştirilmiş yassı çay taşları ile döşelidir. Kenarları ise döşeme taşlarından görece daha büyük, diklemesine yerleştirilmiş kireç taşlarıyla veya ignimbritlerle çevrilidir⁷. Ocakların bazıları mekan tabanına açılan dörtgen sığ bir çukurun içine, diğerleri ise taban seviyesinde olacak şekilde, mekan tabanının hemen üzerine yapılmıştır (Şekil 14a, b).

Çukur içine yapılan ocakların derinliği, mekan tabanından ortalama olarak 0.30 m aşağıdadır (Şekil 15a). Açılan çukurun çevresi ve tabanı toprak ve kil ile düzleştirildikten sonra çukur kenarları kerpiçle desteklenir. Levhasal taşlar, duvara doğru hafif eğik olacak şekilde zemine diklemesine konularak, kerpiçlere yaslandırılır. Ardından çukur tabanına, biçimsel olarak birbirlerine uyumlu seçilen yassı çay taşları (0.03-0.15 m boyutlarında) muntazam şekilde yanyana yerleştirilir. Genellikle yapım süreci sonlandırılırken taban ve kenar taşlarının üstü kil ile sıvanır.

⁶ Ocak sözcüğü etimolojik olarak incelendiğinde, kökeninin **od/ak** olduğu görülmektedir. **Od** sözcüğü **ateş** demektir. **-ak** yer bildirme ekiyle birlikte **ateş yakılan yer** anlamına gelir (Eyüboğlu, 1988: 235). Günümüz sözlüklerinde ocak, "Ateş yakmaya yarayan, pişirme, ısıtma, ısınma vb. amaçlarla kullanılan yer." olarak tanımlanır (çevrimiçi, <http://www.tdk.gov.tr>, 2013).

⁷ Ocak yapımında kullanılan taş cinsleri için, bkz. **Bölüm 4.1. Hammaddeler Kaynakları ve Taş Cinsleri**.

Mekan tabanı üzerine yapılan ocaklar da aynı biçimsel özelliklere sahip olmakla birlikte, bu ocakların yassı çay taşı döşemesi, mekan tabanının hemen üzerine yapılmıştır. Levhasal taşlar, taban üzerine yerleştirilen ince bir kerpiç uzantıya yaslandırılarak (Şekil 14a) ya da mekan tabanına hafif gömülerek sabitlenmiştir. (Şekil 14b).



Şekil 13: ATY1 Levhasal taşlarla çevrili dörtgen planlılar.

Ocakların üç veya dört kenarı levhasal taşlarla çevrilerek kapatılmıştır. Dört kenarı levhasal taşlarla sınırlandırılan ocaklar çoğunlukla mekan tabanına açılan ve derin olmayan (yaklaşık 0.30 m) çukurlarda karşımıza çıkmaktadır (Şekil 14d, 14e). Bu ocakların, derinlik sayesinde iyi korunagelmiş olması olasıdır. Mekan duvarının köşesine yapılan bazı ocaklarda ise, ocağın yastı olduğu duvarın boş bırakıldığı, levhasal taşların diğer kenarlarına konulduğu görülmektedir (Şekil 15a, 15b, 15c, 15i).



Şekil 14: ATY1 Levhasal taşlarla çevrili dörtgen planlılar: (a) 3K açması, B.13, Sp.118 ATY 306. (b) 3K açması, A mekanı ATY 019. (c) 7N açması, SM mekanı, ATY 019. (d) 4 GH açması, RL mekanı, ATY 079. (e) 4 GH açması, AS mekanı, ATY 041 (AH kazı arşivi).

Üç kenarı levhasal taşlarla sınırlandırılan ocakların bir kenarında açıklık bırakılmaktadır. Bu açıklık için her zaman kısa kenar tercih edilmiştir. Bazılarında kısa kenar hiç kapatılmazken (Şekil 14c, Şekil 15g), bazılarında açıklığın önüne konulmuş bir kenar taşı bulunur (Şekil 14a, Şekil 15f). Her iki durumda da genellikle bu kısımda mekan tabanına doğru yayılmış küller bulunmaktadır. Bu nedenle açıklıkların, süpürülen küllerin biriktirilmesi amacıyla kullanılan ağız kısmı olduğu söylenebilir.

Mekan duvarlarının köşesine yapılan ocakların bazılarında, dayalı olduğu duvar içerisine gömülmüş, yassı büyük taşlara rastlanmaktadır (Şekil 14). Bu taşlar ocak tabanından yaklaşık 0.40-0.50 m'ye kadar yükselmektedir. Genellikle dayalı olduğu duvarın köşesine ya da sadece uzun kenarına gömülen taşların yüzleri sıvanmıştır. Taşların gerek dış yüzü, gerekse sıvası isli ve yanıktır. Bu taşlar olasılıkla bina

duvarının ateşten korunması için yapılmıştır. Bu uygulamanın farklı bir yöntemi, Aşıklı Höyük'ün 2. tabakasına ait bir mekan olan, D mekanında görülür. Ocağı çevreleyen levhasal taşlar duvara yapışık olacak şekilde diklemesine konulmamış, hafif bir eğimle yerleştirilmiştir (Şekil 16c, 16d, 16e).



Şekil 15: ATY1 Levhasal taşlarla çevrili dörtgen planlılar: (a) 6J açması, GG mekanı, ATY 027. (b) 4 GH açması, P mekanı, ATY 046. (c) 4 GH açması, TT mekanı, ATY 093. (d) 2J açması, Z mekanı, ATY 039. (e) 6M açması, JH mekanı, ATY 013. (f) 5J açması, BO mekanı, ATY 013. (g) 4L açması, GO mekanı, ATY 013. (h) 4 GH açması, RI mekanı, ATY 067. (i) 4 GH açması, P mekanı, ATY 014 (AH kazı arşivi).

Levhasal taşlarla çevrili dörtgen planlı ocakların tümü mekan köşelerinde, duvarların kesiştiği yerde bulunmaktadır. Bazı ocakların hem kısa hem de uzun kenarı (Şekil 15g, 16b), bazılarının ise kısa ya da uzun kenarından bir tanesi duvara bitişiktir (Şekil 15b, 15h). Aralarından çok azı, kısa ya da uzun kenarı duvara bitleştirilmeden, duvarla arasında yaklaşık 0.20 m kadar bir mesafe olacak şekilde yapılmıştır (Şekil 15d). Tümü mekan duvarına paraleldir. Bu tipteki ocakların, mekan ortasına

yapılanlarına rastlanmaz. Duvara dayalı ocakların diğer tüm ocaklar gibi aynı malzeme ve işçilik kullanılarak yapıldığını söylemek mümkündür. Bu nedenle ocağın konumlandırılması teknikle ya da malzemeye değil, tercihle ya da ocağın işleyişiyle, büyük olasılıkla duman/isin çatıdaki açıklıkla olan ilişkisiyle ilgili bir durumdur.⁸



Şekil 16: ATY1 Levhasal taşlarla çevrili dörtgen planlılar: (a) 6N açması, KY mekanı, ATY 010. (b) 5O açması, EC mekanı, ATY 012. (c) 4 GH açması, P mekanı, ATY 032. (d) 4 GH açması, AS mekanı, ATY 041. (e) 4 GH açması, D mekanı, ATY 055 (AH kazı arşivi).

Bazı ocaklarda, mekan duvarı ile ocak arasında bırakılan boşlukların değerlendirildiği görülmektedir. Bu ocaklar toplam üç örnekle temsil edilir. Birinci örnek Z mekanında yer alır. Burada bulunan ocağın uzun kenarı ile mekan güney duvarı arasında aralık bırakılmıştır. Bu dar alanda küllerle karışmış çok sayıda çay taşı bulunmuştur. Çay taşlarının ocak yapımı ve kullanımı için yedeklendiği düşünülebilir (Şekil 15d).

İkinci örnek JH mekanında görülür. Güney duvara bitişik ocağın doğu duvara bağlanan kerpiç uzantısı/kolu bulunmaktadır. Bu uzantı/kol mekanın güney duvarına paralel şekilde doğuya doğru ilerlemektedir. Doğudaki kenar açıklığında güneye doğru devam ederek, doğu duvar ile birleşmektedir (Şekil 15e).

⁸ Bkz. Bölüm 3.2. Ateş Yerlerinin Yerleşme İçi Dağılımı ve Bölüm 5. Ara Değerlendirme.

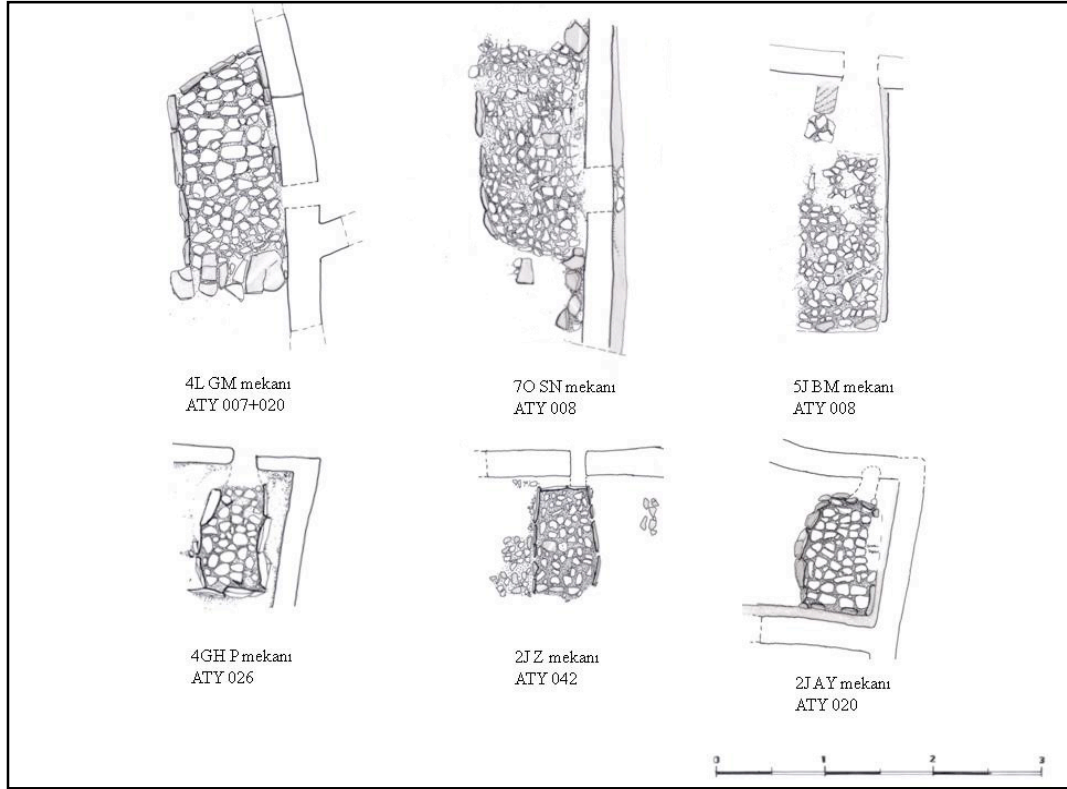
Üçüncü örnek ise KY mekanında yer alır. Ocağın batısında, mekanı kuzey-güney doğrultusunda ikiye bölen kerpiç bölme duvarı bulunur. Bölme duvarı aynı zamanda ocağın güneybatı köşesinden başlayarak, batı kenarını oluşturur (Şekil 16a). Bölünen mekanın doğusu ateşle ilgili faaliyetler, batısı ise yardımcı aktiviteler için kullanılmış olabilir (Özbaşaran, 1998: 557).

Levhasal taşlarla çevrili dörtgen planlı ocaklar arasında, birbirlerine biçimsel açıdan benzemesiyle birlikte, bazı öğeleri bakımından üç tipte farklılık gösteren ocaklar mevcuttur. Bunlar sırasıyla, ATY1a: Baca/havalandırma açıklığı olan ocaklar, ATY1b: Önlüklü ocaklar ve ATY1c: Biçimsel değişikliğe uğrayan ocaklardır. Bu ocakların tümü, yukarıda ayrıntılı olarak açıklandığı gibi, dörtgen planlı, yassı çay taşlarıyla döşeli ve etrafı levhasal taşlarla çevrilidir.

3.1.1.1. ATY1a: Baca/havalandırma açıklığı olanlar

Aşıklı Höyük'te 7 adet Baca/havalandırma açıklığı olan ocak bulunmuştur. Ocaklar arasında dört kenarı levhasal taşlarla sınırlandırılmış ya da bir kısa kenarı açık bırakılmış olanları bulunmaktadır. Ocakların bitişik ya da yakın yapıldıkları mekan duvarında baca/havalandırma açıklıkları yer alır. Baca/havalandırma açıklıklarının bazıları iki bina arasında yer alan dar geçitlere, bazıları ise bitişikindeki mekana açılmaktadır (Şekil 17).

İki tip baca/havalandırma açıklığına rastlanır. Birincisi ocak tabanından yaklaşık 0.40 m yükseklikte yapılan, kare biçimindeki baca/havalandırma açıklıklarıdır. Bunlar yaklaşık 0.20x0.20 m genişliğindedir (Şekil 18a). İkincisi ise ocakla aynı taban seviyesinde yapılan açıklıklardır. Ocağın bir kenarı dar, kısa ve sık bir aralık ile baca/havalandırma açıklığına bağlanır (Şekil 18b).



Şekil 17: ATY1a Baca/havalandırma açıklığı olanlar.



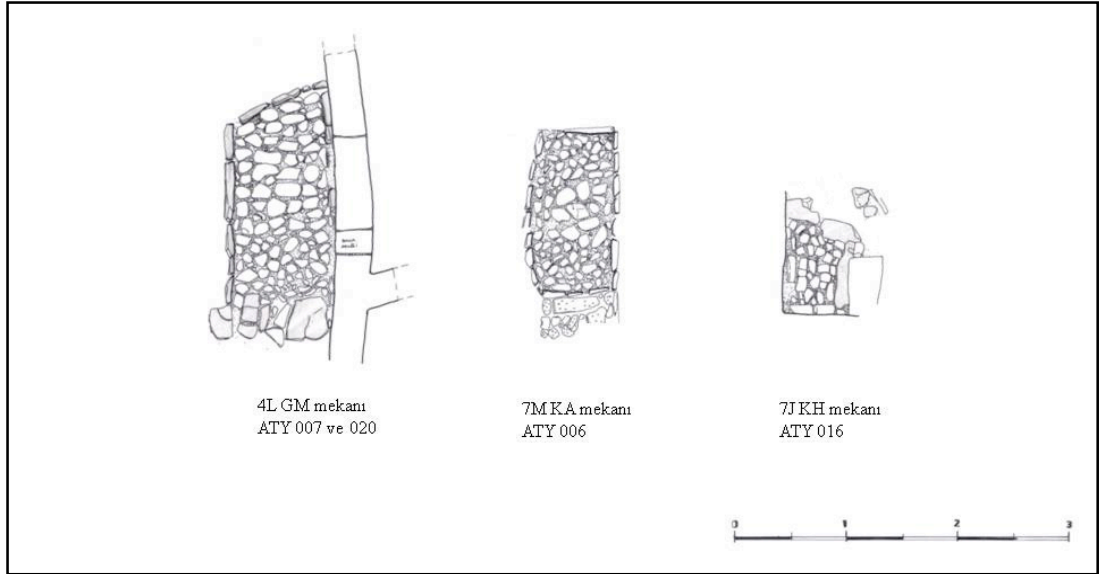
Şekil 18: ATY1a Baca/havalandırma açıklığı olanlar : (a) 2J açması, Z mekanı (B.19, Sp.123), ATY 042 (317). (b) 4 GH açması, P mekanı, ATY 026 (AH kazı arşivi).

Baca/havalandırma açıklığı kullanımının yaygın olmaması sebebiyle, açıklıkların olası işlevlerinden söz etmek oldukça zordur. Taban seviyesinden yükseğe yapılan açıklıkların olduğu ocaklarla ender karşılaşılmasının bir nedeni, kazı çalışmaları sırasında mekan duvarlarının gerçek yükseklikleriyle bulunamaması olabilir.

Baca/havalandırma açıklıklarının, ocak yan duvarlarında olanlar için küllerin temizlenmesi/atılması, mekan duvarında bulunanların ise ocak kullanılırken odada oksijen ve duman dolaşımını sağlaması amacıyla bırakıldıkları düşünülebilir; ne var ki bunlarla ilgili veriler net değildir (Özbaşaran, 1998).

3.1.1.2. ATY1b: Önlüklüler

Aşıklı Höyük'te 3 adet Önlüklü ocak bulunmuştur. Ocakların tümü Levhasal taşlarla çevrili dörtgen planlılarla aynı biçimde olmasının yanısıra ocakların, taş ya da kerpiçten yapılmış önlükleri de bulunmaktadır. Bu bölüm ocağı çevreleyen levhasal taşlardan bağımsız, platform görünümünde bir alandır. Ocak döşemesi ile aynı seviyede, ocağın kısa kenarına (aynı genişlikte) dayalı yapılmıştır (Şekil 19).



Şekil 19: ATY1b Önlüklüler.

Önlüklü ocaklardan ilki KA mekanına ait, dört tarafı levhasal taşlarla çevrili olan ocaktır. Taş döşeli önlüğü kısa kenarındaki levhasal taşlara bitleştirilmiştir (Şekil 20a). İkincisi baca/havalandırma açıklığı olan bir ocağa aittir. Üç kenarı levhasal taşlarla çevrilidir ve açık bırakılan kenarın (kenar taşlarının bittiği yerden itibaren) önüne yassı çay taşları döşenmiştir (Şekil 20b). Sonuncusu ise 0.50x0.30 m alanı

kaplayan, kerpiç bloktan oluşur (Şekil 19, ATY 016). Kerpiç blok/önlük ocağı kuzeyden doğuya doğru çevrelemektedir. Bu örnekteki kerpiç bloğun hem önlük, hem de mekanı ateşten koruyan bir öge olarak kullanılmış olduğu varsayılabilir (Özbaşaran, 1998).



Şekil 20: ATY1b Önlüklüler: (a) 7M açması, KA mekanı, ATY 007. (b) 4L açması, GM mekanı, ATY 020 (AH kazı arşivi).

Günümüzde kullanılan sobaların kül boşaltılan ön kapaklarının önüne, ateşin ve küllerin yere düşmesini engellemek için önlükler konulmaktadır. Aşıklı Höyük'teki önlüklü ocakların kullanımında böyle bir uygulamanın olduğunu söylemek zordur, zira sayıları çok azdır, ancak önlüklerin, ocakta ateşin yakılması ya da gıdaların pişirilmesi ile ilişkili bir öge olabileceği öngörülebilir.

3.1.1.3. ATY1c: Biçimsel değişikliğe uğrayanlar

Aşıklı Höyük'te 2 adet Biçimsel değişikliğe uğrayan ocak bulunmuştur. Bu ocaklar en az iki bölüm halinde yapılmıştır. İlk bölüm biçimsel açıdan Levhasal taşlarla çevrili dörtgen planlılarla aynı biçimsel özelliktedir. İkinci bölüm ise ocağın ilk bölümüne yassı çay taşları ile ekleme yapılarak genişletilen kısmıdır. Bu işlem için ocağın kısa kenarı tercih edilmiştir. Ekleme yapılan bölümün tabanı, birinci bölümün tabanı ile aynı seviyede devam ettirilmiştir. Bu nedenle diğer ocaklara göre daha uzun oldukları görülür (Şekil 21).



Şekil 21: ATY1c: Biçimsel değişikliğe uğrayanlar.

Yerleşme genelinde bu alt grupta incelenebilecek iki tanımlı örnekten birincisi, BZ mekanında yer alır. Kısa kenarı mekan duvarına dayandırılmıştır ve kuzey-güney doğrultuludur. Ekleme yapılan bölüm sadece çay taşlarından oluşur. Kuzeyde, ocağın uzantısı biçimindedir (Şekil 21, ATY 039 ve 045). Diğer örnek CV mekanında bulunmaktadır. Uzun kenarı mekan duvarına dayandırılarak, doğu-batı doğrultusunda yapılmıştır. Ocak iki aşamalı kullanılmış olmalıdır. İlk aşamada tabanı çay taşlarıyla döşenerek levhasal taşlarla çevrilmiştir. Levhasal taşlar doğu kenara doğru eğim yapılarak konulmuş ve bu kenar açık bırakılmıştır. İkinci aşamada ocağın doğusu çay taşlarıyla döşenerek genişletilmiş ve ilk aşamada konulan levhasal taşların hizasında sınırlandırılmıştır (Şekil 22).



Şekil 22: ATY1c: Biçimsel değişikliğe uğrayanlar, 5L açması, CV mekanı, ATY 019 (AH kazı arşivi).

Yassı çay taşlarıyla döşeli, levhasal taşlarla çevrili ocakların belirgin formu, ocağa müdahale edilmesi sonucunda değişikliğe uğramaktadır. Bu nedenle uygulamanın, ocağın kullanımı esnasında ya da bir sonraki kullanım için yenilenmesi amacıyla yapıldığı anlaşılır. Dolayısıyla genişletilen ocağın kullanımına devam edildiğini söylemek mümkündür.

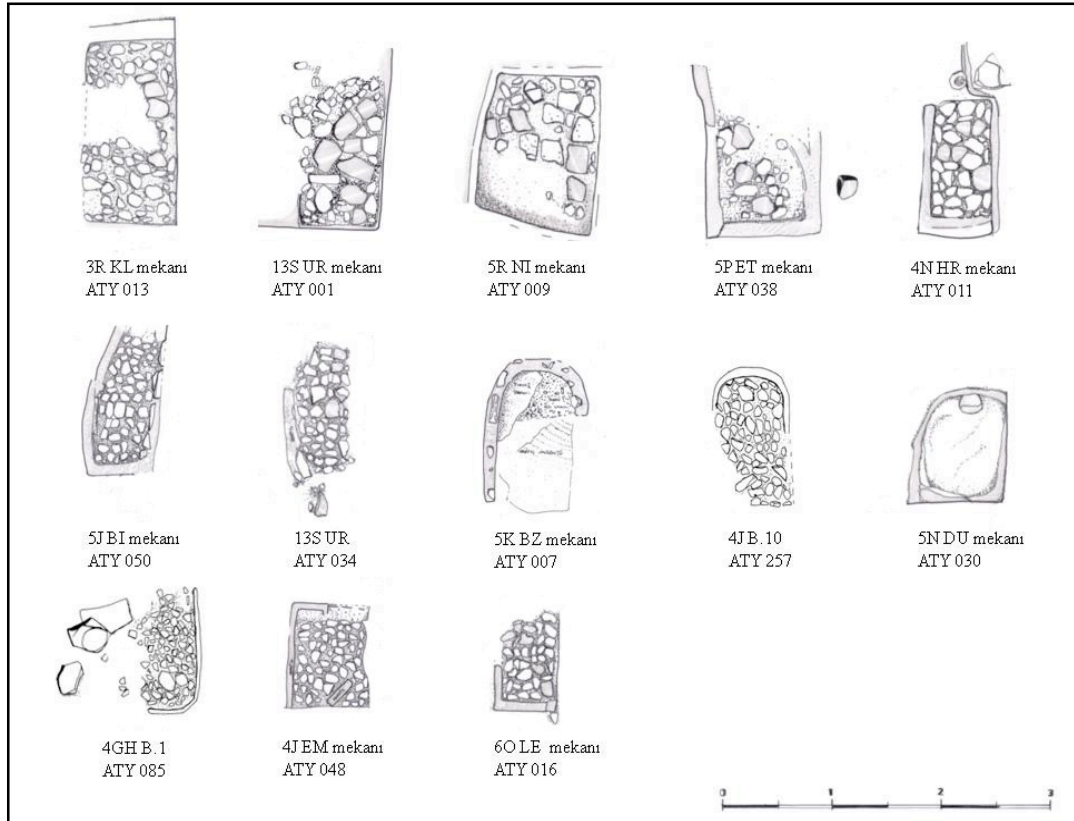
3.1.2. ATY2: Kerpiçle çevrili dörtgen planlılar

Aşıklı Höyük'te 13 adet Kerpiçle çevrili dörtgen planlı ocak bulunmuştur. Tabanları, yatay olarak konulmuş yassı çay taşları ile döşelidir. Kenarları ise kalınlığı 0.04-0.15 m arasında değişen kerpiç duvarla sınırlandırılmıştır (Şekil 23). Bazı durumlarda, mekan tabanına açılan sığ çukurun kenarları kerpiçlerle desteklenerek, çay taşları kerpiçlere dayanacak biçimde döşenmiştir (Şekil 24b, 24g). Yassı çay taşlarının mekan tabanı üzerine döşenerek, kerpiç duvarla sınırlandırıldığı örnekler de bulunmaktadır (Şekil 24d, 24h). Kerpiç duvarın bazı durumlarda ocak tabanına doğru iç bükey girinti yaptığı görülür. Genellikle çay taşlarının ve kerpiç duvarın yüzü kil ile sıvanmıştır. Ocakların etrafını çevreleyen bu kerpiçler, olduğu yerde biçimlendirilerek kurutulmuştur (M. Özbaşaran ile özel görüşme, 2013).

Bu grupta incelenen ocakların ayırt edici özelliği, ocakların levhasal taşlar yerine kerpiç duvar ile sınırlandırılmış olmasıdır. Dört kenarı kapatılan ocağa rastlanmaz. Tanımlanan iki örnekte, ocağın kerpiç duvarının büyük bölümü tahrip olmuştur (Şekil 24a, 24c). Sekiz örneğin iki veya üç kenarı kerpiç duvarla sınırlandırılmıştır. Bu ocaklar arasında, tanımlı beş ocağın kısa kenarında açıklık bırakılmıştır. Bu açıklıkların ATY1'de olduğu gibi ağız olarak kullanıldığı düşünülebilir (Şekil 24d).

Bazı ocakları çevreleyen kerpiç duvarın kısa kenarının köşelerinin yuvarlatıldığı ve bu kenarın yarım daire şeklinde yapıldığı görülmektedir. Yerleşme genelinde bu şekilde yapılan üç ocak bulunur. Bunlardan birincisi BZ mekanında yer alır. Buradaki ocağın yassı çay taşı döşemesi yoktur. Kuzeyindeki kerpiç çevirme duvarı yuvarlatılmıştır. Güneyindeki kısa kenarı ise açık bırakılmıştır (Şekil 23, ATY 007).

İkinci örnek DU mekanında bulunmuştur. Çay taşı döşemesi olmayan ocağın güney kenarı yuvarlatılmıştır. Kuzey kenarı ise mekan duvarına dayandırılmıştır (Şekil 23, ATY 030). Üçüncü örnek NF mekanında bulunur (B.10, Sp.111). Yassı çay taşlarıyla döşelidir. Kuzey kenarı yuvarlatılmıştır. Güney kısa kenarı ise açık bırakılmıştır (Şekil 24e).



Şekil 23: ATY2 Kerpiçe çevrili dörtgen planlı ocaklar.

Yukarıda açıklanan Kerpiçe çevrili dörtgen planlı ocaklardan iki tanesinin yapımında farklı uygulamalara rastlanır. BI mekanında yer alan ocağın iki kenarı kerpiç duvarla çevrelendirilmiştir. Uzun kenarının dayalı olduğu bina duvarı ise levhasal taşlarla desteklenmiştir. Levhasal taşlar duvar içine gömülmüştür ve üzeri kalın kil tabakasıyla sıvanmıştır (Şekil 24d). Diğeri ise LE mekanında bulunur. Buradaki ocağın uzun kenarı güney duvara bitleştirilmiş, batı kenarı ile duvar arasında mesafe bırakılmıştır. Bu aralığa kerpiç seki yapılmıştır (Şekil 24f). Kerpiç blok duvar boyunca uzun bir platform şeklindedir. Bu blok, hem mekanın hem de ocağın sekisi

olarak kullanılmış olmalıdır (Özbaşaran, 1998: 557). Her iki ocak da birer örnekle temsil edilir. Bu örneklerin benzerlerine, ATY1 tipinde de rastlamaktayız (Şekil 14, 15).

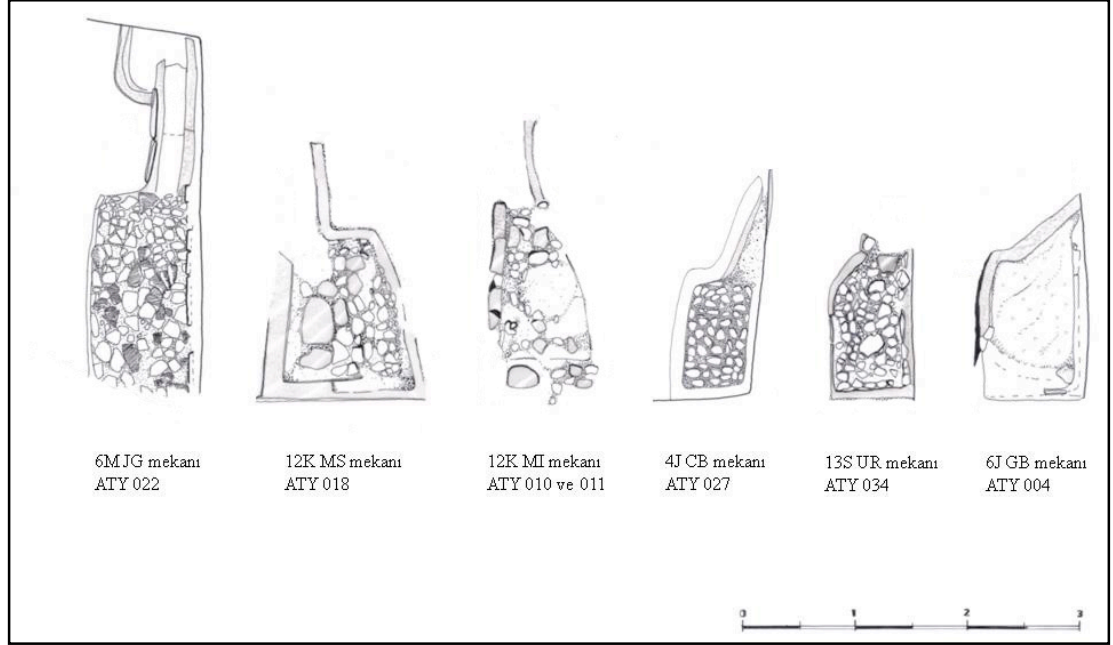


Şekil 24: ATY2 Kerpiçle çevrili dörtgen planlılar: (a) 5J açması, BH mekanı, ATY 053. (b) 3R açması, KL mekanı, ATY 013. (c) 13S açması, UR mekanı, ATY 001. (d) 5J açması, BI mekanı, ATY 050. (e) 4J açması, NF mekanı (B.10, Sp.111), ATY 051 (257). (f) 6O açması, LE mekanı, ATY 016. (g) 4N açması, HR mekanı, ATY 011. (h) B.1, Sp.15, ATY 085 (AH kazı arşivi).

3.1.3. ATY3: Dar ağızlı/girişli, dörtgen planlılar

Aşıklı Höyük'te 6 adet Dar ağızlı/girişli, dörtgen planlı ocak bulunmuştur. Etrafı kerpiç bir duvar veya levhasal taşlarla sınırlandırılmıştır. Tabanı yassı çay taşlarıyla, kerpiç duvara ya da kenar taşına bitişik olacak şekilde döşenmiştir. Ocakları sınırlandıran kerpiç duvar/levhasal taş, kısa kenarda içeriye doğru yaklaşık 0.10 m girinti yapar ve mekan duvarına paralel biçimde uzanır. Kerpiç duvarların içeriye doğru girinti yaptığı kısa kenarında bir çeşit ağız oluşturulmuştur. Bu kenardan itibaren çay taşı döşeme son bulur. Kerpiç duvarın yüksekliği yaklaşık 0.10 m'dir ve

aynı yükseklikte ocağın kısa kenarının ön yüzünde daralarak ilerleyen bir uzantı/kol görünümündedir (Şekil 25).



Şekil 25: ATY3: Dar ağızlı/girişli, dörtgen planlılar.

Kerpiç duvara sahip olanlar, toplam beş örnekle temsil edilir. Tümünün kısa ya da uzun kenarlarından biri, mekan duvarına dayalı yapılmıştır. Örneklerden biri GB mekanında yer alır. Kuzey-güney doğrultusunda yapılmıştır. Çay taşı döşeli tabanı bulunmaz. Kerpiç uzantı/kol kuzeye doğru daralarak, ocağın dayalı olduğu duvarla birleşmektedir (Şekil 25, ATY 004). UR ve MI mekanlarında görülen ocakların uzun kenarında, duvara yaslanmış büyük taşlar bulunmaktadır. Biçim olarak ATY1 ve ATY2’de görülen, duvarı ateşten korumak için kullanılan taşlara benzemektedir (Şekil 15). Ancak bu taşlar, ATY1 ve ATY2’dekilere göre daha alçak yapılmış ve duvar yüzüne gömülmemişlerdir (Şekil 25, ATY 034, 010 ve 011). MC ve CB mekanlarında bulunan ocaklar ise mekanın köşesine yapılmıştır. Ocağın mekan duvarına yaslı olduğu kenarlar, yaklaşık 0.44 m yüksekliğinde kerpiç duvar ile

desteklenmiştir⁹. Kerpiç uzantı/kol daralarak, ocağın dayalı olduğu duvarla birleşmektedir (Şekil 26b).

Levhasal taşlarla sınırlı sadece bir örnek bulunmaktadır. Bu örnek JG mekanındadır ve diğerlerinden biraz farklıdır. Mekan duvarına yaslandırılarak, doğu-batı doğrultusunda yapılmıştır. Ocağı sınırlandıran levhasal taşlar, doğuda girinti yaparak başka bir levhasal taşa dayanır. Taşlar, güney duvara paralel olarak yaklaşık 0.30 m devam ettikten sonra, mekan doğu duvarına oval biçimde yapılmış kerpiç uzantı/kolla birleşir. Taşlarla oluşturulan bağlantı yeri iki kerpiç blokla döşelidir ve üzeri kil ile sıvanmıştır. Kerpiç uzantı/kolun çevrelediği küçük alanda ise taban görülmez. Ocak ile doğu duvar arasına yapılan geçit/aralık, başlangıçta küllerin ve yanmış odun parçalarının toplanması için kullanılan bir alan olarak yorumlanmış, ancak daha sonra bu alanın temiz olduğu anlaşılmıştır (Şekil 26a).



Şekil 26: ATY3: Dar ağızlı/girişli, dörtgen planlılar : (a) 6M açması, JG mekanı, ATY 022. (b) 4J açması, CB mekanı, ATY 027 (AH kazı arşivi).

Bu örnekler morfolojik açıdan sonraki dönemlerde görülen fırınların öncüleri olabilir. Fırınlar çoğunlukla dairesel ya da oval bir taban üzerinde yükselen kubbeye sahip yapılardır. Ancak kareye yakın ya da dikdörtgen planlı olanlarına da rastlanmaktadır.¹⁰ Aşıklı'da CB mekanında bulunan bir ocağın 0.44 m yüksekliğinde

⁹ Binalar terk edildikten sonra, üzerine yenisi yapıldığından ve sonrasındaki süreçte doğal tahribata uğradığından, gerek bina duvarlarının, gerekse ocak duvarlarının gerçek yükseklikleri bilinmemektedir.

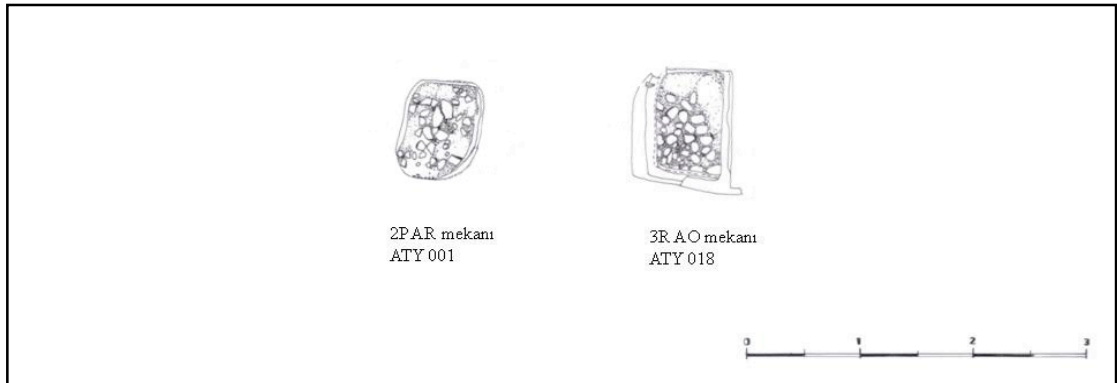
¹⁰ Örneğin, Batı Anadolu Erken Tunç Çağı yerleşmelerindeki iyi korunagelmış fırınlara bakıldığında, bunların arasında kareye yakın ya da dikdörtgen planlı olanlarına rastlanmaktadır. En tipik örnekler ise Thermi ve Beycesultan'da bulunur (Lamb, 1936b: 59; Lloyd-Mellaart, 1962: 29-33). Kütahya/Seyitömer'de de görüldüğü üzere bazı fırınların kubbeye geçişi sağlayan alt bölümünde kerpiç ya da taş kullanılmıştır (Çakalgöz, 2000: 14). Başka bir örnek ise bugünkü Suriye-Irak sınırına yakın Tell El Kown yerleşmesinde bulunmaktadır (Dornemann, 1986: 1-50). Neolitik Dönem'e tarihlenen yerleşmede bulunan bir ocak kalıntısının rekonstrüksiyonuna göre köşeye yapılan dörtgen plandaki ocağın üzerinin uzun kenardan başlayıp bina duvarına doğru eğim yaparak kapatılmış olması muhtemeldir (Molist, 1986: 63, Fig.86).

kerpiç bir duvarla desteklenmiş olması, ocağın üst yapısının kapalı olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Ne var ki Aşıklı örneğinde ocağın yaslandığı mekan duvarının önündeki ocak duvarına karşılık, diğer iki yönde kubbe duvarı ile ilgili herhangi bir ize rastlanmamış olması, bu örneğin tek örnek olması, ayrıca ocak ateşinden mekan duvarını korumak amacıyla taş yerine kerpiç duvar örülmüş olma olasılığı fırın varsayımına şüpheyile yaklaşılmamasını gerektirir.

3.1.4. ATY4: Çukur içi, derin dörtgen planlılar

Aşıklı Höyük'te 2 adet Çukur içi, derin, dörtgen planlı ateş yeri bulunmuştur. Bunların tümü, tabana açılan yaklaşık 0.80 m derinliğinde, dörtgen çukurlar içine yapılmıştır. Çukurun tabanı düzleştirilerek, yassı çay taşlarıyla döşenmiştir. Döşeme tekniği ve seçilen taşlar diğer tiplerle aynıdır. Çukurun kenarları muntazam biçimde kalın kil ile sıvanmıştır (Şekil 27).

AO mekanında yer alan ateş yeri, mekanın kuzeydoğu köşesine yapılmıştır. Yaklaşık boyutu 0.85x0.50 m'dir. Çukurun kalın sıvası iyi korunmuş durumdadır (Şekil 28b). Diğer örnek, iki bina arasındaki AR aralığındadır. Yaklaşık boyutu 0.80x0.60 m'dir. Kuzeyden güneye hafif eğimlidir. Sıvasının bir bölümü, yanma sonucu tahrip olmuştur (Şekil 28a).



Şekil 27: ATY4 Çukur içi, derin dörtgen planlılar.



Şekil 28: ATY4 Çukur içi, derin dörtgen planlılar: (a) 2P açması, AR mekanı, ATY 001. (b) 3R açması, AO mekanı, ATY 015 (AH kazı arşivi).

Büyüklüğü, derinliği ve yapım tekniği dikkate alındığında, her iki örnek de dörtgen biçimli tandır görünümündedir¹¹. Günümüz sözlüklerinde tandır¹², “*Yere çukur kazılarak yapılan bir çeşit fırın.*” olarak tanımlanır (Tuğlacı, 1972: 2765). Yapısal olarak fırından farkı, toprağa açılan bir çukura yapılmalarıdır. İşlevsel olarak fırınlara benzeyen ancak yapıldığı yer açısından farklılık gösteren tandırlar, toprağa açılan çukurlardır, üstleri kapatılarak kullanılır. Bu sayede ortaya çıkan enerjinin çukur derinliğinde korunması sağlanmaktadır (Uhri, 2003: 47).

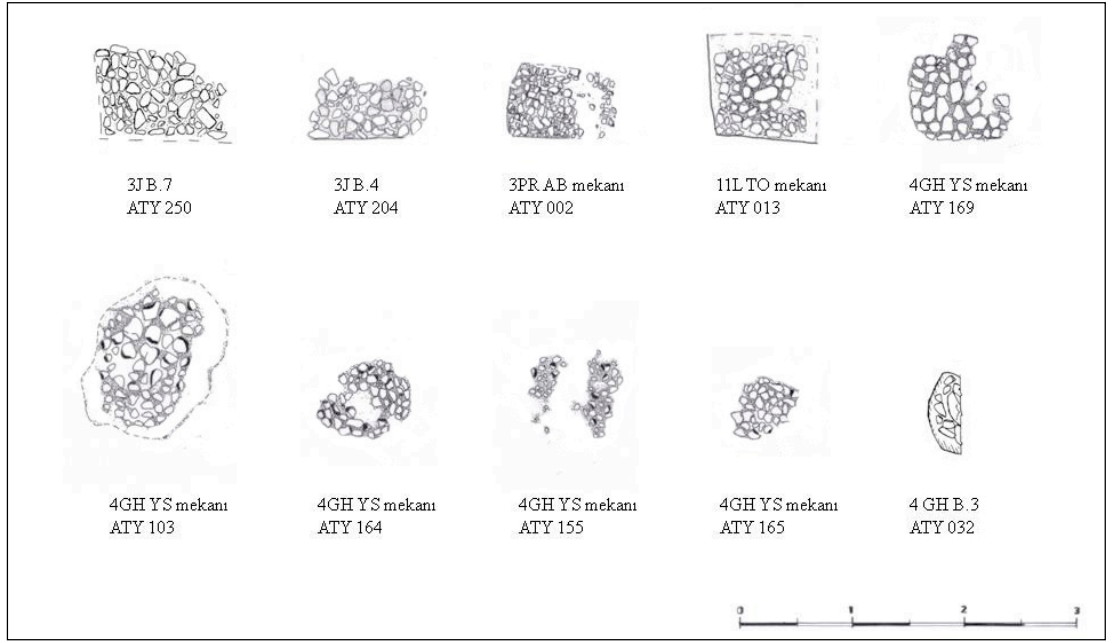
3.1.5. ATY5: Çevresi sınırlandırılmamış taş döşemeliler

Aşıklı Höyük’te 10 adet Çevresi sınırlandırılmamış taş döşemeli ocak bulunmuştur. Bunların altı tanesi oval, dört tanesi dörtgen planlı yapılmıştır. Tabanları, yatay olarak konulmuş yassı çay taşları ile döşelidir. Çevresini sınırlandıran kerpiç duvarı ya da levhasal taşları bulunmaz. Bu nedenle kullanım sırasında/sonrasında levhasal taşları alınan ya da tahrip olan ocaklarla karıştırılmamalıdır (Şekil 29).

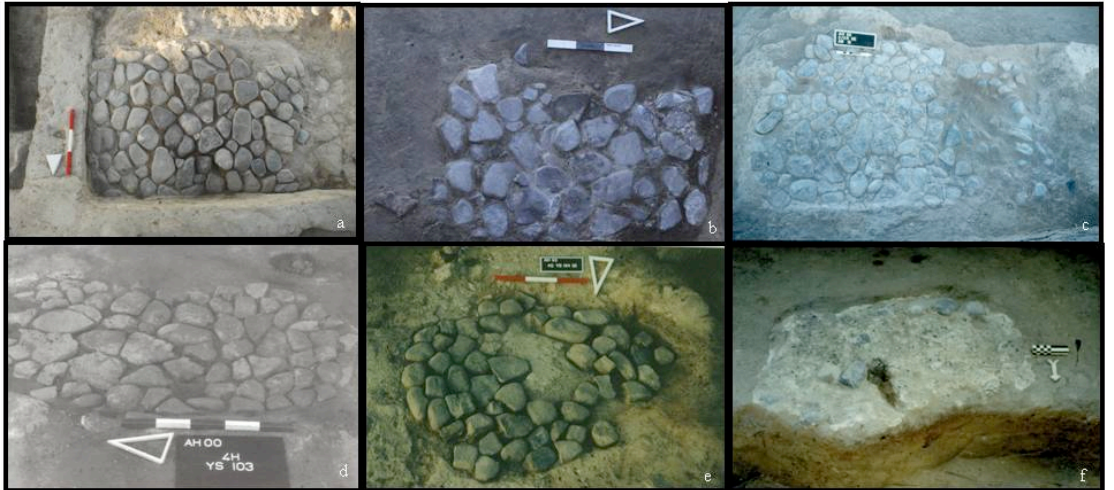
¹¹ Etnoarkeolojik örneklerle karşılaştırma için Bkz. **Bölüm 5. Ara Değerlendirme.**

¹² Etimolojik açıdan incelendiğinde **tandır** sözcüğünün Arapça **Tannur**’dan geldiği ve köken olarak Aramice **Tannura**, Akkadça’da ise **Tinuri** olarak yer aldığı bilinmektedir (Eren, 1999: 393).

Oval planlı olanlar, tabana açılan (çay taşlarının kalınlığı kadar) sığ bir çukura yerleştirilmiştir. Yassı çay taşlarının kullanım yüzeyi taban ile aynı seviyededir (Şekil 30d, 30e, 30f). Dörtgen planlı olanlar ise, tabanın doğrudan üzerine oturtularak üzerleri kil ile sıvanmıştır. Bu nedenle platform görünümündedirler (Şekil 30a, 30b, 30c).



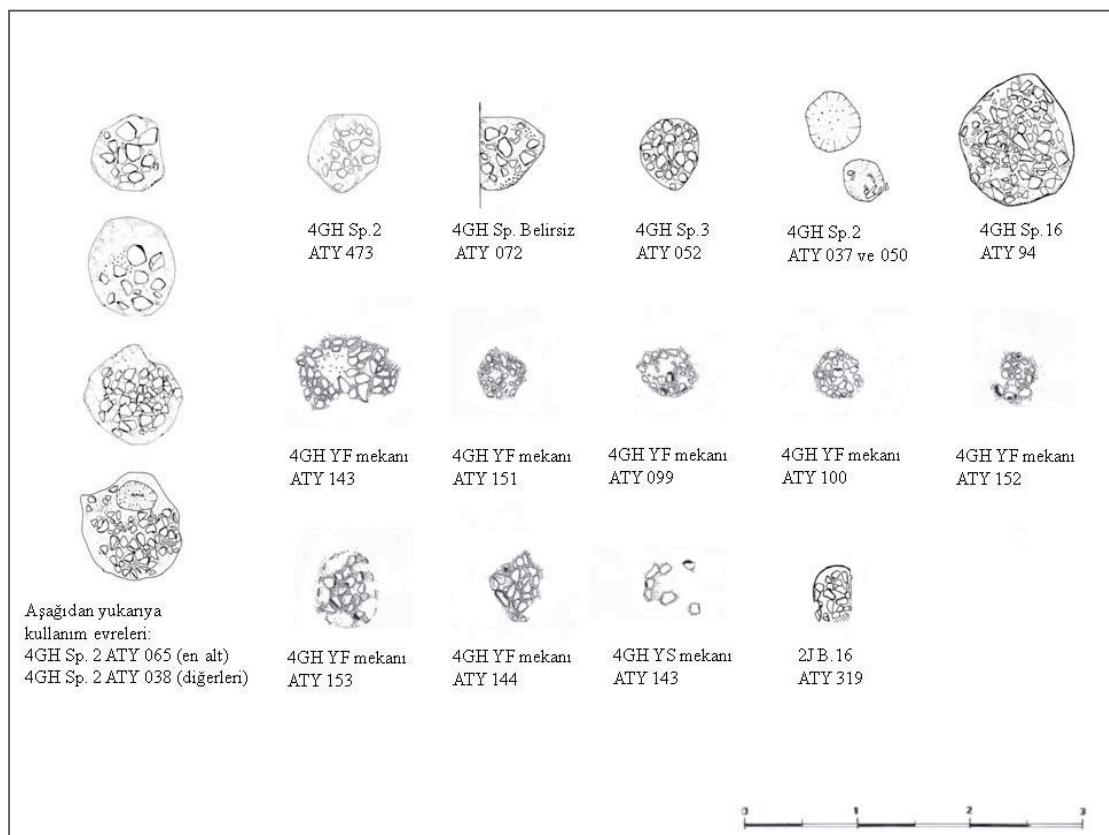
Şekil 29: ATY5 Çevresi sınırlandırılmamış taş döşemeler.



Şekil 30: ATY5 Çevresi sınırlandırılmamış taş döşemeler: (a) 3J açması, OF mekanı (B.7, Sp.106), ATY 250. (b) 3J açması, B.4, Sp.102, ATY 204. (c) 3PR açması, AB mekanı, ATY 002. (d) 4 GH açması, YS mekanı, ATY 103. (e) 4 GH açması, YS mekanı, ATY 164. (f) 4 GH açması, P mekanı, ATY 001 (AH kazı arşivi).

3.1.6. ATY6: Oval/yuvarlak planlı ateş çukurları

Ateş çukurları, oval biçimli yapılmış, içerisi çoğunlukla kül ya da yanmış odun parçaları ile dolu olan ve besinlerin, çoğunlukla da etin kızartılması için kullanılan bir tür ateş yeridir. Aşıklı Höyük'te 27 adet oval/yuvarlak planlı yapılmış ateş çukuru bulunmuştur.¹³ Ateş çukurlarının çapları 0.30 m ile 1.00 m arasında değişir. Derinlikleri ve döşeme biçimlerinin de standart olmadığı anlaşılmaktadır (Şekil 31).



Şekil 31: ATY6 Oval/yuvarlak planlı ateş çukurları.

¹³ Ateş çukurlarına Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem, Yakınoğu yerleşmelerinde sıklıkla rastlanmaktadır. Ateş çukurlarında pişirme geleneginin Neolitik Dönem boyunca kullanılmaya devam edildiği bilinmektedir. Bu çukurların tabanları kimi zaman taş döşeli, kimi zaman ise düzleştirilmiş toprak şeklinde döşemesiz haliyle karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, bugünkü Bismil ilçesinde bulunan Salat Camii Yanı yerleşmesindeki ateş çukurları oval planda ve çapı 0.50 ile 1.30 m arasında değişmektedir. Bunların tabanları taşla döşenmiştir ve taşların arasında odun parçalarının yanısıra emmer buğdayı, nohut ve mercimek gibi tahıllar kömürleşmiş halde bulunmuştur (Miyake, 2007: 214). Ateş çukurlarının kenarlarında ve çukur içerisinde *in situ* halde bulunan taşlarda, belirgin yanma izi dikkat çekmektedir (Miyake, 2009: 440).

Ateş çukurları yaklaşık 0.10 m derinliğindedir; ancak ilk yapıldıklarında daha derin olmaları olasıdır. Bu çukurların kenarları çoğunlukla sıvalı değildir ve tabanına bazı durumlarda kerpiç yerleştirilmiştir. Çukurun içi irili ufaklı çok sayıda taşla doldurulmuştur. Çeşitli biçimlerdeki çay taşları üst üste, dağınık halde konulmuştur. (Şekil 32a, 32b, 32c, 32d). Genellikle taşların arasında kömürleşmiş odun parçaları ya da karbonize olmuş bitki kalıntıları vardır. Bazı durumlarda ateş çukurunun içerisinde, kömür tanelerinin yığılması için ufak bir alan da bırakılmıştır (Şekil 32b).



Şekil 32: ATY6 Oval/yuvarlak planlı ateş çukurları: (a) 4 GH açması, Sp.16, ATY 094. (b) 4 GH açması, Sp.2, ATY 038, kömür çukuru Fea.51. (c) 4 GH açması, Sp.2, ATY 065. (d) 4 GH açması, Sp.2, ATY 073 (sol), ATY 065 (sağ). (e) 4 GH açması, Sp.3, ATY 057. (f) 2J açması, B.16, Sp.123, ATY 319. (g) 4 GH açması, UV mekanı, ATY 094. (h) 4 GH açması, Sp.2, ATY 037 (AH kazı arşivi).

İçerisine taş konulmamış, kül ve kömür bakımından fakir ateş çukurları da bulunmaktadır (Şekil 32h). Bu çukurların derinliği de yaklaşık 0.10 m kadardır. Bazılarının içerisinde hayvan kemikleri bulunur. 4. tabakada görülen bu çukurlar, işlevsel olarak 2. tabakadaki çukurlardan farklıdır. 4. tabakadaki çukur toprağının yanmış olması ateş yakma işinin burada yapıldığının doğrudan göstergesidir.¹⁴ 2. tabakada bulunan çukurlar ise içerisinde ateş yakılan yapı öğeleri olmadığından tez kapsamında değerlendirilmemiştir.

¹⁴ Bkz. Bölüm 3.2. Ateş Yerlerinin Yerleşme İçi Dağılımı.

Bazı ateş çukurlarının kenarları ise mekan zemininden, çukur tabanına doğru eğim verilerek yapılmıştır. Tabanı, aynı eğimle kenarlara doğru yassı çay taşlarıyla döşenmiştir (Şekil 32e, 32f, 32g). Ancak bu durum, tipten çok yapım ve kullanımı ile, hatta yapan kişi ve gösterilen özen ile ilişkilendirilebilir.

Söz konusu çukurların kazılırken öncelikle bunların ahşap direk altlığı olduğu düşünülmüş, ancak belirli bir düzene göre yerleştirilmediğinden, sundurma tipi yapılarla ilişkili olamayacakları anlaşılmıştır (Esin-Harmankaya, 2007: 257). Bu çukurları, gerek biçimsel özellikleri gerekse nitelikleri bakımından sonrasında çok sayıda bulunan diğer örneklerle kıyasladığımızda, konumları ve boyutları gibi pek çok açıdan değerlendirdiğimizde, ateş çukuru olarak tanımlamamız mümkündür¹⁵.

3.1.7. ATY7: Kubbeliler

Oval formda yapılmış kubbeli fırınlardır¹⁶ (Şekil 33). Günümüz sözlüklerinde fırın, “içinde genellikle odun yanan, her yanda aynı derecede ısı oluşturarak ekmek, pasta vb. pişirmeye yarayan, tavanı tonoz biçiminde, önünde tek açıklık bulunan ocak.” olarak tanımlanır¹⁷. Başka bir deyişle fırın, ‘ısıtmak, pişirmek, kurutmak, kavurmak ya da eritmek için çeşitli maddelere ısı vermeye yarayan aygıt.’ şeklinde açıklanmaktadır.¹⁸

Kubbeli fırın, Aşıklı genelinde tek bir örnekle temsil edilir. Kubbeli fırın olarak net bir şekilde tanımlanması ve yerleşme genelinde özel bir örnek olması nedeniyle, Tekil örnekler’de (ATY8) değil, ayrı bir tipolojik grup içerisinde değerlendirilmiştir.

¹⁵ Tezde ateş çukuru yerine pişirme çukuru (*roasting pit*) terimi kullanımından bilhassa kaçınılmıştır. Çünkü Oval/yuvarlak planlı ateş çukurları, ateş yerlerinin biçimsel özelliğini nitelemesine karşın, pişirme çukurları (*roasting pit*) işlevsel bir tanımdır. Bkz. Bölüm 4. Aşıklı Höyük’te Ateş Yerlerinin Yapım ve Kullanım Süreci.

¹⁶ Etimolojik açıdan incelendiğinde Türkçe’de **fırın** sözcüğüne rastlanılmamaktadır. Buna karşılık Türkçe’de kullanılan **fırın** (**furun**) sözcüğünün, Latince kökenli **furnus** sözcüğünden geldiği belirtilir (Meyer, 1893 ed. Ölmez, 1998: 44).

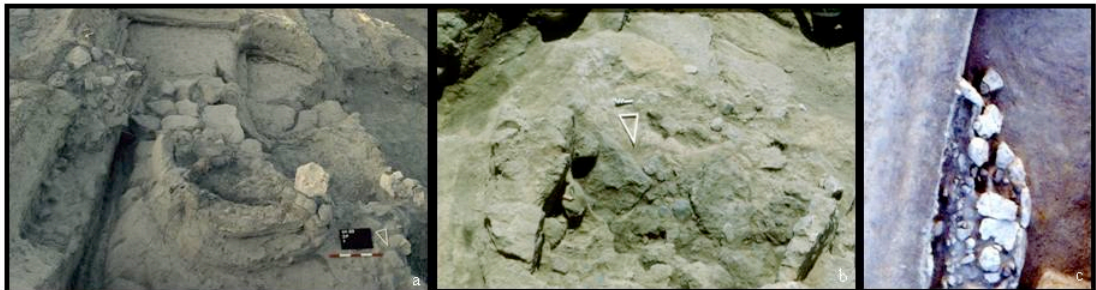
¹⁷ çevrimiçi, <http://www.tdk.gov.tr>, 2013.

¹⁸ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Milliyet Gazetecilik, İstanbul, 4076.

Fırın, HG mekanında, mekanın neredeyse tümünü kaplayacak şekilde yapılmıştır. Yarısı tahrip olmasına rağmen, formu belirgindir. Yaklaşık 4 m çapında, oval formda yapılmıştır. Tabanı yassı, büyük bazalt bloklarla döşelidir (Şekil 34b). Döşeme üzeri kil sıvayla kaplanmıştır (Esin-Harmankaya, 2007: 263). Döşeme etrafı yaklaşık 0.15 m kalınlığında kerpiç ile çevrilir (Şekil 34a). Yaklaşık 0.50 m yüksekliğinde bulunmuş kerpiç duvar, kubbe biçiminde yukarıya doğru yükselmektedir. Fırın duvarı güneye doğru devam eder. Ağız kısmının bu kenarda olduğu belirlenmiştir. Taban düzlemi ve ağızının üç kere yenilenmiş olduğu görülmektedir. Son kullanım tabanı üzerinde, fırının üst yıkıntısı olduğu düşünülen, kırmızımsı toprakla karışık yanmış odun parçaları bulunmuştur.



Şekil 33: ATY7 Kubbeler.



Şekil 34: ATY7 Kubbeler: (a) 3P açması, HG mekanı, ATY 001 (alt evre). (b) 3P açması, HG mekanı, ATY 001 (üst evre). (c) 12L açma güneybatısı, mekan adı belirsiz, ATY 007 (AH kazı arşivi).

HG mekanındaki fırına benzeyen başka bir yapı ögesi 12 L açmasının güneybatısındaki açık alanda bulunmuştur. Çay taşı döşemesi tahrip olmuştur. Etrafı levhasal taşlarla çevrelendirilmiş, oval formdadır. Yaklaşık 1.30x0.40 m’lik bölümü kazılmış olup, büyük bölümü araba yolu altında kaldığı için, kubbeli olduğunu net olarak söylemek mümkün değildir (Şekil 34c).

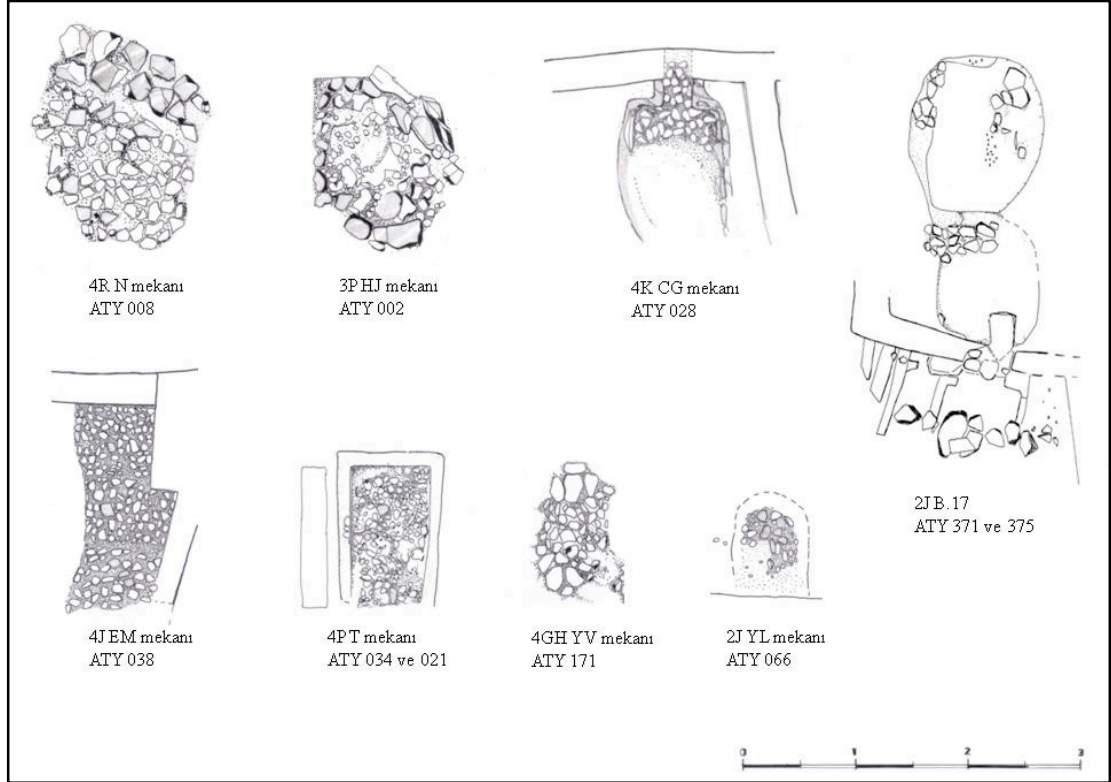
3.1.8. ATY8: Tekil örnekler

Yerleşme genelinde biçimsel açıdan birden fazla örneği olmayan ateş yerleri bu başlık altında listelenmektedir. Sadece kubbeli fırın olarak tanımlanan örnek, bu grup içerisinde değildir. Bu grupta yer alan ateş yerleri toplam sekiz örnekle temsil edilir (Şekil 35).

CG mekanı, ATY 028: Mekan tabanına açılan yaklaşık 0.30 m derinliğinde, dörtgenimsi bir çukuru vardır. Çukurun kenarları kerpiç çevirme duvarı ile desteklenmiştir. Batı kenar içe doğru daraltılarak burada bir açıklık bırakılmıştır. Bu kenar, ateş yeri ile aynı derinlikte yapılmış aralık ile batı duvardaki baca/havalandırma açıklığına bağlanır. Kerpiç çevirme duvarı aralık boyunca devam ederek, mekanın batı duvarının içine girmektedir. Aralık yaklaşık 0.27 m uzunluğundadır. Hem ateş yeri, hem de batı duvarına giren baca kısmı çay taşlarıyla döşenerek kireç ile sıvanmıştır. Ateş yerinin doğusu tahrip olmuştur (Esin vd., 1991: 139), (Şekil 37d). Baca/havalandırma açıklığı olması ve kenar kerpiçlerinde gözlemlenen üst yapıya ilişkin kalıntılar nedeniyle iki tipe de yakındır, ne var ki eldeki veriler ışığında bu ateş yeri, doğrudan Baca/havalandırma açıklığı olanlar ya da Fırın tipleri içinde değerlendirilemeyecek nitelikte olduğundan tekil grup içinde ele alınmıştır.

EM mekanı, ATY 038: Mekan tabanı üzerine yassı çay taşlarıyla döşenerek yapılmıştır. Çay taşları, aralarına kireç konularak birleştirilmiştir. Döşemeyi çevreleyen kerpiç ya da levhasal taşlar bulunmaz. Mekanın tüm güney duvarı boyunca devam ederek, doğuda ve batıda bina duvarlarına dayanır. Çay taşlarının

arasına döşeme boyunca belirli aralıklarla kerpiç sıva konularak, üç bölüm halinde yapılmıştır (Şekil 37e). Ocak tipleri, konumu ve yapımı ile benzerliklerinden dolayı tekil örneklerde söz edilmesi uygun bulunmuştur; ancak içinde ateş ile ilgili bulgulara rastlanmamıştır; olasılıkla platform/seki olarak kullanılmıştır.



Şekil 35: ATY8: Tekil örnekler.

YV mekanı (Sp.3), ATY 171 (003): Oval planlıdır; mekanın (açık alan) güneydoğu köşesine yapılmıştır. Ateş yerinin içerisine oturduğu çukurun kenarları mekan zeminine doğru hafif eğimlidir. Ateş yerinin tabanı küçük boy çay taşlarıyla döşelidir. Karşılıklı iki uzun kenarı, çay taşları ile mekan zeminine doğru yükseltilmiştir. Kuzey ve güney kenarlarına ise aynı eğimle, uzunlamasına ve birbirine paralel üçer adet üst öğütme taşı, kullanım yüzü alta gelecek şekilde yerleştirilmiştir (Şekil 37c).

YL mekanı, ATY 066: Odanın güneydoğu köşesine oval planlı yapılmıştır. Binanın güney duvarına dayalıdır. Küçük boy çay taşlarından oluşan döşemesi tahrip

olmuştur. Döşeme çevresini yaklaşık 0.05 m kalınlığında bir kerpiç duvar sınırlandırmaktadır. Kerpiç çevirme duvarının her iki kısmı, döşemeyi yarım daire biçiminde çevreleyerek, mekanın güney duvarına bağlanır (Şekil 37f).

T mekanı, ATY 034 ve 021: Muntazam dörtgen planlıdır. Odanın kuzeydoğusuna, uzun kenarı doğu duvara yaslanacak şekilde yerleştirilmiştir. Ocağın dört kenarı kerpiç duvar ile çevrelendirilerek, kuzeydoğu ve kuzeybatı duvarlarının dış yüzlerine birer taş yerleştirilmiştir. Batı kısmında yaklaşık 0.10 m kalınlığında iki sıra kerpiç duvar bulunur (Şekil 36a). Ocak, iki aşamalı kullanılmıştır. İlk aşamada (ATY 034) kerpiç çevirme duvarı mekan tabanı üzerine oturtulmuş ve içerisine sık aralıklarla, iki sıra halinde (aralarında dolgu malzemesi görülmez) küçük çay taşları serilmiştir (Şekil 36b). Ardından çay taşlarının üzeri toprakla yükseltilmiştir (Şekil 36a). İkinci aşamada (ATY 021) yükseltinin üzerine tekrar çay taşları serilerek, ocak yenilenmiştir. Çay taşlarının üzeri taban kalınlığında kalın kil ile sıvanmıştır. Bu kalın kil tabakası ocak zemini, çay taşları ise zemin döşemesinden ziyade ocak temeli gibi kullanılmıştır, bu nedenle diğer ocakların döşemelerinden farklıdır (Şekil 36c).



Şekil 36: ATY8: Tekil örnekler: 4P açması, T mekanı, ATY 034 ve 021: (a) kerpiç çevirme duvarı ve yükselti üzeri çakıl taşı. (b) çakıl taşı temelin yenilemesi. (c) son tabana ait ocak (AH kazı arşivi).

HJ mekanı: ATY 002: İki bina arasındaki alana, dairesel planlı yapılmıştır. Zemine küçük çakıltaşları serilmiş, üzerine çay taşları döşenmiştir. Döşemenin çevresine, dairesel biçimde büyük bazalt taşları (dibek taşı), kullanım yüzü içe bakacak şekilde yerleştirilmiştir. Bu taşlar ateş yerinin sınırı olarak kullanılmıştır. Ateş yerinin

ortasına doğru daha küçük boyda, yassı çay taşları konulmuş ve üzeri çamur ile sıvanmıştır (Şekil 35, ATY 002).

N mekanı, ATY 008: Mekan (açık alan) doğusuna açılan 4x1 m’lik kesit çukurunun kazısı sırasında bulunmuştur. 1.40x1.80 m’lik bir alan yassı çay taşlarıyla döşenmiştir. Yassı çay taşı döşemenin çevresi kerpiç ya da levhasal taşlarla çevrelenmemiştir. Kuzeyi, doğu-batı yönünde birbirine paralel, iki sıralı duvar biçiminde döşeme taşlarından daha büyük, işlenmemiş taşlarla sınırlandırılmıştır (Şekil 37b).



Şekil 37: ATY8: Tekil örnekler: (a) 2J açması, B.17, Sp.138, ATY 371. (b) 4R açması, N mekanı, ATY 008. (c) 4 GH açması, YV mekanı (Sp.3), ATY 171 (003). (d) 4K açması, CG mekanı, ATY 028. (e) 4J açması, EM mekanı, ATY 038. (f) 2J açması, YL mekanı, ATY 066 (AH kazı arşivi).

B.17, Sp.138, ATY 375 ve 371: Odanın yaklaşık 2.5 m’lik alanını kaplamaktadır. İki aşamalı olarak yapılmıştır. İlk aşamada (ATY 375) döşeme taşlarının büyük çoğunluğu alınmıştır (toplam altı adet yassı çay taşı). Odanın güney duvarında kenarları kil ile sıvalı bir açıklığı bulunmaktadır. Bu açıklık, ateş yerini, bina güneyinde bölümlendirilmiş bir işlik alanına bağlamaktadır. Açıklığın içerisine bir öğütme taşı konulmuştur. Ateş yeri tarafında açıklığa dayalı büyük bir taş bulunur. Taş düşmüş ya da açıklığı sonradan kapatmak için kullanılmış olabilir. İkinci

aşamada (ATY 371) bu açıklık iptal edilmiştir. Ateş yerinin güneyi oda duvarından bağımsız, taban sıvası ile sınırlandırılmıştır. Bu sınırın oluşturduğu çukurluk, batı ve kuzey sınırında, küllü dolgu ile birer taş kümesine bağlanmaktadır. Küllü dolgu kuzeydeki taş kümesinin altında doğu-batı yönünde devam ederek, ateş yerinin kuzey hattını belirlemektedir. Büyük çoğunluğu tahrip olduğundan, planı belirsizdir (Şekil 37a).

Söz konusu yapı ögesi tüm odayı kaplamaktadır. Odanın güney duvarında bulunan açıklık, baca/havalandırma açıklığı olmasından ziyade, doğrudan mekanda yapılan iş ile ilgili bir açıklıktır. Bu açıklık odanın güneyinde bulunan işlik alanına ait bir yapı ögesine bağlandığından, mekanın ateş yeriyle ilgili tek bir işleve ayrılmış olabileceği üzerinde durulmaktadır. İşlik alanındaki arkeobotanik örneklerin tümü incelenmiş olmasına rağmen, bu alanda ağaç kalıntıları da dahil olmak üzere çok az sayıda tanımlanabilir ögeye rastlanmıştır (M. Ergun ile özel görüşme, 2012).

3.2. Ateş Yerlerinin Yerleşme İçi Dağılım Analizi

4. ve 3. tabakaya ait mevcut bilgi, sınırlı bir alanda 4 GH derinlik açması (150 m²) ve 2-3 JK yamaç açmasından sağlanmaktadır. 4. tabaka, 9. bin yılın ikinci yarısına tarihlenen (Özbaşaran, 2011: 31) ve toprağa yarı gömük, oval kerpiç yapılar ile köşesi yuvarlatılmış dörtgen bir bina ile günlük aktivitelerin yoğun olarak sürdürüldüğü açık alanlardan oluşmaktadır. 3. tabaka, 9. bin yılın sonu ile 8. bin yılın başına tarihlenmektedir ve 4. tabakadan 2. tabakaya geçişi temsil etmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. 8. bin yılın başından 8. bin yılın ortasına kadar devam eden 2. tabaka ise, höyüğün kurtarma kazısı olarak başlamasının avantajıyla, çok geniş bir alanda kazılmıştır (yaklaşık 4000 m²) ve iyi korunmuş yapı kompleksleri, çöplük ve işliklerden oluşan açık alanlara sahiptir.

Bu bilgiler ışığında ateş yerlerinin tabakalara göre dikey dağılımı 4. ve 3. tabakaya ait 4 GH derinlik açması ile 2-3 JK yamaç açması¹⁹, yatayda dağılımı ise 2. tabakaya ait evreler bazında ele alınmıştır.

2. tabaka, 2J evresinden 2A evresine kadar toplam 10 yapı evresine sahip olup yerleşme genelinde çok geniş bir alanda araştırılmıştır. Analizler sırasında 2. tabaka iki şekilde değerlendirilmiştir. Birincisinde, höyük genelinde 2. tabakaya ait olduğu bilinen mekanların tümü evre ayrımı gözetilmeksizin dağılıma dahil edilmiştir. Bu nedenle yapı grupları, çöplük, sokak ve dar geçitlerden oluşan açık alanların bulunduğu kuzeydeki konut alanı; özel işlevli yapıların bulunduğu güneybatıdaki özel amaçlı yapılar alanı ve özellikleri bakımından diğer iki alandan farklı özelliklere sahip yapılardan oluşan kuzeydoğu alanı bir bütün olarak ele alınmıştır. İkincisinde, çalışma alanı daraltılarak, sadece evreleri tanımlanmış olan konut alanına ait yapılar üzerinde durulmuştur.

3.2.1. Tipolojik Dağılım

Aşıklı Höyük'te 1989-2004, 2006-2012 yılları arasında yapılan kazı çalışmalarında toplam 216 adet ateş yeri belgelenmiştir²⁰. Bu ateş yerlerinden üçünün kazısı henüz tamamlanmadığından, ikisinin ateş yeri olmadığı düşünüldüğünden ve üçü ile ilgili yeterli veri bulunmadığından değerlendirme kapsamına alınmamıştır.²¹ Aynı evrede yenilemesi olan ateş yerlerinden 14 tanesinin her biri, farklı yapı öge numarası olarak belgelenmesine karşın, dağılım analizleri sırasında tek bir ateş yeri olarak değerlendirilmiştir.²²

Yukarıda açıklanan sebeplerle, yerleşme genelinde bulunan ateş yerleri toplam 194 adet ocak, fırın ve ateş çukuru ile temsil edilmektedir. Bunlar arasında morfolojik

¹⁹ 4 GH derinlik açması ile 2-3 JK yamaç açması stratigrafisi birbirinden bağımsızdır. Bu nedenle analizler sırasında iki alan da kendi içinde değerlendirilmiştir. Ayrıca her iki alanda da bulunan 2. tabakaya ait yapı kompleksleri yatayda/aynı evredeki ateş yerlerinin tipolojik ve mekansal dağılımı başlıkları altında incelenmiş olup, bunlara tabakalara göre dağılım analizinde değinilmemiştir.

²⁰ Bkz. Ek.1: Aşıklı Höyük'te bulunan ateş yerlerinin listesi.

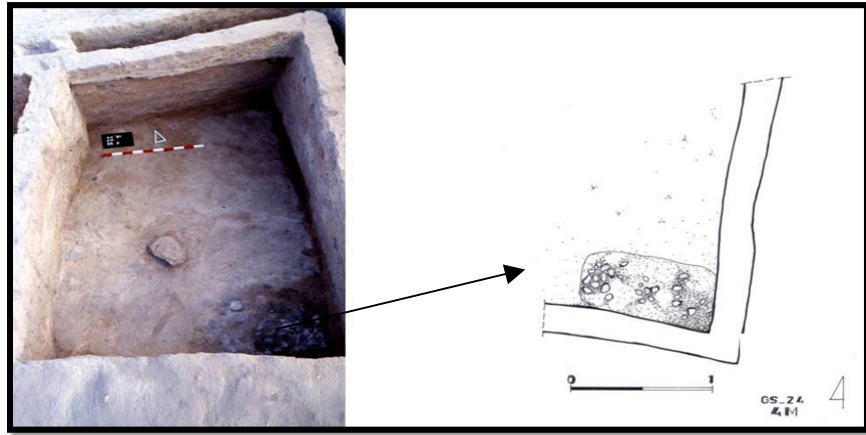
²¹ Bkz. Ek.3: Aşıklı Höyük'te, değerlendirmeye alınmayan olası ateş yerlerinin listesi.

²² Bkz. Ek.2: Aşıklı Höyük'te yenilemesi olan ateş yerlerinin listesi.

olarak tanımlanamayacak kadar dağılmış olanlar, tahrip/belirsiz ateş yeri olarak değerlendirilmiştir (58 adet) ve dağılım analizlerine dahil edilmemiştir (Şekil 38).

Ocaklardan bir tanesi (GM mekanı, ATY 020) hem Önlüklüler, hem de Baca/havalandırma açıklığı olanlar grubuna girmektedir. Bu nedenle ocak, dağılım grafiklerinde iki farklı tipi temsil edecek şekilde gösterilmiştir.

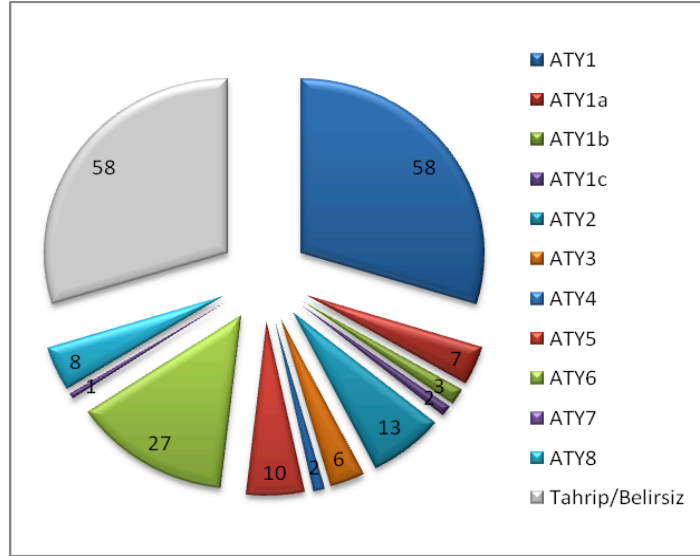
Bunun yanı sıra tekil örnekler (ATY8) de şimdilik birer örnekle temsil edildiğinden analizler sırasında değerlendirme dışında tutulmuştur. Bu ateş yerleri yeni veriler ışığında, ileride yapılacak çalışmaların yorumlanmasına katkı sağlayacağından önemlidir.



Şekil 38: Tahrip/belirsiz olarak tanımlanan ocağın fotoğrafı ve çizimi (AH kazı arşivi).

Ateş yerlerinin yerleşme genelinde tipsel dağılımına bakıldığında (Tablo 1), Levhasal taşlarla çevrili dörtgen planlıların (ATY1) yerleşme genelinde en sık kullanılan ateş yerleri olduğu gözlemlenmektedir. Baca/havalandırma açıklığı olanlar (ATY1a), Önlüklüler (ATY1b) ve Biçimsel değişikliğe uğrayanlar (ATY1c) analizler sırasında, ileride ayrıntılı olarak değinileceği üzere, nitelik ve nicelikleri bakımından Levhasal taşlarla çevrili dörtgen planlılara dahil edilerek, ATY1 tipi ocakların tümü Aşıklı Höyük yerleşmesinin tipik ocakları (Aşıklı tipik ocakları) olarak tanımlanmıştır.

Kerpiçle çevrili dörtgen planlı (ATY2) ateş yerleri ve Ateş çukurlarının (ATY6) da sayıca fazla olduğu belirlenmiştir. Bu sayısal sonuçların olası nedenleri, ateş yerlerinin açık alan ve binalarla ilişkilendirildiği bölümde netlik kazanmaktadır.



Tablo 1: Ateş yerlerinin yerleşme genelindeki tipolojik dağılımı.

Yerleşme genelinde bulunan toplam 194 adet ateş yerinin, 151 tanesi bina içlerine, 43 tanesi ise açık alanlara yapılmıştır. Analizlerde tipolojik olarak tanımlı olan 136 ateş yeri değerlendirilmiştir.

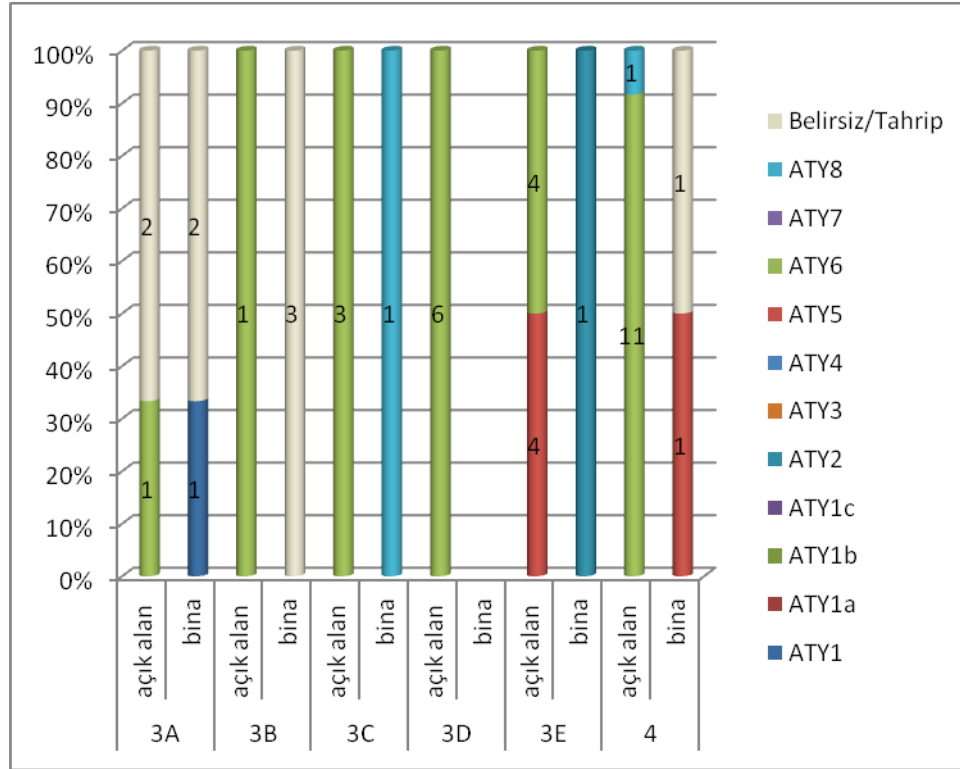
3.2.1.1. Dikeyde/tabakalara göre ateş yerlerinin tipolojik dağılımı

Bu bölümde, ateş yerlerinin tipolojik özelliklerinden yola çıkılarak, 4. ve 3. tabaka açık alan ve binalardaki dağılımı ile bina içi konumları üzerinde durulacaktır (Tablo 2, Şekil 39).

4. tabakada tüm Oval/yuvarlak planlı ateş çukurlarının (ATY 6) açık alanda kullanıldığı, oval planlı iki yapının her ikisinde de ateş yeri olduğu, bunlardan birinin tahrip, diğerinin ise Çevresi sınırlandırılmamış taş döşemeli ocakların (AYT5) oval

planlılarından olduğu tespit edilmiştir. Köşesi yuvarlatılmış dörtgen planlı binada ise ocak bulunmamıştır. Bina içerisine yapılan tüm ateş yerleri, odanın ortasındadır.

3E evresinde açık alanda, hem Oval/yuvarlak planlı ateş çukurları (ATY6) hem de Çevresi sınırlandırılmamış taş döşemeli ocaklar (ATY5) eşit sayıda bulunmaktadır. ATY5 tipi ocaklar arasında oval ve dörtgen planda olanlar vardır. Toplam üç binadan sadece biri ocaklıdır ve ocak odanın ortasına, Kerpiçle çevrili dörtgen planlılar (ATY2) tipinde yapılmıştır. Bu bakımdan 3. tabakanın başında dörtgen formdaki ocakların hem açık alanlarda, hem de bina içlerinde kullanımına başlandığı anlaşılr.



Tablo 2: 4. ve 3. tabakaya ait açık alan ve binalarda bulunan ateş yerlerinin tipolojik dağılımı.

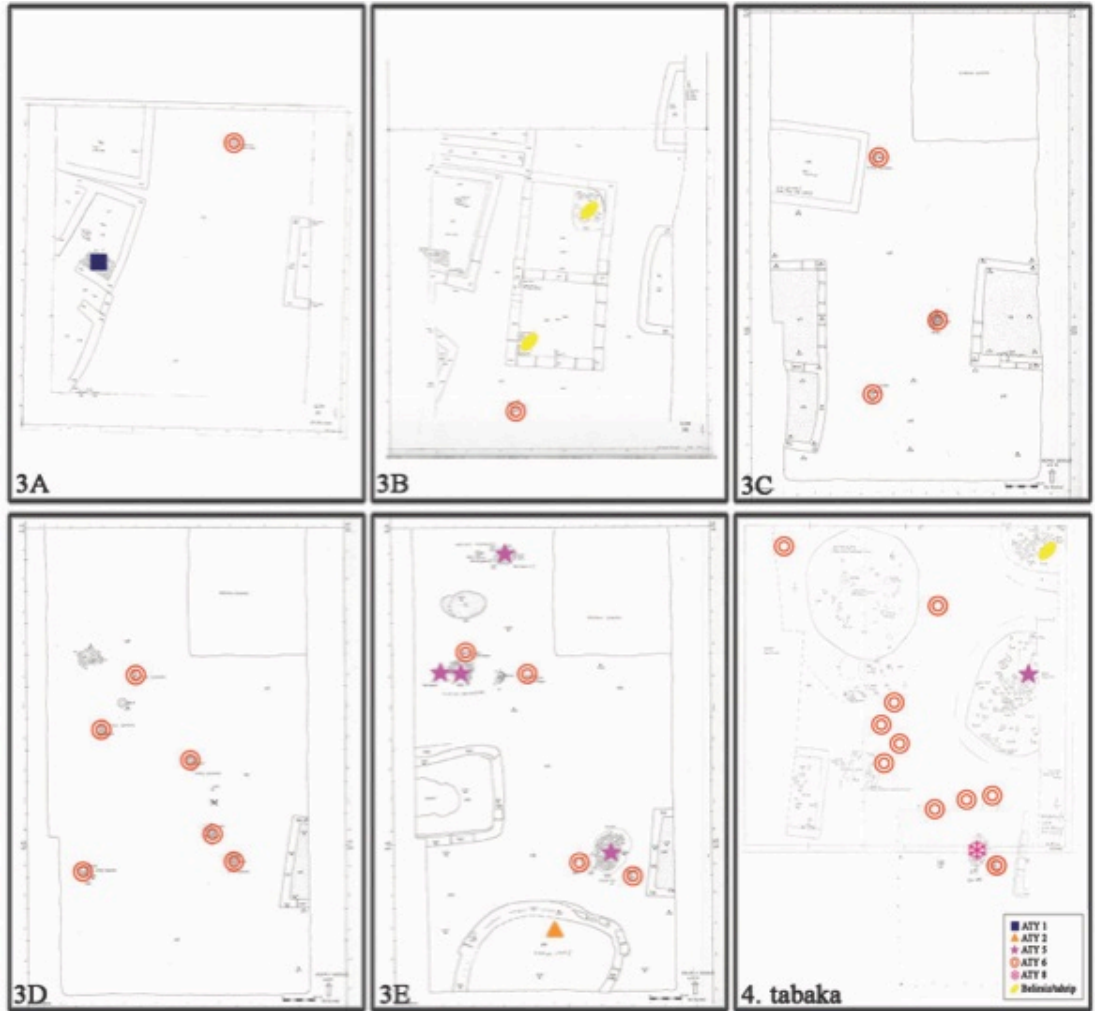
3D ve 3C evresinde açık alanlarda sadece Oval/yuvarlak planlı ateş çukurları (ATY6) kullanılmıştır. Bulunan dört binanın hiçbirinde ocağa rastlanmamıştır²³. Bu

²³ Bunun sebebi, binalar profilde devam ettiği için tamamının kazılanması olabilir.

binalar dışında, 2-3 JK yamaç açmasındaki bir binada ATY8 tipinde bir ateş yeri bulunmuştur (3C evresi).

3B evresinde, açık alanda bir Oval/yuvarlak planlı ateş çukuru, toplam altı binadan sadece birinde ise tipolojik olarak tanımlanamayan bir ateş yeri bulunmuştur.²⁴

3A evresinde açık alanda sadece Oval/yuvarlak planlı ateş çukurları görülmüştür. Kazılan toplam dört binadan sadece bir tanesi ocaklıdır. Aşıklı tipik ocaklarındandır ve odanın köşesine yapılmıştır.²⁵



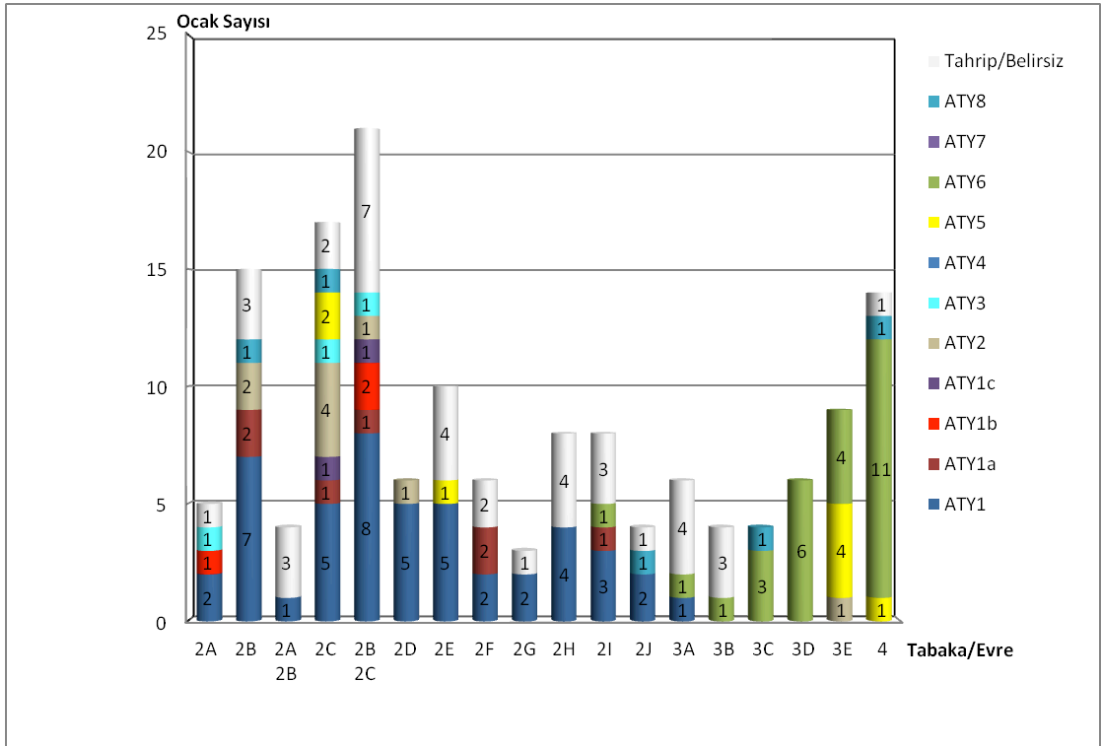
Şekil 39: 4. ve 3. tabakaya ait ateş yerlerinin plan üzerinde tipolojik dağılımı.

²⁴ Ocaklı binanın (UN-VA) tümünün kazılmış olmasına karşın, diğer beş binanın kazısı profilde devam etmeleri sebebiyle tamamlanmamıştır.

²⁵ 3A, 3B ve 3C evrelerinde, 2-3 JK yamaç açmasında içerisinde ocak olan iki bina daha bulunmaktadır. Bu ateş yerleri odanın ortasına yapılmıştır. Ancak tahrip halde olduklarından değerlendirmeye alınmamışlardır.

3.2.1.2. Yatayda/aynı evredeki ateş yerlerinin tipolojik dağılımı

Bu bölümde 2. tabakaya ait ateş yerlerinin, tipolojik özelliklerinden yola çıkılarak yerleşme genelinde ve evreler bazında dağılımı yapılacak²⁶ ve konum, yön, boyut ile ateş yeri morfolojisi arasında bir bağ olup olmadığına bakılacaktır.

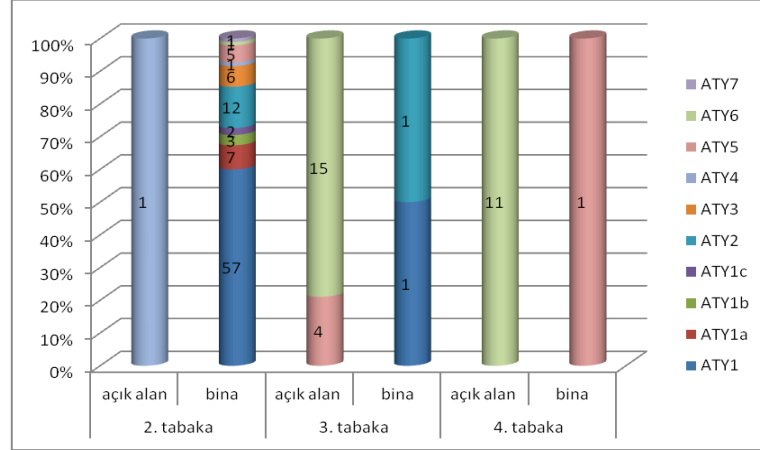


Tablo 3: Tabaka ve evrelere göre ateş yerlerinin tipolojik dağılımı.

Oval/yuvarlak planlı ateş çukurlarının (ATY6) gerek binalarda, gerekse açık alanlarda hiç kullanılmadığı dikkat çeker. Konut alanında istisnai iki örnek vardır. Biri Z binasında bulunur. Mekanda hem bir ateş çukuru, hem de Aşıklı tipik ocağı vardır. İkincisi açık alanda bulunan ve tahrip olduğundan tipi belirlenemeyen bir ateş yeridir. Örneklerin 2H ve 2I evresinde bulunması, 3. tabakadan 2. tabakaya geçiş aşamasında gözlemlenmiş olmaları bakımından önemlidir (Tablo 3, 4).

²⁶ Konut alanı ve özel amaçlı yapılar alanına yapılan ocaklar hakkında ayrıntılı bilgi için, Bkz. Bölüm 3.2.2.2. Yatayda/aynı evredeki ateş yerlerinin mekansal dağılımı.

Çevresi sınırlandırılmamış taş döşemeli ocaklar (ATY5), sadece binaların içerisinde bulunur ve dörtgen planda yapılmıştır. Hem konut alanında, hem de özel amaçlı yapılar alanında görülür. 2E evresinde bir, 2C evresinde iki adet bulunur.



Tablo 4: Açık alan ve binalarda bulunan ateş yerlerinin tabakalara göre tipolojik dağılımı.

Aşıklı tipik ocaklarının tümü bina içine yapılmıştır. Hem özel amaçlı yapılar alanında hem de konut alanında bulunurlar. Ancak konut alanındaki kullanımı çok daha yoğundur (Tablo 5, Şekil 40). Levhasal taşlarla çevrili dörtgen planlıların (ATY1) evrelere göre sayısal dağılımı şöyledir: 2J’de 2 adet, 2H’da 4 adet, 2G’de 2 adet, 2F’de 2 adet, 2E’de 5 adet, 2D’de 5 adet, 2C ve 2C-B’de 13 adet, 2B ve 2B-A’da 8 adet, 2A’da 2 adettir.

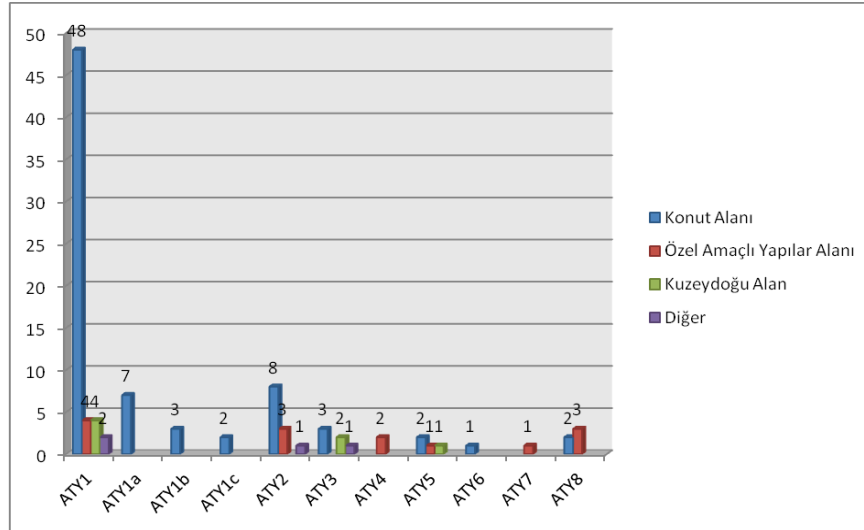
Aşıklı tipik ocakları kategorisine giren Baca/havalandırma açıklığı olanlar (ATY1a), Önlüklüler (ATY1b) ve Biçimsel değişikliğe uğrayanlara (ATY1c) sadece konut alanında rastlanmıştır. ATY1a tipi ocakların kullanımına 2I evresinde başlanmış (1 adet), 2F (2 adet), 2C (1 adet) ve 2B (3 adet) evrelerinde de devam edilmiştir. ATY1b tipi ocaklar 2C (1 adet), 2B ve 2A (2 adet) evrelerinde; ATY1c tipi ocaklar ise 2C ve 2B (2 adet) evrelerinde görülür.

Dar ağızlı/girişli, dörtgen planlı ocaklar sadece bina içine yapılmıştır ve tümü konut alanında ve kuzeydoğu alanda (ATY3). 2C, 2B ve 2A evrelerinde birer adet bulunur.

Kerpiçle çevrili dörtgen planlı (ATY2) ocakların tümü bina içinde bulunur. Yerleşme geneline homojen olarak dağılmıştır. 2D (1 adet), 2C (4 adet) ve 2B (2 adet) evrelerinde görülür.

Fırın tipi ateş yeri (ATY 7) bir örnekle temsil edilir. Özel amaçlı yapılar alanında bulunmaktadır ve bina içine inşa edilmiştir.

Çukur içi, derin dörtgen planlılardan (ATY4) biri açık alanda, diğeri ise bina içerisinde bulunur. Her ikisi de özel amaçlı yapılar alanındadır.



Tablo 5: Konut alanı, özel amaçlı yapılar alanı ve kuzeydoğu alanda bulunan ateş yerlerinin tipolojik dağılımı.

ATY 1a, ATY1b, ATY 1c ve ATY3 tipindeki ateş yerlerinin sadece konut alanında, ATY4 ve ATY7 tipindeki ateş yerlerinin ise sadece özel amaçlı yapılar alanında bulunması (Tablo 5, Şekil 40), ateşle ilgili faaliyetlerin farklı tip ocaklara yüklendiğini gösterir, ki bu durum ateş yerlerinin mekan kullanımına yönelik inşa edildiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir²⁷.

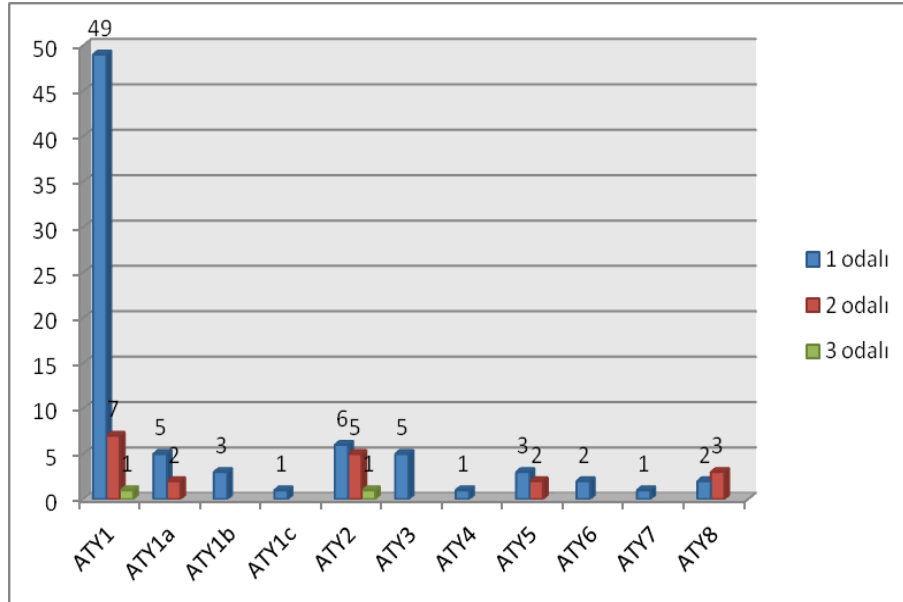
²⁷ Bkz. Bölüm 3.2.2. Mekansal Dağılım.



Şekil 40: 2. tabakaya ait ateş yerlerinin yerleşme genelindeki tipolojik dağılımı (Çizim G. Duru).

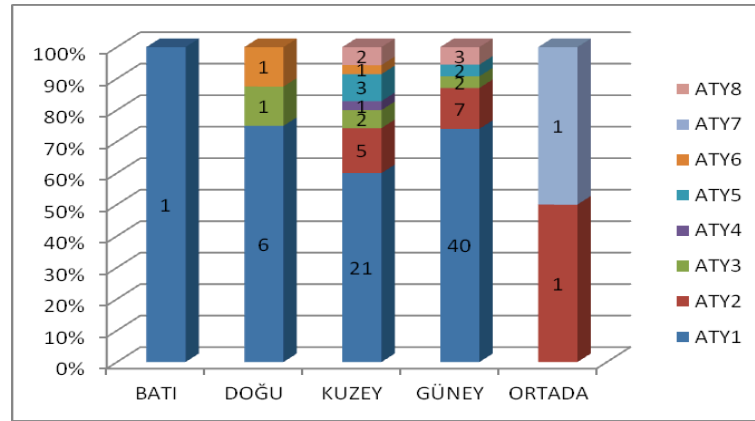
8. bin yıl başına tarihlenen 2. tabakanın başından, sonuna kadar evresi bilinen binalardaki ateş yerlerine bakıldığında (Tablo 3), 2. tabakanın her evresinde yoğun olarak kullanılan ocak tipinin Aşıklı tipik ocakları olduğu, yanısıra bu grup içerisinde yer alan az sayıdaki Baca/havalandırma açıklığı olanların (ATY1a) da Aşıklı tipik ocaklarıyla doğru orantılı artış gösterdiği belirlenmiştir. 2J evresinden 2A evresine kadar, konut alanındaki ocak tiplerinde dikkate değer bir çeşitlilik söz konusudur.

2. tabakada, binaların oda sayısına göre, ateş yerlerinin tipolojik dağılımına bakıldığında, yerleşme genelindeki ocak tiplerinin büyük bölümünün, tek odalı binalara yapıldığı görülür (Tablo 6). İki odalı binalara, Aşıklı tipik ocakları, Kerpiçle çevrili dörtgen planlı ocaklar (ATY2) ve Çevresi sınırlandırılmamış taş döşemeli (ATY5) ocaklar yapılmıştır. Üç odalı binalarda ise Aşıklı tipik ocakları ve Kerpiçle çevrili dörtgen planlı (ATY2) ocaklar bulunur. Sonraki bölümde değinileceği üzere yerleşme genelinde ocaklı binaların büyük çoğunluğu tek odalıdır. Bu sebeple, ocakların tipolojik özelliklerinin binaların oda sayısı ile bağlantılı olduğu söylenemez.

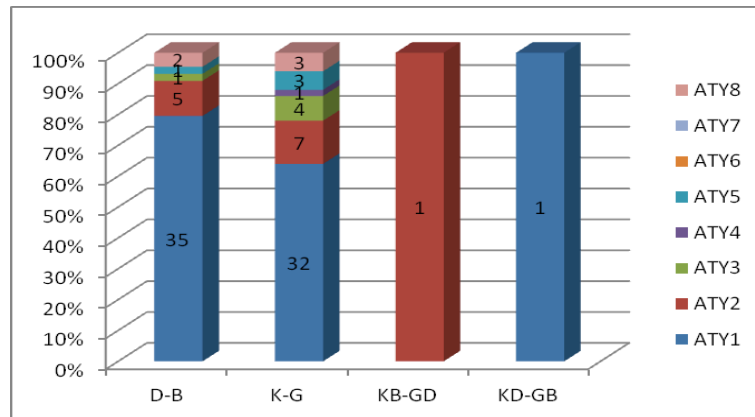


Tablo 6: Ateş yerlerinin binaların oda sayısına göre tipolojik dağılımı.

2. tabakadaki ocakların tipolojik olarak bina içerisindeki konumuna ve yapım yönüne bakıldığında²⁸ ocakların yapımı için genellikle oda köşelerinin tercih edildiği görülmektedir (Tablo 7). Oda köşesine yapılan ocakların çoğunluğu duvarların kesiştiği yere, pek azı ise duvardan yaklaşık 0.20 m uzakta olacak şekilde köşeye inşa edilmiştir. Odanın köşesi yerine, bina duvarının orta kısmının tercih edilerek, tek duvara dayalı olacak şekilde yapılan ocaklara ise ender olarak rastlanmaktadır. Ocaklar doğu-batı, kuzey-güney olmak üzere iki değişken yönde eşit oranda dağılmış ve belirli bir tipte yoğunluk olmamıştır (Tablo 8). Ocakların genel tipolojisine bakıldığında, tipolojik benzerliklere dayalı bir yön birliği olmadığı ve konumlandırmada tipolojiye bağlı standart bir modelin gözetilmediği anlaşılmaktadır.



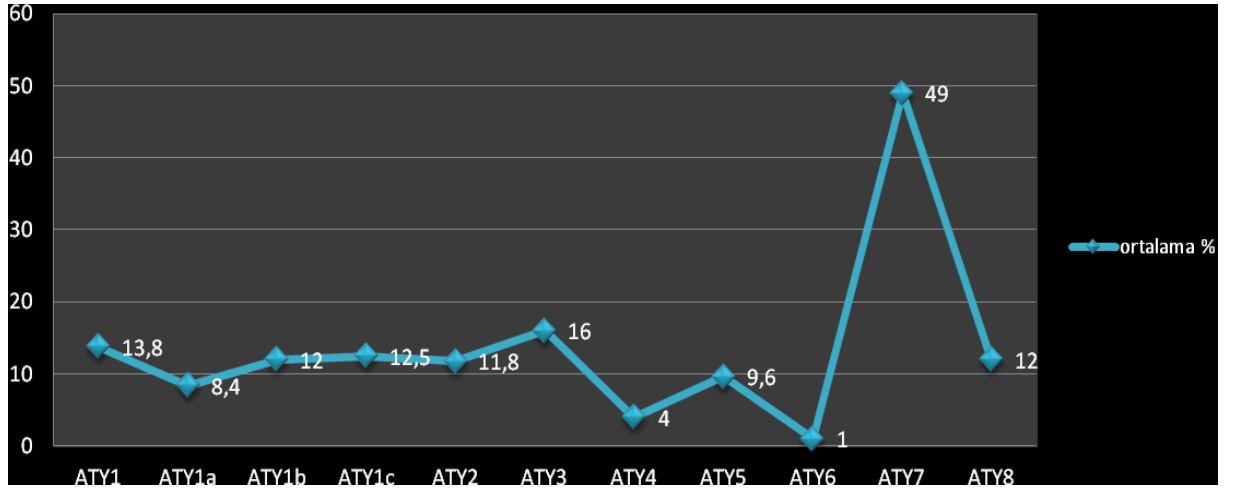
Tablo 7: Ocakların bina içerisindeki konumuna göre tipolojik dağılımı



Tablo 8: Ocakların bina içerisindeki yönüne göre tipolojik dağılımı.

²⁸ ATY1a, ATY1b, ATY1c tipindeki ocakların yerleşme genelinde az sayıda olması ve bu örnekler vasıtasıyla anlamlı bir veri elde edilememesi nedeniyle, konum ve yön analizleri sırasında bu tipler, tablolarda Aşıkli tipik ocakları adıyla, bütün olarak ele alınmıştır.

Ocak tiplerinin, binaların yaklaşık ne kadarını kapladığını belirlemek amacıyla, her ocak tipi ve ait olduğu binaların büyüklüğü hesaplanarak, ocak ve binaların genel ortalamaları alınmıştır. Buna göre, özel amaçlı yapılar alanında bulunan fırın tipinin (ATY7) binanın yarısından fazlasını kapladığı görülür (Tablo 9). Aşıklı tipik ocakları ve Kerpiçle çevrili dörtgen planlı ocakların (ATY2) binanın yaklaşık %12'sini, Dar ağızlı/girişli dörtgen planlıların (ATY3) binanın yaklaşık %16'sını kapladığı belirlenmiştir. Buna karşın az sayıdaki Ateş çukurları (ATY6) ve Çukur içi, derin dörtgen planlı (ATY4) ateş yerleri, binanın çok daha küçük bir bölümünü kaplamaktadır.



Tablo 9: Ocakların, mekandaki ortalama büyüklüğüne göre tipolojik dağılımı.

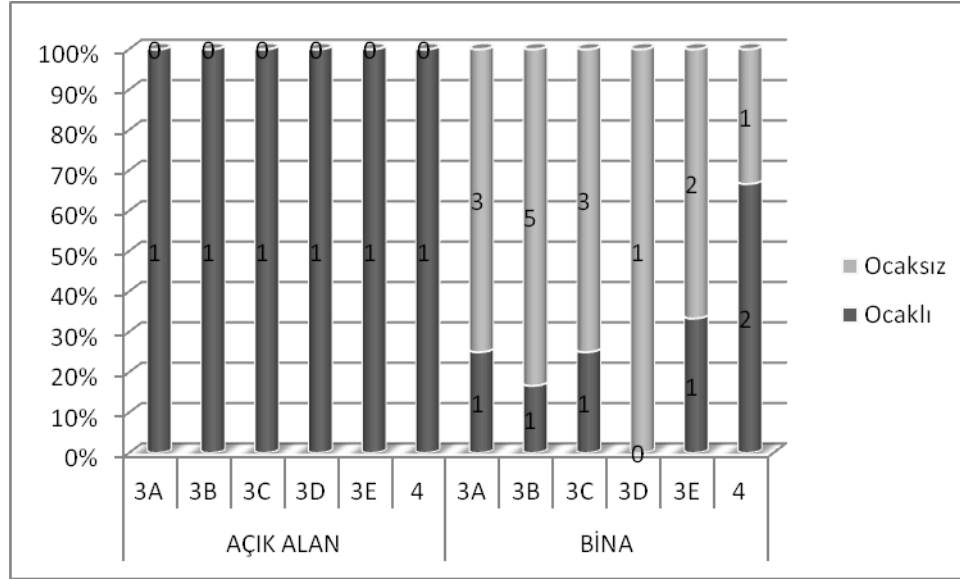
3.2.2. Mekansal Dağılım

Aşıklı Höyük yerleşmesinde 1989-2004, 2006-2012 yılları arasında toplam 490 adet mekan kazılmıştır. Bu mekanlardan 440 tanesi bina komplekslerine ait odalardan, 50 tanesi ise açık alanlardan oluşmaktadır. Diğerleri ise aralık ya da sokak/geçit olarak tanımlanan iki bina arasında bırakılan boş alanlardır.

Tüm bina ve açık alanların stratigrafisi henüz tamamlanmadığından, mekansal analizler sırasında sadece tabakası belli olan mekanlar değerlendirilmiştir.

3.2.2.1. Dikeyde/tabakalara göre ateş yerlerinin mekansal dağılımı

Bu bölümde, 4. ve 3. tabakadaki ocaklı ve ocaksız binaların sayısı ile açık alan ve binalardaki ateş yerlerinin kullanımı kronolojik olarak karşılaştırılacaktır (Tablo 10).



Tablo 10: 4. ve 3. tabakaya ait ocaklı ve ocaksız binalar ile açık alanların tabakalara ve evrelere göre dağılımı.

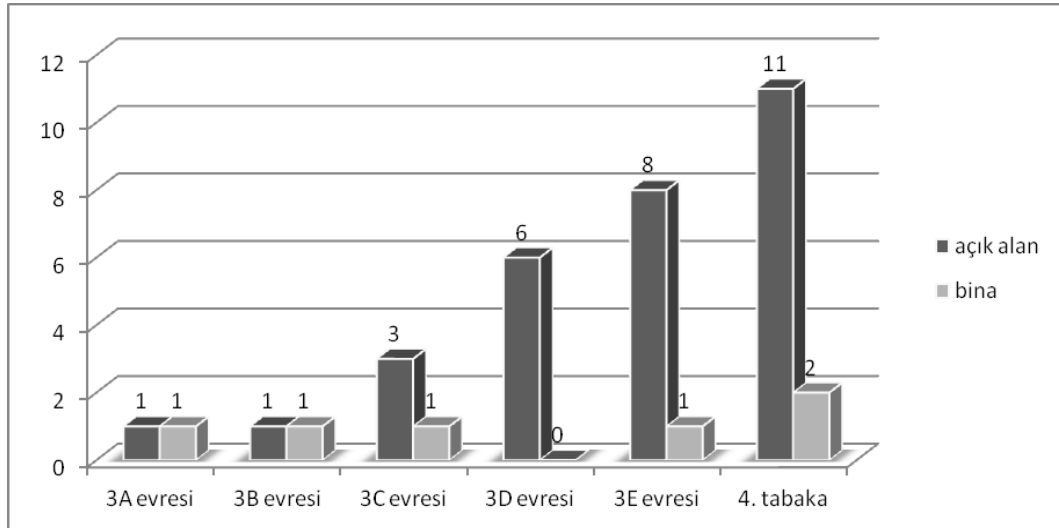
4. tabakada, bir açık alan, üç bina ve bir aktivite alanı tanımlanmıştır.²⁹ Binaların iki tanesi ocaklıdır. 2 numaralı binanın ise yarısı batı profili altında olduğundan ocaksız olduğu kesin değildir. Açık alanda dokuz adet ateş çukuru bulunmaktadır. Bunun dışında kayıt altına alınan iki ateş yeri, açık alana dahil değildir.

3. tabakada ise, 5 açık alan, 18 bina bulunmaktadır. Her evrede bir açık alan vardır ve hepsinde ateş çukurları ve ATY5 tipi ocaklar yoğun olarak kullanılmıştır. Açık alanlardaki ateş yerlerinin sayısına bakıldığında, 3E evresinde sekiz, 3D evresinde altı, 3C evresinde üç, 3B ve 3A evresinde birer adet ateş yeri olduğu görülmektedir. Binaların ise sadece dört tanesinde ocak vardır, başka bir deyişle binaların %76'sında

²⁹ 4. tabakada açık alan ve binalardaki kazı çalışmaları halen devam etmektedir. Bu nedenle analizler sırasında açık alan bütün olarak ele alınarak, içerisindeki birimlerin ayrıştırılmasına değinilmemiştir. Aktivite alanı ise 2011 yılında tanımlanmıştır ve kazısı halen sürmektedir.

ocak bulunmamaktadır.³⁰ 3E evresinde bulunan üç binadan (YO veYP) sadece bir tanesinde ocak görülmektedir (B.1 eski ismiyle YR). 3D evresinde ise sadece bir bina bulunur ki içerisine ocak yapılmamıştır (YK). 3C evresine gelindiğinde, toplam üç binanın hiçbirinde ocak görülmezken (YD, UM, VT+VS), ocaksız binaların sayısında %30 oranında bir artış belirlenmiştir. 3D ve 3C evrelerinde bulunan beş binadan sadece bir tanesi ocaklıdır ve bu ocak 2-3 JK yamaç açmasında bulunan YL mekanındadır. 3B evresinde altı binadan biri, 3A evresinde ise dört binadan biri ocaklıdır.

Açık alanlar ve binalar kronolojik olarak birbirleriyle karşılaştırıldığında, 4. tabakadan, 3. tabakanın sonuna kadar açık alanlardaki ateş yerlerinin sayısında düzenli bir azalma vardır, ancak bu azalma, ocaklı binaların sayısı ile paralellik göstermez. Başka bir deyişle açık alanlardaki ateş yerleri azalırken, binalardaki ocakların artması gibi bir durum söz konusu değildir (Tablo 11). Ayrıca zamanla artan bina sayısına karşın, ocaklı binaların sayısında tam tersi bir durum söz konusudur. Ocaklı ve ocaksız binalar karşılaştırıldığında, her halükarda ocaksız binaların sayısı ocaklılara göre daha fazladır (Tablo 10).³¹

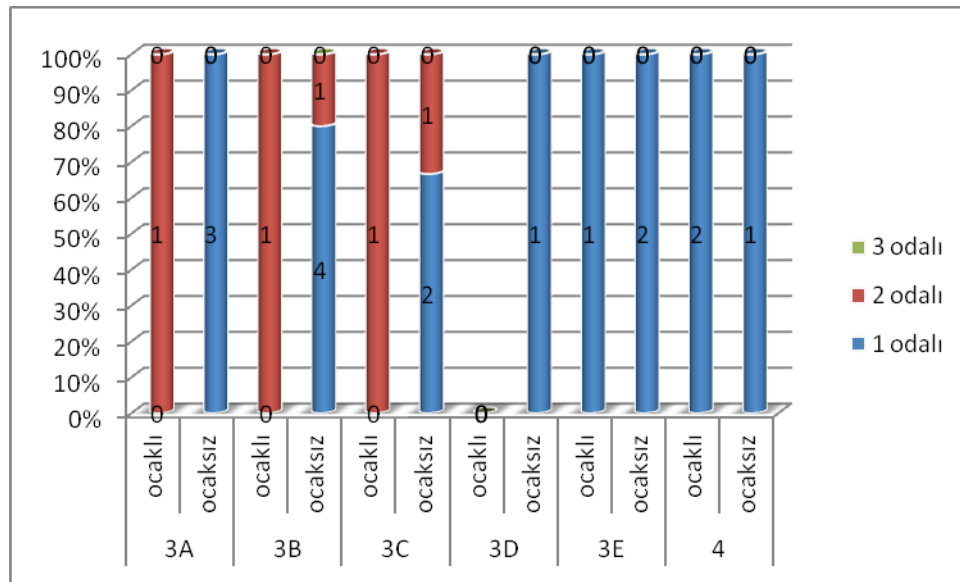


Tablo 11: 4. ve 3. tabakaya ait ateş yerlerinin bina ve açık alanlardaki dağılımı.

³⁰ 11 adet ocaksız binanın tamamı kazılmadığından, bu sayısal sonucun değişkenlik gösterebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

³¹ Bunun sebebi, binaların profilde devam etmesi nedeniyle, tamamen kazılamamış olması da olabilir. Karşılaştırma için bkz. **Bölüm 3.2.2.2. Yatayda/aynı evredeki ateş yerlerinin mekansal dağılımı.**

Ateş yerlerinin yapı tiplerine göre dağılımına bakıldığında³² (Tablo 12), 4. tabakadaki üç binadan ikisinin oval, birinin köşesi yuvarlatılmış dörtgen planda yapıldığı ve tümünün tek odalı olduğu görülür. İç mekan büyüklükleri ortalama 15 m² dir. Oval binalarda, mekan ortasında yer alan birer ocak bulunmaktadır. 3. tabakada oval planlı binaların kullanımına devam edilirken (3E evresi), dörtgen planlı binaların sayısında artış olduğu görülür. 3E evresinde ocaklı sadece bir bina bulunmaktadır (B.1, eski ismiyle YR) ve bu bina oval planda yapılmıştır. Ocaksız diğer iki binadan birinin köşeleri hafif yuvarlatılmış (YO), diğeri ise dörtgen planda yapılmıştır (YP). Binaların her ikisi de tek odalıdır. 3D evresinde ise sadece ocaksız bir bina bulunmaktadır (YK) ve tek odalı yapılmıştır.



Tablo 12: 4. ve 3. tabakaya ait ocaklı ve ocaksız binaların oda sayısına göre dağılımı.

İki odalı binalar ilk kez 3C evresinde karşımıza çıkar. 3C evresinden itibaren binaların tümü dörtgen ya da kareye yakın planda yapılmıştır. Bu evrede bulunan üç binadan bir tanesi iki odalıdır (VT+VS) ancak binaların hiçbirinde ocak bulunmamaktadır (YD ve UM). 2-3 JK yamaç açmasında ise (3C evresi) iki odalı, ocaklı bir bina ortaya çıkartılmıştır (YL).

³² Tablolarda çok odalı bina komplekslerinin, oda sayısına göre değil, bina sayısına göre gösterildiği göz önünde bulundurulmalıdır.

3B evresine gelindiğinde, hem ocaklı hem de ocaksız, tek odalı ve iki odalı binaların yapıldığı görülür. Bu evrede bulunan altı bina kompleksinden, iki tanesi iki odalıdır. Bunlardan biri ocaklıdır (VA+UN); diğerinin ise 1/3'ü kazılmış olduğundan net bir sonuç vermemektedir (UL+UM). Diğer binaların tümü tek odalıdır ve ocaksızdır, ancak bunlardan doğu ve batı profili altında kalan üç bina hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir (VL, VB ve UT).

3A evresine ait yapılara bakıldığında, toplam dört binadan sadece bir tanesinin ocaklı olduğu ve bu binanın iki odalı yapıldığı (TU+TT) görülmektedir. Diğer binalar tek odalı ve ocaksızdır.³³

3. tabakada açığa çıkartılan iki odalı yapı kompleksleri, önceki bölümde ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere, bina ve ocakların yapım sürecindeki ilişkisel durum hakkında bilgi vermektedir.³⁴ Bu yapı komplekslerinden biri UM ve UL+UM binalarıdır. UM mekanı, 3C evresinde tek odalı yapılmış ocaksız bir binadır. Bu bina 3B evresinde iki odalı olarak inşa edilmiştir. Ancak kazısı tamamlanmadığından henüz ocaklı olup olmadığı bilinmemektedir.

Diğer örnek 3B evresinde iki odalı yapılmış olan, VA+UN yapı kompleksidir. Bu bina önce iki odalı olarak kullanılırken, ocak güney odasının güneybatı köşesine yapılmıştır.³⁵ Bina daha sonra ara bölme duvarının kaldırılmasıyla, tek odalı bir bina olarak kullanılmış (UN) ve ocak binanın kuzeydoğu köşesine alınmıştır.

4. tabakada binaların tek odalı olduğu, 3C evresinden itibaren iki odalı ocaklı ve ocaksız yapıların kullanıldığı, üç odalı ocaklı ve ocaksız binalara ise 8. bin yıla kadar (2E evresi) rastlanmadığı belirlenmiştir. Çok odalı yapı komplekslerinin istisnai bir örnek dışında, sadece bir odası ocaklıdır.

³³ 2-3 JK yamaç açmasında, 3B evresine ait ocaklı bir bina olan YM mekanı ile 3A evresine ait bir bina olan YH mekanı, yamaç tahribatı sebebiyle, değerlendirmeye alınmamıştır.

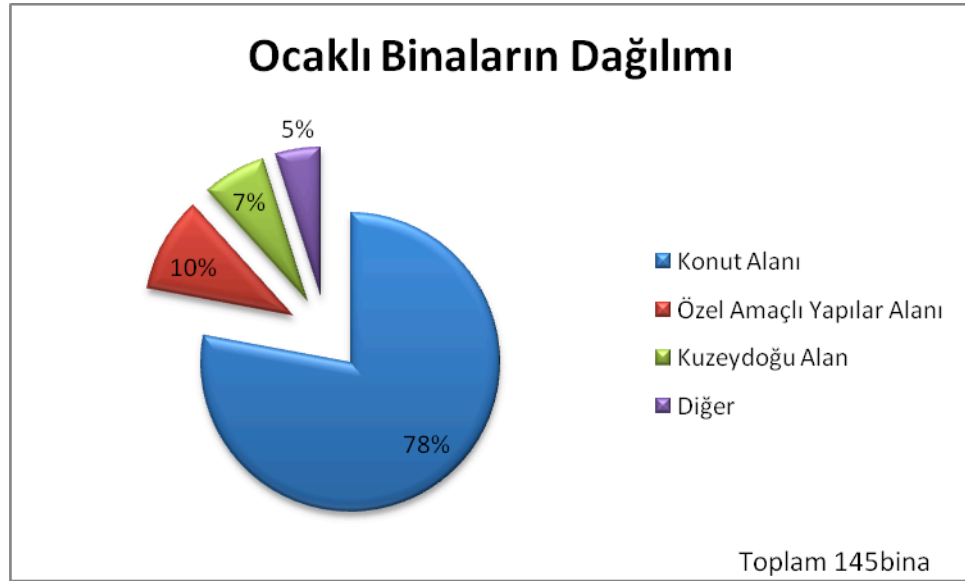
³⁴ Bkz. **Bölüm 4. Ateş Yerlerinin Yapım ve Kullanım Süreci.**

³⁵ Bu yapı ögesinin ocak olduğu bilgisi kesin değildir. Çay taşları döşeme şeklinde değil, yığın halinde bulunmuştur. Çay taşlarının altında ve aralarında kül ve karbon parçalarına rastlanmaz. Çay taşlarının iri hayvan kemikleri, omur, kaburga, çene parçalarıyla karışık halde bulunması, bu ögenin bir hayvan kesme alanı olabileceğini düşündürmektedir.

3.2.2.2. Yatayda/aynı evredeki ateş yerlerinin mekansal dağılımı

Bu bölümde 2. tabakadaki ocakların mekansal dağılımı üç aşamada yapılacaktır: Birinci aşamada ocaklı binaların yerleşme genelindeki yoğunluğuna bakılacak; ikincisinde alan daraltılarak sadece konut alanındaki ocaklı ve ocaksız yapı tipleri, boyutları, ocakların konumu ve yapım yönü evreler bazında değerlendirilecek, üçüncüsünde ise konut alanındaki sadece 2D, 2C, 2B ve 2A evrelerinde bulunan ocaklı ve ocaksız binalar incelenecektir.

2. tabakada 145 ocaklı bina bulunmaktadır. Bunların 113'ü konut alanında, 15'i özel amaçlı yapılar alanında, 10'u kuzeydoğu alandadır. 7 tanesi ise diğer kategorisinde yer alır³⁶ (Tablo 13).



Tablo 13: Ocaklı binaların yerleşme genelindeki dağılımı.

Diğer kategorisinde bulunan ocaklı mekanlar yerleşmenin güneydoğusunda açılan iki açma (13R, 13S), bugün melendiz suyu altında kalan açmalar (14AB, 14AC) ve

³⁶ 4. ve 3. tabakadaki ocaklar ile ocaklı toplam bina sayısı 151'e yükselmektedir. Bkz. **Bölüm 3.2.2.1. Dikeyde/tabakalara göre ateş yerlerinin mekansal dağılımı.**

höyük güneyinde kalan 17S açmasından ibarettir. Bu plankarelerdeki kazı çalışmaları çok kısıtlı bir alanda yapılmıştır.

Kuzeydoğu alanda bulunan yapılar ‘konut alanı’ olarak tanımlanan alandaki binalardan biçim, boyut ve özellikleri bakımından farklıdır. Tüm yapıların 2. tabakanın son evresine tarihlenen 2A evresine ait olduğu söylenebilir (Duru, 2005: 56). Bu alanda bulunan binaların 10’u ocaklıdır. Binaların çoğunda tabana inilmemiş olduğundan, ocaklı ve ocaksız binaların dağılımsal analizi sağlıklı sonuçlar vermeyecektir. Bu nedenle kuzeydoğu alanındaki ocaklı binalara ayrıntılı olarak değinilmeyecektir.

Özel amaçlı yapılar alanında bulunan yapılar yerleşmenin kuzeyinde ve doğusunda kerpiç konutlardan oluşan alandan farklı düzendedir. Buradaki yapı kompleksinin kuzeyi, dört metre genişliğinde, 50 metre uzunluğunda çakıllı bir yol ile sınırlanmakta, yolun güneyinde HV adı verilen sandık duvarlı yapı, bir avluyla kırmızı tabanlı T binasına bağlanmaktadır. Yapılardan 15’i ocaklıdır. Ateş kullanımı ile ilgili dikkat çekici en önemli nokta, bu alanda kubbesi olan büyük bir fırının bulunmasıdır. Fırın, T binasına bağlı HG adı verilen mekanda, tabanı bazalt bloklarla döşenerek yapılmıştır. (Esin-Harmankaya, 2007: 263). Mekanın neredeyse tümünü kaplamaktadır. Hemen yakınında dar bir alana yapılmış AD çöplüğü muhtemelen fırın kullanımıyla ilişkilidir. Alandaki kubbeli fırının ortak kullanıma yönelik yapılmış olduğu düşünülebilir (Duru, 2013).

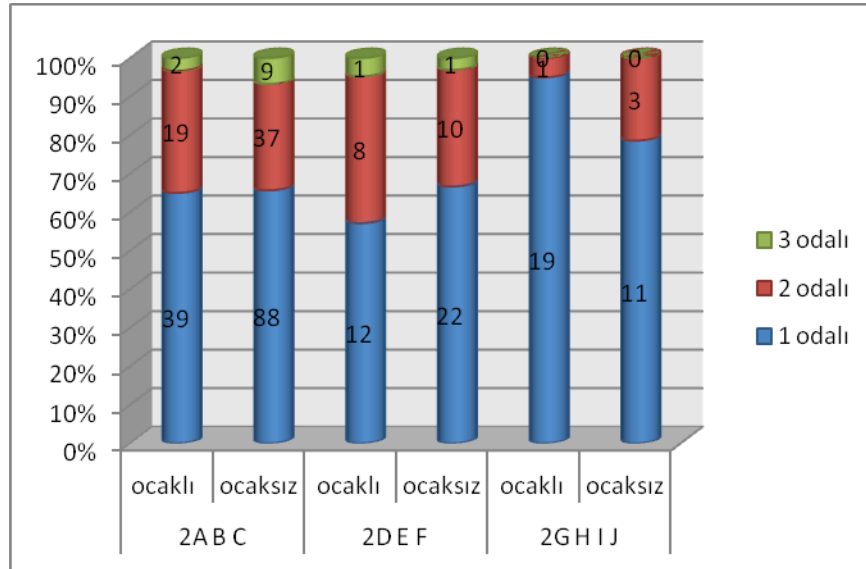
2. tabaka konut alanında bulunan 282 binanın 113’ü ocaklı, 169’u ocaksızdır³⁷. Mimari yapıları, konut, iç avlu, depolama birimi, ışık gibi ayrımlar yaparak sınıflandırmak oldukça güç olmasına karşın (Duru, 2005: 33), bazı binalara ocak yapılması, bazılarının ise ocaksız kullanılması, yapıların olası işlevlerinde ocakların büyük bir rolü olduğunu göstermektedir. Bu nedenle konut alanına yapılan ocaklı ve

³⁷ 2F evresinde üç mekanın arasındaki boşluğun kapatılmasıyla oluşturulmuş bir ara mekanda (MT mekanı), ocak döşemelerinde kullanılan çay taşları yığın olarak bulunmuştur. Bu ara mekanın, iptal edilen bir ocağın çay taşlarının sonra kullanılmak üzere depolandığı küçük bir depo ya da ışık odası olduğu düşünülebilir (Özbaşaran, 1998: 6).

ocaksız binaların (evresi bilinen) yapı tipleri ile ocakların mekan içi konumları ve yönleri üzerinde durulacaktır.

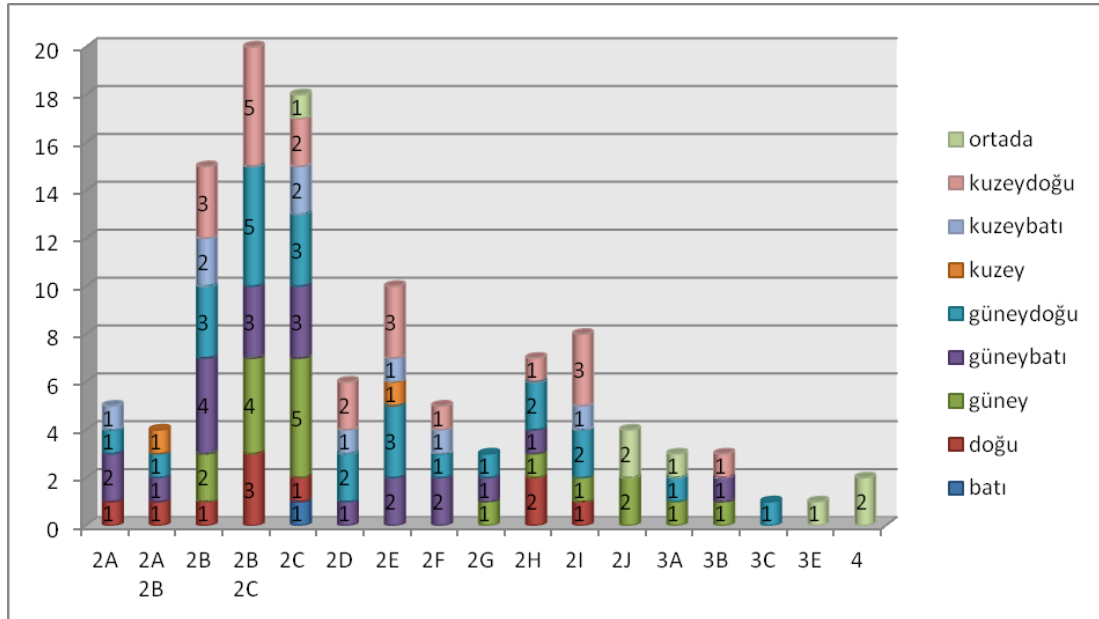
Aşıklı'da dörtgen planlı üç ana tipte yapı bulunur. Bunlardan ilki, Aşıklı yapı geleneğinin karakteristik göstergesi olan ve büyüklüğü 6-8 m² arasında değişen tek odalı yapılardır. İkinci yapı tipi büyüklükleri 10-26 m² arasında değişen iki odalı binalardır. Bu odaların bir ana oda ve bir yan odadan oluşmalarının ortalama büyüklüğü 6-13 m² arasında değişmektedir. Son tip ise yerleşme genelinde ender bulunan ve büyüklükleri 14-28 m² arasında değişen üç odalı binalardır (Duru, 2013: 140).

2. tabaka konut alanında bulunan ocaklı binaların yapı tiplerine göre dağılımı incelendiğinde, 2J, 2I, 2H, 2G evrelerinde üç odalı binaların bulunmadığı, buna karşın tek odalı binalar ağırlıklı olmak üzere, iki odalı binalara da ocak yapıldığı, (Tablo 14) 2E ve 2D evrelerinden itibaren ise ocaklı üç odalı binaların kullanılmaya başladığı görülür.



Tablo 14: 2. tabakaya ait ocaklı ve ocaksız binaların evrelere ve oda sayısına göre dağılımı.

2. tabaka konut alanında, bina içine yapılan ocakların tümü dörtgen plandadır. Bir odaya birden fazla ocak yapılmadığı görülür.³⁸ Kuzeydoğu-güneybatı ve güneydoğu-kuzeybatı yönünde yapılan iki istisnai örnek dışında, ocaklar mekan köşelerine doğu-batı ya da kuzey-güney doğrultusunda yapılmıştır. Ocakların yapımı için çoğunlukla odanın güney ya da doğu kısmı tercih edilmiştir. Odaanın güneybatı ve kuzeybatı köşesine yapılan ocakların sayıca fazla olduğu, bunu kuzeybatı ve kuzeydoğu köşesine yapılanların takip ettiği söylenebilir (Tablo 15). Köşeye yapılmayan ocakların tek duvara dayalı inşa edildiği görülmektedir. Bu ocaklar genellikle doğu ya da güney duvara yaslandırılmıştır. Sadece batı ya da kuzey duvara dayandırılan ocaklar ise yok denilecek kadar azdır. Güney, batı, kuzeybatı köşe ve güneybatı köşeye yapılan ocaklar çoğunlukla doğu-batı yönünde; doğu, kuzeydoğu köşe ve güneydoğu köşeye yapılan ocakların büyük çoğunluğu ise kuzey-güney yönündedir (Tablo 16).

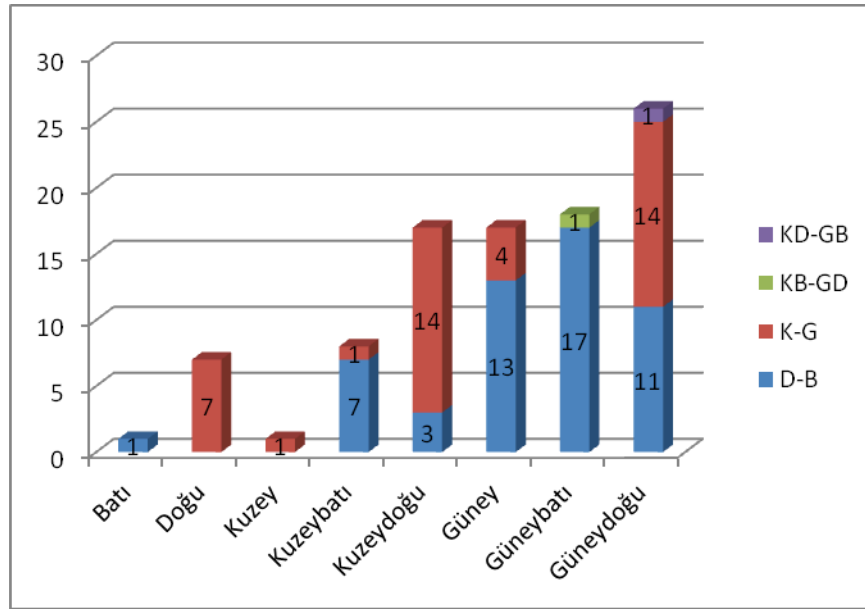


Tablo 15: Tabaka ve evrelere göre ateş yerlerinin konumu.

Ocakların yapım yönüyle ilgili dikkat çekici bir diğer husus, konut alanındaki ocakların zamanla doğru orantılı olarak değişime uğramış olmasıdır. 3E evresinden, 2J evresine kadar kuzey-güney doğrultusunda yapılan ocakların, doğu-batı yönünde

³⁸ EM mekanının kuzeydoğu köşesinde ve güneyinde olmak üzere iki ocağı bulunmaktadır. Ancak güneye yapılan ve tipolojik olarak ATY8 kategorisinde değerlendirilen ateş yerinin, ışık ya da platform benzeri bir yapı ögesi olması muhtemeldir.

yapılanlara oranla daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Ancak bu durum 2F, E ve D evrelerinde ikinci planda kalmış ve bu dönemden itibaren doğu-batı doğrultusundakilerin sayısında artış olmuştur. Bu artış 2. tabakanın sonuna kadar devam etmiştir. Diğer bir deyişle, 2F, E ve D evrelerinde ocak kullanımı tercih edilen yön bakımından net bir değişime uğramıştır (Tablo 17).

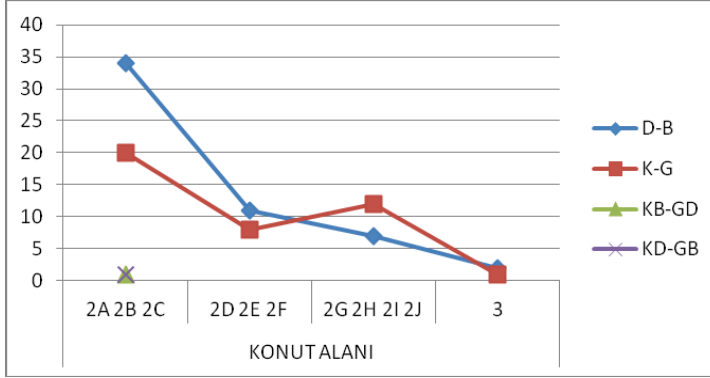


Tablo 16: 2. tabaka konut alanındaki ocakların konum ve yön dağılımı.

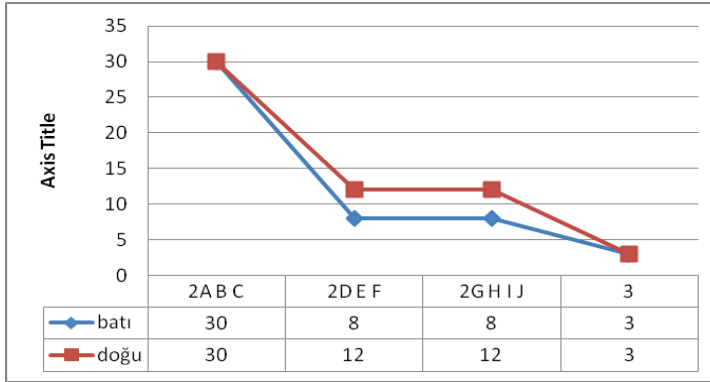
2F, E ve D evrelerinde görülen bu değişimin, ocakların mekan içerisindeki konumlarında da gözlemlemek mümkün müdür? Bu durum analiz edilmeden önce, yukarıda açıklandığı üzere doğu-batı yönündeki ocakların mekan batısına (güney, batı, kuzeybatı köşe ve güneybatı köşeye), kuzey-güney yönündekilerin ise mekan doğusuna (doğu, kuzeydoğu köşe ve güneydoğu köşeye) yapılanlar olarak iki kategoride değerlendirildiği dikkate alınmalıdır. Kuzeye yapılan iki örnek ise değerlendirmeye alınmamıştır.

Buna göre 2F, E ve D evrelerinde bir kırılma olması ve doğu-batı yönünde yapılan ocakların bu evreden itibaren artması durumuna karşın, bu dönemde ocak konumlarında herhangi bir değişim olmamıştır (Tablo 18). Buna karşın, ocakların tabakalara göre konumlandırılmasına bakıldığında, doğuya ve batıya yapılan ocaklar

arasında standart bir orandan söz etmek mümkündür. Örneğin 3. tabakada doğuya ve batıya yapılan ocakların sayısı birbirine eşittir. 2J'den 2D evresine kadar doğuya yapılan ocakların sayıca fazla olduğu görülmektedir. 2. tabakanın sonuna doğru ise hem doğuya hem de batıya yapılan ocakların sayıca eşitlendiği saptanmıştır (Tablo 17 ve 18).



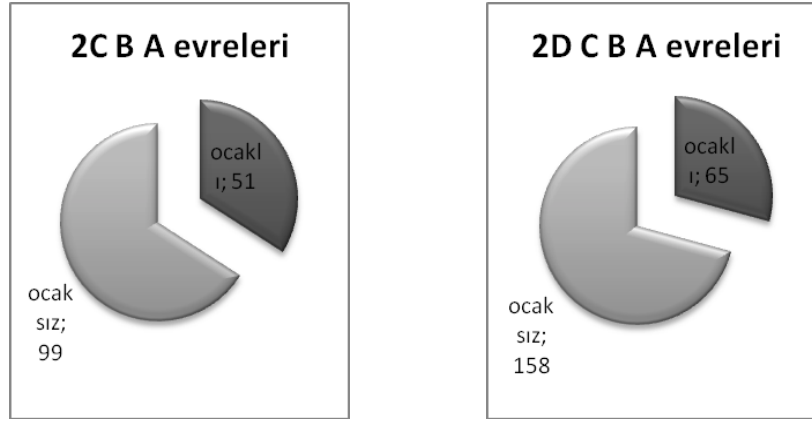
Tablo 17: 2. tabaka konut alanındaki ocakların bina içerisindeki yönünün evrelere göre değişimi.



Tablo 18: 2. tabaka konut alanındaki ocakların bina içerisindeki konumunun evrelere göre değişimi.

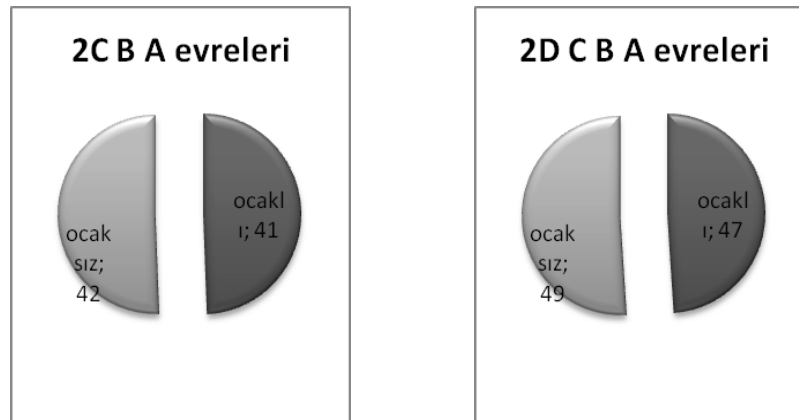
Buraya kadar yapılan analizlerde, 2. tabaka konut alanında gerek bina tiplerinde gerekse ocakların yapım yönlerinde 2D evresinden itibaren bir değişim olduğu gözlemlenmiştir. Bu değişimi ocaklı ve ocaksız binalar bazında ayrıntılı olarak inceleyebilmek adına, 2. tabakanın en geniş alanda kazılmış olduğu 2D, 2C, 2B ve 2A evrelerindeki mekanların analizine ağırlık verilecektir.

2. tabakanın C, B ve A evrelerinde toplam 150 mekandan 51'inin ocaklı olduğu görülmektedir. Bu sayısal veriye 2D evresi de eklendiğinde toplam mekan sayısı 223 olmakta ve ocaklı bina sayısı 65'e yükselmektedir. 2C, B ve A evrelerindeki ocaklı mekanlar, toplam mekanların sadece %34'nü; 2D, C, B ve A evrelerinde ise %30'unu oluşturmaktadır. Başka bir deyişle mekanların 1/3'ü ocaksızdır (Tablo 19).



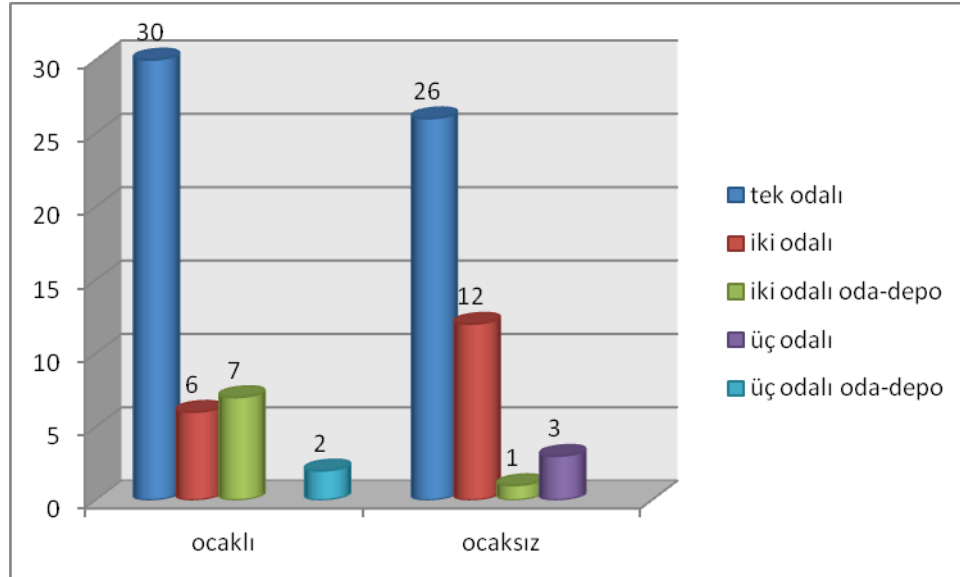
Tablo 19: Konut alanı 2C, B, A ve 2D, C, B, A evrelerine ait ocaklı ve ocaksız kazılan tüm binalar.

2D, C, B ve A evrelerindeki mekanlar ayrıntılı olarak incelendiğinde, bazı mekanların tamamının kazılmamış, bazı mekanların ise tabanına henüz ulaşılmamış olduğu saptanmıştır. Bu mekanlar analize dahil edilmediğinde, ocaklı (47 adet) ve ocaksız (49 adet) bina sayısının birbirine neredeyse eşit olduğu belirlenmiştir (Tablo 20).



Tablo 20: Konut alanı 2C, B, A ve 2D, C, B, A evrelerine ait ocaklı ve ocaksız tanımlı binalar.

Ocaklı ve ocaksız binalar arasındaki bu denge, binaların boyutları ele alınarak incelenmiştir. Bu bakımdan etnoarkeolojik çalışmalara göre içerisinde yaşanamayacak kadar küçük ve dar olan mekanlar, diğer deyişle 3.50 m²'den küçük olanlar, değerlendirme dışında tutulmuştur. Geriye kalan mekanlar arasında ocaklı ve ocaksız binaların boyutları karşılaştırılmıştır. Buna göre, ocaklı mekanlardan en küçüğünün 4 m², en büyüğünün ise 15 m² büyüklüğünde olduğu görülmektedir. Ocaksız mekanlara bakıldığında ise en küçük mekanın 3.75 m², en büyüğünün 14.45 m² olduğu saptanmıştır. Bu veri, ocaklı ve ocaksız mekan büyüklüklerinin birbirine paralel olduğuna işaret eder.³⁹

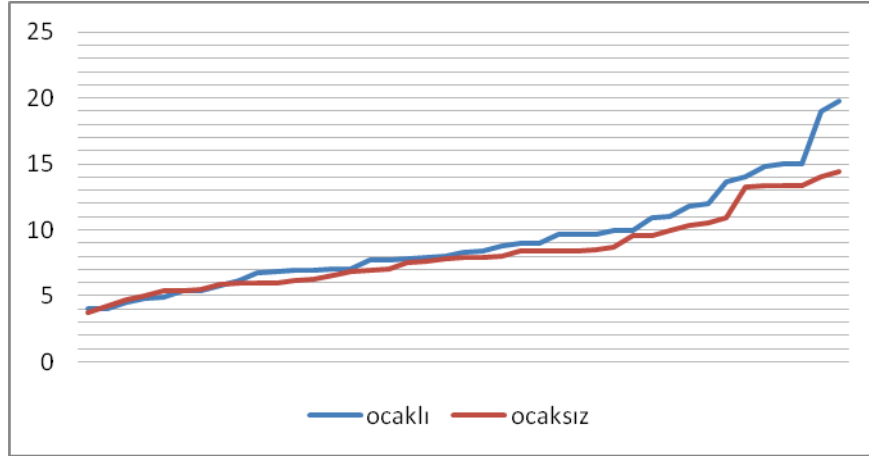


Tablo 21: Konut alanı 2D, C, B ve A evlerine ait ocaklı ve ocaksız binaların oda sayısına göre dağılımı.

Dikkati çeken bir diğer unsur, 2D, C, B ve A evlerinde ocaklı ve ocaksız mekanlar ile oda sayıları arasındaki ilişkidir (Tablo 21). Tek odalı binaların sayısı hem ocaklı hem de ocaksız binalarda neredeyse eşit orandadır. Benzer durum iki odalı binalar için de geçerlidir. Üç odalı binaların yerleşme genelinde az olmasına karşın, bazılarının ocaklı olduğu ve ocaksız üç odalı binalarla sayıca doğru orantılı olduğu görülmektedir. Ocaklı üç odalı binaların bir odası küçük bir yan oda görünümünde

³⁹ Ocaklı mekanlar arasında iki istisnai oda bulunmaktadır. Bu odalar yaklaşık 19 m² büyüklüğünde yapılmıştır.

iken, ocaksız olanların üç odası da içerisinde yaşanılabilir büyüklükte yapılmıştır. Benzer durum iki odalı yapılarda da görülmektedir. Bir yan odası olan ocaklı binalar, ocaksızlardan daha fazladır. Bu durum, içinde yaşanılmayacak büyüklükte olan dar odaların ocak kullanımıyla ilgili olabileceğini gösterir.



Tablo 22: Konut alanı 2D, C, B ve A evrelerindeki ocaklı ve ocaksız binaların ortalama büyüklüğü (m²).

Ocaklı binalar ele alınırken, ocakların büyüklüğü ile mekan büyükleri arasındaki olası ilişki üzerinde durulmuştur (Tablo 22). 2D, C, B ve A evresine ait binalar bu bakımdan incelendiğinde, ocakların 3.5 m² den küçük mekanlara yapılmamış olduğu görülmektedir. Mekanlara bütün olarak bakıldığında, ocak boyutuyla mekan büyüklüğü arasında doğru orantılı bir artma ya da azalma görülmez (Tablo 23). Örneğin 4 m² olan bir mekanda ocak, mekanın %12'sini kaplarken, 14 m² bir mekanda %7'sini ya da 5.40 m² bir mekanda %21'ini kaplayabilmektedir. Dolayısıyla mekan boyutu büyüdükçe, ocakların da daha büyük yapıldığını söylemek mümkün değildir. Buna karşın 10 m² den küçük olan mekanlardaki ocakların, mekanın ortalama %12.50'sini; 10 m² den büyük olan mekanlardaki ocakların ise mekanın ortalama %12.16'sını kapladığı görülmektedir.

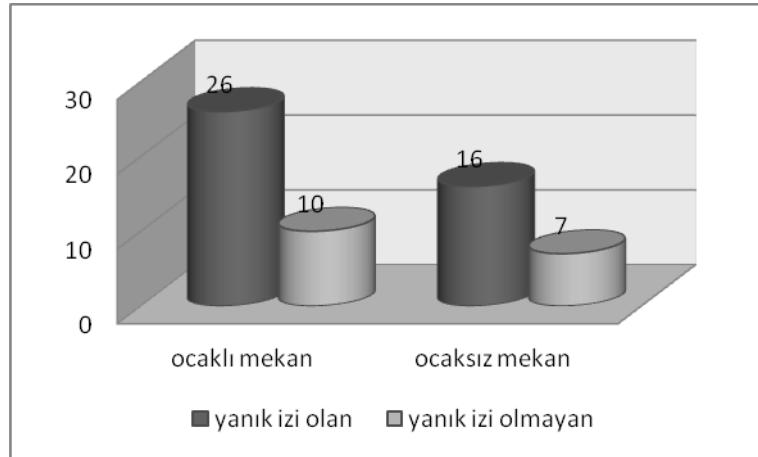
Açma		Mekan	Ocak Boyut	Mekan alan	Ocak alan	Kapladığı Alan %
4	G	P	0.70x0.30	8,96	0,21	2
3	J	103 OD	0.55x0.75	9,74	0,41	4
6	N	KY	1.50x0.70	14,08	1,05	7
4	J	EM 108	0.90x0.70	7,75	0,63	8
4	N	HR	1.10x0.60	7,98	0,66	8
3	J	I	1.20x0.60	8,40	0,72	9
6	L	JB	1.30x0.65	9,62	0,84	9
3	K	L	1.60x0.50	9,00	0,80	9
4	L	GO	0.90x0.60	5,76	0,54	9
5	K	BZ	2.10x0.70	15,00	1,47	10
3	J	106 OF	0.90x0.85	6,99	0,76	11
6	J	GG	1.10x0.80	7,70	0,88	11
5	J	BI	1.30x0.70	7,80	0,91	12
5	N	DU	0.90x0.80	6,16	0,72	12
4	H	C	0.80x0.60	4,00	0,48	12
5	J	BO	1.60x0.90	12,00	1,44	12
7	M	KA	1.80x0.80	11,78	1,44	12
3	J	H	1.00x0.60	4,80	0,60	13
4	K	CG	1.40x1.00	11,00	1,40	13
4	L	GM	2.40x0.80	14,85	1,92	13
7	N	SM	1.40x0.80	8,33	1,12	13
5	J	BH	1.60x0.60	6,90	0,96	14
6	M	JH	1.80x0.90	10,92	1,62	15
5	L	CV	2.70x1.10	19,80	2,97	15
4	L	GM	2.30x1.00	14,85	2,30	15

6	J	GB	1.50x0.90	6,80	1,35	20
5	L	CR	2.00x0.90	8,80	1,80	20
4	J	EM 108	1.80x0.90	7,75	1,62	21
7	M	KC	1.30x0.80	4,86	1,04	21
4	J	CB	2.00x0.74	5,40	1,48	27

Tablo 23: Konut alanı 2D, 2C, B ve A evrelerine ait ocaklı mekanların ve ocakların büyüklüğü (m²).

- **Ocak-mezar-cinsiyet ilişkisi**

Mekan analizi sırasında son olarak iskeletli binalar ile ocaklı ve ocaksız binalar incelenmiştir. Kazılar sırasında açığa çıkartılan insan kalıntılarının bazılarının bilinçli olarak yapılan ‘ölü yakma geleneği’ sonucu ateşe maruz kaldığı ve Aşıklı bireylerinin ya çukura konulduktan sonra, ancak büyük olasılıkla çukura konulmadan önce yakıldığı saptanmıştır⁴⁰ (Yılmaz, 2002:140-153).

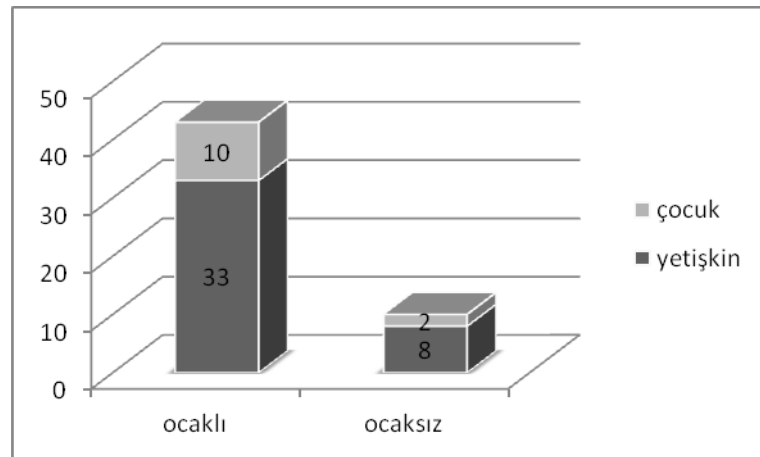


Tablo 24: Ocaklı ve ocaksız mekanlarda bulunan iskeletlerin yanık durumuna göre dağılımı.

⁴⁰ Deneysel çalışmalarda derine yapılan gömütlerin ısıdan pek fazla etkilenmediği anlaşılmıştır. Ayrıca iskeletlerdeki yanık izlerinin mekanda ateş yakılmasıyla ilgili olmadığı, bireylerin uzun süreli yakılmasından ziyade ‘dağlama’ yönteminin tercih edildiği belirlenmiştir (Yılmaz, 2002).

2. tabakada bulunan 59 adet iskeletin⁴¹, 36'sı ocaklı mekanlarda, 23'ü ocaksız mekanlardadır. İskeletlerin yarısından fazlasının (%61) ocaklı mekanlarda olduğu belirlenmiştir. İskeletlerin yanık izi dağılımında ocaklı binalardaki sayısının daha fazla olduğu görülmekle birlikte (26 birey), bu oranın ocaksız binalarda da az olmadığı (16 birey) anlaşılmaktadır (Tablo 24).

3E evresine ait oval planlı bina içerisinde, başı ocağın üzerine gelecek şekilde uzunlamasına yatırılmış bir çocuk iskeleti bulunmuştur. Aşıklı gömüt geleneğine aykırı bir yatış pozisyonu olan iskelet yerleşmedeki tek örnektir. Ocakla bir ilişkisi olup olmadığı henüz anlaşılamamıştır.

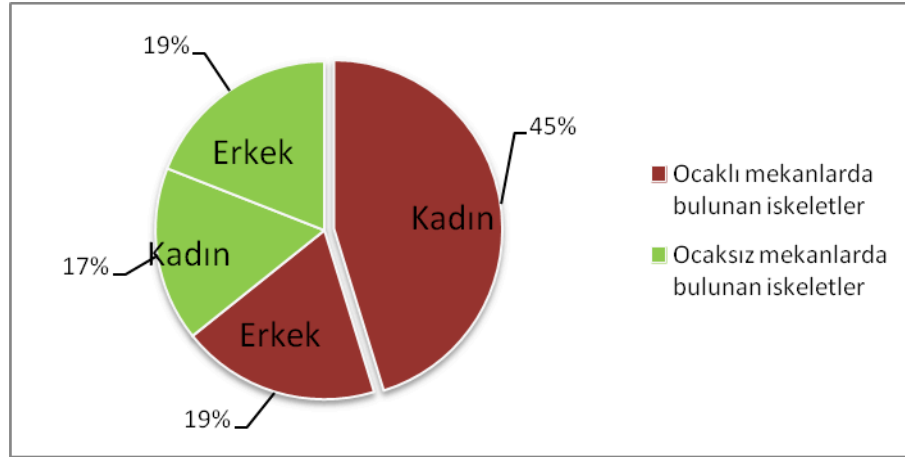


Tablo 25: Ocaklı ve ocaksız mekanlarda bulunan iskeletlerin yaş dağılımı.

Ocaklı ve ocaksız mekanlarda bulunan iskeletlerin cinsiyet ve yaş dağılımına bakıldığında⁴², hem yetişkinlerin hem de çocukların yarısından fazlasının ocaklı mekanlara gömüldüğü tespit edilmiş, ocaklı mekanlar ile ocaksız mekanlar arasında yaş dağılımına bağlı bir ayrıma rastlanmamıştır (Tablo 25).

⁴¹ Sadece mekan, taban, ve ocaklarla olan ilişkisi bilinen iskeletler değerlendirmeye alınmıştır. İskeletler üzerindeki laboratuvar çalışmaları halen sürmektedir.

⁴² Sadece yaşı ve cinsiyeti tanımlanabilmiş olan iskeletler analize dahil edilmiştir.



Tablo 26: Ocaklı ve ocaksız mekanlarda bulunan yetişkin bireylerin cinsiyet dağılımı.

Yetişkin bireylerin ocaklı ve ocaksız binalardaki dağılımı, cinsiyetine göre incelendiğinde ise⁴³, ocaklı ve ocaksız binalardaki erkek birey ile ocaksız binalardaki kadın birey sayısının birbirine neredeyse eşit olduğu, buna karşın ocaklı binalarda bulunan iskeletlerin büyük bir çoğunluğunun (%45) kadınlara ait olduğu görülür (Tablo 26). Bu durum ilk bakışta ocak yapımı ve yemek hazırlığı konusunda kadın ve erkek arasında olası bir ilişkiye dikkat çekmektedir.⁴⁴ Ancak yerleşmede tabanı kazılan mekanların sayısı ve yerleşmenin büyüklüğü gözönüne alındığında, iskelet sayısı oldukça azdır. Yanısıra, ocaklı mekanlarda bulunan çocuk gömütlerinin sayısı fazladır. Sürümetaş aletlerin yerleşmedeki dağılımına bakıldığında da aralarından sadece bir havan ve bilek taşının iskeletle birlikte olduğu (Güldoğan, 2002: 72), az sayıda sürümetaş aletin taban üzerinde *in situ* halde bulunduğu, diğerlerinin ise ikincil kullanım olduğu görülmektedir. Bu nedenle şu anki verilerle Aşıklı Höyük'te ocakların yapımı, kullanımı ile cinsiyetler arasında bir bağ kurmak mümkün değildir.

⁴³ Çocuk bireyler arasında cinsiyet saptaması yapılamamıştır.

⁴⁴ Miller'in Güney Amerika'da sürdürdüğü çalışmalara göre, kadınların dirseklerindeki aşınma erkeklerle göre daha fazladır. Bu durum öğütme işini kadınların yaptığını gösterebilir (Miller, 1982). Dövme ve öğütme işlemi fiziksel olarak iki farklı değişime sebep olmaktadır: güçlenmiş kol ve omuz kasları ve eklemler ile deformasyona uğramış dirsekler (McCarter, 2008: 112). Abu Hureyra'da bulunan iskeletlerde çoğunlukla kadınlarda bu değişime rastlanmıştır (Molleson, 2000: 302-324). Hastorf ise domestik aktivitelerin (yemek hazırlığı, pişirme gibi (*cooking*)) kadının, halka açık yemek ritüellerinin ise (*dining*) erkek kontrolünde yapılmış olabileceğine dikkat çeker (Hastorf, 1991). Bu uzamsal düşüncü biçiminde, karşıtlıklardan biri erkeği simgelerken diğeri kadını ifade ediyor olmalıdır. Dolayısıyla öğütme taşlarının (*özel*) kadın aktivitesi olduğu düşünülürse, toplu ritüellerin de (*topluluk için*) erkeğin kontrolünde olduğu söylenebilir (Wright, 2000: 116-117). Bu analogi bugün ile benzerlikler kurularak söylenir ve evrensel bir sonuç değildir.

4. AŞIKLI HÖYÜK'TE ATEŞ YERLERİNİN YAPIM VE KULLANIM SÜRECİ

4.1. Hammadde Kaynakları ve Taş Cinsleri

Aşıklı Höyük yerleşmesi, volkanik hammaddelerin (magmatik kayalar) yoğun olduğu Kapadokya bölgesinde bulunmaktadır. 'Kapadokya Volkanik Bölgesi' bugünkü Aksaray, Kayseri, Nevşehir ve Niğde illerini içine almaktadır (Karabıyıkoglu vd., 1997: 20). Bölgedeki volkanizma hareketleri Orta Miyosen'de ignimbrit püskürmeleriyle başlamış, volkanik kül, lapilli, tuf ve aglomeralar ile bazaltik andezit, andezit, dasit, riyodasit oluşumları ile devam etmiş ve Kuvaterner yaşlı bazaltik lavları ile sona ermiştir (Ercan, 1987).

Aşıklı Höyük'te ocak döşemesi olarak kullanılan taşların çoğu Melendiz Nehri'nin çevresinden toplanmış çay taşlarından (dere taşı) oluşmaktadır. Çay taşları, akarsularda yuvarlanarak biçimlenmiş taşlardır. Morfolojik olarak çay taşı ismini almakla beraber, içerisinde bulunan mineraller ve yapısı bakımından bazik kökenlidir, bu nedenle oldukça serttir. Döşeme yapımında çay taşının yanısıra ender olarak kireç taşı, ignimbrit, riyolit ve bazalt kullanımına da rastlanır (C. Kuzucuoğlu ile özel görüşme, Aşıklı Höyük, 2012).

Ivan Pavlu ve Emre Güldoğan'ın Aşıklı Höyük'teki sürtmetaş aletleri incelerken hammaddeler üzerine yaptıkları çalışmalar, hammadde kullanımında yerel kaynakların tercih edildiğini göstermiştir. Buna göre Aşıklı'da sürtmetaş alet yapımında çoğunlukla bazalt olmak üzere, tuf, gabro, andezit, kum taşı, sabun taşı, kireç taşı, serpantin, granit, konglomera ve şist kullanıldığı anlaşılmıştır. (Güldoğan, 2002: 17). Ocakların yapımında taban döşemesi için ikincil olarak sürtmetaş aletlerin de (özellikle alt öğütme taşları) kullanıldığı görülmektedir.

Ocakların etrafını sınırlandırmak için ise kireç taşları ve ignimbritler kullanılmıştır. İgnimbritler, yerleşmenin yakınında yer alan Eskiköy’de bütün halinde bulunan ve bileşenlerindeki akışkanlık sebebiyle fazla sert olmayan (piroklastik) kayalardır (Gevrek-Kazancı, 1991). C. Kuzucuoğlu ignimbritlerin, yerleşme sakinleri tarafından yerinde parçalanmış haliyle bulunduğunu ve biçimlendirildikten sonra ocaklarda kullanıldığını (levhasal taşlar) belirtmiştir (C. Kuzucuoğlu ile özel görüşme, Aşıklı Höyük, 2012).

Ocak yapımında kullanılan taşlar yerleşme yakınında yaygın olarak bulunuyordu. Bu bakımdan ateş yeri yapımında kullanılan kayaların türlerinin seçiminde, yerleşmenin hammadde kaynaklarına yakınlığının büyük etkisi olmuştur. Hammadde seçimindeki diğer bir etken ise muhtemelen döşeme taşlarındaki ısı kaçaklarının önlenmesiydi. Çay taşı, bazalt gibi bazik kökenli kayaların türleri, ısı depolama özelliği fazla olan taşlardır (Günerhan, t.y.: 8). Kireç taşı, çakıl taşı ve toprağın ısı transfer katsayıları, granit, kum taşı, bazalt gibi kayalara göre çok daha düşüktür (Kakaç, 1972: 314-316; Tübitak-B.P.N 72). Bu nedenle ocak döşemelerinin yapımında, yerleşme yakınında bulunan kireç taşları yerine, bazik kökenli taşlar tercih edilmiş olmalıdır.

4.2. Tutuşturma İşlemi ve Yakacak Kullanımı

- **Tutuşturucu ve Yakacak**

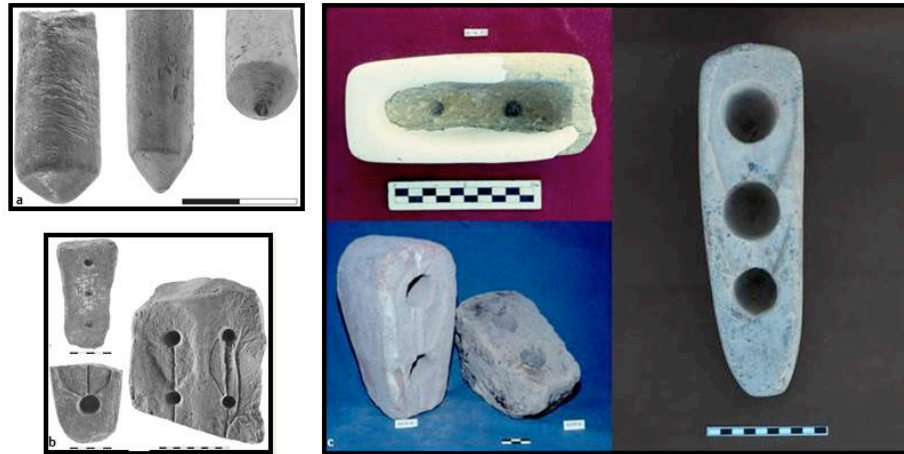
Arkeolojik bitki kalıntılarının günümüze ulaşmasını sağlayan farklı korunma biçimleri bulunmaktadır. İklim, doğal şartlar, toprak yapısı bu korunma biçimini belirleyen temel faktörlerdendir. Örneğin deniz altında, göl ve bataklıklarda bulunan bitkiler suda, oksijensiz bir ortamda kaldıklarından iyi korunabilir, Alpler gibi soğuk bölgelerdeki donma olayları buradaki bitkilerin çürüme hızını duraklatabilir ya da Mısır gibi kurak iklim şartları bitkilerin kavrularak korunmasını sağlayabilir. Bir başka korunma biçimi ise bitkilerin ateşe maruz kalması sonucu organik bileşenlerinin kömürleşmesi durumudur. Arkeolojik kazılarda bulunan bitkilerin çoğunlukla bu yolla korunduğu anlaşılar (Zohary-Hopf, 1993).

Aşıklı Höyük'te bulunan arkeobotanik verilerin büyük bir bölümü kömürleşme yoluyla korunagelmıştır. Kömürleşen bitki kalıntılarının ateş yerlerinde bulunanları, tutuşturucu (kav) ve yakacak olarak kullanılan bitki ve benzeri malzemelerin neler olduğuna dair bilgi vermektedir. Yanmış odun parçaları ve bitkiler⁴⁵ üzerinde yapılan çalışmalar, Aşıklı'da yakacak ve tutuşturucu (kav) olarak kullanılan esas bitki türünün meşe (*Quercus*), yabani fıstık (*Pistacia*), yabani badem ağacı (cf *Amygdalus*) ile az görülmekle birlikte söğüt (*Salix*) ve kavak (*Populus*) olduğunu (M. Tengberg ile özel görüşme, 2013) göstermiştir. Yanısıra tezek ve yemek hazırlığı sırasında süpürülen temizlik artıklarının da bu amaçla kullanıldığı anlaşılmıştır (M. Ergun ile özel görüşme, 2013). 9. bin yıl binalarından Bina 6'daki ateş yerinden alınan örneklerin mikromorfoloji analiz sonuçlarına göre, ocakta önce tezek (içerisinde kerpiç parçaları bulunmuştur), sonra odun yakılmıştır. Ocağın yenilenmesinin ardından üzerinde tekrar odun yakılmıştır (S. Mentzer ile özel görüşme, 2013). Fitolit analizlerinden ise, 2. tabakada bulunan bazı ocaklarda tezek ve saz parçalarının bulunduğu anlaşılmaktadır (Tsartsidou, 2013, yayınlanmamış rapor).

Aşıklı Höyük'te tutuşturucu ve yakacak olarak kullanılan bitkileri birbirinden ayırt etmek hayli zordur. Zira bu ayrıma işaret eden arkeolojik veriye rastlanmamaktadır. Bu konuda, farklı bir dönem ve farklı bir coğrafya olmakla birlikte çok iyi korunagelmış bir örnek olması nedeniyle Ötzi-Buzadam'a baktığımızda, Buzadam'ın yanında bulunan malzemeler arasında tutuşturucu özelliğine sahip çıra mantarı olarak bilinen bir bitki ve kıvılcım oluşturmak için kullanıldığı düşünülen çakmaktaşı ve pirit parçaları olduğunu görmekteyiz (Fowler, 2001). Aşıklı'da çakmaktaşı yoktur. Ancak tutuşturucu olarak kullanılmış çeşitli bitkiler ve çalı çırpı bulunmaktadır. Melendiz Vadisi çevresinde yapılan etnoarkeolojik çalışmalar sığır kuyruğu'nun (*Verbascum*) tutuşturma işlemi için kullanıldığını göstermektedir (Ertuğ, 1997). Aşıklı'daki bazı ocaklarda bu bitki örneklerine rastlanmış olması sığır kuyruğunun büyük olasılıkla tutuşturucu olarak kullanılmış olduğuna işaret eder (M. Ergun ile özel görüşme, 2013).

⁴⁵ Ocaklarda bulunan bitki türleri ve yanmış odun parçaları üzerindeki analizler henüz tamamlanmamıştır. Bkz. Ek.4: Aşıklı Höyük'te yakacak ve tutuşturucu olarak kullanılan ağaç türleri (Tengberg, 2013).

Tutuşturucu olarak kullanılan malzeme kadar tutuştırma işleminin ne tür bir aletle yapıldığı da önemlidir. Tutuştırma işleminin genelde nasıl olduğu belirsiz olmakla birlikte, yeni yayınlanan bir çalışmada, pişmiş kil veya taştan yapılan silindirik nesnelerin⁴⁶ kibrit rolü üstlenerek, tutuştırma işlemi için kullanılmış olabileceği öngörülmektedir (Goren Inbar vd., 2012: 1) (Şekil 41a). Silindirik nesne ve çubukların nasıl kullanıldığı konusunda PPNB yerleşmesi olan Kfar Hahoresh'te bulunan kireç taşından yapılmış çeşitli taş bloklar fikir vermektedir. Bu blokların üzerinde bir ya da birden fazla oyuk bulunmaktadır ve oyukları birbirine bağlayan oluklar yapılmıştır (Şekil 41b). Oyuklar, içerisine kavın konulduğu, silindirik nesnelerin döndürülerek tutuştırmanın gerçekleştirildiği alanlardır. Oluklar ise tutuştırma işlemi sırasında kullanılmak üzere yedeklenen kavın yerleştirildiği kısımlardır. Tutuştırma işlemi sonrasında, taş yüzeyinde hafif çukurlaştırılarak yapılan ve oyuğu da içine alan kısım (*fire pan*), ısının muhafaza edilmesini sağlar. Bu nedenle bulunan taş aletlerin hem ısının taşınması, hem de tutuştırma işlemi için kullanılmış olabileceği düşünülebilir.



Şekil 41: (a) Tutuşturmada kullanıldığı düşünülen silindirik nesneler (Goren Inbar, 2012: 4, Fig. 3). (b) Kfar HaHoresh'te bulunan ve ateş yakma levhası olarak yorumlanan kireç taşı nesne (Goren Inbar vd, 2012: 7, Fig. 6). (c) Aşıklı Höyük'te bulunan ve Kfar Hahoresh'te bulunan ateş yakma levhalarına benzeyen taş nesneler (AH kazı arşivi).

⁴⁶ Taş ya da kilden yapılan bu tip 'silindirik nesne' ve 'çubuklar'ın 'Jericho (taş)', 'Nizzanim (taş)', 'Ard el Samra (kil)', 'Ugarit (kil)', 'Mureybet (taş)', 'Tel Brak (kil)' ve 'Munhata (kil)' gibi Neolitik dönem yerleşmelerinde bulunduğu belirtilmiştir (Goren Inbar vd., 2012).

Aşıklı Höyük'te bu işlevde kullanılmış olabilecek aletlere rastlanmamakla birlikte, Kfar Hahoresht'e bulunanlardan daha özenli yapılmış, üzerinde oyuk ve olukların bulunduğu taş bloklar mevcuttur (Şekil 41c).

- **Sıcaklık**

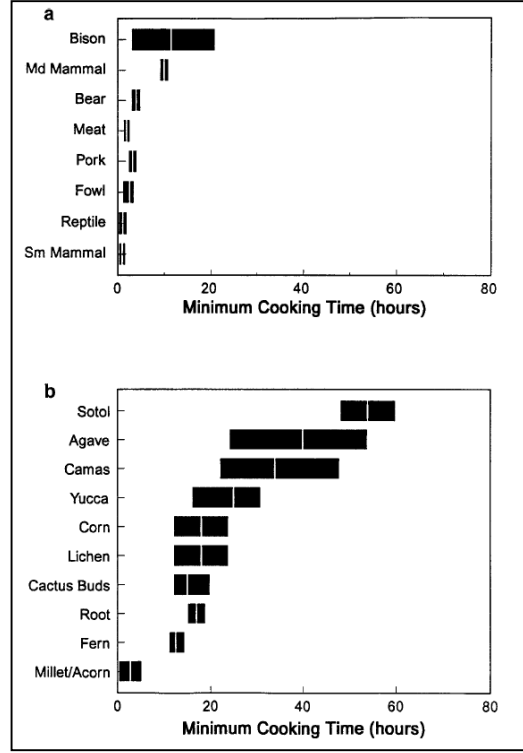
Aşıklı Höyük'teki ocakların tabanları çoğunlukla doğal taşlarla muntazam bir şekilde döşenmiştir. Bazı ocakların döşeme taşlarında ısı nedeniyle parçalanmış çay taşlarına rastlanmaktadır (Tablo 29). Bu durum başlangıçta taşların yüksek ısıya maruz kaldığını düşündürmektedir.⁴⁷ Ancak deneysel çalışmalar taşların nemli ya da ıslakken ısıtıldığında da benzer şekilde parçalanabileceğini göstermiştir. Yanısıra döşeme taşı üzerine konulan odunun kuru olmaması da buharlaşma sonucu, taş yüzeylerinin çatlamasına sebep olabilmektedir (Weisgerber-Willies, 2000: 135). McParland'ın kırık taşlar üzerinde yaptığı analizler, taşların, maruz kaldığı ısıya ve pişirme yöntemine bağlı olarak genleşmek ve daralmak suretiyle morfolojisinin değiştiğini göstermiştir. Bu değişim taşların sürekli ısınma ve soğumasına bağlı olarak gelişmektedir (McParland, 1976-1977). Taşların biçimsel olarak birbirinden farklı olması, muhtemelen pişirme tekniklerindeki çeşitlilikten kaynaklanmaktadır.⁴⁸

Sıcaklığın arttırılmasındaki en büyük etkenlerden biri yakacak olarak kullanılan odunun mutlaka kuru olmasıdır. Açık havada yakılan ateşte kullanılan odun, sıcaklığı, ilk 12.5 dakikadan sonra minimum 573 BC'ye; 26 dakikadan sonra ise maksimum 700 BC'ye yükseltmektedir. Yapılan deneyler odun ateşiyle kolaylıkla 600 BC'ye ulaşılabilirdiğini ve devam eden süreçte bu sıcaklığın 700 BC'ye yükselebileceğini göstermiştir. Eğer kullanılan odun kuru ise ve üzeri kısmen de olsa kapatılmışsa, yaklaşık 800 BC sıcaklık elde etmek mümkündür (Weisgerber-Willies, 2000: 134). Yanısıra yakacak olarak meşenin (özellikle de meşe palamudu) kullanılması, pişirme süresinin kısılmasına katkıda bulunmaktadır. Pişirme çukurları

⁴⁷ Arkeomanyetik analizler, taşların çatlama/parçalanma sebebinin sadece yüksek ısıyla ilgili olabileceği konusunda henüz net bir sonuç vermemektedir.

⁴⁸ Bkz. **Bölüm 4.3. Ateş Yerlerinin İşlevleri ve Kullanım Farklılıkları.**

üzerinde yapılan etnoarkeolojik çalışmalar, meşenin en az 5 saatte, etin ise en az 2 saatte piştiğini göstermiştir (Şekil 42).



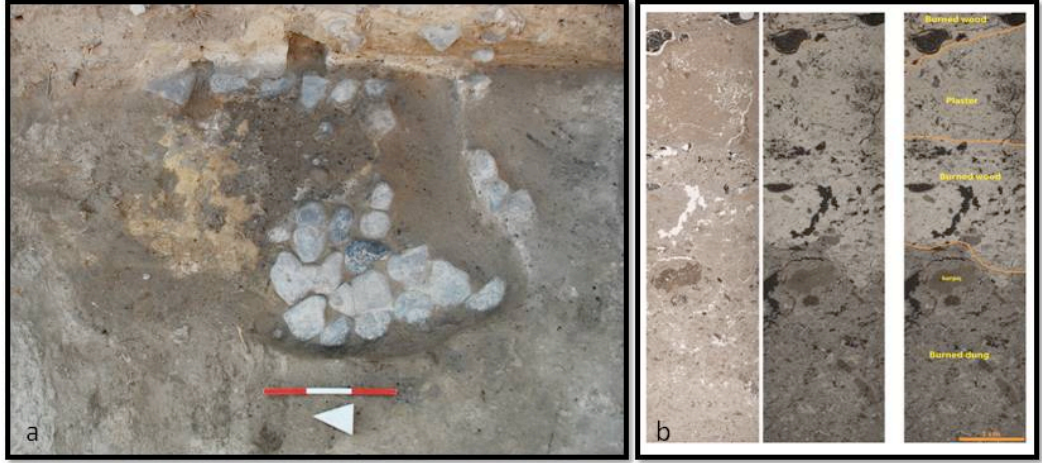
Şekil 42: (a) hayvansal öğelerin minimum pişme süresi. (b) bitkisel öğelerin minimum pişme süresi. (Wandsnider, 1997: 22, Fig. 6).

Ateş yerlerinde kullanılan taşlar içerikleri bakımından ısıdan farklı şekilde etkilenir. Ancak tüm kayaç türleri 400 ile 600 BC arası sıcaklığa ulaşabilmektedir. Eğer yakacak olarak odun kullanılmışsa, bu sıcaklığı en azından 800 BC'ye kadar çıkartmak mümkündür (Weisgerber-Willies, 2000: 146). Yapılan deneysel çalışmalar, açık alanlarda yakılan ateşin en fazla 900 BC'ye çıktığını ve bu sıcaklığın yüzeyden yaklaşık 2 cm derinliğe kadar etkili olduğunu (renk değişimi) göstermiştir (Berna vd., 2007: 365).

Aşıklı'da ateş yerlerinin taban döşemelerinde ısı transfer katsayısı fazla olan taşların tercih edildiği⁴⁹ ve yakacak olarak meşenin kullanıldığına değinilmişti. Yakacak

⁴⁹ Bkz. Bölüm 4.1. Hammadde Kaynakları ve Taş Cinsleri.

olarak kullanılmış olduğu anlaşılan yanmış tezekler üzerinde yapılan analizler, bina içerisinde kullanılan ocaklarda sıcaklığın 600 BC ve üzerine çıktığını göstermiştir (S. Mentzer ile özel görüşme, 2013) (Şekil 43).



Şekil 43: (a) Mikromorfoloji örneği alınan ocak 4 GH, B.6, Sp.6, ATY 049 (AH kazı arşivi). (b) Toprak örneğine ait ince kesit (Mentzer, 2013).

Özel amaçlı yapılar alanında bulunan T yapısındaki kireç taban, ulaşılan sıcaklık konusunda fikir verir (Yalçın, 2000). Güncel çalışmalar kirecin kurumaya bırakılmadan önce 900-1000 BC sıcaklıkta yakılarak KalsiyumOksit'e dönüştüğünü göstermektedir. Ancak kireç taşının büyüklüğüne göre bu derece 650-900 BC arasına indirgenebilmektedir (Çiçek, 1999). Yanısıra bu işlem yüksek sıcaklığa ulaşılması için çok miktarda yakacak (odun) kullanımı gerektirir⁵⁰.

⁵⁰ “Çayönü’nde kireç yakma işlemi sırasında 4000 lbs kirece ihtiyaç duyulduğu belirtilmekte, kirecin istenilen kıvama gelmesi için 750 derecede yaklaşık olarak sekiz saat yakılması gerekmektedir.” (Duru, 2013: 163).

4.3. Ateş Yerlerinin İşlevleri ve Kullanım Farklılıkları

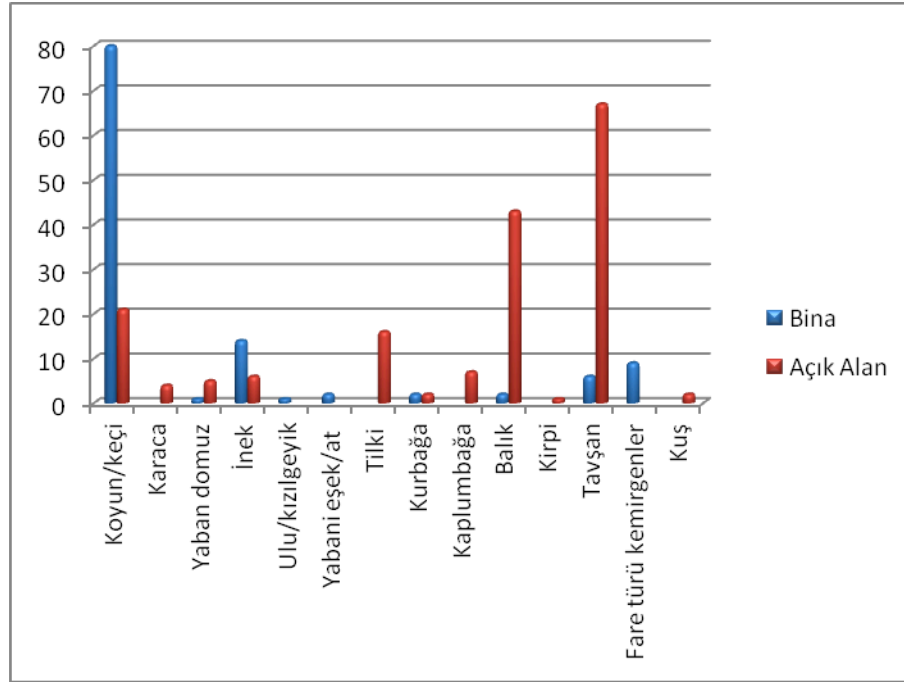
- **Beslenme-Piştirme**

Ateş yerlerinin beslenme ve pişirmede önemli bir rolü vardır. Ancak bu konuya ayrıntılı olarak değinmeden önce, sürtmetaş aletlerin besin hazırlamadaki yerinden söz edilecektir.

Aşıklı Höyük'te bulunan sürtmetaş aletlerin büyük bir bölümü çöplüklerde bulunmaktadır. Ancak bina içerisinde bulunan sürtmetaş aletlerin çoğunluğu ocaklı binalara aittir (Duru, 2013: 208). Yanısıra bunların ocakların yapımı sırasında döşeme taşı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Sürtmetaş aletlerde de yanık izine rastlanır. Taşların yanma sebebinin iki durumdan kaynaklanabileceği varsayılmaktadır. Bunlardan bir tanesi, yukarıda belirtildiği üzere sürtmetaş aletlerin ocakların yapımında kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bir diğer sebep ise buğday, arpa gibi tahılların öğütülmesi sırasında, taş belli bir ölçüde sıcak tutulduğu takdirde, öğütme işleminden daha iyi verim alınabiliyor oluşudur. Kuzey Amerika'da Paiute yerlileri, Avustralya yerlileri (Gould, 1969: 93) ve Orkney Adalarında (Fenton, 1978: 375) bu amaçla kullanılan kapların büyük bir çoğunluğunda yanık izlerine rastlanmıştır. Muhtemelen Aşıklı'da bulunan sürtmetaş aletlerdeki yanık izleri de bundan kaynaklanmaktadır. Bu durum aletlerin, yiyecek hazırlığındaki önemine işaret eder.

4. tabakada ve 3E evresindeki hayvan kemiklerinin açık alan ve binalara göre ateş yerlerindeki dağılımına bakıldığında, bina içlerindeki ocaklarda koyun/keçi, açık alanlardaki ateş çukurlarında ise balık ve tavşan tüketiminin yoğun olduğu görülmektedir (Tablo 27). Az sayıda bulunan karaca, kirpi, kaplumbağa ve kuş türleri (14 adet) ve tilki (16 adet) sadece açık alanlarda görülmektedir. Geyik, yabani eşek/at, ve fare türü kemirgenler (12 adet) ise sadece bina içerisindeki ocaklarda

bulunmuştur⁵¹. Kemirgenler gibi küçük hayvanlara ait kemikler ile yanma sıklığı ile arasında bir doğru orantı vardır. Yanısıra kuşların ve tavşanların uzun kemikleri ve kaplumbağaların kabuklarında yüksek ısıdan kaynaklı izlere rastlanmıştır, avlanan küçük hayvanlardan kuş, tavşan, tilki, kaplumbağa/deniz kurbağasına ait kemikler, diğer hayvan türlerine göre çok daha fazla yanmıştır (Stiner-Munro, 2012, yayınlanmamış rapor).



Tablo 27: Ocak ve ateş çukurlarında bulunan hayvan kemiklerinin açık alan ve binalardaki türsel dağılımı (Stiner-Munro, 2012).

Ateş çukurları: Aşıklı Höyük'te tamamına yakını 9. bin yıla tarihlenen ve açık alanlarda bulunan ateş çukurları pişirme amacıyla kullanılmıştır ve gerek yapım gerekse kullanım süreci bakımından birbirlerinden farklıdır⁵² (Şekil 44).

Yerleşmedeki bazı ateş çukurlarının tabanında karbonize odun parçaları bulunur. Bu ateş çukurlarının kullanımı sırasında, önce çukurun açıldığı, ardından içine ağaç

⁵¹ Hayvan kemikleri Mary C. Stiner, H. Buitenhuis ve N.D. Munro tarafından çalışılmakta olup, analiz çalışmaları henüz tamamlanmamıştır.

⁵² Ateş çukuru olarak tanımlanan kalıntılar, Doğu Akdeniz, Güneydoğu Anadolu Kuzey Suriye ve Irak bölgelerindeki Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yerleşmelerinde oldukça yaygındır. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'de sayılarının azaldığı, bazı yerleşimlerde ise hiç kullanılmadığı anlaşılmaktadır (Miyake, 2009). Genelleme yapılacak olursa, yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte ateş çukurlarının yerini, zamanla ocak ve fırınlara bıraktığını söylemek mümkündür (Uhri, 2003). Bu durum, besin pişirme tarzının, Neolitik Dönem içerisinde büyük ölçüde değişime uğradığını gösterir.

parçalarının konulduğu ve tutuşturma işleminin yapıldığı, sonrasında ise form olarak birbirinden farklı çay taşlarının düzensiz olarak çukurun içine atıldığı anlaşılr⁵³. Bu ateş çukurlarının bazılarında taşlar, odun parçaları ve kül ile karışmış kemirgen ve küçükbaş hayvanlara ait artık kemikler bulunmuştur (Şekil 44b). Bazılarının hemen yanında içerisinde sadece hayvan kemiklerinin olduğu başka ateş çukurlarına rastlanmıştır (Şekil 44c). Yerleşmedeki diğer ateş çukurlarında ise çukurun tabanı kenarlara doğru hafif eğim yapacak şekilde çay taşlarıyla muntazam bir şekilde döşendikten sonra üzerine ağaç parçaları konulmuş, yani tutuşturma işlemi çay taşları üzerinde gerçekleştirilmiştir (Şekil 44a). Bu verilerden ve yapım farklılıklarından yola çıkılarak, ateş çukurlarında farklı pişirme tekniklerinin uygulandığı ön görülebilir.⁵⁴



Şekil 44: Ateş çukurlarının yapım tekniklerindeki farklılıklar: (a) Çay taşı döşeli ateş çukuru, 4 GH, Sp.3, ATY 057. (b) İçi taşlarla doldurulmuş ateş çukuru, 4 GH, Sp. 2, ATY 038. (c) İçinde taş bulunmayan ateş çukuru, 4 GH, Sp.2, ATY 050 (AH kazı arşivi).

1. Çukurun içerisinde ateş yakıldıktan sonra bir grup taş çukura düzensiz olarak koyularak yüksek ateşte ısıtılmış, ardından besin maddesi bu düzensiz taşlar üzerinde pişirilmiş olmalıdır (Şekil 44b). Ya da önce çukur içerisi çay taşları döşenmiş sonrasında üzerinde ateş yakılarak besin maddesi muntazam döşeme taşları üzerinde

⁵³ Bu örneklerle Çayönü'nün kanallı yapı evresinde (Özbaşaran, 1998) ve Cafer Höyük'te de rastlanmaktadır (Molist, 1988: 114-115). Cafer Höyük yerleşmesi VIII. tabakasına ait açık alanda bulunan ateş çukuru yaklaşık 0.73 m çapındadır ve içerisi yanmış çay taşlarıyla doludur (Cauvin vd., 2007: 102).

⁵⁴ Etnoarkeolojik çalışmalarla karşılaştırma için bkz. **Bölüm 5. Ara Değerlendirme.**

pişirilmiş olmalıdır (Şekil 44a). Ateş çukurlarının iki farklı şekilde kullanılmasına karşın, her iki uygulamada da besin maddesinin (muhtemelen et ya da balık), ısıtılan taşların üzerinde kuru sıcaklıkta pişirildiği önerilebilir.⁵⁵

2. Çukur içerisinde ateş yakıldıktan sonra bir grup taş çukura konularak yüksek ateşte ısıtılmış, ardından ısınan taşlar çukurdan alınarak başka bir çukurda (Şekil 44c) bekletilen etin doğrudan üzerine konulmuş olabilir.

3. Çukur içerisinde ateş yakıldıktan sonra bir grup taş çukura konularak yüksek ateşte ısıtılmış, ardından ısınan taşlar çukurdan alınarak suyu tutması için deriyle kaplanan içi su dolu bir çukura (Şekil 44c) atılmış olabilir.

Ocaklar: Aşıklı Höyük'teki ocakların tamamına yakını bina içerisine yapılmıştır, yanı sıra 9. bin yılda açık alanlara yapılmış ocaklara da (ATY5 tipinde) rastlamak mümkündür. Ocakların işlevleri arasında pişirme (et ya da balık pişirme veya tahıl kavurma⁵⁶) önemli bir yere sahiptir⁵⁷. Ocaklarda pişirme işlemi için kullanılan yöntem közlemedir.

Közleme adı verilen yöntem, yiyeceğin doğrudan ateş üzerine değil, közlerin üzerine yatırılarak pişirilmesi olarak tanımlanabilir. Bu sayede yiyeceğin, ısınan taşlar ve/veya köz vasıtasıyla pişirilmesi sağlanır. 9. bin yılda açık alanlara yapılan Çevresi sınırlandırılmamış taş döşeli ocaklardan (ATY 5 tipi) birinde etin ocak üzerine konularak yiyecek hazırlandığını kanıtlayan bir örnek bulunmaktadır. Bu ocağın üzerinde *in situ* halde bir kuzu iskeletine rastlanmıştır (Şekil 52b). Kemiklerdeki yanık izinin fazla olmaması, besinin ateşe doğrudan maruz kalmadığını göstermektedir. Benzer başka bir ocak ise 8. bin yıla tarihlenen D mekanında bulunmuştur. Bu ocağın üzerinde de *in situ* halde hayvan kemiklerine bulunmuştur.

⁵⁵ Kuru sıcaklıkta pişirme olarak adlandırılan iki yöntem bulunmaktadır: kızartma ve közleme. Besin maddesi, kızartma yönteminde doğrudan ateşe atılarak, közleme yönteminde ise ateş yerine taşınan közlerin üzerine koyularak pişirilmektedir (Uhri, 2003: 52-53). Isıtılan taşlar üzerinde uygulanan pişirme işlemi birkaç saatten fazla sürmemektedir ve genellikle etlerin pişirilmesi için uygulanmaktadır (Driver-Massey, 1957: 233).

⁵⁶ İki ocakta yapılan bitki analizi sonuçları ateşin pişirme ve kavurma amacıyla kullanıldığını göstermektedir (van Zeist-de Roller, 1995: 182).

⁵⁷ Ocakların diğer işlevi ise ısınmaya yöneliktir. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi ısınma başlığı altında verilmiştir.

Közleme yöntemi iki şekilde uygulanmış olmalıdır:

1. Bina dışında yakılan ateşin közleri, ocağa taşınarak, önce ocak taşları ısıtılmış, ardından besin ögesi bu közlerin ve ısınan taşların üzerine konularak pişirilmiştir.

Bu varsayımla ilgili arkeolojik verilere bakıldığında: birincisi, ocakların dayalı olduğu duvarlar istisnai durumlar dışında neredeyse temizdir. Sadece bazı ocak duvarlarında is olduğu ya da ocağın dayalı olduğu duvara yerleştirilen büyük taşlarının yanık olduğu görülmüştür. İkincisi, deneysel çalışmalar mekan içerisinde ateş yakıldığında içerisinde nefes alınamayacak hale geldiğini göstermiştir. Bu durum hava sirkülasyonunu sağlayacak açıklıkların gerekliliğine işaret eder. Ancak pencere açıklıkları olan binalar ve baca/havalandırma açıklığı bulunan ocakların sayısı son derece azdır. Üçüncüsü, ocaklarda yakacak olarak kullanıldığını düşündürecek çalı çırpı, odun, tezek gibi malzemelere çok az rastlanmaktadır.

2. Ocak döşeme taşlarında ateş yakıldıktan sonra, besin ögesi kor haline gelen közlerin ve ısınan taşların üzerine konularak pişirilmiştir.

Bu varsayımla ilgili arkeolojik verilere bakıldığında: birincisi, ocakların dayalı olduğu duvarlarda ender de olsa is ve yanık izine rastlanabilmektedir. Genellikle duvarlarda is ve yanık izine rastlanmaması, binanın terk edilmeden önce sıvanarak temizlenmesinden de kaynaklanıyor olabilir. Ocak duvarlarına yaslanan bazı taşlarda da ısıdan kaynaklanan kararmalar olmuştur. İkincisi, baca/havalandırma açıklıklarına fazla rastlanmıyor olmasının sebebi, bunların, kazılar sırasında bulunan duvarların daha yüksek seviyesine yapılması ya da havalandırmanın dam açıklıklarından sağlanması olabilir. Üçüncüsü, ocaklarda yakacak ve tutuşturucu benzeri malzemeye çok az rastlanıyor oluşu doğrudan ocakların temizlenerek bırakılmasıyla ilgili olmalıdır.

Ocaklarda ateş yakmak yerine, közlerin ocağa taşındığı varsayılırsa, bu işin nasıl yapıldığı sorusu önem kazanır. Önceki bölümde belirtildiği üzere, yerleşmede, üzerinde tutuşturma ve ısı taşıma işlemi için oyuk ve olukların bulunduğu taş

blokların kullanıldığı varsayımsal olarak söylenebilir. Bunun dışında Aşıklı'da bu amaçla kullanılmış tanımlı aletlere rastlanmamasına karşın,⁵⁸ meşe gibi kalın kabuklu ağaçların⁵⁹ taşıma işlemi için kullanılmış olduğu düşünülebilir.

Bunların yanısıra bazı ocaklı mekanlarda, ocağın yanına yapılmış olan taş döşeli, yaklaşık 0.40 m² çapında, sıg ve ufak çukurların, içerisinde ateşin ya da közün muhafaza edildiği maltız/yerli mangal (*immobile brazier*) olduğu düşünülmektedir (Esin, 1991: 138; Esin vd., 1991: 130). Çukurların bazılarının içi kül ve yanmış odun parçaları ile doludur, bazıları ise temiz bırakılmıştır. Çukurlar yerleşme genelinde ender olarak görülmektedir (Şekil 45).



Şekil 45: Közün muhafaza edilmesi için kullanıldığı düşünülen, ocağın yanında bulunan maltız/yerli mangal örneği, 5J, BH mekanı, ATY 014 (AH kazı arşivi).

Fırınlr: Aşıklı Höyük'te fırın olarak tanımlanabilecek tek örnek özel amaçlı yapılar alanında bulunmaktadır. Bu örnek pişirme tekniği konusunda bilgilendirici değildir.⁶⁰ Ancak bu başlıkta incelenen, tandır görünümündeki Çukur içi, derin dörtgen planlıların (ATY4 tipi) kullanımı hakkında varsayımında bulunmak mümkündür.⁶¹

⁵⁸ 2P açması, AD mekanında bulunan taş kapta bulunan yanık izinin, ısı taşıma işlemi sırasında oluştuğu varsayılmıştır (Güldoğan, 2002: 131).

⁵⁹ Karşılaştırma için bkz. Bölüm 5. Ara Değerlendirme.

⁶⁰ Bkz. Günlük ve Özel Faaliyetlerde Ateş Kullanımı ve Fırın İlişkisi.

⁶¹ Çukur içi, derin dörtgen planlılar (ATY4 tipi) büyüklüğü, derinliği ve yapım tekniği bakımından, tandır görünümündedir. Tandır, 'yere çukur kazılarak yapılan bir çeşit fırın' olarak tanımlanmaktadır. İşlevsel olarak fırınlara benzerler ancak toprak üzerine değil, toprağa açılan çukur içerisine yapılırlar. Bu nedenle fırın başlığı altında incelenmiştir.

Aşıklı'da tandır olarak tanımlanabilecek ateş yerlerine bakıldığında, iki tanımlı tipteki ateş yerinin (ATY4) tandırın biçimsel özelliklerine benzer şekilde inşa edildiği görülmektedir. Biri geçit benzeri dar bir açık alanda diğeri ise bina içerisinde bulunmaktadır. Her ikisi de özel amaçlı yapılar alanında bulunmaktadır. Günümüz tandırlarından farklı olarak dörtgen biçimli bir çukura yapılmışlardır. Tabanları yerleşme genelinde görüldüğü üzere çay taşları ile döşenmiş ve çukurun kenarları kil ile sıvanmıştır.

ATY4 tipindeki tandır biçimindeki ateş yerlerinin temiz bırakıldıkları görülmektedir, bu bakımdan pişirme sırasında nasıl bir yöntem izlendiği konusunda net bir yargıya varmak güçtür. Ancak etnoarkeolojik çalışmalar ile karşılaştırıldığında, bunların, içerisinde harlı ateş yakılıp, üzerine yiyecek konulduktan sonra üstünün kapatıldığı bir tür fırın olduğundan bahsetmek mümkündür.⁶² Pişirme sırasında ateşte ısıtılmış taşların açılan bir çukur içerisine konulduğu ya da taşlarla döşeli çukurun içerisinde doğrudan ateş yakılıp daha sonra közlerinin temizlendiği bilinmektedir. Bu pişirme yöntemi basit bir tandır tekniğidir (Uhri, 2003: 53).

Diğer ateş yerleri: Tipolojik olarak tanımlanamayan ancak farklı bir pişirme tekniğine işaret eden ateş yerleri bulunmaktadır. Üç örnekle temsil edilen bu ateş yerlerinde kızartma yönteminin uygulandığı anlaşılar.

Kızartma yöntemi ateşin yerinde yakılmasını ve harlanmasını gerektirir. Bu yöntemde besin maddeleri ateşe atılarak pişirilir, başka bir deyişle yiyecek doğrudan ateşe maruz kalır. Aşıklı'da bu yöntemin 8. bin yıl başına kadar açık alanlarda uygulandığını söylemek mümkündür. Nitekim doğrudan toprak üzerinde *in situ* halde rastlanan ateşin etkisiyle parçalanmış ve renk değişimine uğramış hayvan kemikleri, taş parçaları ve kömürleşmiş bitkiler, çitlembik kırıkları, kül ve yanmış odun parçalarıyla karışık halde bulunmuştur (Şekil 46). Benzer başka bir örnekte ise, ateş

⁶² Örneğin Halaf yerleşimlerinde bu tür ateş yerlerinin uzun süreli kullanıldığı bilinmektedir (Maisels, 1999). Tandırın her zaman yer altına yapılmadığı da görülür. Örneğin Mısır'daki Amarna kazıları sırasında ortaya çıkarılan tandırlar, toprak üzerine çamur harcından yapılmıştır ve silindirik biçimli bir gövdeye sahiptir. İç yüzeylerinde ise ince keramiklerin olduğu ve havalandırmayı sağlayan bir açıklığının bulunduğu görülmüştür. Bunların içerisinde ateş yakılmadığı, getirilen koronun üzerine konularak ısıtma sağlandığı belirtilmiştir (Samuel, 1999: 133).

etkisiyle sertleşmiş toprak taban üzerinde, kömür ve kül ile karışmış dolguya rastlanmıştır. Dolguda bulunan birkaç adet ısı sebebiyle parçalanmış çay taşı ile hayvan kemiği ateşe maruz kalmıştır. Ateş yerinin 5 kullanım evresi mevcuttur. Kesitine bakıldığında kahverengi sert, kerpicimsi bir dokunun üzerinde kömür tabakası, bunun üzerinde ise beyaz kül tabakası görülmektedir. Yüzdürme sonuçlarına göre bu dolguda saz gövde parçaları, diğer hiçbir örnekte olmadığı kadar yoğunur (M. Ergun, 2011 yayınlanmamış rapor).



Şekil 46: 4 GH, ateşe maruz kalan hayvan kemikleri ve bitki kalıntıları (AH kazı arşivi).

- **Isınma ve Aydınlanma**

Aşıklı'daki ocakların işlevleri arasında ısınma ve aydınlanma da önem taşımaktadır. Orta Anadolu'nun özellikle sert geçen kış aylarında kapalı mekanların sıklıkla tercih edildiği düşünüldüğünde, Aşıklı insanları için ısıtma ve aydınlatma eyleminin önemli olduğu söylenebilir. Yakıt gereksinimini karşılayan çalı çırpı ve oduna ek olarak, yağ oranı yüksek bitkilerin uzun süreli yandığı ve daha fazla aydınlattığı bilinmektedir. Başka bir deyişle bu amaçla kullanılan bazı bitkilerden diğerlerine göre daha verimli sonuç alınabiliyor olduğu tecrübe edilmiş olmalıdır (Uhri, 2011: 400). Aşıklı'da yağlı bitki olarak tanımlayabileceğimiz fıstık ağacı (*Pistacia*), bilhassa bu amaçla tercih edilmiş olmalıdır.

Bitkiler konusunda oluşan bu farkındalık muhtemelen av hayvanları için de geçerlidir. Aydınlatma için bitkisel yağlar yanında hayvan yağları da kullanılabilir. Özellikle hayvanların kuyruk, deri altı gibi bölümlerinin ateşin daha uzun süre ve güçlü yanmasını sağladığı düşünüldüğünde (Uhri, 2011: 400), beslenme gereksinimini av hayvanlarından da sağlayan insanların bu bilgiyi ateş yakma esnasında kullanmış olduğu üzerinde durulabilir.

Aşıklı Höyük'te aydınlatma gereci olarak kullanılan kandil benzeri buluntulara rastlanmamaktadır. Bu durum aydınlanmada ocakların önemli bir rolü olduğunu düşündürmektedir. Yerleşmede, yakıt gereksinimini karşılamak amacıyla kullanılan hayvansal yağlardan yararlanıldığı hususunda arkeolojik veri bulunmamasına karşın, ateşi yaşadığı mekan içerisinde yakabilme becerisine sahip Aşıklı'ların geçim ekonomisinde avcılığın öncelikli olduğu dikkate alındığında, av hayvanlarının bazı parçalarını bu amaçla kullandığı varsayılabilir.

9. bin yılda oval planlı binalarda, odanın ortasına inşa edilen ateş yerleri bulunmaktadır. Bunlar oval planda yapılmış Çevresi sınırlandırılmamış taş döşemeli (ATY5 tipi) ya da Kerpiçle çevrili dörtgen planlı (ATY2 tipi) ocaklardır. Büyük olasılıkla etrafında oturularak ısınma amacıyla kullanılmışlardır. Bu durum 9. bin yılda, açık alanlardaki ateş çukurlarının pişirme amacıyla, bina içerisindeki ocakların ise ısınma amacıyla kullanıldığı şeklinde yorumlanabilir.

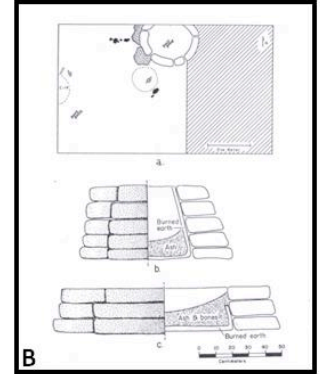
- **Hijyen**

Aşıklı Höyük'te hem çöplüklerde, hem de binalar arasındaki aralıklarda/atık alanlarında yanık izine rastlanmaktadır. Çöplüklerin yerleşim yakınında olduğu düşünüldüğünde, atıkların temizlik ve sağlık nedeniyle yakılmış olması muhtemeldir. Çöplüklerde yerinde yakmayı gösteren veri bulunmamaktadır. Çöplüklerin bina duvarına dayandığı yerlerde yanık izine rastlanmamıştır. Ancak çöplük dolgularında görülen kül örtüleri, biriken küllerin çöplük dolgusunun üzerine serildiği şeklinde yorumlanabilir. Yanısıra çöplüklerdeki hayvan kemikleri yırtıcı kuşlar için bir çekim

alanıdır. Dolayısıyla çöplük dolgularının üzerinin külle örtülmesi hem temizlik, sağlık amacı, hem de yırtıcı kuşların yerleşmeye gelmelerini engellemek amacı taşımaktadır (H. Buitenhuis ile özel görüşme, 2013). Çeşitli av hayvanlarına ait çok sayıda kemik, obsidyen alet ve artıklar, kömürleşmiş dal parçacıkları ve çitlembik çekirdekleri yakılan çöplüklerde bulunan kalıntılardandır (Esin, 1996: 38). Aralıklarda tespit edilen yanık durumu ise daha farklıdır. Bunların ateşi yakmak ve kontrol altına almak için çok dar olduğu gözönüne alındığında, aralıklarda bulunan bitki kalıntıları ile hayvan kemiklerindeki yanık izlerinin yiyecek ve pişirme işlemi sırasında oluştuğu ve işlem sonrasında temizlik artıklarının olasılıkla bu dar alanlara süpürüldüğü söylenebilir (M. Özbaşaran ile özel görüşme, 2013).

- **Günlük ve Özel Faaliyetlerde Ateş Kullanımı ve Fırın İlişkisi**

İlk fırın olarak tanımlanabilecek öğelere Neolitik Dönem’den itibaren Mezopotamya, İran ve Anadolu’da rastlamak mümkündür. Khuzistan Bölgesi’ndeki Ali Kosh’ta ortaya çıkarılan fırınlar basit yapıdadır (Şekil 47) ve daha ziyade tahıl kavurmak ve çeşitli kil buluntuları pişirmek amacıyla kullanılmış olmalıdırlar (Hole vd., 1969).



Şekil 47: Ali Kosh'ta bulunan fırın ve kesiti (Molist, 1986).

Cafer Höyük’ün erken evrelerinde (XIII-IX tabakaları) bir odada tahrip halde bulunan fırının kerpiç kubbesi olduğu bilinmektedir (Cauvin vd., 2007: 100). Aynı yerleşmenin orta evresinde, çok odalı bir binanın odasında ise tabanında odun kömürleri olan ve taban döşemesindeki çay taşları yüksek ısı sebebiyle parçalanmış olan bir ateş yeri, fırın olarak yorumlanmaktadır (Aurenche vd., 1985). Orta Anadolu’da Neolitik Dönem’e tarihlenen Çatalhöyük’te kubbe şeklinde örülmüş fırınlar ‘ev’ içi yapı öğeleridir. Bunların ön kısımlarında açıklık bulunur. Tabanları sıkıştırılmış topraktır ve bazen üzeri kırık kil toparla döşenmiştir (Hodder, 2006). Irak’ın kuzeydoğusunda bulunan Obeyd yerleşimi Tell Maghzalia’da dörtgen

biçiminde taş temelli bir fırın bulunmaktadır. Daha geç dönemlere tarihlenen örnekler bakıldığında, Karataş/Semayük'teki fırın kubbelerinin çamur harcı ile yapıldığı ve küçük taşçık katkılı olduğu, yine geç dönem yerleşmelerinden Kütahya/Seyitömer'de ise kubbeye geçişi sağlayan kısmın taş ya da kerpiçten yapıldığı görülmektedir. Büyüklük bakımından incelendiğinde kubbesinde çamur harcı ve saz kullanılan fırınların, kerpiç ve taş olanlardan daha küçük boyutta yapıldığı anlaşılmaktadır. Baca deliklerinin olup olmadığı konusunda ise net bilgi yoktur (Uhri, 2000, 2003).

Çatalhöyük ve Cafer Höyük'te odalar içerisinde bulunan kubbeli fırınların Aşıklı'dan farklı olarak, günlük faaliyetler için kullanılmak üzere inşa edildiği anlaşılmaktadır (Hodder, 2006; Cauvin vd., 2007). Dolayısıyla bu fırınlar, 'ev'in bir parçası olarak tanımlanabilir. Aşıklı'da bulunan kubbeli fırının ise mekan içerisinde olmasına karşın, konut alanından bağımsız bir yere inşa edilmiş olması ve mekanın neredeyse tümünü kaplaması günlük/mutfak işleri için değil, ortak kullanıma yönelik yapıldığını düşündürmektedir. Nitekim Aşıklı'da fırının bulunduğu özel amaçlı yapılar alanı zaten ortak kullanım alanıdır. Daha geç dönem yerleşmeleri olan Kurban Höyük ve Kütahya/Seyitömer'de de bu tip komünal fırınlara rastlamak mümkündür (Lamb, 1936a, Wattenmaker, 1998: 67; Çakalgöz, 2000: 13).

Bu durum iki farklı yorumu beraberinde getirmektedir. İlki fırının Aşıklı halkının ritüellerinin bir parçası olduğu yönündedir. Ateşin beslenme, ısınma, aydınlanma gibi hayati ihtiyaçların giderilmesi açısından önemi olduğu kadar⁶³, inançsal öğelerin oluşumunda da büyük bir yeri olduğu düşünüldüğünde (Emiroğlu-Aydın, 2003: 82), simgesel değerlerin komünal bir fırının bulunduğu alanda yapılan özel aktivitelere atfedilmiş olması muhtemeldir. Aşıklı'daki fırının, içerisinde çoğunlukla büyükbaş hayvanlara ait kemiklerin olduğu geniş bir açık alana yakın olması, bu özel alanda

⁶³ Kemik aletlerden bızların, ki Aşıklı Höyük'te görülen en yaygın buluntu grubudur, bazısının ateşe maruz kaldığı görülmektedir. Bunların içerisinde uçları yakılarak sertleştirilmiş olan bızların (Esin-Harmankaya, 2007: 266), deri gibi nesneleri delmekte kullanıldığı düşünülmektedir.

toplu halde tüketim yapıldığını düşündürmektedir, başka bir deyişle bu alanda bir amaç için biraraya gelindiğini gösteren kanıtlar mevcuttur (Özbaşaran, 2012).

İkincisi ise Wattenmaker'ın belirttiği üzere, bu tip fırınların besin pişirme gibi günlük işler yerine yerleşim yerinde metal işleme, çanak çömlek yapımı gibi birbirinden farklı uzmanlıklarla meşgul olan kişiler tarafından kullanılıyor olduğudur (Wattenmaker, 1998: 67). Ali Kosh'ta avlularda bulunan kubbeli tuğla fırınların, bu amaçla kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Yerleşme genelinde odaların içerisinde ise ocaklara rastlanmamıştır (Hole vd., 1969). Benzer başka bir örnek geç dönemlerde Kurban Höyük'te karşımıza çıkar (Wattenmaker, 1998). Yerleşmede görülen fırınlardan iki tanesi mekan içerisine inşa edilmiş olmasına karşın, bu mekan günlük yaşamın sürdürüldüğü konutlardan farklı bir alanda bulunmaktadır. Aşıklı Höyük'te nasıl bir iş bölümünün yapıldığını söylemek zordur, zira farklı uzmanlıklara dayalı bir yaşamın varolduğuna dair veri bulunmamaktadır.

Aşıklı'da az sayıda yarı pişmiş kilden topanlar ve küre, silindir ya da koni şeklindeki kil buluntular ile birkaç örnekle temsil edilen yarı pişmiş kilden hayvan figürinleri bulunmaktadır (Esin, 1993: 83-87; Esin, 1994). Yanısıra metalografi analizlerine göre⁶⁴, Aşıklı'da bulunan doğal bakırdan yapılmış boncukların sıcakken işlendiği saptanmıştır (Esin, 1995: 64-66, 73-74). Bakır boncuklar, genellikle tavlanan ince levhaların, dar şeritler halinde kesilerek, kıvrılması sonucu elde edilmişlerdir (Esin, 1995; Esin, 1998a: 94; Yalçın-Pernicka, 1999). Bazı boncukların ise konik biçimde yapıldığı, daha sonra kızgın uçlu bir aletle delindiği görülmektedir (Esin-Harmankaya, 2007: 267). Bakırın, önce istenilen şeklin elde edilebilmesi için dövülerek levha haline getirildiği⁶⁵, daha sonra yumuşaması için ateşte ısıtıldığı bilinmektedir. Isıtma işlemi sırasında bilinçli bir yol izlendiğini söylemek mümkündür (Yalçın-Pernicka, 1999: 53). Aşıklı'da az sayıda bulunan bakır boncukların büyük çoğunluğu iskeletlerin boynunda veya bileğinde bulunmuştur.

⁶⁴ "Metalografi: Maden, alaşım ve maden filizlerinin yüzeylerini, kesitlerini ve billurlaşma özelliklerini mikroskopla inceleyerek çözümünü yapan bilim kolu." (çevrimiçi, <http://www.tdk.gov.tr>, 2013).

⁶⁵ Levhaların dövülmesi sırasında kullanılan aletlerin ne olduğu konusunda net bir bilgi bulunmamakla birlikte, günümüzde örs adı verilen aletlerin dövme, ezme gibi işlemlerde kullanıldığından yola çıkarak yorum yapmamız mümkündür (Baykal, 1980: 70). Bu bakımdan levhaların, düz bir zemin üzerine konularak örs benzeri bir aletle dövülmüş olduğu düşünülebilir. Yerleşme genelinde örs olarak tanımlanmış 7 adet alet bulunmaktadır (Güldoğan, 2003: 420).

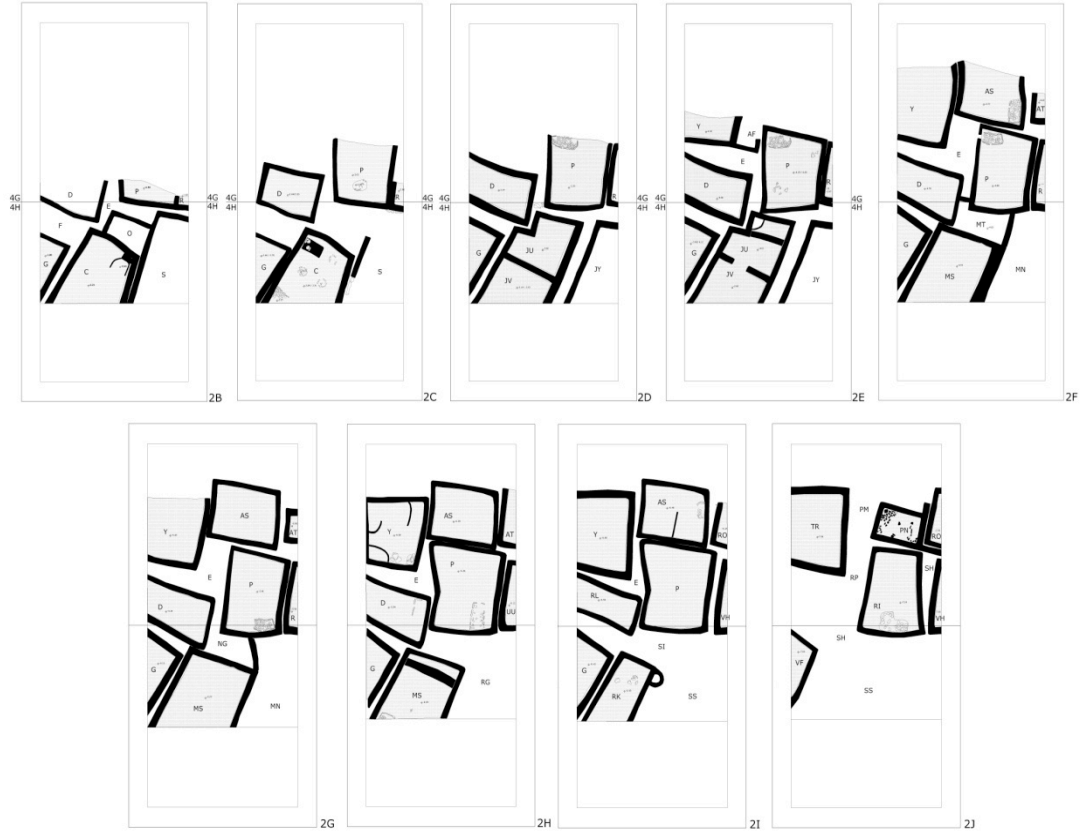
Tamamı 2. tabakaya ait buluntulardır. Ancak Aşıklı'da bu nesnelerin yapımı için aynı tabakada bulunmuş olan fırının kullanılmış olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir, zira bunların fırınla ilişkili olduğuna dair kanıt bulunmamaktadır.

4.4. Yenilemeler ve Kullanıma Son Verilmesi

Aşıklı Höyük yerleşmesinde yapıların, ocak, duvar ve taban sıvası gibi öğelerinin yenilerek kullanımına devam edildiği ya da terk edilerek bir sonraki yapı evresinde tekrar inşa edildiği bilinmektedir (Duru, 2005: 31). Bu mimari devamlılık içerisinde (Duru, 2005) ocakların kullanımına son verilmesinin ilk sebebi, yapıların terk edilmesinin zorunlu bir sonucudur. Terk edilen yapıya ait ocak, bazı durumlarda bir sonraki yapı evresinde önceki evreden taşınan ocak taşları ile tekrar inşa edilmektedir. Yapı yenilemesi sırasında tekrar inşa edilen bazı ocaklar önceki yapı evresindekiyle aynı yere, bazıları ise önceki yapı evresindekinden farklı yere yapılmaktadır. Sonraki evreye ait yapıya ocak yapılmaması ender rastlanan bir durumdur. Ocakların kullanımına son verilmesinin ikinci sebebi ise, yapının iç sürekliliğini sağlayabilmek amacıyla, ocağın birden fazla kez yenilenmesidir.

Ocakların aynı bina içerisinde yenilenmesinin yanısıra bina yenilemeleri sırasında da bazı değişimlere uğrayarak/uğramayarak yeniden inşa edildiğine değinilmişti. Ocaklı bir binanın kullanımına son verilmesinin ardından tekrar inşa edilen binaya da ocak yapılması durumu dikkat çekicidir. Bu durum ocakların, mimari sürekliliğin bir parçası olduğuna işaret etmektedir. Başka bir deyişle bir binanın kullanımına son verildiyse, yeni yapılan binaya da ocak yapılması durumu yaygındır (Şekil 48 ve 49).

Aşağıda bu sürekliliğin takip edilebildiği, 4 GH ve 2-3 JK açmalarında, konut alanına ait yapıların (2. tabaka) yenilenmesi sırasında ocakların konum ve yön bakımından nasıl bir değişime uğradığı örneklendirilecektir.



Şekil 48: 4 GH açması 2. tabakaya ait binaların evrelere göre dağılımı (Duru, 2012).

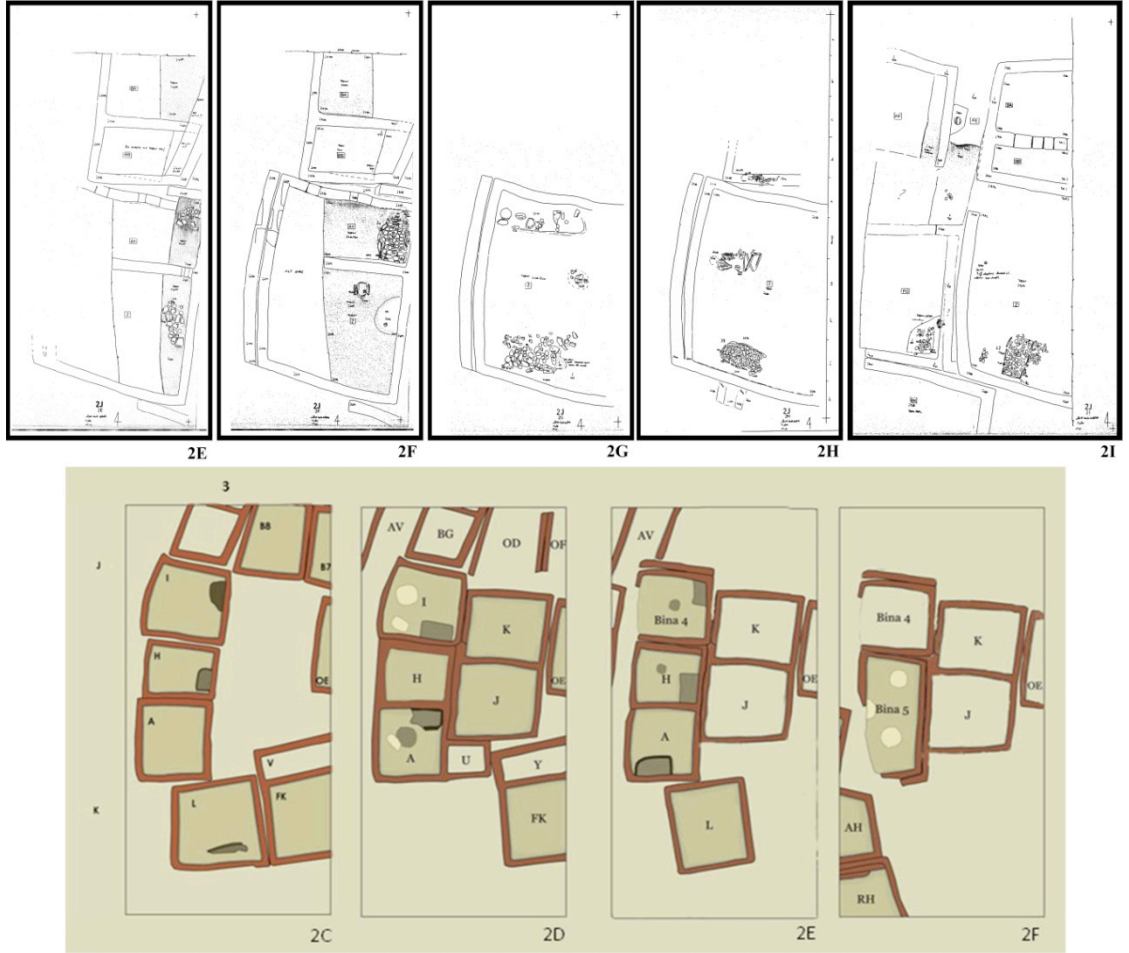
- RI ve P binaları:** RI ve P binaları tek odalı binalardır. İlk kullanım evresinde (RI mekanı, 2J evresi) ocak, odanın güney duvarına bitişik halde doğu-batı doğrultusunda yapılmıştır. Aynı oda tabanı kullanılırken ocak yenilenerek doğrultusu değiştirilmiştir. Bir üst kullanım evresinde (P mekanı, 2I evresi) binanın doğu ve batı duvarlarının genişletildiği ancak içerisine ocak yapılmadığı görülmektedir. P binasının sonraki kullanım evresinde (2H evresi), güney duvarına bitişik, kuzey-güney doğrultusunda bir ocak RL binasındakine benzer şekilde inşa edilmiştir. Binanın terk edilirken ocak döşeme taşlarının bir çoğunun alındığı saptanmıştır. Sonraki kullanım evresine gelindiğinde ocağın konumunda değişiklik olmadığı, ancak doğu-batı doğrultusunda yapıldığı belirlenmiştir (2G evresi). Bu döneme kadar ocakların tümünün güneye, yani binanın açık alana bakan yüzünde bulunduğu anlaşılır.

Binanın sonraki üç kullanım evresinde (2F, 2E ve 2D evresi) ocağın yeri değiştirilerek, kuzeybatı köşeye alınmış ve doğu-batı doğrultusunda yapılmıştır. Binanın güneyindeki açık alanın da iptal edilerek, buraya bina inşa edildiği görülmektedir. Binanın 2F evresinde bulunan ocağın batıya açılan bir baca/havalandırma açıklığı olduğu saptanmıştır. Bu evrede binanın güneybatısında, ocak olabileceği düşünülen başka bir yapı ögesi daha bulunmaktadır. Diğer kullanım evresinde (2C evresi) ocağın binanın güneyine, ancak binayı ortalayacak şekilde yapıldığı belirlenmiştir. 2B evresinde binanın büyük bölümü kazılmadığından bilgilendirici değildir (Şekil 48).

- **RK, MS, ME, JU+JV ve C binaları:** RK binası tek odalı inşa edilmiş bir binadır (2I evresi). Ocak odanın kuzeybatı köşesinde, doğu-batı yönünde bulunmaktadır. Bina sonraki kullanım evresinde (2H evresi) iki misli genişletilmiş MS binasıdır. Ocak binanın güneybatı köşesine yapılmıştır ancak profil altında kaldığından yönü belirsizdir. Odanın kuzeyinde ise bir ışık alanı bulunmaktadır. Sonraki iki evrede MS binasının kuzeye doğru genişletildiği (ME binası), ancak ocağın aynı yerde bırakıldığı görülmektedir (2G ve 2F evreleri). 2E evresine gelindiğinde ME binasının genişletilerek, bu evrede iki odalı olarak inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kuzey odası JU'ya bir silo birimi eklenmiş, güney odası JV'nin kuzeydoğu köşesine ise bir ocak yapılmıştır. JU+JV binası sonraki evrede (2D evresi) tekrar inşa edilmiş ancak bu kez içerisine ocak yapılmamıştır. Bina kullanım sonrası kısmen küçültülmüş ve tek odalı bir binaya dönüştürülmüştür (2C evresi). C binası olarak adlandırılan odanın güneybatısına doğu-batı doğrultusunda bir ocak inşa edilmiştir. Son kullanım evresinde C binası kuzeye doğru genişletilmiş (2B evresi), ocağın yeri değiştirilerek kuzeydoğu köşeye alınmış ve kuzey-güney doğrultusunda yapılmıştır (Şekil 48).

- **RL ve D binaları:** RL binası doğu-batı doğrultusunda yapılmış, tek odalı dar bir binadır (2I evresi). Odada iç içe geçmiş, içleri boş olan üç adet silo bulunmuştur (Esin-Harmankaya, 1999: 120-121). Ocak odanın kuzeydoğusuna, kuzey-güney doğrultusunda yapılmıştır. Sonraki yapı evresinde, D binasında bulunan ocak,

öncekiyle aynı yere ve aynı yönde yapılmıştır (2H evresi). Sonraki kullanım evresinde D binasının güneye doğru genişletildiği ancak içerisine ocak yapılmadığı belirlenmiştir (2G, 2F, 2E, 2D, 2C ve 2B evreleri) (Şekil 48).



Şekil 49: 2-3 JK 3. ve 2. tabakaya ait binaların evrelere göre dağılımı (Duru, 2012).

- **AY ve Z binaları:** Z binası ilk kullanım evresinde tek odalı inşa edilmiş bir binadır ve güney duvarına yaslandırılmış kuzey-güney doğrultusunda yapılmış bir ocağı bulunmaktadır. Bina kullanımı sırasında ocağın temizlenmeden bırakıldığı ve yönü değiştirilerek (doğu-batı) yenilediği görülmektedir (2I evresi). Bina terk edildikten sonraki iki yapı evresi (2H ve 2G evreleri) boyunca aynı yere tekrar inşa edilmiş ve ocağın gerek konumunda, gerekse yönünde değişiklik olmamıştır. Sonraki yapı evresinde (2F evresi) binanın kuzeye ve güneye doğru genişletildiği ve iki odalı bir binaya dönüştürüldüğü görülmektedir. Güneydeki Z odası, kuzeydeki AY odasına

göre daha geniştir ve bir önceki evrede güneye yapılmış olan ocak kuzeydeki AY odasının doğu duvarına yaslandırılarak kuzey-güney doğrultusunda inşa edilmiştir. Sonraki yapı evresinde kuzey odadaki ocağın yeri değiştirilmemiş, ancak güney odanın doğusuna kuzey-güney doğrultusunda bir ocak daha yapılmıştır (2E evresi). Yamaç sebebiyle binaların bu yapı evresinden sonraki durumu belirlenememiştir (Şekil 49).

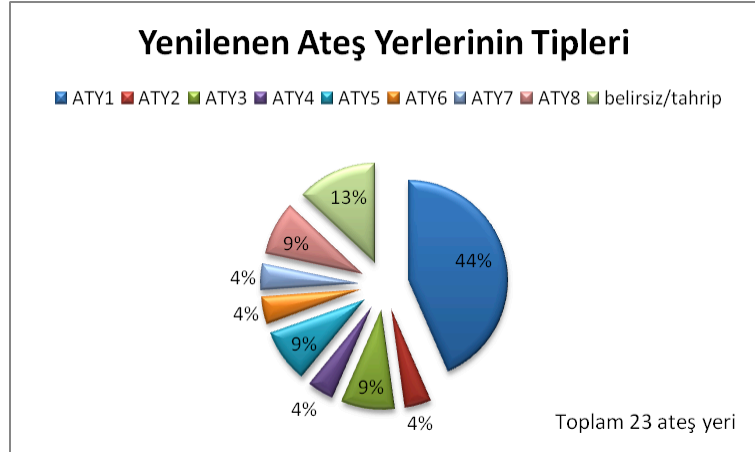
- **I binası:** Üç yapı evresinde de tek odalı kullanılan binanın 2E evresine ait ocağının kuzeydoğu köşeye kuzey-güney doğrultusunda yapıldığı, daha sonra güneydoğu köşeye taşınarak yönünün değiştirildiği ve doğu-batı doğrultusunda yapıldığı görülmektedir (2D evresi). Son yapı evresinde (2C evresi) ise ocağın yeri tekrar değiştirilerek 2E evresindeki gibi kuzeydoğu köşeye kuzey-güney doğrultusunda yapılmıştır (Şekil 49).

- **A, H binaları ve B.5:** 5 numaralı bina 2F evresinde kuzey-güney doğrultusunda inşa edilmiş tek odalı bir binadır. Binaya ait ocak bulunmamıştır ancak bina yamaçta olduğundan, ocağın tahrip olduğu düşünülebilir. Sonraki yapı evresinde (2E evresi) bina duvarları birbirlerinden bağımsız olacak şekilde iki ayrı bina olarak ayrılmıştır. Kuzeydeki H binasındaki ocak, odanın güneydoğusunda yer almaktadır ve kuzey-güney doğrultusunda yapılmıştır. Binanın 2D evresinde ocak kullanılmamış, 2C evresinde ise önceki evre ile aynı yerde/yönde olacak şekilde inşa edilmiştir. Güneydeki A binasındaki ocak ise 2E evresinde odanın güneybatısında, doğu-batı doğrultusundadır. 2D evresinde kuzeydoğu köşeye doğu-batı doğrultusunda yapılmış, 2C evresinde ise ocak kullanılmamıştır. 2E evresinde her iki binada da ocak kullanımına rastlanması karşın, 2D evresinde A binasına ocak yapıldığı, H binasında kullanılmadığı; 2C evresinde ise H binasına ocak yapıldığı, A binasında kullanılmadığı anlaşılır (Şekil 49).

Yerleşme genelinde 21'i ocak, 1'i ateş çukuru olmak üzere toplam 22 ateş yerinin yenilemesi olduğu belirlenmiştir.⁶⁶

- **Ocaklar**

Yenileme sırasında ocağın konum itibarıyla değişikliğe uğramadığı, önceki ocağın üzerine yapılarak yenilendiği gözlemlenmektedir. Başka bir deyişle, yeni bir bina inşa edilmediği sürece, aynı mekan tabanına ait ocakların yerinin değiştirilmemesi durumu bir kuraldır.⁶⁷ Ocakların tamamına yakını aynı doğrultuda yenilenmiş (%90), aralarında sadece iki tanesinin (RI ve Z mekanları) yenileme sırasında yönü değiştirilmiştir. Bu ocakların bina içerisindeki durumuna yukarıda ayrıntılı olarak değinilmiştir.



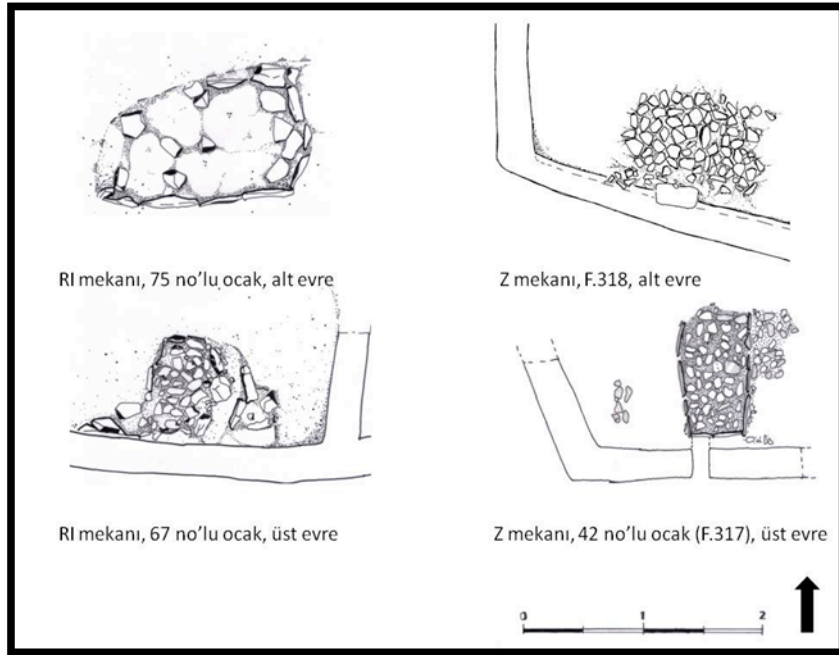
Tablo 28: Yenilenen ateş yerlerinin tipolojik dağılımı.

Ocakların çoğunlukla iki kez, ender durumlarda en fazla üç kez yenilendiği belirlenmiştir. Yenilenen ocakların tipolojisinde belirli bir standardizasyon görülmez (Tablo 28). Çoğunlukla Aşıklı tipik ocaklarının yenilendiği görülse de, bu durum muhtemelen bu ocakların yerleşme genelindeki yoğunluğundan kaynaklanmaktadır. Bunun haricinde hemen her tipte ocağın yenilendiği anlaşılır. Yanısıra ocakların

⁶⁶ Höyük genelinde bazı mekanların kazısına taban seviyesine inildikten sonra devam edilmediğinden, taban ve ocak yenilemeleri henüz kazılmamış ocaklar olabileceği dikkate alınmalıdır. Örneğin Bina 10'da bulunan 51 nolu ocağın (F. 257) yenilemesi olduğu tespit edilmiş ancak kazısı henüz yapılmadığından analize dahil edilmemiştir. Bkz. Ek.2: Aşıklı Höyük'te yenilemesi olan ateş yerlerinin listesi.

⁶⁷ GM mekanında konumu değiştirilerek yapılan bir ocak bulunmuştur. Ancak mekanın kazısı henüz tamamlanmamıştır ve bulunan ocağın daha eski bir yapı tabanına ait olduğu öngörülmektedir.

tamamına yakınının, yenilenirken bir önceki ocak ile aynı tipte yapıldığı dikkat çekmektedir. Bu olası kurala uygun olmayan örneklerden biri Aşıklı tipik ocaklardandır ve yenileme sırasında görülen tıpsel değışiklik, ocağın dayalı olduğu duvara bir baca/havalandırma açıklığının eklenmiş olmasıdır (alt tip, ATY1a). Bir diğér örnek ise UR mekanında bulunan ocaktır. 2. tabakaya ait mekanın ocak-taban ilişkisi henüz belirlenemediğinden bulunan dört adet ocağın hangilerinin yenileme amaçlı yapıldığı kesin değildir. Farklı tabana ait olan/olanlar da dahil olmak üzere tümü aynı yerde bulunmuş ve aynı doğrultuda yapılmıştır. İlk yapılan ocak kerpiçle çevrilidir (ATY2), sonraki iki ocak kerpiç yerine levhasal taşlarla çevrelendirilmiştir (ATY1). En üstteki ocağın ise Dar ağızlı/girişli dörtgen planlı tiplerden (ATY3) olduğu saptanmıştır. Bu örnekler dışında yenileme sırasında tipolojik değışikliğe uğrayan ocak bulunmamaktadır.



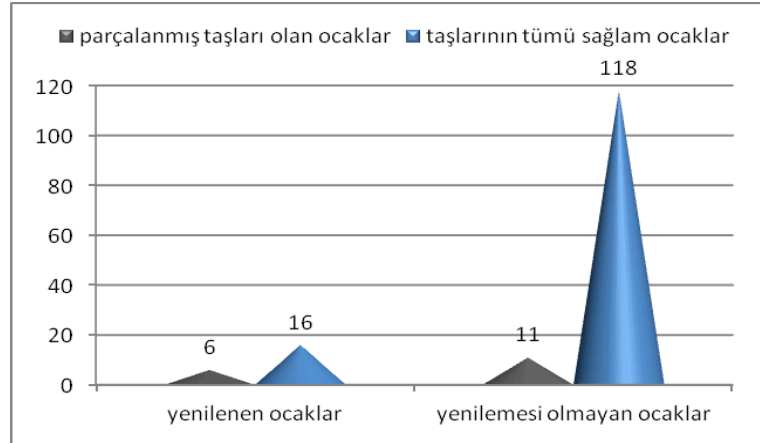
Şekil 50: Yenileme sırasında kenar ya da döşeme taşları alınan ocaklar.

Bazı ocakların kullanım sonrasında olduğu gibi bırakıldığı, bazılarının ise –ocağın formu bozulmayacak şekilde- döşeme ya da kenar taşlarının alınarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu uygulamaya yenilenen ocakların bazılarında

rastlamak mümkündür. Örneğin Z mekanında bulunan bir ocağın yenilenirken muhtemelen kenar taşlarının çoğu üstteki ocağa taşınmıştır (Şekil 50). Ocağın döşeme taşlarının tüme yakını parçalanmıştır ki bu da yenilenme sebebinin, ocağın kullanılamayacak hale gelmesinden kaynaklanıyor olabileceğini düşündürmektedir. Benzer başka bir örnek ise RI mekanında bulunmaktadır (Şekil 50). Burada bulunan ocağın kenar taşları yerinde bırakılmıştır, bunun yerine döşeme taşlarının büyük bir kısmı muhtemelen diğer ocakta kullanılmak üzere alınmıştır.

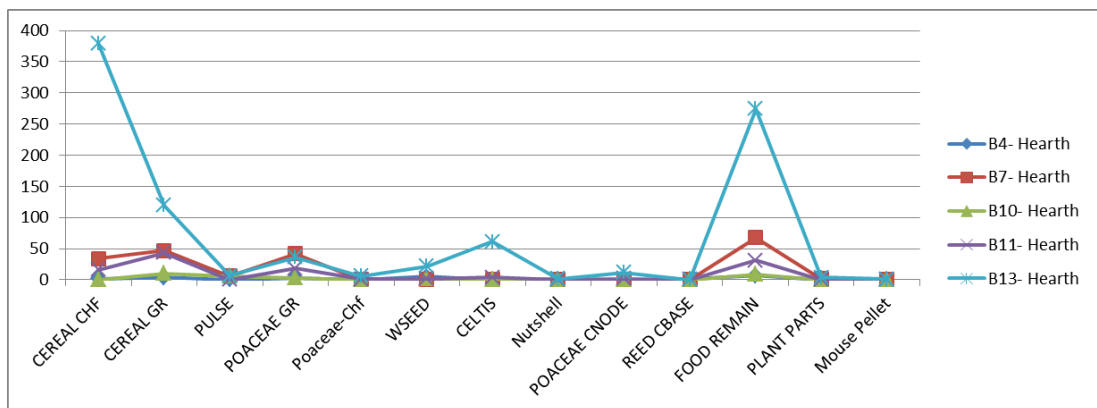
Kenar ya da döşeme taşlarının taşınması durumu sadece ocaklar yenilenirken kullanılan bir yöntem değildir. Bu taşlar muhtemelen başka bir mekana ait ocağın yapımında kullanılmak üzere de alınmaktadır. Alınan/eksik olan taşların genellikle kenar taşları olması ilginçtir. C. Kuzucuoğlu'nun verdiği sözlü bilgiye göre ocakların kenar taşları için çoğunlukla ignimbrit adı verilen kayaç türü kullanılmaktaydı. Bu kayaç türü yerleşmenin yakınında bütün halinde olan, kullanılmadan önce parçalarının bulunması ve şekillendirilmesi gereken bir hammadde olmasına karşın, döşemede kullanılan çay taşları yerleşimin hemen yanındaki Melendiz çevresinden toplanan nehir taşlarından oluşmaktaydı. Çay taşlarının kolay ulaşılabilirliği ve işlenmeden kullanılabilmesi, ignimbritlerin ise kullanılmadan önce işleminden geçirilmesi gerekliliği, taşınan taşların neden çoğunlukla kenar taşlarına ait olduğunu açıklıyor olabilir.

Her yenilenen ocağın çay taşlarının ısı nedeniyle parçalanmadığı, üstelik bu tip örneklerin yenilemesi olmayan ocaklarda daha sık görüldüğü belirlenmiştir (Tablo 29). Bu bakımdan parçalanmış taşların ocakların yenilemesiyle doğrudan ilişkisi olduğunu söylemek mümkün değildir. Ayrıca, Aşıklı'daki diğer ocaklara da bakıldığında, kullanılamayacak kadar tahrip olmuş ocakların sayısı oldukça azdır, ki bu ocakların da kullanımdan kaynaklı bir tahribata uğradığı kesin değildir. Bu durum, ocakların yenilenme sebebinin, Z ve RI binasında görülen istisnai örnekler dışında (Şekil 50), işlevsel amaçlı olmadığı şeklinde yorumlanabilir.



Tablo 29: Isı nedeniyle parçalanmış taşların yenilemesi olan ve olmayan ocaklardaki dağılımı.

Aşıklı'da ocaklar kullanım sonrası ya da binanın terk edilişi sırasında temizlenerek bırakılmıştır. Burada kullanılan temizlik tanımı ile iki tür ocak kastedilmektedir. Birincisi, döşeme taşlarında kül, yanmış odun parçası ya da bitki kalıntısı ve hayvan kemiğinin hiç bulunmadığı ocaklardır. İkincisi ise döşeme taşlarının arasında az miktarda bu tip artıklara rastlanılan ocaklardır. Bu ocaklarda yanmış bitki ve odun parçalarına az miktarda rastlanır. Kömürleşmiş bitki taneleri yiyecek veya temizlik artığı olarak tanımlanan örneklerden oluşmaktadır ve Aşıklı'da bulunan ocakların büyük çoğunluğunda bu tür malzemeye rastlanmıştır (Tablo 30).



Tablo 30: 2. tabaka, 2011 yılında kazılan ocaklarda bulunan bitki kalıntılarının dağılımı (Ergun, 2012).

Temizlik artığı taneye ulaşmak amacıyla tahılların temizlenmesinden sonra ortaya çıkan artık; yiyecek artığı ise yiyeceklerle ilgili ve amorf biçimde olan artıkların tümü olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle yiyecek ve temizlik artıkları arasında henüz tanımlı bir ayırım yapılamamaktadır (M. Ergun ile özel görüşme, 2013).

Yerleşme genelinde temizlenmeden, olduğu gibi bırakılan ocak sayısı ise yok denilecek kadar azdır. Bu ocaklar, üzeri besin artıkları ile karışık kül tabakasıyla kaplı halde bulunmuştur (Şekil 52a). Ocak üzerinde bulunan malzeme, ateş yakmakta kullanılan bitkisel öğeler ile yiyecek hazırlığı aşamasında ocağa düşmüş kalıntıların karışımından oluşuyor olabilir. Kalıntılar tahıl, baklagil, fıstık gibi karışık malzemeden oluşmaktadır (Tablo 30). Bu durum, birden çok kullanımdan arta kalan artıklara işaret etmektedir (M. Ergun, 2011 yayınlanmamış rapor).



Şekil 51: Yenileme dolgularını ya da ocak altındaki dolguları gösteren kesitler: (a) 4 GH açması, P mekanı, ATY 032. (b) 4O açması, HY mekanı, ATY 024. (c) 4 GH açması, RI mekanı, ATY 067 ve 075. (d) 4 GH açması, D mekanı, ATY 055. (e) 4 GH açması, TT mekanı, ATY 093. (f) 4 GH açması, AS mekanı, ATY 041. (g) 4 GH açması, P mekanı, ATY 046. (h) 3J açması, I mekanı, ATY 038 (AH kazı arşivi).

Ocakların yenileme ve taban altı dolgularının da çoğunlukla temiz olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 51). İstisnaî bazı örneklerle bakıldığında, AS ve P mekanındaki ocaklar dikkat çeker. AS mekanında bulunan 3 numaralı ocağın 34 cm'lik dolgusunda aşağıdan yukarıya doğru sırasıyla; yanıklı toprak, kül tabakası, yanmış odun parçaları, yanık tabakası, beyaz kül tabakası, sarı yanık tabakası, beyaz kül tabakası, siyah yanık toprak, beyaz kül tabakası ve son olarak ocak döşemesi bulunmaktadır. Diğer örnek P mekanındaki 2 numaralı ocaktır. Burada yine aşağıdan yukarıya sırasıyla, 1 cm kalınlığında beyaz kül tabakası, 5 cm kalınlığında küçük çakıl taşı dolgusu ve üzerinde ocak döşemesi bulunmaktadır. Yanısıra açık alanda (3E evresi) ve D mekanında bulunan ocakların üzerinde *in situ* halde bulunmuş hayvan kemiklerine rastlanmıştır (Şekil 52b).

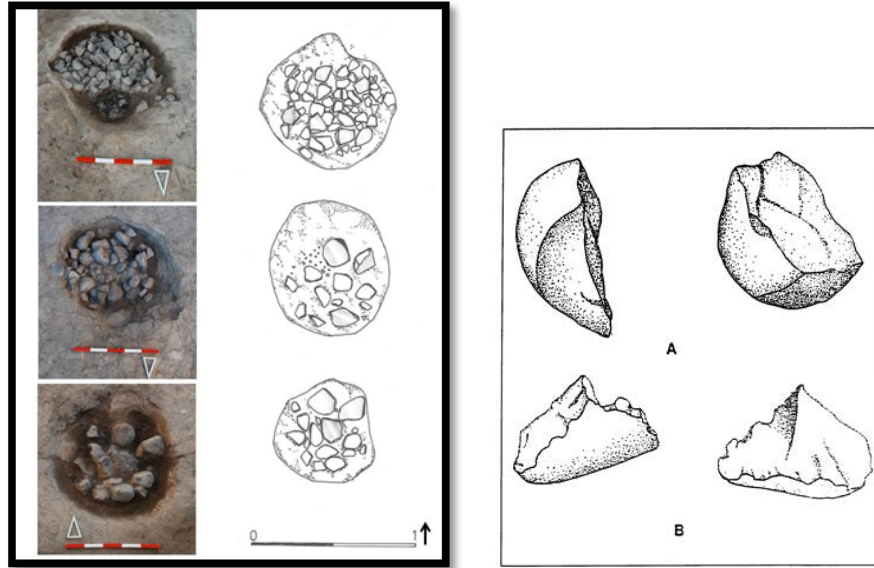


Şekil 52: Ocakların kullanım süreci: (a) 3K açması, B. 13, Sp. 118, üzeri kül tabakasıyla örtülü ocak (ATY 306). (b) 4 GH açması, YS mekanı, üzerinde kuzu iskeleti olan ateş yeri (ATY 164 ve 169). (c) 4J açması, B.7, EM mekanı (Sp. 108), üzerinde *cluster* bulunan ocak (ATY 048) (AH kazı arşivi).

Yerleşme genelinde bir ocağın ise kullanım sonrası iptal edilerek işlik olarak kullanıldığı anlaşılmıştır (Şekil 52c). Ocağın üzerindeki 5 cm'lik dolguda obsidyen artıkları, kazıyıcılar, düzeltili ve sırtlı dilgiler bir öğütme taşının etrafında *in situ* olarak bulunmuştur (Ç. Altınbilek ve N. Kayacan ile özel görüşme, 2011). Toplu buluntu olarak tabir edilen bu *cluster* dolgusunun altında M. Tengberg'in belirttiği üzere yoğun yanmış ağaç kalıntıları bulunmaktadır. Ocağın alt dolgusunun ise neredeyse temiz olduğu anlaşılır.

- **Ateş Çukurları**

Ender olmakla birlikte ateş çukurlarının da ocaklar gibi yenilenerek kullanıldığı görülmektedir (Şekil 53a). Tanımlı tek örnek 4. tabakada bulunmaktadır. Oval biçimli içi dağınık taşlarla dolu olan ateş çukuru yaklaşık 0.60 m çapındadır. İçerisinde taşlarla karışık halde yanmış odun parçaları bulunmaktadır. Ateş yeri sonraki kullanım evresinde genişletilmiş (yaklaşık 0.80 m çapında) ve içerisine yine yığın halinde taşlar konulmuştur. Çukurun kuzeyinde yuvarlak bir alanda, bilinçli olarak konulan kömür yığını ele geçmiştir (Şekil 53a, en üst).

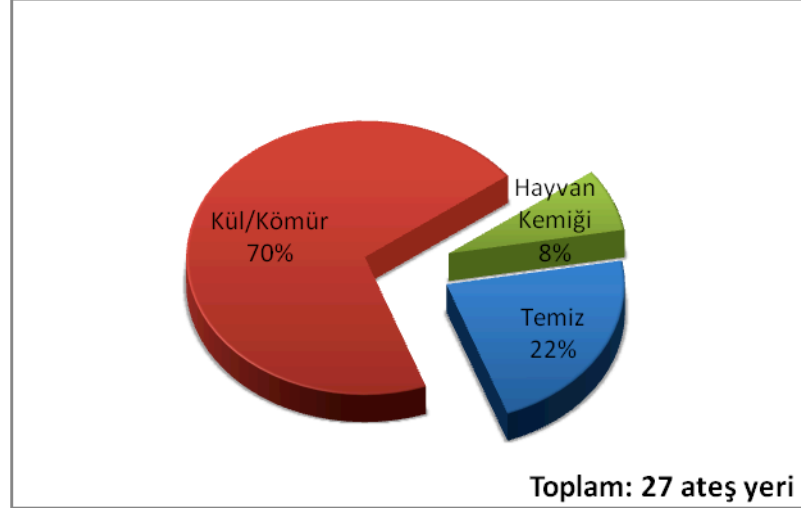


Şekil 53: (a) 4 GH, 2 nolu açık alanda yenilenerek kullanılan ateş çukuru (ATY 38 ve ATY 65) (AH kazı arşivi). (b) Ateş çukurlarında bulunan taşların sıcaklık sebebiyle genleşme (A) ve daralmaya (B) bağlı tipolojisi (Jackson, 1998: 40, Fig. 5).

Ocakların aksine tabanı döşeli ateş çukurlarının döşeme taşlarında, ısı sebebiyle parçalanmış taşlara rastlanmamaktadır. Buna karşın içerisine yığın halinde taşların konulduğu ateş çukurlarında olasılıkla yüksek ısı etkisiyle parçalanmış olan taşlar bulunmaktadır (Şekil 53b).

Ateş çukurlarının temizlik durumuna bakıldığında ise ocaklardakinin tam tersi bir durum söz konusudur. Toplam 27 ateş çukurunda yoğun olarak kül, kömür

parçalarına rastlanmış (%70), hayvan kemiği artıklarının (%8) yerinde bırakıldığı tespit edilmiştir. Artıklar hem ateş yerlerinin üzerinde ve taşların arasında, hem de taşların altında külle karışık halde bulunmaktadır (Tablo 31).



Tablo 31: Ateş çukurlarının temizlik durumu.

Açık alanlarda kullanılan ateş çukurlarının büyük bölümünün olduğu gibi bırakıldığı, mekan içerisinde kullanılan ocak ve az sayıdaki ateş çukurunun çoğunlukla temizlendiği anlaşılmaktadır. Bu durum ateş çukurları ile ocakların, mekan içi-mekan dışı kullanımlarındaki farklılığa işaret etmektedir.

ARA DEĞERLENDİRME

Aşıklı Höyük'te ateş kullanımı günlük faaliyetlerin ve ortak yaşamın önemli bir parçasıydı. Gerek pişirme, ısınma, aydınlanma, hijyen gibi ihtiyaçların giderilmesinde, gerekse kil ve bakır objelerin yapımı, kireç yakma, iskelet dağlama gibi bir çok faaliyette ateşten faydalanılmaktaydı. Yerleşmede mekan içi ve mekan dışında ateşin geniş bir kullanım alanı olmasına karşın, yaklaşık 1000 yıllık kesintisiz süreçte yangın izine hiç rastlanmamış olması, Aşıklı halkının ateş kullanımında kontrollü olduğunu göstermektedir.

	Açık alan	Bina	Aşıklı tipik ocağı alt tip
2A	-	Aşıklı tipik ocağı, ATY3	×
2B	-	Aşıklı tipik ocağı, ATY3, ATY2	xxx
2C	-	Aşıklı tipik ocağı, ATY3, ATY5, ATY2	xxx
2D	-	Aşıklı tipik ocağı, ATY2	
2E	-	Aşıklı tipik ocağı, ATY5	
2F	-	Aşıklı tipik ocağı	×
2G	-	Aşıklı tipik ocağı	
2H	-	Aşıklı tipik ocağı	
2I	-	Aşıklı tipik ocağı, ateş çukuru	×
2J	-	Aşıklı tipik ocağı	
3A	Ateş çukuru	Aşıklı tipik ocağı	
3B	Ateş çukuru	?	
3C	Ateş çukuru	?	
3D	Ateş çukuru	?	
3E	Ateş çukuru Ocak (ATY5)	Ocak (ATY2)	
4. tabaka	Ateş çukuru	Ocak (ATY5)	

Şekil 54: Ateş yerlerinin açık alan ve binalara göre dikeyde tipolojik dağılımı.

Aşıklı Höyük'teki ateş yerlerinin dikeyde tipolojik ve mekansal dağılımına bakıldığında (Şekil 54), 4. tabakada açık alanlarda ateş çukurları (ATY6) ve/veya ocakların (ATY5), binalarda ise mekan ortasına yapılan ocakların (ATY5) kullanıldığı görülür. 3. Tabakada açık alanlardaki ateş çukurlarının kullanımına

devam edilmiş, 3E evresinde hem açık alana (ATY5) hem de bina içine, mekan ortasına (ATY2) ocak yapılmıştır. 3A evresinden itibaren ocaklar ilk kez mekan duvarına bitişik olacak şekilde, bina içerisine yapılmaya başlamış (Aşıklı tipik ocakları), ancak açık alanların kullanımına devam edilmiştir. 2J evresinde ise iki istisnai örnek dışında, açık alanların ve ateş çukurlarının kullanımı sona ermiştir. Bu evreden itibaren ocaklarla ateş çukurları arasındaki tanımlı ayrım ortadan kalkarak, olasılıkla pişirme ve ısınmaya yönelik faaliyetler bina içerisindeki ocaklara yüklenmiştir.

İlk kez 4. tabakada ve 3E evresinde görülen Çevresi sınırlandırılmamış taş döşemeli ocaklar (ATY5), 8. bin yıl yerleşmesinde sadece 2E ve 2C evresinde bulunur. Ancak 4. tabakada ve 3E evresinde oval ve dörtgen plandaki bu tip ocakların, 2. tabakada (2E ve 2C), ocakların sadece bina içerisinde kullanılmasıyla birlikte, dörtgen planda yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu tip ocakların Aşıklı tipik ocaklarının ön tipi olduğu öngörülebilir.

Aşıklı tipik ocaklarının kullanımı 3A evresinden 2A evresine kadar her evrede, kesintisiz olarak süregelmiştir. Aşıklı tipik ocakları kategorisine giren Baca/havalandırma açıklığı olan ocakların (ATY1a) kullanımına 2I evresinde başlanmış 2F, 2C ve 2B evrelerinde devam edilmiştir. Önlüklü ocaklar (ATY1b) 2C, 2B, 2A evrelerinde, Biçimsel değişikliğe uğrayanlar ocaklar (ATY1c) ise 2C ve 2B evrelerinde görülür. 2C evresinde ilk kez kullanılmaya başlayan Dar ağızlı/girişli dörtgen planlı ocakların (ATY3), 2B ve 2A evrelerinde de yapımına devam edilmiştir. Bu bağlamda, ATY1b, ATY1c ocak alt tipleri ile ATY3 tipi ocakların ortaya çıktığı 2C evresinden itibaren, ocak tipolojisinde artan bir çeşitlilikten söz edilebilir.

İlk kez 3E evresinde, oval planlı bina içerisine yapılmış olan Kerpiçle çevrili dörtgen planlı (ATY2) ocakların 2D evresine kadar kullanılmadığı görülür. 2D evresinde tekrar inşa edilmeye başlanan bu ocakların, 2C ve 2B evrelerinde de kullanımına devam edilmiştir. 3E evresinde bir örnekle temsil edilen Kerpiçle çevrili dörtgen

planlı (ATY2) ocakların sayısında 2D evresinden itibaren artış olduğu gözlemlenmiştir.

9. bin yıl ortalarında, Aşıklı insanların pişirme, ısınma gibi ateşin kullanımına yönelik günlük faaliyetlerini sürdürmek için çoğunlukla açık alanlara yapılan ateş çukurlarını tercih ettiği düşünüldüğünde, 8. bin yılda bu mekansal ilişkinin nasıl bir değişime uğradığı sorusu önem kazanmaktadır. Bu bakımdan, 2. tabakada bulunan ateş yerleri yatayda incelenmiştir. Dağılım sonuçları 2. tabaka konut alanı ve özel amaçlı yapılar alanındaki ateş yeri tipolojisinde tanımlı bir ayrım olduğuna işaret etmektedir. Buna göre Çukur içi, derin dörtgen planlı (ATY4) ve kubbeli (ATY7) fırınlar sadece özel amaçlı yapılar alanında bulunmaktadır. Aşıklı tipik ocakları hem konut alanında, hem de özel amaçlı yapılar alanındadır, ancak alt tipleri (ATY1a, ATY1b, ATY1c) ve Dar ağızlı/girişli dörtgen planlı ocaklar (ATY3) yalnızca konut alanında görülür. Kerpiçle çevrili dörtgen planlı (ATY2) ve Çevresi sınırlandırılmamış taş döşemeli ocaklar (ATY5) her iki alana da homojen olarak dağılmıştır.

Yerleşme genelinde ocakların mekanlara göre dağılımları topluluğun sosyal yaşamının anlaşılması bakımından önem taşımaktadır. Mekansal dağılım analizleri başlangıçta konut alanındaki ocaksız binaların ocaklı binalara göre fazla olduğunu göstermiştir. Ancak 2D, 2C, 2B ve 2A evrelerine ait sadece tamamı kazılan ve taban seviyesine inilmiş olan binalar dikkate alındığında, yerleşmenin konut alanında ocaklı ve ocaksız binaların sayısı ve büyüklüğü ile oda sayılarının birbirleriyle dengeli olduğu belirlenmiştir. Yapılan analizler, konut alanındaki 2C, B ve A evrelerinde bulunan ocaklı bina (%41) ve ocaksız bina (%42) sayısı ile 2D, C, B ve A evresinde bulunan ocaklı bina (%47) ve ocaksız bina (%49) sayısı arasında doğru orantı olduğunu göstermiştir. 2D evresinden 2A evresine kadar, ocaklı ve ocaksız bina sayısının aynı oranda arttığı ve ocak yapımında artış olmadığı saptanmıştır.

Ocaklar genellikle tek odalı binalarda olmasına karşın, çok odalı binalarda da ender olarak ocak kullanıma rastlanmıştır. Bina tipleri ile ocaklar arasındaki bir ilişki olup

olmadığının anlaşılabilmesi için 2D, 2C, 2B ve 2A evrelerindeki mekanlar incelenmiştir. Buna göre bir odası içinde yaşanamayacak kadar küçük olan iki odalı ve üç odalı ocaklı binaların tamamına yakınının ocaklı olduğu görülmüştür. Buna karşın tüm odaları boyut olarak içerisinde yaşamaya elverişli binalara ocak yapılması durumu enderdir.

Aşıklı Höyük'teki ocak-mekan ilişkisine yönelik farklı düzenlemeler, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen Yakınoğu yerleşmelerinde izlenmektedir (Esin vd., 1991; Hodder, 1997; Mellaart, 1966). Çanak Çömleksiz Neolitik A (PPNA)'da Netiv Hagdud, Gilgal, Nahal Oren, Iraq ed-Dubb, Gesher, Hatoula ve Jericho'daki ocakların çoğu odanın ortasında, taş kaplar (*cuphole slab*) ile birlikte bulunmuştur (*cal.* MÖ 10.450/050-8.800). Açık alanlarda ise depolama, pişirme, öğütme aktivitelerinin gerçekleştirildiği, buna ek olarak taş döşemelerin, ocakların, dibek taşları ve taş kapların bulunduğu bilinmektedir. Ocaklarla sürtmetaşların bu birlikteliği yiyecek hazırlama hususunda net bir yargıya varılması için yeterli olmasa da, PPNA'da yemekle ilgili kültürel pratikliğin öncelikli olduğu söylenebilir (Wright, 2000: 101). Çanak Çömleksiz Neolitik B (PPNB)'de ise Munhata, Jericho, Beisamoun yerleşmelerinde bulunan ocaklar odanın ayrılmış bir bölümünde yer alır (*cal.* MÖ 8.800-7.550). Odalar yiyeceklerin muhafaza edilmesi için kullanılmış olsalar bile yapı terk edilmeden evvel temizlenmiştir, bu nedenle yiyecek hazırlama konusunda çok az veri sunar. Ocaklar özenli yapılmıştır ve sürekli sıvanarak onarılmıştır. Ocakların bina içerisindeki kullanımının yanısıra konut dışında, açık alan ve avlularda da pişirme aktiviteleri sürdürülmüştür (Wright, 2000: 111).

PPNB'nin geç dönemlerinde (*cal.* MÖ 7.550-6.850) yapılarda önceki dönemlere göre daha büyük boyutlarda öğütme taşlarının varlığı saptanmıştır. Açık alanlar ile binalar arasındaki tanımlı bir ayırmadan söz etmek mümkündür. Yemek hazırlama işlemleri yapı içerisinde belli bölümlerde yapılmaktaydı. Orta PPNB yerleşmelerinden Jericho, Beisamoun'da görülen ocaklı odalara ek olarak, PPNB sonlarına doğru Ain Ghazal ve Basta yerleşmelerindeki fırın kullanımı, farklı pişirme tekniklerine işaret

etmektedir. Fırının odanın merkezinde bulunduğu bilinmektedir. Buna bağlı olarak depolama alanlarının büyük ve özenli olduğu dikkat çeker (Wright, 2000: 114).

Natuf ve PPNA'da yiyecek-aktivite alanı konut ile ortak alanlar arasında belirli bir sınıra ve özelliğe sahip değildir. İlk ve Orta PPNB'de yiyecek hazırlığı konusunda daha kurallı mekan kullanımı mevcuttur. Öğütme, pişirme ve depolama işleri ev girişlerinin yakınına, ortak alanlarla konut arasına yapılmaktaydı. Geç PPNB'de ise konut alanlarının ve açık alanların tanımlı kullanımı ile inanç ve kültür öğeleri arasındaki ilişki daha rahat gözlemlenebilir (Wright, 2000: 117).

Aşıklı'da bina içerisine inşa edilmiş kalıcı yapı öğelerinden olan ocaklar, binaların nitelikleri, kullanımları Aşıklı'daki yaşamın anlaşılabilmesi bakımından son derece önemlidir. Çoğunlukla dere taşlarıyla (çay taşları) döşenen tabanları ve tabanı sınırlandıran büyük boyutta kireç taşları veya ignimbritleri olan ocakların, tamamına yakını mekan duvarına bitişiktir. Aşıklı tipik ocakları olarak tanımlanan bu tipteki ocakların bazıları, mekan duvarına açılan küçük bir aralık yardımıyla yapılmış baca/havalandırma açıklığına sahiptir. Baca/havalandırma açıklıklarının yanı sıra, mekan duvarlarına yapılmış küçük pencere benzeri açıklıklar da ender olarak görülmektedir. Bunların az sayıda olmasının sebebi muhtemelen baca/havalandırma açıklıklarının kazılar sırasında bulunan duvarlardan daha yükseğe yapılmış olmasıdır.

2010-2011 yıllarında Aşıklı Deneysel Evleri'nde yapılan deneysel çalışmalarda⁶⁸, ocağın yanması sonucu bina içerisinde oluşan dumanın nasıl tahliye edilebileceği konusunda bazı varsayımlar sınanmıştır. Bu varsayımlardan ilki, baca/havalandırma açıklığı olan ocakların sayıca az olmasından yola çıkılarak, dumanın açıklık olmaksızın sadece dam seviyesindeki giriş vasıtasıyla tahliye edilmesi olmuştur. Ocakta ateşin yakılmasıyla mekanın, içerisinde durulamayacak ve nefes alınamayacak kadar dumanla kaplanmış olması, bu varsayımın gerçekçi olmadığını göstermiştir (Özbaşaran vd., 2011: yayınlanmamış rapor). Bu nedenle, çatıda bırakılan açıklıkların yerleri ile farklı uygulamalar gerçekleştirildi. Bunun için ocak

⁶⁸ Bkz. Ek.5: Aşıklı Höyük'te deneysel ocak yapımı ve Ek.6: Aşıklı Höyük'te deneysel uygulama: ocakta tezek yakılması.

üstü, ocak çapraz karşısı ve ocakla aynı aksta diğer köşenin üstünde olmak üzere üç farklı yerde bırakılan çatı açıklığının dumanı çekmesi gözlemlendi. Özellikle ilk tutuşturulduğunda harlı yanan ateşin oluşturduğu duman ve isi çekmeye yeterli olmamasına karşın, dumanı çeken etkili tek açıklığın doğrudan ocak üzerinde yer alan açıklık olduğu saptandı.

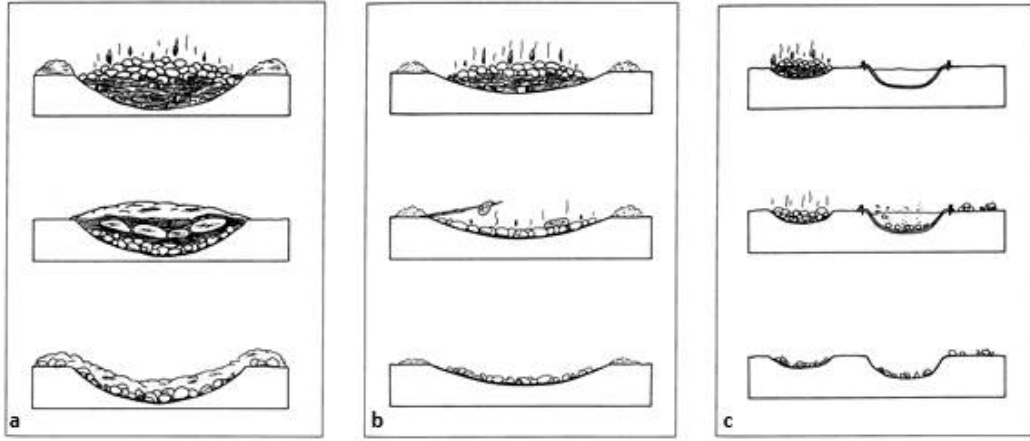
İkinci varsayımda, hem ocağa ait bir baca/havalandırma açıklığı, hem de dam girişinin birlikte kullanılarak dumanın daha hızlı tahliye edilip edilemeyeceği sınanmış ve bunun da yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Son olarak Deneysel Aşıklı Evi'ne üç adet havalandırma açıklığı yapılarak binanın dumandan ne kadar etkilendiğine bakılmış ve bu sayede binadaki temiz hava sirkülasyonunun önceki örneklerle göre çok daha hızlı gerçekleştiği gözlemlenmiştir (Özbaşaran vd., 2011: yayınlanmamış rapor).

4. tabakada ve 3E evresinde oval planlı binalarda odanın ortasına yapılan ATY2 ve ATY5 tipindeki ocakların, 2. tabakada tek ya da çok odalı dörtgen binalarda odaların köşesine ya da bir duvara yaslı olacak şekilde inşa edildiği görülmektedir. Aşıklı tipik ocakları olarak tanımlanan bu ateş yerlerinin genellikle binanın güneyine ve doğusuna yapıldığı, güneye yapılanların çoğunlukla doğu-batı, doğuya yapılanların ise büyük oranda kuzey-güney doğrultusunda inşa edildiği belirlenmiştir. Bu özel durumun ne anlama geldiği konusunda varsayımda bulunabilmek için, öncelikle mekanların yapım yönlerine bakılmış, ancak ocaklar ile mekanların yapım yönlerinde paralellik gösteren bir olguya rastlanmamıştır. Ocakların konum ve yönleriyle ilgili genel sonuçlar, deneysel çalışmalardaki gözlemlerle karşılaştırılarak ele alınmıştır. Buna göre eğer yakılan ateşin duman tahliyesini hızlandırmak için ocaklar dam seviyesindeki açıkların doğrudan altına inşa edilmişse, mekana ulaşımı sağlayan bu açıklıkların çoğunlukla binanın güneyine ya da doğusuna yapıldığı ve dam açıklıklarının baca olarak da kullanıldığı öngörülebilir. Bu varsayım, ocakların mekan içi yenilenmeleri sırasında yön değişimi olmasına karşın mevcut yerinin değiştirilmemesinin sebebini açıklamaktadır.

Yeniden inşa edilen binaya yapılan bazı ocakların yerinin değiştirildiği, bazılarının ise önceki ocak ile aynı yere ve aynı doğrultuda yapıldığı görülmektedir. Ocakların sürekli yer değiştirdiğini söylemek mümkün değildir. Ancak bazı ocakların yer değişikliğine uğramasının belirgin bir sebebi yoktur. Çatalhöyük'te yapılan deneysel çalışmalarda dam seviyesindeki açıklık altındaki fırın çevresinin zamanla su ile dolduğu ve fırın duvarlarının bundan bir hayli zarar gördüğü fark edilmiştir (Hodder, 2006: 118). Aşıklı Höyük'teki ocakların, Çatalhöyük'teki fırınların aksine sık sık yerinin değiştirilmemesi, damdan girişlerin kısmen örtülü olduğunu düşündürür. Fırınların, tahribat nedeniyle binaların yeniden inşa edilme sürecindeki etkisi ise bilinmemektedir ancak, Çatalhöyük için I. Hodder'ın da sözünü ettiği gibi, fırınların sık sık mekan içerisinde başka yere taşınması, merdivenlerin yerini ve girişi de değiştirir, dolayısıyla bu değişim damdaki hareketleri de etkiler. Hodder, maddi yaşam ile insanlar ve toplum arasındaki bu tür bağların, karmaşık ilişkiler doğurduğunun altını çizer (Hodder, 2006: 140).

9. bin yıl açık alanlarda görülen pişirme çukurlarının (*roasting pit*) yapım süreçlerindeki farklılıklar besin hazırlığında farklı tekniklerin uygulandığına işaret etmektedir. Yapılan etnoarkeolojik karşılaştırmalar ile Aşıklı'da üç farklı yöntemin uygulandığından söz etmek mümkündür (Şekil 55). Bunlardan birincisi ateş çukurundaki taşların önce ısıtılması, sonra üzerine besin maddesinin konulması suretiyle pişirme işleminin ısınan taşlar vasıtasıyla sağlanmasıdır (Şekil 55b). Bu pişirme tekniği Güney Pasifik'in büyük kısmında yaygındır ve çoğunlukla Polinezyaca **Iuau** olarak bilinir. Buna göre, *Salonum uparo* yapraklarıyla sarılan *Aşçı bakala* adındaki et, sıcak taşlarla çevrili bir çukura yerleştirilir (Weatherford, 2008: 278). Tikopya'da ise fırınlar taşların kızdırılması için kullanılır ve ardından çubuklar yardımıyla taşların yayılması sağlanır. Taşlar yeterince yayıldıktan sonra, kızgın taşların üzerine çeşitli yapraklar ve onun üzerine de *kulkas* ve *muz* rendelendikten sonra yiyeceklerle birlikte pişirilir. Bir süre sonra yiyeceğin üzeri tekrar yapraklarla örtülerek yiyeceğin pişmesi beklenir. Bu yemek hazırlık süreci herkesin toplanarak taşların yayılmasına yardım ettiği ortak bir çalışmanın ürünüdür (Firth, 1936: 97). Kuzey Amerika'da yapılan etnografik çalışmalarda ateş çukurlarının yaklaşık 30-40

cm derinlikte yapıldığı görülür. Pişirme işlemi sırasında önce yakacak olarak kullanılan malzeme (genellikle odun) ve taşlar çukurun içerisine yığılarak ateş yakılır. Daha sonra et ve bitkisel besin öğeleri, ısınan taşların üzerine konularak üzeri toprakla kapatılır (Şekil 55a). Bu pişirme işlemi 20 ile 48 saat arasında sürmektedir (Driver-Massey, 1957: 233).



Şekil 55: Ateş çukurlarında uygulanan pişirme yöntemleri: (a) Üzeri toprakla örtülen ateş çukurları (Thoms, 1989: 268 uyarlanan illüstrasyon: Jackson, 1998: 9, Fig.1). (b) Üzeri kapatılmayan ateş çukurlarında kuru sıcaklıkta pişirme (Jackson, 1998: 11, Fig. 2). (c) Haşlama yöntemi (Jackson, 1998: 13, Fig. 3).

Aşıklı'daki ateş çukurlarında uygulandığı düşünülebilecek ikinci pişirme yöntemi çukur içerisinde harlı ateşte ısıtılan taşların başka bir yerde bekletilen etin üzerine konulması ile gerçekleşmiş olabilir. Çatalhöyük'te bu amaçla kullanıldığı düşünülen ve genellikle fırınlar içerisinde saklanan ateşten çatlamış kil toplar bulunmuştur (Atalay, 2005; Atalay-Hastorf, 2009; Hodder, 2006: 121). Bir çukur içerisine konularak yüksek ateşte ısıtılan taş, kil top gibi nesnelerin, başka bir yerdeki besin öğesini pişirmek için taşınması durumu, bir tür 'ısı taşıma' faaliyeti olarak düşünülebilir. Çatalhöyük'teki kil topların kullanımına yönelik bu yorum, Kuzey Amerika yerlilerinin pişirme teknikleriyle ilgili yapılan etnografik çalışmalarla karşılaştırılarak yapılmıştır (Atalay, 2005; Atalay-Hastorf, 2009). Bu tür bir işlem Aşıklı'da uygulanmış ise, bu işlem yuvarlak formu dere taşları ile sağlanmış olmalıdır.

Üçüncü pişirme yöntemi ise bir önceki uygulamayla benzerdir. Ateş çukurları yine taşların ısıtılması için kullanılır. Ancak bu kez içi su dolu kaba aktarılarak besin maddesi haşlanır. Nemli sıcaklıkta pişirme olarak tanımlanan haşlama (*stone boiling*) işlemi sırasında öncelikle bir grup taş, ateş çukuru ya da ocakta yüksek ateşte ısıtılır, ardından ısınan taşlar hızlıca içi su dolu başka bir sepet, kap, hayvan derisiyle kaplanmış bir çukur (Şekil 55c) ya da asılarak kullanılan deriden yapılmış bir kesenin içerisine taşınır (Driver-Massey, 1957: 229; Atalay, 2005). Taşıma işlemi sırasında, ikinci grup taşlar da ısıtılarak uygulama tekrarlanır. Isıyı taşıma işlemi oldukça yorucudur ve sıcaklığın kontrol edilememesi sebebiyle taşların yanmasına sebep olabilmektedir. Ayrıca taşların ısıtıldığı yer, yüksek sıcaklıkta tutulması gerektiğinden, içerisi yoğun kömür ve kül ile dolu olur (McCarter, 2008: 116). Alvar Núñez Cabeça de Vaca 1538 yılında yaptığı etnografik çalışmalarda, Teksas ve Meksika yerlilerinin bu pişirme işlemi için suyla yarıya kadar doldurulmuş sukabağı kullandıklarını gözlemlemiştir (Jackson, 1998: 10-11).

8. bin yıla gelindiğinde ise pişirme işleminin mekan içlerindeki ocaklarda sürdürüldüğü saptanmıştır. Ocaklardaki pişirme için kullanılan yöntem közlemedir. Bu yöntem iki şekilde uygulanmış olmalıdır. İlki döşeme taşları üzerinde yakılan ateşin kor haline geldikten sonra, besin maddesinin taşlar üzerinde pişirilmesidir. Aşıklı'da yapılan deneysel çalışmalar ocağın bir bölümünde yakılan ateşin, birbirine yakın çay taşlarını ısıttığını, ısınan taşların besin maddesinin hafif pişirilmesine yeterli olduğunu göstermiştir (Özbaşaran vd., 2011: yayınlanmamış rapor). İkinci uygulama ise ateşin dışarda yakıldıktan sonra közün ocağa taşınmasıdır. Aşıklı'da bu işlem için kullanılmış olabilecek aletlere çok az sayıda rastlanmıştır. Ancak meşe gibi kalın kabuklu ağaçların bu amaçla kullanıldığı varsayılabilir.

Meşenin tarihöncesi çağlarda, Yakındoğu'dan, Amerika kıtası ve Uzakdoğu'ya uzanan çok geniş bir coğrafyada tanındığı ve kullanıldığı bilinmektedir (Uhri, 2011: 285-286). Arkeobotanik veriler, etnoarkeolojik ve deneysel çalışmalar meşenin, Paleolitik avcı-toplayıcı topluluklardan bu yana bilindiğini ve beslenmeden, yakacak

gereksinimine, deri tabaklamadan mayalama tekniklerine kadar çok farklı alanlarda kullanılmış olduğunu göstermektedir (Yıldız, 1993: 252-253).

Meşe ağacından oyularak yapılabilecek bir taşıyıcı gibi, közün taşınmasına yönelik olarak kullanıldığı düşünülen başka bir bitki türü Narteks'tir (Şekil 56). Ateşi insanlara armağan eden Tanrı Prometheus'un ateşin nakli ile ilgili Mitolojisine göre; '...içi baştan başa oyuk fakat tutuşturulabilir bir özle kaplı olan **Ferula communis** 'Asa Otu' denilen ağaçtan eline bir dal alan Prometheus, Lesbos (Limni) adasına gider. Orada Hephaistos'un alevler fışkıran ocağına yaklaşıp, onun madenlerini eriten kızgın ateşinden bir parça çalarak elindeki dalın içine saklar ve götürüp insanlara armağan eder.' (Uhri, 2011: 317; Erhat, 1978: 278; Can, 1970: 10-15). İçine ateş koyularak getirilen bitki 18. yüzyıla kadar *narteks* olarak adlandırılmasına karşın, daha sonra bitkilerle ilgili çalışmaların ilerlemesi ve değişmesiyle *Ferula communis* adını almıştır. Maydanozgiller ailesinin (*Apiaceae*) üyesi olan 'Atkasnağı,



çakşır otu' olarak da bilinen bitkinin kuru gövdesi içerisinde boşluk bulunmaktadır (Şekil 56). Bu boşluk ateşin kor halinde taşınmasını sağlayabilmektedir (Baytop, 1997: 64; Uhri, 2003). Aşıklı Höyük'te bu tür bir bitkiye rastlanmamıştır. Ancak ateşin nakline ait bu bilgi, gövdesi közün taşınmasına elverişli bitkilerin bu amaçla kullanıldığına işaret etmektedir.

Şekil 56: Güncel Narteks Bitkisi
(Tony Taglides, 2011, Yunanistan);
gövde ayrıntısı (Luigi Rignanese, 2006).

Ateş yakma eyleminin bilgiyle paralel olarak çevresel faktörlerin de etkisiyle şekillendiği söylenebilir. Örneğin Bolivya'daki bazı Amazon yerlileri de dahil olmak üzere cangıl halklarının karakteristik özelliği, ateş yakma konusundaki yetersizlikleridir. Bu durum bölgenin çok yağmurlu olmasından ötürü kuru odun kaynağının az olmasından kaynaklanmaktadır (Weatherford, 2008: 245). Yakacak

olarak kullanılan odunun kuru olması hem yüksek sıcaklığa ulaşılmasını, hem de pişirme süresinin azalmasını sağlar. Füsün Ertuğ'un Melendiz Vadisinde sürdürmüş olduğu etnografik çalışmalardan, yakacak ya da odunları ve tezeği tutuşturmak için kullanılan bitkilerin kurutulması için genellikle yaz sonu toplanıp bahçenin bir köşesine yığıldığı ve kurutulduğu bilinmektedir (Ertuğ, 1998: 328).

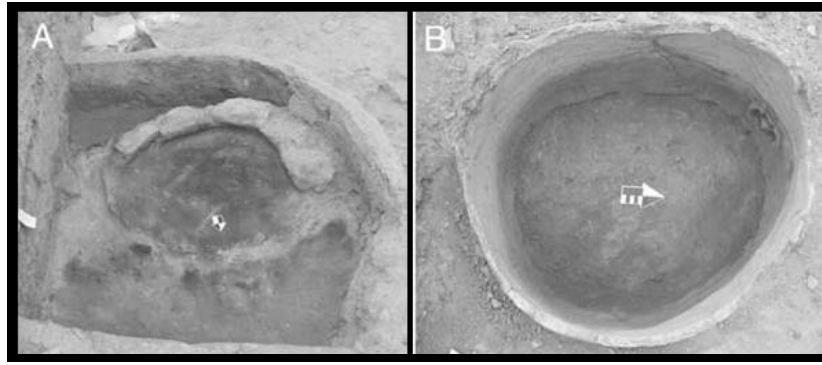
Aşıklı'da tutuşturucu ve yakacak olarak kullanılan esas bitki türü meşe (*Quercus*), yabani fıstık (*Pistacia*), yabani badem ağacı (cf *Amygdalus*) yanısıra söğüt (*Salix*) ve kavak (*Populus*)'tır. Sıcaklığın arttırılması, uzun süreli aydınlanma sağlanması odunun kuru olmasıyla yakından ilgilidir. Yerleşmede özellikle kış aylarının yağışlı geçtiği düşünüldüğünde (Woldring, 1998: 106; van Zeist-de Roller, 1995: 181), yakacak olarak kullanılan ağaçların kurutulması için bir dizi işleminden geçirildiği düşünülebilir.

Yerleşmede pişirme ve ısınma sırasında sıcaklığın arttırılması ve uzun süreli aydınlanma sağlanması için kullanıldığı düşünülen başka yöntemler de vardır. Bunlardan biri ocaklarda kullanılan kayaç türleriyle ilgilidir. Ateş yerlerinin yapımında kullanılan ve ısı iletme özelliği fazla olan bazik kökenli taşlar yakın çevrede bulunmaktaydı ve ocakların yapımında bu taşlar tercih ediliyordu. İkincisi ocaklarda yakılan bitki türleriyle ilgilidir. Fıstık ağacı gibi aydınlatma süresini arttıran yağlı bitkilerin yakacak olarak kullanıldığı görülmektedir. Üçüncüsü bazı ateş yerlerinin üstünün kapatılarak kullanılmasıyla ilgilidir. Özel amaçlı yapılar alanındaki kubbeli fırın ve tandır benzeri ateş yerlerinin üzerinin kapatılması yoluyla yüksek ısı sağlanmış ve pişirme süresi azaltılmış olmalıdır.

Modern tandırlar boyut ve biçim bakımından birbirinden farklıdır, örneğin arı kovanı (*beehive oven*) biçiminde yukarıya doğru daralarak yükseltilmiş, kilden şekillendirilmiş tandırlar bulunmaktadır (Yakar, 2007; Parker-Uzel, 2007). Ancak genel olarak tekbiçimli olduklarından söz edilebilir. Büyük çoğunluğu kenarı kil ile sıvanmış, oval planlı basit tandırlardan oluşmaktadır (Yakar, 2007; Parker-Uzel, 2007). Yere kazılarak yapılan modern tandırların ortalama derinliği yaklaşık 1.00 m,

çapı ise 0.65 ile 1.20 m arasında değişmektedir. Tandırlar pişirmede, özellikle ekmek yapımında, sobanın olmadığı dönemlerde ise ısınma amacıyla kullanılmıştır. Bugünkü Anadolu, İran, Afganistan ve Fas'ta konar-göçer olarak yaşayan topluluklarda kubbeli ocakların bulunmadığı, bunun yerine pişmiş topraktan yapılmış çömleklerin toprak altına gömülerek kullanıldığı ve bunların sıklıkla ekmek yapımı için tercih edildiği görülmektedir (Cribb, 1991: 92).

İyi korunagelmış bir tandır örneği, İlk Tunç Çağı'na tarihlenen, Diyarbakır, Bismil ilçesindeki Kenan Tepe'de bulunur (Parker-Dodd, 2003: 33-69; Parker-Dodd, 2005: 69-110). Tandır, 0.60 m çapındadır ve yaklaşık 0.35 m derinliğinde yapılmıştır (G. 9.7). Çukurun kenarları kil ile sıvalıdır. İçerisine kömür konulmasını sağlayan yaklaşık 0.10 m genişliğinde bir açıklığa, '*stoking hole*', sahiptir. Çukurun içi külle doludur (Şekil 57b). Aynı yerleşmede görülen bir diğer örneğin ise (D.5 5126) ağız kısmında açıklık bulunmaktadır (Şekil 57a). Bir sokağa (Yıldırım Sokağı) üç tane tandır yapılmıştır. Bu tandırların 20 kadar aileye yetebildiği bilinmektedir.

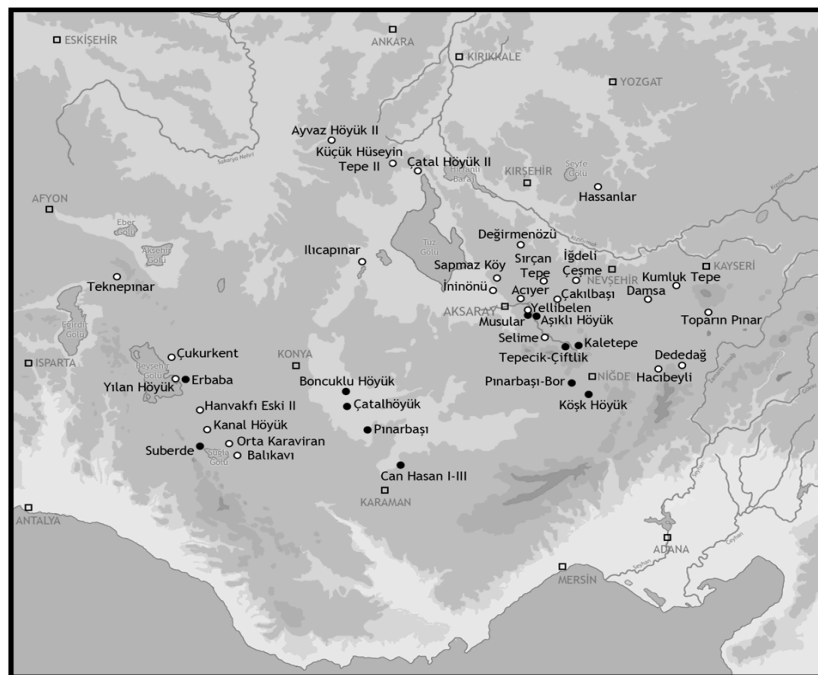


Şekil 57: Kenan Tepe'de bulunan tandır kalıntıları: (a)D.5 5126; (b) G. 9.7 (Parker-Uzel, 2007: Fig. 14-15).

3. bölümde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere tandır, yere çukur açılarak yapılan, pişirme veya ısınmada kullanılan bir tür fırındır. Aşıklı Höyük'teki ATY4 tipi ateş yerleri dörtgen planda yapılmıştır. Ancak geç dönemlere tarihlenen tandırlarla ve etnoarkeolojik örneklerle karşılaştırıldığında, yapım tekniği bakımından tandır olarak yorumlanabilir. Bu varsayım Aşıklı'da kubbeli fırınla birlikte farklı fırın tiplerinin kullanıldığını öngörülebilir.

6. ORTA ANADOLU NEOLİTİK DÖNEM YERLEŞMELERİNDE ATEŞ ÇUKURU/OCAK/FIRIN KARŞILAŞTIRMALARI

Bu bölümde Volkanik Kapadokya ve Konya-Karaman Ovası Neolitik Dönem yerleşmelerinde bulunmuş olan ateş çukuru/ocak/fırınlr, Aşıklı Höyük'teki ateş yerleri ile karşılaştırılacaktır (Şekil 58).



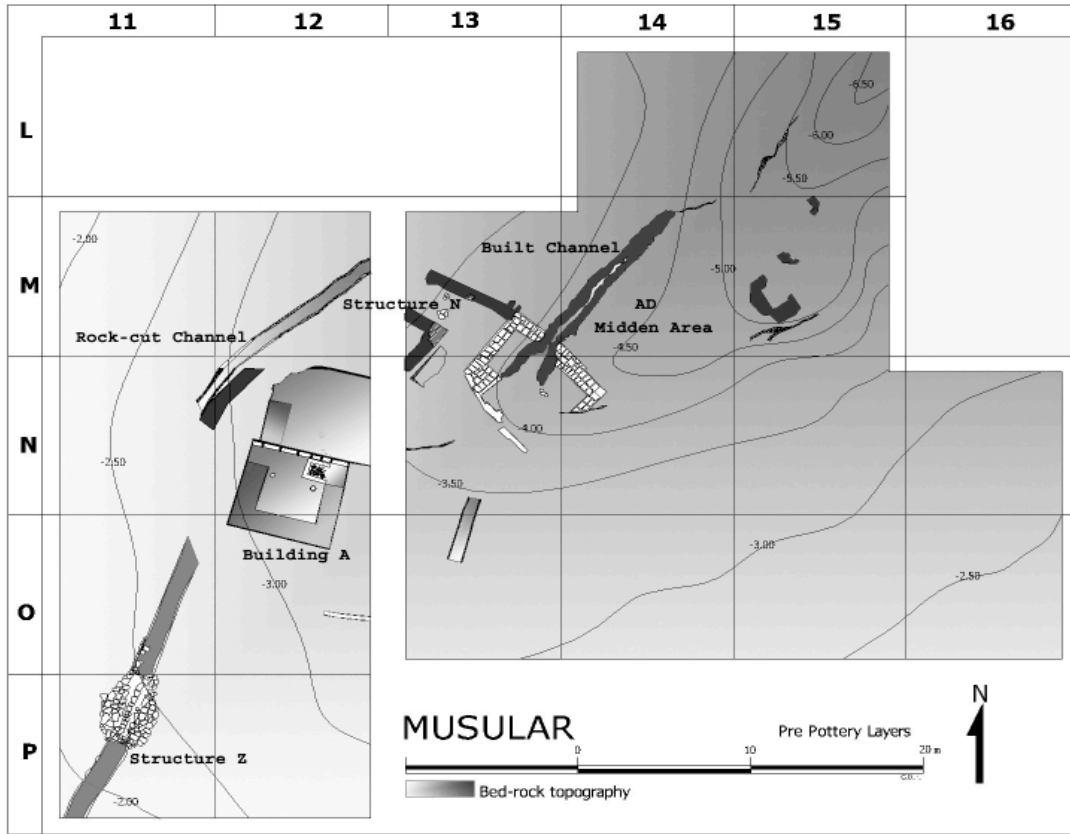
Şekil 58: Orta Anadolu Bölgesi Neolitik Dönem yerleşmeleri (Duru, 2013).

6.1. Volkanik Kapadokya

6.1.1. Musular

Musular, Aşıklı Höyük'ün yaklaşık 400 m batısında yer alır. Aşıklı alüvyal bir dolgu üzerinde, Musular ise tüf oluşumlu anakaya üzerine kurulmuştur. Aşıklı Höyük'teki kazılar devam ederken, bugünkü adıyla Doğantarla Beldesi'nden, Melendiz Nehri kıyısınca devam edilerek güney'de Çelttek'e kadar yüzey araştırmaları

gerçekleştirilmiştir. Saptanan yerlerden biri Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen Yelibelen Tepesi, bir diğeri ise Kızılkaya köyü içerisinde bulunan Gedikbaşı olmuştur. Musular ise çevrede yapılan yüzey toplamaları sırasında bulunan obsidyen ve kırmızı boyalı kireç sıva parçaları sebebiyle saptanmıştır. Yüzey malzemelerinin diğeri iki buluntu yerine göre daha zengin olması nedeniyle, 1996-2004 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Prehistorya Anabilim Dalı'na bağlı olarak, M. Özbaşaran'ın bilimsel danışmanlığında kazılmıştır (Özbaşaran vd., 2007: 273).



Şekil 59: Musular planı (Durmuş-Özbaşaran, 2005: 20, Fig.2).

Musular'ın Çanak Çömleksiz Neolitik Evresi, MÖ 7600-7000'e tarihlenmektedir (Durmuş- Özbaşaran, 2005: 26) ve Aşıklı Höyük'ün geç tabakaları ile eş zamanlıdır. Bu dönemde Musular'da ortaya çıkartılan bulguların tümü, özel işlevli yapı ve yapı öğelerinden oluşmaktadır (Şekil 59). Musular'da Aşıklı Höyük'teki gibi işlik alanlarına, binalara ve bina içi öğelere rastlanmamış olması ve iki yerleşme

arasındaki tarihlendirme sonuçlarının birlikteliği, Musular'daki özel işlevli yapılarda faaliyetlerini sürdüren insanların, Aşıklı Höyük'teki konut alanında yaşıyor olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Özbaşaran vd., 2007; Duru, 2005).



Şekil 60: Musular, kırmızı kireç tabanlı yapının planı ve ocağı (Plan: G. Duru, Özbaşaran, 2007: 277, Fig. 7).

Ateş yeri olabilecek başka bir yapı ögesine 1996 yılında D 11 açmasında rastlanmıştır. Ancak burası A yapısının da içinde olduğu özel faaliyet alanına 90 m kadar uzaktadır.

Musular'ın Çanak Çömlekli Neolitik Evresi uyarlanmış tarihlerle MÖ 5890-5770'e tarihlenmektedir (Özbaşaran vd., 2007: 278). Söz konusu evre, Çanak Çömleksiz Neolitik tabakalarla arada boşluk olmaksızın, doğrudan bu evrenin üzerine oturmuştur. Ortaya çıkartılan kalıntılar zemin topografyası ve tarımsal faaliyetler sebebiyle zarar görmüştür. Yerleşme dolgusu ise yüzey toprağıyla karışık halde bulunmuştur. Bu evrede iki küçük mekan, koridor benzeri iki dar mekandan oluşan çok odalı bir yapı açığa çıkartılmıştır. Yapının doğu ve batısında bulunan mekanlarda çukurlar, iki silo tabanı ve bir döşeme yer almaktadır. Yapı içerisinde pişirme faaliyetlerine yönelik herhangi bir bulguya rastlanmamıştır (Özbaşaran vd., 2007: 279).

Musular'ın bu özellikleri, yerleşmenin av öncesi veya sonrasında düzenlenen törenler için kullanıldığını düşündürmektedir. Törenlerin nasıl sürdürüldüğü konusunda fikir edinmek mümkün değildir. Benzer şekilde alanda sadece bir adet ocağın bulunması av sonrası gerçekleştirilen pişirme işlemleriyle ilgili soru işaretleri yaratır (Duru-Özbaşaran, 2005).

Musular'ın Çanak Çömleksiz Döneme tarihlenen evreleri, Aşıklı'nın geç tabakaları (1. tabaka/2A evresi) ile çağdaştır. Musular'da bulunan binalar ve bina içi ögeler Aşıklı'nın güneyindeki özel amaçlı yapılar alanına, T binasına benzerdir. Aşıklı'daki çay taşlarıyla döşeli dörtgen ocak yapımı Musular'da da takip edilmektedir.

6.1.2.Tepecik-Çiftlik

Tepecik-Çiftlik Höyüğü, Kapadokya Bölgesi'nin güneybatısında, çevreye kapalı alüvyonlu bir ovanın güneydoğu kenarında yer almaktadır. 1966 yılında I. Todd tarafından bulunan yerleşmedeki kazı çalışmaları, 2000 yılından bu yana İstanbul Üniversitesi Prehistorya Anabilim Dalı'na bağlı olarak E. Bıçakçı'nın başkanlığında bir ekip tarafından sürdürülmektedir.

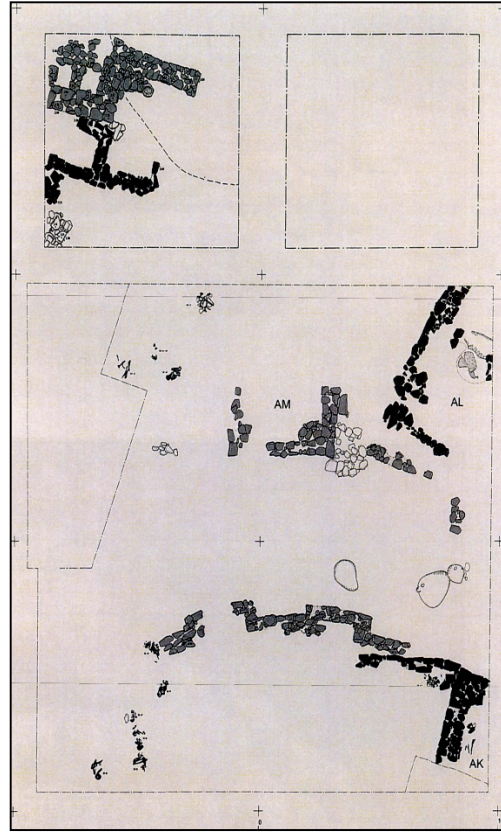
Tepecik-Çiftlik Höyüğünde, 2000 yılından bu yana yaklaşık 750 m² genişliğinde bir alan ile höyüğün kuzey yamacında kalan bir açma kazılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucu, yerleşmede dört dönem tespit edilmiştir. 1. tabaka, Geç Roma-Bizans dönemlerine aittir. Kazı alanının kuzeydoğu kesiminde yürütülmekte olan kazı çalışmalarına göre 2. tabaka Orta Kalkolitik, 3. tabaka İlk Kalkolitik, 4. tabaka ve 5. tabaka ise Neolitik Dönem'e tarihlenmektedir. Yerleşmenin MÖ 7. bin yıl ortaları ile MÖ 6. bin yıl ortaları/son çeyreği arasında kesintisiz olarak iskan edildiği anlaşılmaktadır (Bıçakçı, 2004; Bıçakçı vd., 2007).

Yerleşmenin 4. tabakası Geç Neolitik Dönem'e tarihlenmektedir. Bu tabakaya ait çalışmalar 16-17 J-K ve 16I⁶⁹ açmalarında sürdürülmektedir. 16 J-K açmalarında yapı kalıntısına rastlanmamıştır. Açmalarda açığa çıkartılan birincil ve ikincil gömütler, 4. tabakada bu alanın sadece gömüt uygulamaları için kullanılmış olabileceğini göstermektedir (Bıçakçı vd., 2007: 239-240).

17J ve 17K açmalarındaki 4. tabakaya ait yapı kalıntılarının tahrip olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 61). 17J açmasında açığa çıkartılan AL yapısı 4. tabakanın 2. evresine ait bir mekandır. Mekanın içerisinde, bir kısmı açmanın profili içerisinde kalan ateş yerine ait kalıntılar açığa çıkartılmıştır. Ateş yeri tabanının yenilenerek kullanıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre ateş yerinin altı çakıl taşlarıyla, üstü ise kalın

⁶⁹ 16I açmasının diğer yapı kalıntılarıyla olan stratigrafik ilişkisi henüz kesinlik kazanmamıştır. Burada bulunan obsidyen artıkları ve boynuz kalıntıları, buranın bir yaşam alanından ziyade işlik olarak kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir (Bıçakçı vd., 2007: 241). Alanda henüz ateş kullanımı ve pişirme faaliyetlerine dair arkeolojik veriye rastlanmadığından ve stratigrafik çalışmalar tamamlanmadığından, tezde 16I açmasına ayrıntılı olarak değinilmemiştir.

kerpiç çamuru ile döşenmiştir ve sonrasında üzeri ince kil ile sıvanmıştır. Ateş yerinin platform benzeri bir yapı üzerine inşa edildiği, sıvalı tabanın ise mekan tabanına doğru alçalarak devam ettiği görülmektedir (Bıçakçı vd., 2007: 240).

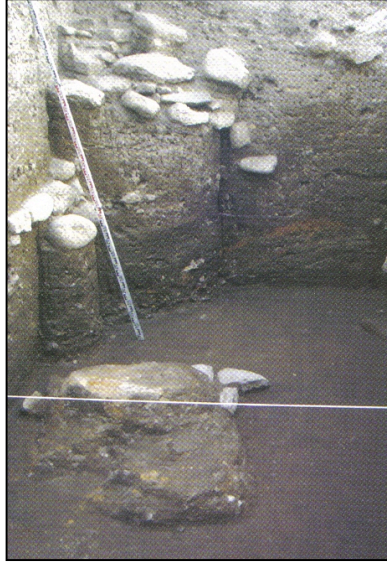


Şekil 61: Tepecik-Çiftlik, 4. tabaka durum planı (Bıçakçı vd., 2007: 233, Fig. 7).

17K açmasında ortaya çıkartılan yapı kalıntıları, 17J açmasından yaklaşık 5 m genişlikte bir açık alanla ayrılan AJ mekanına aittir. Bu yapı içerisinde yangın sebebiyle yıkılmış taş ve yanık kerpiç dolgusu altında bulunan yanmış ahşap kalıntıları, bunların yıkılmış bir dam veya duvara ait olabileceğini düşündürmektedir. Mekanın kazısı dar bir alanda gerçekleştirildiğinden yapı hakkında henüz ayrıntılı bilgi edinilememiştir (Bıçakçı vd., 2007: 240).

Yerleşmenin Neolitik Dönem'e tarihlenen 5. tabakasına ait bilgi, 16K açmasının batı yarısındaki 24 m²lik bir derin açmada sürdürülen çalışmalardan elde edilmiştir. Buna göre 5. tabaka dolgusu içerisinde yanık artıkların bulunduğu damarlar saptanmıştır.

Yapı kalıntıları tahrip halde bulunan birkaç adet ocak ve fırın tabanından ibarettir (Şekil 62). Diğerlerine göre daha iyi korunagelmiş fırın ya da ocağa ait bir taban, ateş yerinin yaklaşık 1 m çapında olduğunu düşündürmektedir. Bu fırın/ocağın tabanı çay taşları ile döşenmiştir ve döşemenin üzeri önce kaba daha sonra ise ince bir sıvayla kaplanmıştır. Üst yapısı ile ilgili kalıntıya rastlanmadığından ocak ya da fırın olduğu konusunda net bir bilgi yoktur. Bir mekan içerisinde bulunduğunu gösteren yapı kalıntısı bulunamaması, bu ateş yerlerinin açık alana yapılmış olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Bıçakçı vd., 2007: 241).



Şekil 62: Tepecik-Çiftlik, 5. tabaka ve fırın tabanı (Bıçakçı vd., 2007: 242, Fig. 24).

Tepecik-Çiftlik'te Neolitik Dönem'e tarihlenen kültür tabakaları çok dar bir alanda kazılmış olmasına rağmen, Neolitik Dönem kültürüyle benzer özellikler sergilediği görülmektedir. Yerleşmede Neolitik Dönem'den Kalkolitik Dönem'e geçişte kültürel bir süreklilik olduğunu söylemek mümkündür (Bıçakçı vd., 2007: 249).

Kronolojik olarak Aşıklı'nın devamı olan Tepecik-Çiftlik'in Neolitik Dönem yapı evrelerindeki ateş yerleri hakkındaki mevcut bilgi şu an için sınırlıdır. Yerleşmedeki ocak ya da fırın olarak yorumlanan ateş yerlerinin tabanlarının çakıl taşlarıyla döşeli ve üzerinin kil ile sıvanması durumu Aşıklı ocakları ile benzerdir. Ancak eldeki verilerle tipolojik bir karşılaştırma yapmak mümkün değildir.

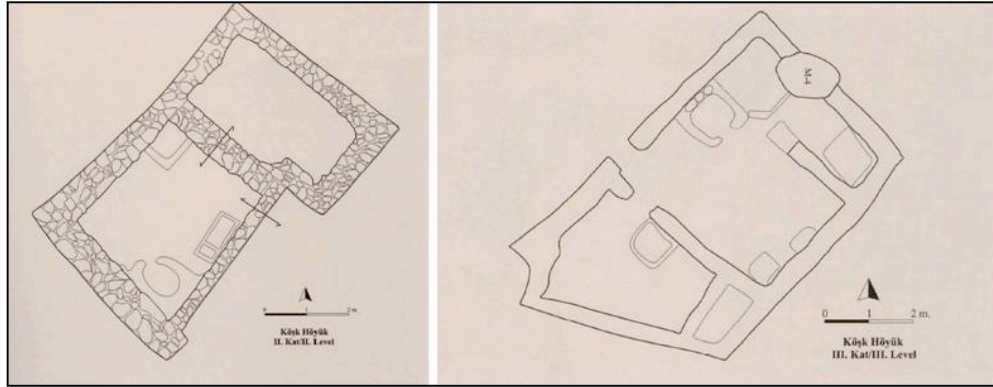
6.1.3. Köşk Höyük

Köşk Höyük, Niğde İli, Bor İlçesi'ne bağlı Bahçeli Beldesi'nin kuzeydoğunda yer almaktadır. Yerleşme 1964 yılında R. Harper ve M. Ramsden tarafından saptanmış, 1965 yılında I. Todd tarafından yüzey toplamaları yapılmıştır (Todd, 1980: 41-42, 46, 77-80). Yerleşmedeki arkeolojik kazılar, 1981-1982 ve 1983-1990 yılları U. Silistreli başkanlığında sürdürülmüş ve U. Silistreli'nin vefatı sonrası 1995 yılında A. Öztan başkanlığında kazı çalışmalarına tekrar başlanmıştır.

Köşk Höyük kayalık bir yükseltinin kuzey yamacına kurulmuştur. Yerleşmenin güneyinde, alüvyonla kaplı Bor Ovası ve ovanın doğusunda kalkerli yapılar bulunmaktadır. Kalker yapının içerisi, içlerinden bir tanesinin yerleşmenin hemen batısında bulunduğu, irili ufaklı pek çok su kaynağından oluşmaktadır.

Köşk Höyük'te yapılan kazılar, yerleşmenin Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'den Erken Kalkolitik Dönem'e kadar kesintisiz olarak iskan edildiğini, MÖ 5000 yıllarında geçirdiği yangından kısa bir süre sonra ise tamamen terk edildiğini göstermektedir. Yerleşmenin daha sonra Geç Demir Çağı, Geç Hellenistik Çağ, Roma Dönemi, Orta Çağ ile Geç Roma ve Bizans Döneminde de iskan edildiği anlaşılmaktadır (Öztan, 2007: 223).

Neolitik Dönem 2. ve 5. tabakalarda izlenir ve uyarlanmış tarihlerle MÖ 6.400-5.600 yıllarına aittir. 2. ve 4. tabakalarda bulunan konutlar dikdörtgen, yamuk ya da kareye yakın planda, oda sayısı iki ile dört arasında değişen yapılardan oluşmaktadır (Şekil 63). Tek odalı konutlarda odanın bir bölümü, çok odalı konutlardaysa bir oda, depolama amaçlı kullanılmıştır (Öztan, 2002: 56) (Şekil 64a). Her yapı çoğunlukla odanın köşesinde olacak şekilde yapılmış en az bir sekiye sahiptir. Her odaya, içerisinde genellikle öğütme taşı ve havaneli gibi aletlerin depolandığı kare veya dikdörtgen biçimli küçük odacıklar yapılmıştır. Hemen her odada, çamurdan yapılmış birbirinden farklı boyutlarda kutular bulunmaktadır (Öztan, 2007: 224).



Şekil 63: Köşk Höyük ev planı, solda II. tabaka, sağda III. tabaka (Öztan, 2007: 215, 216).

Yapıların tümünde en az bir adet ocak, fırın ya da tandır yer almaktadır. Ocaklar dikdörtgen plandadır. Çoğunlukla, ocakların yanında ışık olarak kullanıldığı düşünülen ikinci bir seki daha bulunur. Fırınlara sayıca azdır. Ocaklar gibi dikdörtgen planda yapılmışlardır ancak formları düzenli değildir. Zeminleri yaklaşık 1.5 cm yükseklikte ve üstleri kubbe biçiminde örtülmüştür. Fırın kullanımının Erken Kalkolitik Çağ'da arttığı ve yapım tekniği bakımından geliştirildiği görülmektedir. Bu dönemde açık alanlara inşa edilen fırınların tabanları çanak kırıkları ile döşenmiştir ve fırınlar sürekli yenilenerek kullanılmıştır (Şekil 64b). Fırının önünde taş döşeli bir alan bulunur. Fırınlara gibi tandırlara da yerleşmenin Erken Neolitik tabakalarında rastlanır, ancak tandırların büyük bölümü Erken Kalkolitik Çağ'a tarihlenen 1. tabakada bulunmuştur (Şekil 64c). Genellikle odanın ortasına dairesel planda yapılmışlardır ve tabandan 5-10 cm yükseltilerek sıvanmışlardır. Isınma amacıyla kullanıldıkları düşünülmektedir (Öztan, 2002: 56-57).

Yapılara ait odaların kullanım süreci içerisinde bazı değişikliklere maruz kaldığı görülmektedir. Bazı odalar ara duvarlarla ayrılarak küçültülmüş, bazıları ise duvarların kaldırılması suretiyle genişletilmiştir. Yapıların genişletilmesi esnasında, ocak, fırın, silo gibi mimari yapı öğeleri bazen yapı dışına taşınmıştır (Öztan, 2007: 224-225).



Şekil 64: Köşk Höyük: (a) III. tabaka evlerinden biri (Öztan, 2007: 216, Fig. 6). (b) Kalkolitik Dönem, I. kat fırını (Öztan, 2002: 62). (c) Kalkolitik Dönem, I. kat tandırı (Öztan, 2002: 61).

Köşk Höyük kazılarında elde edilen veriler, yerleşimde dini amaçlı ya da yönetimle ilgili yapılmış olan, konut yapılarından ayrıcalık gösteren yapıların henüz bulunmadığını göstermektedir. Konutlar birbirlerinden dar geçitler ve düzensiz sokaklarla ayrılmaktadır. Bu aralıkların ve küçük açık alanların çöplük ya da mezar olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (Öztan, 2007: 225, 234).

5. tabaka mimarisi de diğer tabakalarla benzerlik gösterir, ancak üstteki tabakalar tarafından bozulmuştur. Hemen her mekanda kayaya oyulmuş yuvarlak formda çöp çukurları bulunmuştur. Ocak ve fırınlara rastlanmamaktadır (Öztan, 2007: 225).

Kültürel benzerliklerden yola çıkılarak Köşk Höyük'te yaşayan insanların bu dönemde, yakın komşusu olan Tepecik-Çiftlik, Göller Bölgesindeki Hacılar, Kuruçay, Höyücek ve Konya Ovasındaki Çatalhöyük ile yakın ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır (Öztan, 2007: 234).

Kronolojik olarak Aşıklı'nın devamı olan Köşk Höyük Neolitik tabakalarında görülen dairesel formda yapılmış tandırlar, dörtgenimsi plandaki fırınlar ve ocakların biçim ve yapım tekniği olarak Aşıklı'daki ateş yerlerinden farklı olduğu görülmüştür.

6.2. Konya-Karaman Ovası

Konya-Karaman Ovası İç Anadolu'nun güneybatı kesimini oluşturur. Bölge'de Tuz gölü gibi kapalı havzalar ve geniş ovalar yer alır. Konya Ovası'nın ortalama yüksekliği 1000 m kadardır. Yağış miktarı Kapadokya Bölgesinden daha düşüktür. Günümüzde 280 mm'den az yağış alır. Volkanizma hareketlerinin yoğun olduğu bir bölgedir. Bölgede bulunan Neolitik dönem yerleşmeler alüvyal dolgu üzerine kurulmuştur ve Pınarbaşı yerleşmesi haricinde tümü su kaynaklarına yakındır (Duru, 2005: 77).

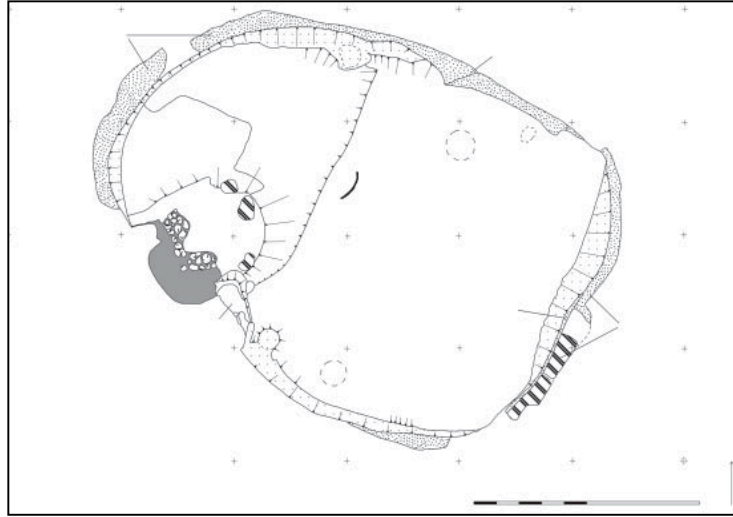
6.2.1. Boncuklu Höyük

Boncuklu Höyük, Konya İli'nin güneydoğusunda, Karatay İlçesi'nde yer alır. Aşıklı'ya kuş uçuşu uzaklığı 150 km'dir. Höyük 1994-2002 yılları arasında D. Baird tarafından Konya ovasında sürdürülen yüzey araştırmaları sırasında saptanmış, 2006 yılında höyükte kazı çalışmalarına başlanmıştır. Boncuklu'da başlayan kazılar bölge kronolojisinin anlaşılması bakımından son derece önemlidir.

Boncuklu yerleşmesi kalibre edilmiş haliyle MÖ 9. bin sonu ile 8. bin yıla tarihlenmektedir. Yerleşmedeki M, K, H alanları kronolojik olarak Pınarbaşı B alanı ile Aşıklı Höyük'ün 9. bin yıl ortalarına tarihlenen 4. ve 3. tabakalarıyla çağdaştır (Baird, 2012). Y açması höyüğün yaklaşık 30 m güneybatısında yer alır. Erken tabakaları büyük olasılıkla 8. bin yıla tarihlenmektedir. Geç dönemde Bizans kalıntılarına rastlanmıştır (Baird vd., 2012).

Yerleşmedeki M alanının (Area M) en erken evreleri açık alan çöplük dolgusuna sahiptir. Dolguda çok yoğun organik malzemeye, *in situ* halde bulunmuş yanmış kalıntılara ve birkaç taş ile oluşturulmuş küçük bir ocağa rastlanmıştır (Şekil 66). Yapının konuttan ziyade etrafı duvarla sınırlı, üzeri kapatılarak kullanılmış bir işlik alanı olduğu düşünülmektedir (Baird vd., 2012).

K alanı (Area K), yerleşme mimarisi hakkında bilgilendiricidir. Alanda altı bina açığa çıkartılmıştır (Building 2, 9, 7, 3, B 1.1, B 1.2). Tümü toprağa yarı gömük, oval biçimli binalardır. Yapı malzemesi kerpiçtir. B 2, K alanının bilinen en erken evresine ait yapıdır. Yapının tamamı kazılmamış olmasına karşın, içerisinde fırın ya da depolama çukuru olduğu düşünülen öğelere rastlanmıştır. Bir üst evreye ait B 9'un iyi korunagelmiş bir tabanı vardır. Tabanın doğu kısmı beyaz kil ile sıvanmıştır. Binanın kuzeybatı bölümünde taban üzerine yapılmış bir ocağa rastlanmıştır (Şekil 65). Ocak oval formda yapılmıştır ve güneydoğuya doğru eğimlidir. Muntazam, yassı dere taşları ile döşelidir. Etrafı geniş çukurlar (*stakehole*) ve küçük direk delikleri ile çevrelenmiştir. Bir üst evrede bulunan B 7'nin büyük bölümü, B 3 tarafından kesilmiştir. Bu nedenle binadaki yapı öğelerine dair bilgi sınırlıdır. B 3'ün iç mekan büyüklüğü yaklaşık 3.6x5 m kadardır. Diğer yapılar gibi oval planlıdır. Yapının kuzeybatısında oval formlu bir ocak bulunmuştur. Tabana eğimli yapılmıştır. Erken evreye ait B 9'da bulunan ocaktan daha büyüktür ve üzeri kül ile kaplıdır (Baird vd., 2012: 224-225).



Şekil 65: Boncuklu Höyük, 9. bin yıl binası (Baird, 2012b: 441, Fig. 23.4).

K alanının geç evrelerine ait yapılar da öncekilerle aynı planda inşa edilmiş, kerpiç binalardan oluşmaktadır (B 1.1 ve B 1.2). B 1.1'in kuzeybatısında oval biçimde yapılmış bir ocak bulunur (Şekil 66). Bu ocak B 1.2'de de kullanılmıştır. Ocakların yapım yeri mimari açıdan süreklilik gösterir. Ancak bir üst evredeki yapıya inşa

edilen ocak (B 1.2) daha küçük boyuttadır ve ocağın çevresi sıvalı bir kerpiçle sınırlandırılmıştır.



Şekil 66: Boncuklu Höyük'te bulunan ocaklar, soldaki M alanı, sağdaki B.1(Baird vd., 2012: 240, 242).

K alanında bulunan yapı ve yapı içi öğeler binaların yeniden inşası sırasında bir sürekliliğe işaret eder. Ocaklar genellikle binaların kuzeybatı bölümüne yapılmıştır. Ocağın bulunduğu alandaki taban genellikle mekan tabanına göre çöktür. Bu bölümün ocaktan süpürülen artık malzemelerin oluşturduğu 'kirli' mutfak alanı olduğu düşünülmektedir. Mekanın güneydoğu bölümü ise günlük ve sosyal aktiviteler için kullanılmıştır.

Yerleşmenin H alanında (Area H) üç bina kazılmıştır (Building 8, 5 ve 4). Yapı geleneği K alanında bulunan binalara benzerdir. B 4'te bulunan ocak, K alanındakilerden farklı olarak, yapının güneybatısına inşa edilmiştir. Yeri değiştirilmeden yenilenerek kullanılmıştır ve bulunduğu alana ait taban kirli olarak nitelendirilmektedir.

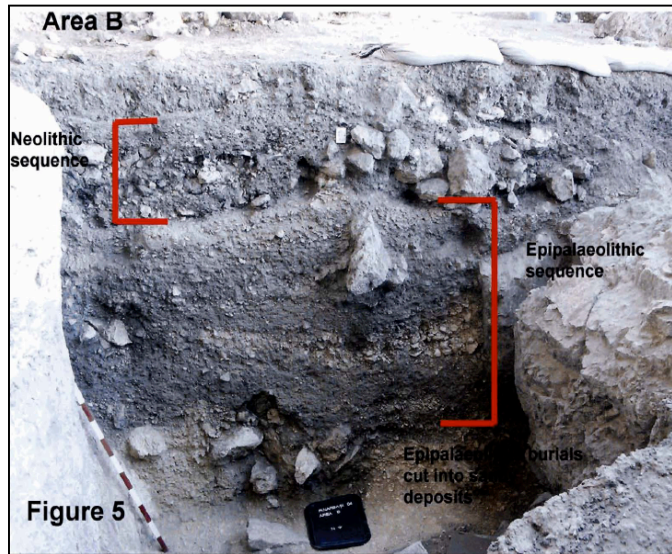
Yerleşmenin O alanı ise (Area O) 10.7x7 m genişliğinde bir çöplük dolgusuna sahiptir. Ancak bu alanda henüz mimari kalıntılara rastlanmamıştır. Çöplük dolgusu büyük olasılıkla B 2 ve B 1.2 yapıları ile çağdaştır.

Boncuklu Höyük'ün Aşıklı ile çağdaş tabakalarına ait binalardaki ocakların, yapım tekniği ve konumu bakımından Aşıklı ocaklarından farklı olduğu görülmüştür.

6.2.2. Pınarbaşı

Pınarbaşı yerleşmesi volkanik Karadağ kütlesinin kuzeybatısında, Bozdağ kütlesinin kuzeybatısındaki bir girinti içerisinde, kireç taşı yataklarından oluşan bir bölgede yer almaktadır (Watkins, 1996). Yerleşme, güneydoğusundaki Çatalhöyük yerleşmesine 25 km, kuzeybatısındaki Can Hasan III yerleşmesine ise 21 km uzaklıktadır. 1970'li yıllarda D. French tarafından yapılan yüzey araştırmalarının ardından, 1994 yılında T. Watkins tarafından ilk bilimsel kazı çalışmaları yürütülmüş ve kısa bir aradan sonra 2003 yılında D. Baird başkanlığında kazılara tekrar başlanmıştır.

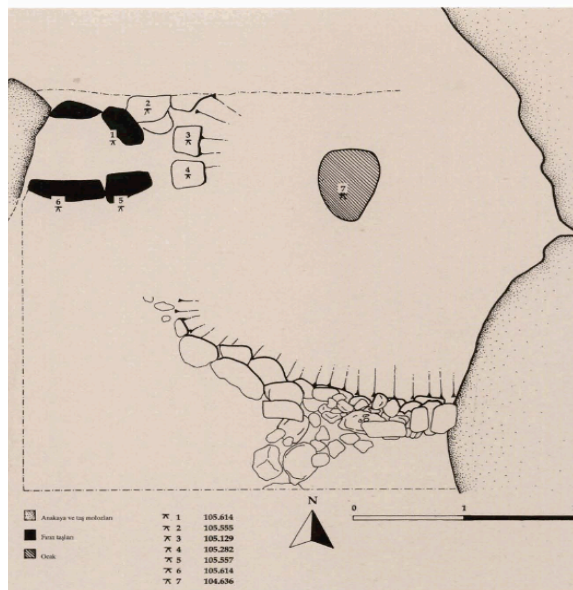
Pınarbaşı yerleşmesi kronolojik olarak iki ayrı birimden (Pınarbaşı A ve Pınarbaşı B) oluşmaktadır. Pınarbaşı B alanındaki mevcut bilgi yerleşmenin en kuzeyindeki Epi-paleolitik kaya sığınağından gelmektedir. Burası MÖ 13.000'e (*cal.*) tarihlenmektedir (Baird, 2012: 436) (Şekil 67).



Şekil 67: Pınarbaşı, B alanı kaya sığınağında Epi-Paleolitik Çağ ve Neolitik Çağ dolgularının kesiti (Baird, 2007: 292, Fig. 5).

Pınarbaşı B alanının daha geç döneme tarihlenen evresi Çanak Çömlekli Neolitik Dönem özellikleri gösterir ve uyarlanmış tarihlerle MÖ 6500-6000'e tarihlenmektedir (Watkins, 1996: 51-53). Yerleşme bu evrede Çatalhöyük ve Musular ile çağdaştır.

Pınarbaşı B alanında, Çanak Çömlekli Neolitik Dönem’e ait iki aşama saptanmıştır. Bunlardan eski olanında, geniş, oval planlı bir çukur bulunmuştur. Bu çukur önce ateş yakmada kullanılmış, ikinci aşamada ise besin hazırlama, tüketim gibi etkinliklerden arta kalan taşlar ve kemiklerle doldurulmuştur. Çukurların yer aldığı kayalık yüzey, birkaç sıra taş ile yükseltilmiş duvarla sınırlandırılmıştır (Şekil 68).



Pınarbaşı A alanındaki çalışmalar ise buradaki kültür dolgusunun uyarlanmış haliyle MÖ 8500-8000'e tarihlendiğini göstermiştir (Watkins, 1996). Bulunan yapı kalıntıları, alanda uzun süreli bir yerleşime işaret etmektedir. Elde edilen sonuçlar, yerleşmenin geniş bir bölümünün bataklık alana doğru çıkıntı yapan bir bölgeye

kurulduğunu göstermektedir. İki açmada bulunan yapı kalıntılarından anlaşıldığı üzere, barınaklar çamur sıvalı, dal örgü tekniğinde yapılmıştır (Baird, 2007: 296).

D alanında bulunan yapıda pişirme faaliyetlerine dair kalıntıya rastlanmamakla birlikte, taban üzerinde kırmızı aşı boyası parçaları ve bir adet ters dönmüş halde duran öğütme taşı bulunmuştur (Baird, 2007: 296).

A alanında bulunan yapının tabanında, mekanın merkezine yakın bir yere inşa edilmiş olan ocağa (ocak alanı?) rastlanmıştır. Ocağın yakınında oval planlı sıvalı bir birim, bir platform ve küçük bir çukur bulunmuştur. Her iki yapıya da bakıldığında, bunların düzenli olarak kullanılmak üzere inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu durum topluluğun yerleşik yaşama geçme süreciyle yakından ilgilidir (Baird, 2007: 297).

Bu dönemde açık alanların ise yiyecek hazırlığı ve pişirme faaliyetleri için kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Açık alan dolgusunda, pişirme sonrası artıklar olarak yorumlanan çok sayıda hayvan kemiği ve dağınık haldeki taşlı alanlar tespit edilmiştir. A alanındaki yerleşmenin geç evrelerinde ise, oval planlı, derin olmayan bir çukurun içerisinde ısı nedeniyle parçalanmış çok sayıda taşla rastlanmıştır. Çukur içerisindeki dolgu, yaban sığırı kemikleri ve artıklardan oluşmaktadır. İri kesilmiş yaban sığırı kemikleri burada et ve bitkisel besin pişirmeye yönelik faaliyetlerin büyük olasılıkla şölen olarak tanımlanabilecek bir ziyafet eşliğinde gerçekleştirildiğini göstermektedir. Adnan Baysal, bir yüzü yanık, diğer yüzü parlak olan işlenmemiş yassı bazalt levhaların, et pişirme amacıyla demir saç tavalar gibi kullanılmış olabileceğini belirtmektedir (Baird, 2007: 297).

Pınarbaşı'nın son evresine ait yapı kalıntıları, Aşıklı Höyük'ün 3. ve 2. tabakalarında görülen bitişik nizamda yapılmış, düzenli mimari dokudan tamamen farklıdır (Thissen, 2002: 325). Aşıklı'daki obsidyen aletlerin alınmamış olduğu görülür. Bu durum Pınarbaşı insanların gerekli hammadde ihtiyacını doğrudan ya da araçlarla kaynaklardan aldığı şeklinde yorumlanabilir. Yanısıra yerleşmede, Aşıklı'daki gibi ölülerin taban altına gömülmesi geleneğine rastlanmamaktadır.

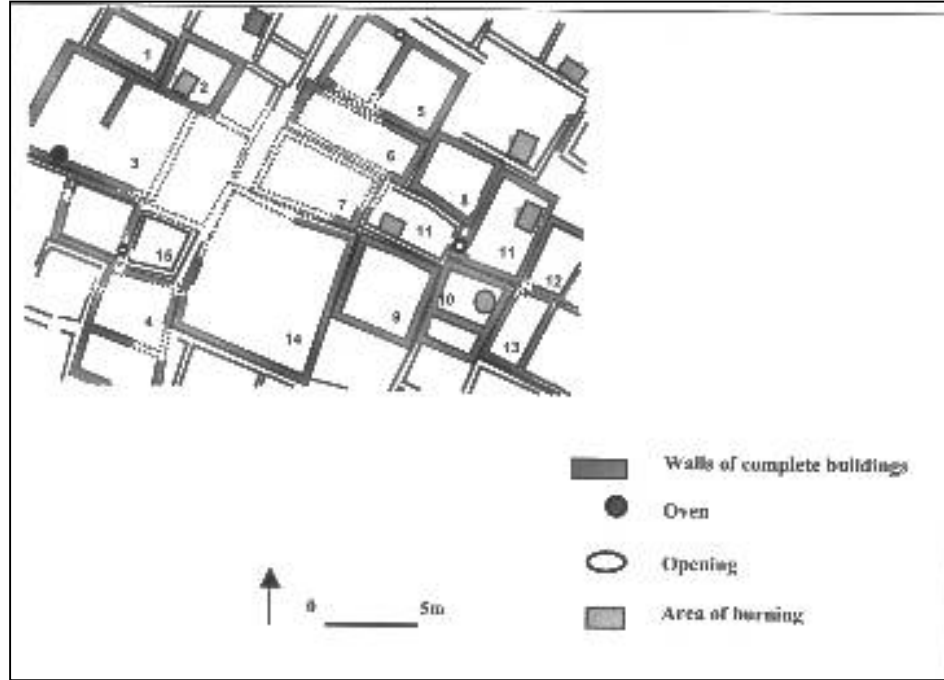
Pınarbaşı A alanında açık alanlardaki oval planlı, derin olmayan ateş çukurları Aşıklı'nın 9. bin yıl yerleşmesinde görülen (4. ve 3. tabaka) pişirme çukurlarına benzerdir. Aşıklı'nın 8. bin yıl yerleşmesi (2. tabaka) ile çağdaş tabakalarında ise Pınarbaşı'ndaki ocaklar hakkında bilgi sınırlıdır. Ocaklarda, Aşıklı'da görüldüğü gibi döşeme taşı kullanılmamıştır.

6.2.3. Can Hasan III

Can Hasan III, Karaman İli'nin 13 km kuzeydoğusunda, Can Hasan köyünün 1,5 km kuzeyindedir. Yerleşme, Karaman ovasının alüvyal dolgusu üzerine kurulmuştur. Günümüzde tepelik bir alanın yamacındaki düzlükte bulunmaktadır. Kazı çalışmaları, 1969-1970 yıllarında çok sınırlı bir alanda, D. French başkanlığında yapılmıştır (French vd., 1972). Yerleşmede tespit edilen yedi yapı katı, uyarlanmış haliyle MÖ 7600-6650'e tarihlenmektedir. Yerleşme saptanan tüm tabakalar Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e aittir (French vd., 1972: 181)⁷⁰.

Can Hasan III'de açığa çıkartılan yapılar ve yapı öğeleri az sayıda olmasına karşın, binaların biçim ve büyüklüğü ile yerleşme dokusu açısından Aşıklı Höyük'e benzediği anlaşılmaktadır (Duru, 2005, Düring, 2006). Ancak yerleşmede sınırlı bir alanda çalışılmış olduğundan, ortaya çıkartılan yapı sayısı fazla değildir. Can Hasan'da dörtgen planlı, bitişik nizamda yapılmış olan kerpiç yapılar, merkezi bir avlu etrafında yer almaktadır. Yapılar tek ya da iki olabilmektedir, iki odalı bazı yapılarda kapı geçitleri bulunmaktadır (French vd., 1972: 182). Bazı binaların arasında aralıklar bulunmakta, bazıları ise tamamen birbirlerine bitişik olacak şekilde inşa edilmişlerdir. Ancak her halükarda binaların kendilerine ait duvarları bulunmaktadır. Binaların duvarları ve tabanları sıvanmıştır. Binalar ortalama 12 m² büyüklüktedir (French vd., 1972).

⁷⁰ Can Hasan III Höyüğü'nün 750 m kadar güneydoğusunda yer alan Can Hasan I yerleşmesinin 7-4 yapı katları Geç Neolitik Dönem'e tarihlenir. Yerleşmede ocaklarla ilgili bilgi sınırlıdır. Bu nedenle Can Hasan I'e ayrıntılı olarak değinilmemiştir. Yerleşmede az sayıda bulunan ocakların yakınında değirmen taşı, bilek taşı ve havanlara rastlanmıştır. 5E evresine ait dörtgen bir yapı içerisinde ise bina duvarına yakın inşa edilmiş 0.25 m çapında, oval bir ocak bulunmuştur (French, 1998: 20-23).



Şekil 69: Can Hasan III, yerleşme planı (Yeniden çizim: Cutting, 2005: 71, Fig. 7.1).

Can Hasan III yerleşmesinde yapı içerisinde sürdürülen günlük faaliyetlerle ilgili çok fazla bilgi elde edilememiştir. Mekanların muntazam sıvalı tabanları olduğu görülmektedir. Yerleşmede konut olarak tanımlanan binaların sadece iki tanesinde fırın bulunmaktadır (Şekil 69). Bina içlerinde bulunan fırınlar saman katkılı kil ile sıvanmıştır. Fırınlardan bir tanesi (48K açması) mekan güney duvarının içerisine gömülerek inşa edilmiştir (Oda 7). Bu fırının tabanında yoğun miktarda yanmış bitki kalıntısına (yak. 500 gr.) rastlanmıştır (French vd., 1972: 182). Bazı binalarda ise dörtgen biçimli-platform benzeri yanık alanlar bulunmuştur (Oda 2, 3, 32, 36 ve 39). Bunlar genellikle oda duvarlarının kesiştiği alanlarda yer almaktadır. Yaklaşık boyutları 0.51-1.05 m (genişlik), 0.80-1.54 m (uzunluk) arasında değişmektedir. Taş döşemesi ise bulunmaz (Düring, 2006: 117).

Aşıklı Höyük'ün 8. bin yıl yerleşmesi (2. tabaka) ile çağdaş Can Hasan III'de bulunan ocak alanları plan olarak Aşıklı'dakilere benzerdir ve odaların köşesinde bulunmaktadır. Buna karşın taş döşemesi bulunmaz ve çevresi taş ya da kerpiçle

sınırlandırılmamıştır. Can Hasan III'deki mevcut ocakların sayısı az olduğundan ayrıntılı bir karşılaştırma yapmak mümkün değildir.

6.2.4. Suberde

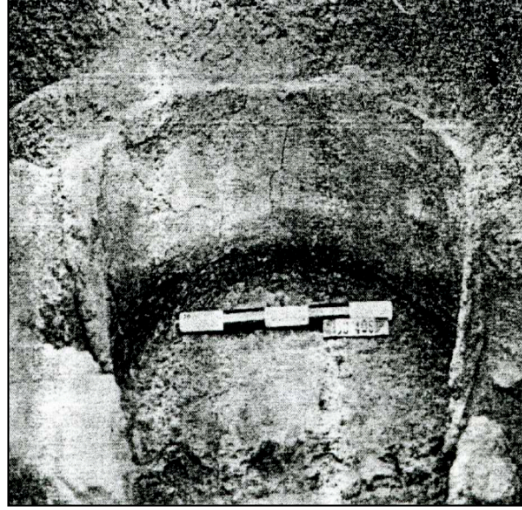
Suberde yerleşmesi, Konya İli, Seydişehir İlçesi'nin 11 km güneydoğusunda yer almaktadır. Yerleşmenin iskan edildiği dönemde Suğla gölü kenarında olduğu ve çevresinin ormanlık bir araziden oluştuğu düşünülmektedir. Yerleşmedeki kazı çalışmaları 1964-1965 yıllarında J. Bordaz tarafından yürütülmüştür.

Yerleşme Göller Bölgesi ile Konya arasında konumlanması bakımından oldukça önemlidir. Yerleşmede toplam üç kültür tabakası tespit edilmiştir. Bunlardan ilki Osmanlı, Bizans, Roma, Hellenistik, Frig Dönemi ve Tunç Çağlarını kapsayan, karışık yüzey tabakasıdır. Diğer iki tabaka ise Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e (MÖ *cal.* 7460-6770) tarihlendirilmektedir (Bordaz, 1969: 43-44).

Yerleşmenin II. tabakasına ait yapılar, dörtgen ve kare planda yapılmış ve yapı malzemesi olarak kerpiç kullanılmıştır. Bazı binaların tabanı taş döşelidir, bazılarının ise taş döşeli tabanlarının üzeri kil ile sıvanmıştır. Bazı duvarların sıvalı olduğu görülmektedir. Yerleşme dokusu Aşıklı Höyük'e benzer. Yapılar bitişik düzende yapılmıştır ve olasılıkla binalara girişler damlar aracılığıyla sağlanmaktaydı. Yapılarda kapı geçidine rastlanmamıştır (Bordaz, 1969).

Yerleşmenin alt evresine ait binaların, yapım özellikleri bakımından II. tabakadakine benzer nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. II. tabakadan farklı olarak, bu dönemde, bina içlerine çukurlar yapılmıştır. Bu çukurlardan yuvarlak formda olanların içi kil ile muntazam bir şekilde sıvanmıştır. Çukurların taban üzerinde kalan sıvalı duvarları, yaklaşık 2-4 cm kalınlığında, 15-20 cm yüksekliğindedir. Çukurların ortalama derinliği 70-80 cm kadardır. İçlerinde yanık, kül ve bitki kalıntısına rastlanmamıştır. Büyük olasılıkla depolama amaçlı kullanılmışlardır. Bazı çukurların ise oval formda yapıldığı ve içerisinde çok miktarda kül ve yanık izlerinin olduğu tespit edilmiştir.

Bu çukurların bir tür tandır olarak kullanıldığı düşünülebilir (Bordaz, 1969: 46-47) (Şekil 70).



Şekil 70: Suberde, depolama ya da tandır amacıyla kullanıldığı düşünülen öge (Bordaz, 1969: 65, Fig. 6).

Aşıklı'nın 8. bin yıl yerleşmesi (2. tabaka) ile çağdaş Suberde'de bulunan ateş yerleri hakkındaki bilgi sınırlıdır. Suberde'de bulunan tandırlar (?) derinlik bakımından Aşıklı'dakilerle benzerdir, ancak plan olarak farklı oldukları görülür.

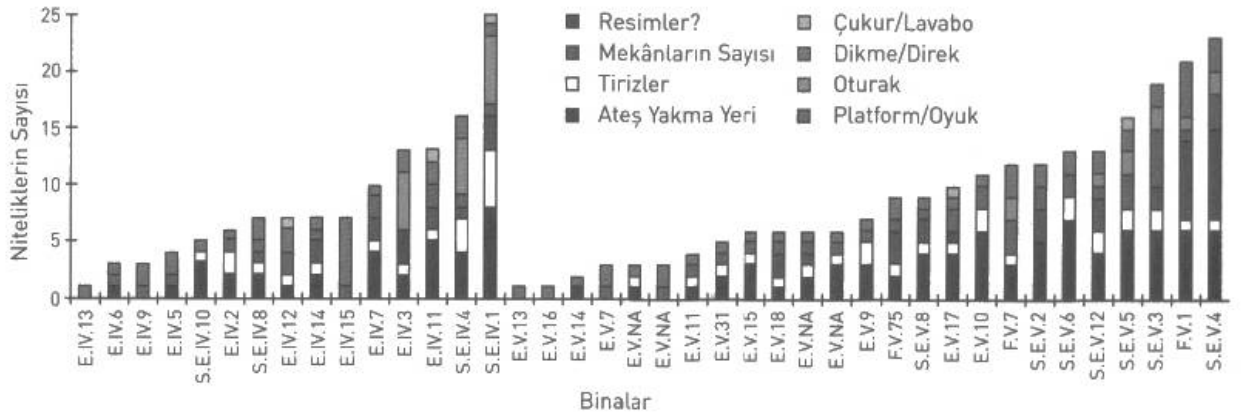
6.2.5. Çatalhöyük

Çatalhöyük yerleşmesi, Konya İli'nde, Çumra İlçesi'nin 11 km kuzeyinde bulunmaktadır. Yerleşme Çarşamba nehrinin yakınında bulunur. Bataklıkla çevrili bir yerleşmedir ancak yılın belli zamanlarında çevresinin suyla çevrelendiği düşünülmektedir. 1958 yılında J. Mellart tarafından yapılan yüzey araştırmalarının ardından, 1961-1965 yıllarında kazı çalışmaları yapılmıştır (Mellaart, 1967). Höyük, 1993 yılından bu yana I. Hodder başkanlığında kazılmaktadır (Hodder, 1996).

Yerleşmenin doğu kısmında yapılan kazılarda Çanak Çömlekli ve Çanak Çömleksiz Dönem Neolitik tabakalara inilmiştir. Batı kısmında ise Kalkolitik dönem yerleşmesi bulunmaktadır. Tezde sadece Doğu Çatalhöyük'ten söz edilecektir. Yerleşmenin

Erken Neolitik'e tarihlenen tabakaları XII-0 (XII.E-A) olarak tanımlanmıştır Çatalhöyük kalibre edilmiş haliyle MÖ 7300-6000 yılına tarihlenmektedir (Düring, 2006: 142-146).

Çatalhöyük'te, girişin damdan sağlandığı düşünülen evler, içerisinde bir fırın ile gömütlerin ve platformların olduğu bir oda ile yiyecek hazırlama ve diğer günlük işlerin yürütüldüğü bir ya da birden fazla yan odadan oluşmaktadır. Evler bitişik nizamda yapılmış olmasına rağmen özerktirler ve iç yapı öğeleri bakımından (fırın, ocak, obsidyen deliği, ambar vd.) birbirlerine benzer niteliktedir (Hodder, 2006: 57, 94-65). Evlerin tümünde tarım ürünlerini saklamak üzere kullanılmış olduğu görülen ambar ve depolama birimleri bulunmaktadır (Hodder, 2006: 57). Yerleşmede, günlük yaşantıya dair tüm faaliyetler evler içerisinde sürdürülmekteydi ve evlerin iç düzenlemeleri bu amaç doğrultusunda yapılmaktaydı (Hodder, 2006: 110) (Şekil 71).



Şekil 71: Çatalhöyük, Tabaka IV ve V'deki binaların iç mekandaki niteliklerinin dağılımı (Hodder, 2006: 151, Fig. 65).

Ev içlerinde 2 çeşit ateş yeri tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi kubbe biçimli fırınlardır. Çoğu odanın güney duvarına ve önleri açık olacak biçimde inşa edilmiştir.

İkincisi ise ocaklardır. Ocakların üstleri kapalı değildir ve genellikle odanın güneyine yapılmalarına karşın, duvardan uzakta bulunmaktadır (Hodder, 2006: 120).

Fırınlardan, odanın güney duvarı boyunca sıklıkla yerinin değiştirildiği görülmektedir. Fırınlardan yer değiştirme esnasında, ender de olsa odanın batı veya kuzeyine bakan cephelerine taşınmıştır. Fırınlardan çabuk bozulmaları tabanlarının sürekli yenilenmesini gerektirmekteydi ancak konumlarındaki değişikliğin asıl nedeni halen tam olarak anlaşılamamaktadır. Hodder, bu değişikliğin daha çok bina düzenlemeleri ile ilgili olabileceğini ve fırından çıkan is ile başa çıkabilme amacı taşıdığını savunmaktadır (Hodder, 2006: 62, 118).

Çatalhöyük'te evlerin içerisinde sürdürülen faaliyetlerin düzenlenmesinde fırınlar önemli bir rol üstlenmektedir (Şekil 73). Evlerin iç kullanımındaki en belirgin ayrım "kirli" fırın alanlarıyla, "temiz" mezar platformları arasındadır. Bu iki alan birbirinden bir çıkıntı ya da platform kenarı ile ayrılmaktadır. "Kirli" olarak tanımlanan alan genellikle ana odanın güneyindedir ve burada fırın ve ocakların bulunduğu basamaklı bir giriş yer almaktadır (Şekil 73). Fırın ve ocakların çevresindeki dolgu, kül ve kömür ile karışmıştır. "Temiz" olarak belirlenen alanlarda ise zeminin beyaz alçıyla sıvandığı ve içerisinde genellikle platformların, gömütlerin ve duvar şekillerinin bulunduğu saptanmıştır (Hodder, 2006: 58, 119-120). Aşıklı Höyük'te olduğu gibi evlerin terk edilmeden önce temizlendiği göze çarpmaktadır. Ancak Çatalhöyük'ün erken tabakalarında, bazı ocakların yanına sığır kürek kemiği bırakılmış olduğu saptanmıştır (Hodder, 2006: 60).

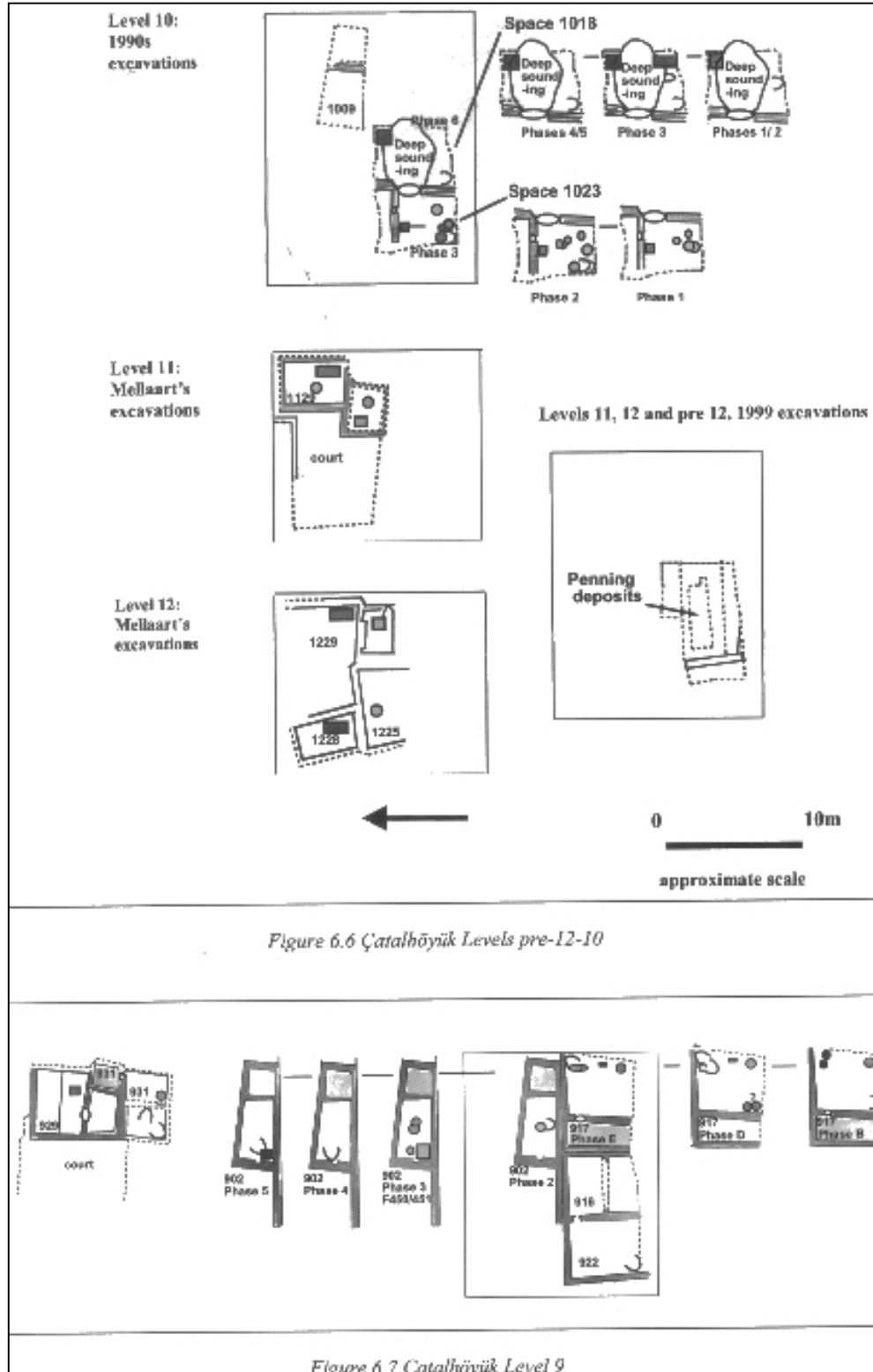
Çatalhöyük'ün, MÖ 7300-6800'e (*cal.*) tarihlenen XII. ile X. tabakalarında, çanak çömleklerin kap kacak olarak kullanılmaya başlandığı görülür (Şekil 72). Bunların pişirme işlerinden ziyade yemekleri saklamak ve taşımak amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir (Last, 2005). Bu dönemde fırınlarla ilişkili olduğu düşünülen ve yemek pişirmede kullanılan kil toplara rastlanmıştır. Çeşitli boyutlardaki kil toplar, fırınların yakınındaki gizli bölmelerde açığa çıkartılmıştır. Fırın tabanlarının bu kil

toplarla döşendiği ve bunların ısıtıldıktan sonra başka bir sepet ya da kaba konularak besin öğelerinin pişirildiği düşünülmektedir (Atalay, 2005).

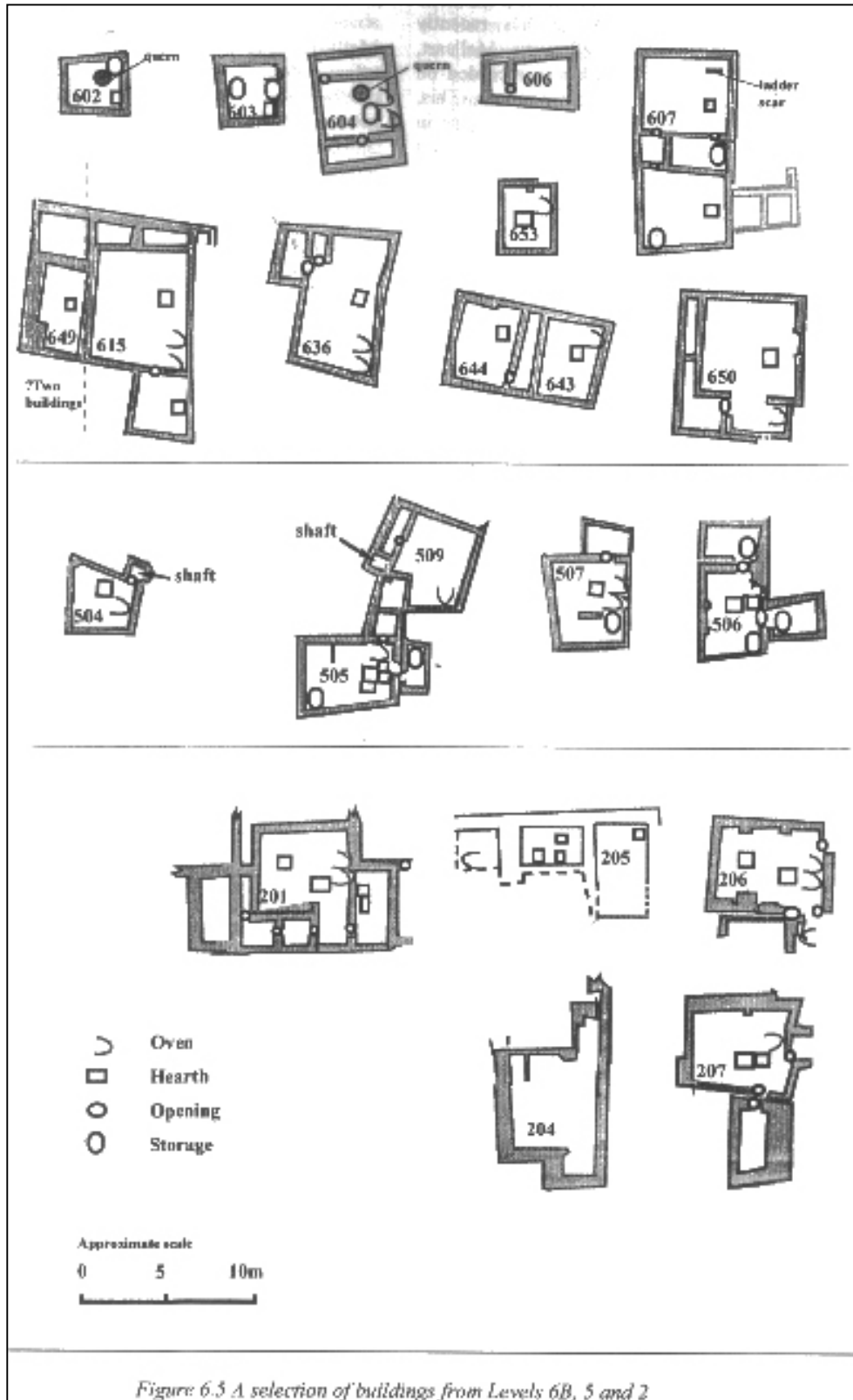
VI. tabakada ise (*cal.* MÖ 6500-6400) pişirmede kullanıldığı düşünülen kil toprakların yerini çanak çömleğin aldığı görülür. Yerleşmede Neolitik'in sona erdiği V-II tabakalarında (*cal.* MÖ 6400-6000) çanak çömleklerin ev içerisinde yer alan ocak ve fırınlara yakın bir yere koyulduğu anlaşılmaktadır. Bu kapların hayvan yağlarının saklanması amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir (Matthews, 2003). Bu çanak çömleklerin boyalı olmaması ve sembolik öğeler taşımaması, bunların ev yaşantısı olarak nitelendirilebilecek bir ortamın parçası olduklarına işaret etmektedir (Hodder, 2006: 54).

Isının taşınmasını sağlayan kil toprakların besin hazırlığındaki kullanımı, pişirme işleminin sürekli gözlemlenmesini gerektirmekteydi. Yiyeceğin çanak çömlekte pişirilmeye başlanması, gözlem zorunluluğunu azaltmış olduğundan, pişirme sürecini biraz olsun kolaylaştırmış olmalıdır. Bu durum başka işlerin yapılması için zaman yaratılması anlamına gelmektedir (Hodder, 2006: 53-54).

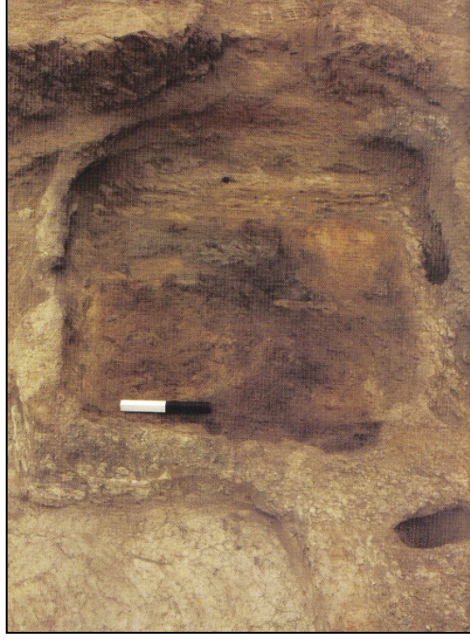
Fırın bölmelerinde bulunan bir diğer buluntu grubu yassı öğütme taşlarına aittir. Ocaklarla ve evdeki üretim faaliyetleriyle ilgili bu eşyaların çoğunlukla mezarlarda bulunmadığı dikkat çekmektedir (Hodder, 2006: 50). Benzer şekilde kilden yapılan heykelciklere de çoğu zaman fırınla ilişkili olabilecek mekanlarda rastlanmaktadır ve yapının terk edilişi sırasında fırınların yakınındaki çukur ve oyuklara obsidyenlerin gizlendiği görülmektedir. Bunun yanı sıra fırınların çevresinde obsidyen artıklar ile gündelik aletler de bulunur (Hodder, 2006: 51) (Şekil 74).



Şekil 72: Çatalhöyük, pre 12-10 ve 9. yapı katlarına ait bina ve bina içi öğeler (Cutting, 2005: 59).



Şekil 73: Çatalhöyük, 8. ve 7. yapı katları (Cutting, 2005: 60).



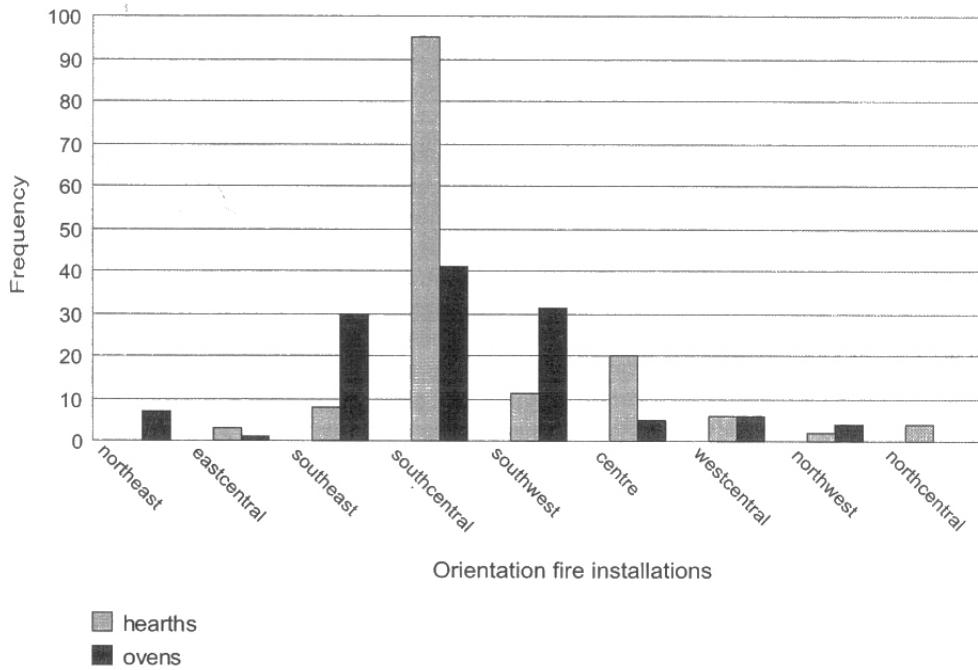
Şekil 74: Çatalhöyük, fırın kalıntısı (Asouti-Fairbairn, 2006: 78).

Mezarlar ile ev içi yapı faaliyetleri ve fırınlar arasında tanımlı bir ayrımın yapılmadığı sepet buluntulara bakıldığında, bunların fırın ve ambarların yakınlarında durduğu anlaşılmaktadır. Sepetler aynı zamanda ölen kişinin süs eşyalarıyla birlikte, mezarlara da bırakılmıştır (Hodder, 2006: 52).

Yerleşmedeki çöplüklerde, fırın ve ocaklardan arta kalan kemik ve obsidyen artıklar ile yanmış sıva döküntüleri bulunmaktadır. Süprüntülerin büyük bölümü, evlerden atılan malzemeleri içerir. Bunlar, fırın ve çöplüklerde bulunan küçük heykelcikler, çanak çömlek, karbonlaşmış tohumlar, çoğunlukla koyun ve keçi kemikleri, obsidyenler, sepetler ve kil toplardan oluşmaktadır. Yukarıda da değinildiği üzere, bunların arasında çanak çömlekler, heykelcikler, tohumlar, hayvan kemikleri, kil toplar çoğunlukla ev içi üretim ve fırın-ocak kullanımı ile ilişkilidir ve mezarlarda çok ender bulunmaktadır (Hodder, 2006: 53).

Yerleşmede merkezi bir otorite ve uzman grupların olduğunu destekleyen veri bulunmamaktadır. Ancak bu durumla ilişkili olabilecek değişime IV. ve V. tabakada

kısmen rastlanmaktadır. Örneğin bu dönemde, üst üste inşa edilerek kullanılan fırınların boyutları, önceki dönemlere kıyasla çok daha büyüktür (Hodder, 2006: 99). Çatalhöyük'te ocaklar ve fırınlar 'ev'lerde günlük faaliyetlerin yoğun olarak sürdürüldüğü odalara inşa edilmiştir. Yerleşmede bulunan 149 ocağın 132'si (% 89) bu odalardadır, 13'ü tanımlı olmayan odalara ve sadece 4'ü giriş bölümüne yapılmıştır. Benzer şekilde 125 fırının 99'u (%79) günlük yaşam faaliyetlerinin baskın olduğu odalarda, 13'ü giriş bölümünde, kalan 13'ü ise tanımlı olmayan odalarda yer alır. Bunun dışında yapı içlerindeki diğerden daha büyük yapılan bazı fırınların açık alanlarda olduğu saptanmıştır. Ocakların ortalama boyutu 0.42 m², fırınların ise 0.73 m²'dir. Ancak çoğu iyi korunmadığı için gerçekte daha büyük olmaları mümkündür (Düring, 2006: 185).



Şekil 75: Çatalhöyük, ocak ve fırınların konumu (Düring, 2006: 185, Fig. 6.18).

Yerleşme genelinde fırınlar odanın güneydoğu ya da güneybatı köşesine, ocaklar ise odanın güneyine, bina duvarını ortalayacak şekilde inşa edilmiştir (Şekil 75). Bunun bir sebebi fırınların bir üst yapıya sahip olmasıyla ilgili olabilir. Bir diğer sebep ocaklarla merdiven açıklıkları arasındaki ilişkidir. Ocakların odada oluşan dumanın tahliyesi için merdiven açıklıklarının altına inşa edilmiş olması olasıdır. Nitekim

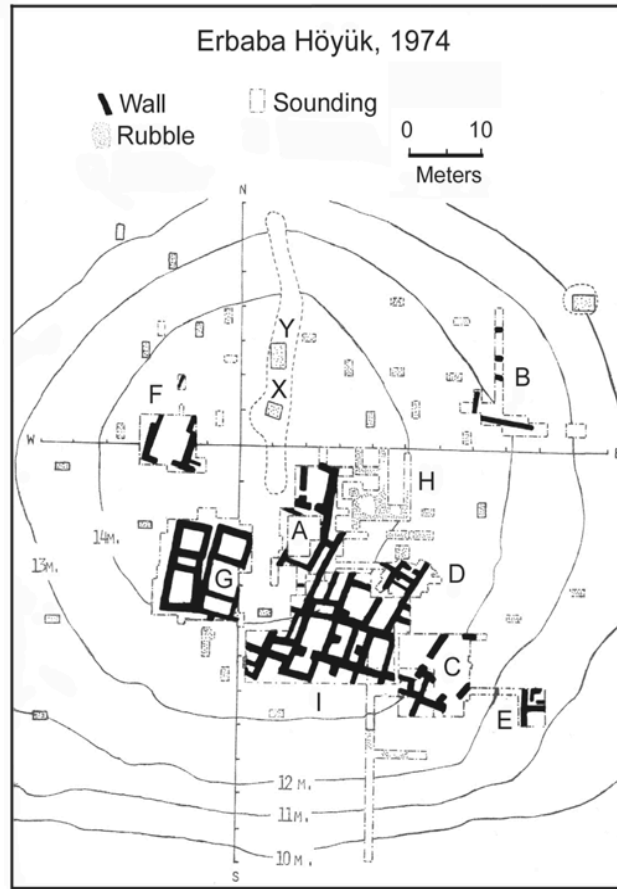
Çatalhöyük'te merdiven altına inşa edilmiş bir ocağa rastlanmıştır. Başka bir sebep ise ocağın odayı daha iyi ısıtması için tercih edilen bir yöntem olmasıdır (Düring, 2006)

Çatalhöyük'ün Aşıklı ile çağdaş tabakaları henüz bilinmiyor olmasına karşın, yerleşme dokusu bakımından iki yerleşme birbiriyle benzerlikler gösterir (Düring, 2006). Aşıklı'da olduğu gibi, Çatalhöyük'teki evlerde bulunan ocaklar/fırınlar yapı sürekliliğinin bir parçasıdır. Her iki yerleşmede de ocak yapımı için odanın genellikle güney kesimi tercih edilmiştir. Ne var ki Aşıklı'da, Çatalhöyük'teki gibi *kendini niteleyen, özel binalar* yoktur (Duru, 2013: 156). Kubbeli fırınlar, Aşıklı'da özel amaçlı yapılar alanında ortak kullanıma yönelik inşa edilmiş, yerleşme genelindeki tek örnektir; Çatalhöyük'te ise açık alanlar dışında evin belli bölümlerine inşa edilen, ev içi düzenin bir parçası olan, kalıcı öğelerdir.

Kronolojik olarak Aşıklı'nın devamı olan Çatalhöyük'te bulunan kubbeli fırınlar plan olarak Aşıklı'daki örneğe benzemesine karşın, yapım tekniği, boyutu ve yeri açısından farklılık gösterir. Ocakların ise mekan içi konumu Aşıklı'dakilere benzer, ancak tipolojik bir benzerlik gözlemlenmemiştir.

6.2.6. Erbaba

Erbaba, Beyşehir'in 10 km kuzeyinde yer almaktadır. Yerleşme, ova seviyesinden yaklaşık 4 m yükseklikte, doğal bir tepe üzerine kurulmuştur. 1969-1977 yıllarında J. Bordaz tarafından kazılan yerleşmede (Bordaz, 1969; Bordaz-Bordaz, 1982) üç ana tabaka saptanmıştır. Bu tabakalar Geç, Orta ve Erken Neolitik Dönem'e tarihlendirilmektedir. Geç Neolitik Dönem'e geçişi temsil eden yerleşmenin en erken karbon tarihleri Erken Neolitik'e tarihlenen tabakaya aittir (MÖ yak. 6600-6400). Geç Neolitik'e ait tabaka ise yak. MÖ 6000 yıllarına tarihlenmektedir (Bordaz-Bordaz, 1982; Thissen, 2002: 307, 324).



Şekil 76: Erbaba, 1974 durum planı (Bordaz-Bordaz, 1982: 93).

Yerleşmenin en eski tabakalarına ait mimari kalıntıların tamamı taştır (Şekil 76). Yapıların büyük çoğunluğu tek odalıdır. Duvarları iyi korunagelmiş yapıların çoğunda sekiler bulunmaktadır. Hemen hemen her yapıda bir ocak olduğu görülmektedir. Ocakların genellikle özenli yapıldığı ve sıvandığı belirlenmiştir. Mekan içerisindeki ocakların bulunduğu alan, mekanın diğer birimlerinden farklıdır. Ocakların büyük çoğunluğu, mekanların güney duvarında olacak şekilde inşa edilmiştir (Bordaz-Bordaz, 1982).

II. tabakaya ait binalardan birinde (G9) bulunan fırın, yarı oval plandadır (0.62 m). Fırının tabanı iyi sıvanmıştır ve çevresi 0.23 m yükseklikte, kil sıvalı taş yapıyla sınırlandırılmıştır. Fırın tabanında bulunan kömürleşmiş bitki kalıntıları ve yanık izleri, fırının yoğun olarak kullanıldığına işaret etmektedir. Büyük olasılıkla yüksek ısıdan korunmak için, fırın tabanı küçük taşlar ve kireç taşı levhalarla döşenmiştir.

Mekan, fırın güneyde olacak şekilde ara bölme duvarıyla ikiye ayrılmıştır (Bordaz-Bordaz, 1982: 90).

Yerleşmenin sonraki tabakalarında da binaların yapımında taş kullanımına devam edilmiştir. Bu dönemde çok odalı yapıların inşa edildiği gözlemlenmektedir. Yapıların iyi korunageldiği ve mekan tabanlarının çoğunlukla sıvanmadığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde inşa edilen çok odalı yapıların içerisinde ocak bulunmamaktadır.

Gerek çok odalı, gerekse tek odalı yapıların hiçbirinde dışarıya açılan kapı geçitlerine rastlanmamıştır. Bordaz, bu durumu, yapılara girişin damdan sağlandığı şeklinde yorumlamaktadır. Alt tabakalarda görülen tek odalı ve ocaklı binalar Aşıklı Höyük ve Çatalhöyük'te görülen "konut anlayışı" ile benzerlik göstermektedir. Ocakların genellikle mekanın güney duvarına yakın yapılması durumu Aşıklı ve Çatalhöyük yerleşmeleriyle benzer. Ancak Erbaba'da sonraki tabakalarda görülen ve içerisinde yapı ögesi barındırmayan çok odalı yapılara geçiş sürecinde nasıl bir değişim yaşandığı sorusu henüz yanıtlanamamıştır (Duru, 2005; Düring, 2006: 253).

Kronolojik olarak Aşıklı'nın devamı olan Erbaba'da ocakların yapımı ve kullanımı hakkında karşılaştırma yapılabilecek veri çok azdır. Ocakların sıvalı olması ve genellikle odanın güney kesimine yapılıyor oluşu Aşıklı ile benzerdir. Erbaba'da bulunan fırın plan olarak Aşıklı'daki kubbeli fırına benzer, ancak Aşıklı'daki fırından (4.40 m^2) çok daha küçüktür (0.63 m^2).

SONUÇ

“Aşıklı Höyük Yerleşmesinde Ateş Yerleri ve Kullanımı” başlığıyla ele alınan bu tez çalışmasında, yerleşik yaşama geçiş sürecinin yaşandığı Aşıklı Höyük’te bulunan ateş yerlerinin yapım tekniği ve kullanım sürecindeki çeşitliliğinin tipolojik bağlamda incelenmesi, zaman içerisindeki ve mekansal dağılımının yapılması yoluyla yerleşme sakinlerinin sosyo-ekonomik koşullarındaki değişimin sorgulanması amaçlanmıştır.

Aşıklı Höyük’te beslenme, ısınma, aydınlanma, kireç yakma, iskelet dağlama ve ender olmakla birlikte kil figürinler ve bakır boncukların yapımı gibi gündelik yaşam pratiklerinde ve ortaklaşa yürütülen faaliyetlerde ateş kullanımı önemli bir rol üstlenmekteydi. Ateş yerleri bu faaliyetlerin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında büyük bir paydaya sahiptir. Bu bakımdan ateş yerlerinin yapım ve kullanım sürecindeki değişimini, teknolojik, ekonomik ve sosyal açıdan net olarak izlemek mümkündür. Bu çalışmada ateş ile ilgili olarak yalnızca ateş yerleri ele alınmaktadır.

Giriş bölümünde değinildiği gibi, günümüz sözlüklerinde ocak, “*Ateş yakmaya yarayan, pişirme, ısıtma, ısınma vb. amaçlarla kullanılan yer.*” olarak tanımlanır. Başka bir deyişle ocak, ateş yakılan tüm yerler için kullanılan genel bir sözcüktür. Ancak tezde, ateş çukuru ve fırın olarak tanımlanan tiplerle karışmaması için *ocak* sözcüğü sadece belirli tipleri nitelemek amacıyla kullanılmış ve genel anlatımlarda *ateş yeri (ATY)* ifadesi tercih edilmiştir.

Aşıklı Höyük, Aksaray İli, Gülağaç İlçesi sınırlarındaki Kızılkaya köyünde, Melendiz suyu kıyısında yer almaktadır. 1989-2004 ve 2006-2012 yılları arasında Melendiz kıyısında yer alan açmalarla birlikte, yaklaşık %12’si kazılmıştır (Özbaşaran, 2011: 27). Radyokarbon sonuçlarına göre MÖ 8500-7400 (*cal.*) yılları arasında kesintisiz iskan edilen yerleşmede dört ana tabaka tespit edilmiştir. 4. tabaka, 9. bin yılın ikinci yarısına tarihlenen toprağa yarı gömük, oval planlı kerpiç

binalardan ve köşeleri yuvarlatılmış bir bina ile günlük faaliyetlerin sürdürüldüğü açık alanlardan oluşmakta, bilgi sınırlı bir alandan (150 m²), 4 GH derinlik açmasından sağlanmaktadır. 3. tabaka beş yapı evresine sahip (3E-3A), 9. bin yıl ortasından sonuna kadar devam eden geçiş tabakasıdır ve mevcut bilgi 4 GH derinlik açması ile 2-3 JK yamaç açmasından elde edilmektedir. 2. tabaka, 8. bin yıla tarihlenen ve höyüğün en geniş alanda kazıldığı (yak. 4000 m²) tabakasıdır. İyi korunmuş yapı kompleksleri, çöplük ve işliklerden oluşan açık alanlara sahip, on yapı evresinden (2J-2A) oluşmaktadır (Özbaşaran, 2011: 31). Birinci tabaka ise planı belirsiz duvar parçaları, birkaç çukur ve kanaldan ibarettir (Duru, 2013: 93) (2. bölüm).

3. bölümde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, Aşıklı Höyük yerleşmesinde bulunan 194 ateş yerinden 136'sı tipolojik olarak tanımlıdır. Bunların 58'i Levhasal taşlarla çevrili dörtgen planlı (ATY1), 7'si Baca/havalandırma açıklığı olan (ATY1a), 3'ü Önlüklü (ATY1b), 2'si Biçimsel değişikliğe uğrayan (ATY1c), 13'ü Kerpiçle çevrili dörtgen planlı (ATY2), 6'sı Dar ağızlı/girişli dörtgen planlı (ATY3), 10'u Çevresi sınırlandırılmamış taş döşemeli (ATY5) *ocaklar*, 27'si Oval/yuvarlak planlı *ateş çukurları* (ATY6), 2'si Çukur içi, derin dörtgen planlı (ATY4) ve 1'i Kubbeli (ATY7) *fırınlar* olarak sınıflandırılmıştır. 8'i ise Tekil Örnekler (ATY8) başlığı altında değerlendirilmiş ve analizlere dahil edilmemiştir. Analizler sırasında ATY1 tipindeki tüm ocaklar yapım ve kullanımlarındaki birliktelik sebebiyle Aşıklı tipik ocakları olarak tanımlanmıştır. ATY4 tipi ateş yerlerinin ise etnoarkeolojik örneklerle karşılaştırılması sonucu tandıra benzediği, dolayısıyla bir tür fırın olduğu öngörülebilir.

Tipolojik ve mekansal dağılım analizleri sırasında ateş yerlerinin tabakalara göre dikeyde dağılımı 4. ve 3. tabakaya ait 4 GH derinlik açması ile 2-3 JK yamaç açması, yatayda dağılımı ise 2. tabakaya ait evreler bazında ele alınmıştır. 2. tabakaya ait analizler sırasında önce özel amaçlı yapılar alanı ile konut alanındaki ateş yerleri karşılaştırılmış, ardından konut alanındaki ocaklar ve ocaklı binalar incelenmiştir.

Aşıklı Höyük'teki ateş yerlerinin tipolojik ve mekansal dağılım analizleri sonucunda, 9. bin yılın ikinci yarısında (4. tabaka) bina içerisindeki ocakların (ATY2, ATY5) mekan ortasına yapıldığı, açık alanlarda ise ateş çukurlarının (ATY6) kullanıldığı ve bunların bina içerisine yapılan ocaklara göre daha yaygın olduğu belirlenmiştir. 9. bin yılın sonuna doğru (3. tabaka) açık alanlardaki ateş çukurları azalarak, ocaklar bina içerisine, mekanın belirli bölümlerine, iki yada tek duvara dayalı/yakın olacak şekilde yapılmaya başlamıştır. 8. bin yılda ise (2. tabaka) ateş çukurları ve açık alanların kullanımı sona ermiştir. 4. tabakada bina içine yapılan ATY2 ve ATY5 tipi ocakların ısınma, açık alanlara yapılan ateş çukurları ve ATY5 tipi ocakların pişirme amacıyla kullanıldığı öngörüsüyle, pişirme faaliyetlerinin 3. tabakanın sonuna doğru (3A evresi) dış mekanlarda azalarak devam ettiği, ocakların ısınmanın ötesinde besin hazırlığı ve pişirmeye yönelik kullanılmaya başladığı önerilebilir. Nitekim Aşıklı tipik ocakları olarak tanımlanan tipler ilk kez 3A evresinde yapılmıştır. 2J evresinden itibaren (8. bin yıl) Aşıklı tipik ocaklarının kullanımının arttığı, ateş çukurlarının sona erdiği görülmektedir. Bu evreden itibaren (2J) ocaklar net olarak bina içlerine girmiş, pişirme ve ısınma faaliyetleri bina içlerine yapılan ocaklara yüklenmiştir.

Çevresi sınırlandırılmamış taş döşemeli ocaklar (ATY5) büyük olasılıkla Aşıklı tipik ocaklarının ön tipidir. Bu tipteki ocakların 9. bin yılda (4. tabakada ve 3E evresi) açık alanlarda pişirme, binalarda ısınma amacıyla kullanıldığı, işlevlerinin tipe değil mekana bağlı olduğunu önerilebilir. Ancak 8. bin yılda, mekansal kullanımlarına yönelik ayırım ortadan kalkmış, bu tipteki ocaklar bina içlerine yapılmıştır (2E ve 2C evresi).

Bina içerisinde sıklıkla kullanılan ocak tipi, 3A evresinden 2A evresine kadar kesintisiz olarak görülen Aşıklı tipik ocaklarıdır. Aşıklı tipik ocaklarının yapım tekniği açısından birbirinden farklı üç alt tipi vardır. 2I evresinde, bu alt tiplerden Baca/havalandırma açıklığı olan ocaklar (ATY1a) yapılmış, kullanımlarına 2F, 2C, 2B evrelerinde devam edilmiştir. 2C evresinden itibaren, diğer alt tipler, Önlüklü (ATYb) ve Biçimsel değişikliğe uğrayan (ATY1c) ocaklar yapılmaya başlamıştır. Aynı evrede farklı bir ocak tipi, Dar ağızlı/girişli dörtgen planlı ocaklar (ATY3)

ortaya çıkmış, 2A evresine kadar kullanılmıştır. 2C evresinden itibaren ocakların tipolojik çeşitliliğinde artış olmuştur.

Bina içerisine yapılan bir diğer ocak tipi, Kerpiçle çevrili dörtgen planlı ocaklardır (ATY2). Bu tipteki ocaklar 3E evresinde bir örnekle temsil edilir, 2D evresine kadar yapımı kesintiye uğramıştır. 2D evresinden itibaren tekrar yapılmaya başlamış ve 2A evresine dek kullanımına devam edilmiştir.

8. bin yılda konut alanı ile özel amaçlı yapılar alanında bulunan ateş yerlerinin yapım ve kullanımında belirgin bir ayrım ön plana çıkar. 2. tabakada özel amaçlı yapılar alanında bulunan kubbeli fırın (ATY7), üniktir. Tandır görünümündeki Çukur içi, derin dörtgen planlı fırınlar (ATY4) da sadece kubbeli fırının olduğu bu özel alanda bulunmaktadır. Aşıklı tipik ocakları hem konut alanında hem de özel amaçlı yapılar alanında bulunmasına karşın bu ocakların alt tipleri (ATY1a, ATY1b, ATY1c) ile Dar ağızlı/girişli dörtgen planlı ocaklar (ATY3) sadece konut alanında kullanılmıştır.

Aşıklı'da ocaklar binaların nitelikleri ve kullanımlarının anlaşılmasını sağlayabilecek olan en önemli yapı öğeleridir. Her yapı kompleksinde ocak olmaması ve ocaklı binalarla ocaksız binaların arasındaki sayısal denge, mekansal kullanım açısından önemli bir parametredir. Konut alanında, 2D, C, B ve A evrelerindeki binalar analiz edilmiştir. Yapılan analizler ocaklı ve ocaksız binaların yapı evreleri süresince yaklaşık eşit sayıda kullanıldığını, ocak yapımında bir artışın olmadığını, ocaklı ve ocaksız binaların büyüklüğünde ayrım gözetilmediğini göstermiştir. Ocaklar genellikle tek odalı binalara yapılmıştır. Bir odası içinde yaşanılmayacak kadar küçük olan iki ve üç odalı binaların tamamına yakını ocaklıdır. Buna karşın tüm odaları, büyüklük bakımından içerisinde yaşamaya elverişli çok odalı binalara ocak yapılması enderdir. Bu durum şu şekilde açıklanabilir:

1. Ocaklı ve ocaksız binaların dağılımı ve nitelikleri ile ocaklar ve binaların kullanımı arasındaki paralellik ocaklı binaların esas yaşam alanı olabileceğine işaret

eder. Bu binaların yemek hazırlığı, pişirme, yemek yeme, ısınma gibi günlük işlere yönelik kullanıldığı önerilebilir.

2. Karasal iklimin etkisiyle, bahar ve yaz aylarında yaşamın genellikle dam seviyesinde sürdürüldüğü, bilhassa kış aylarında yaşamın kapalı mekanlara taşındığı bilinmektedir. Buna karşın zaman içerisinde gerek yapımı fazla emek gerektirmeyen ocakların sayısında gerekse ocaklı binaların yapım ve büyüklüğünde artış olmamıştır. Dolayısıyla soğuk havalarda bir odada normalden daha fazla insanın vakit geçiriyor olduğu varsayılabilir.

3. Ocaklı çok odalı binalara genellikle bir yan oda yapıldığı öngörüsüyle, yan odalarla ocaklar arasında olası bir ilişkiden söz edilebilir. Bu odalar muhtemelen yağışlı dönemlerde kullanılmak üzere temin edilen kuru odunun saklanması amacıyla kullanılmıştır. Bu varsayım, bazı binalarda ocaklardaki faaliyetlere yönelik mevsimsel düzenlemelerin yapıldığı düşünülebilir.

Bu açıklamalardan yola çıkarak Aşıklı'da klasik anlamda, tanımlı bir 'ev' kavramının varolmadığı, 9. bin yılda varolan birarada yaşama motivasyonunun 8. bin yıla dek devam ettiğini söylemek mümkündür. Ateş yerlerinin dağılımlarından yola çıkılarak yapılan bu önermeye karşılık, bina grupları ve mekanlardaki buluntu ve arkeolojik malzeme değerlendirilmesi, yerleşme dokusundaki değişimlerle birlikte, 8. bin yıl yerleşmesinin en geç evreleriyle birlikte 'ev' tanımına doğru bir gidişten söz etmeyi mümkün kılmaktadır (Duru, 2013).

Mekansal dağılım analizlerinde son olarak, ocaklı ve ocaksız binalarda bulunan, laboratuvar çalışmaları tamamlanmış iskeletlere bakılmıştır. İskeletlerin yanık durumu, yaş ve cinsiyetine göre yapılan dağılımları sonucu, eldeki veriler ışığında iskeletler ile ocaklar ve ocaklı binalar arasında bir bağ olmadığı görülmüştür.

4. bölümde ocakların yapım ve kullanım sürecine bakıldığında, ocak döşemesinde çoğunlukla ısı iletkenliği yüksek kayalar türlerinden olan çay taşlarının kullanıldığı,

ocakların çevresini sınırlandırmak için kireç taşlarının, ignimbritlerin ya da kerpicein tercih edildiği görülür. Ocaklar genellikle mekanın güney ya da doğu bölümüne yapılmıştır. Güneye yapılanların çoğu doğu-batı, doğuya yapılanların büyük bölümü kuzey-güney doğrultusundadır. Ocakların yenilenmesi sırasında yerinin değiştirilmemesi durumu, bir kural olmalıdır. Yön değişimi ise ender rastlanan bir durumdur. Yapılan deneysel çalışmalar mekana ulaşımı sağlayan dam açıklıklarının, ocakların üstüne yapıldığı takdirde ocakta yakılan ateş sonucu oluşan dumanın tahliyesi için kullanılmış olabileceğini göstermiştir (5. bölüm). Ocaklarla dam açıklıkları arasındaki bu ilişki, mekan içi yenilemelerde ocakların yapım yeri ve yönünün değiştirilmemesi konusunda gözetilen kuralın bir nedeni olabilir. Binaların yapım sürecinde gözlemlenen bir diğer kurallı davranış ise, ocaklı binaların terk edildikten sonra, yeniden inşa edilen binanın içerisine de ocak yapılmasıdır. Bu ocakların bazıları önceki yapı evresiyle aynı yere ve aynı yönde yapıldığı gibi yeri ve yönü değiştirilen ocaklar da bulunmaktadır. Her halükarda ocakların mimari sürekliliğin bir parçası olduğunu ve bina içi düzenlemelerde belirleyici bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür.

Yukarıda açıklanan pratik nedenlerin (dam açıklığı ve dumanın tahliyesi gibi) yanısıra, bu katı kuralın Aşıklı topluluğunun sosyal yaşamı, geçmişe bağlılığı, olası soy-akrabalık ilişkileri gibi sosyal yapısı, organizasyonu ve anlayışıyla da ilişkilendirilebileceği önerilmektedir (Duru, 2013).

Yapılan arkeobotanik, antrakoloji, mikromorfoloji ve fitolit ön analiz sonuçları ateş çukurları ve ocaklarda yakacak ve tutuşturucu olarak meşe, yabani fıstık, yabani badem, söğüt, kavak ağacının, yanısıra tezek ve yemek hazırlığı sırasında/sonrasında süpürülen temizlik artıklarının kullanıldığını göstermiştir. 4. ve 3. tabakaya ait arkeozoolojik ön analiz sonuçları ocaklarda (bina içi) koyun/keçi, yabani eşek/at, geyik, ateş çukurlarında (açık alanlar) balık, tavşan, karaca, tilki, kuş tüketiminin fazla olduğuna işaret eder. Mikromorfoloji ön analiz sonuçları ile bina içerisinde kullanılan bazı ocaklarda sıcaklığın 600 BC'nin üzerine çıktığı anlaşılmıştır.

5. bölümde ayrıntılı olarak değinildiği üzere Aşıklı'daki ateş çukurları ve ocaklardaki besin hazırlığı, pişirme faaliyetleri etnoarkeolojik çalışmalar ve deneysel uygulamalarla temellendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre 9. bin yıl açık alanlarında görülen pişirme çukurlarında (*roasting pit*) besin hazırlığı konusunda farklı teknikler uygulandığı varsayılabilir:

1. Çukurun içerisinde önce ateş yakılıp, kor haline gelmiş ağaçların üzerine taşlar düzensiz olarak konulmuştur. Ya da çukurun içi önce çay taşları ile muntazam bir şekilde döşenmiş, ardından üzerinde ateş yakılmıştır. İki farklı yapım ve besin hazırlığı söz konusu olmasına karşın, her iki uygulamada da besin maddesi (et ya da balık) ısıtılan taşların üzerine konularak kuru sıcaklıkta pişirilmiş olmalıdır.

2. Çukur içerisinde ateş yakıldıktan sonra bir grup taş, ki bunların formu döşeme taşlarından farklıdır, çukura konularak ısıtılmıştır. Ardından ısınan taşlar çukurdan alınarak başka bir yerde/çukurda bekletilen etin doğrudan üzerine konulmuş olmalıdır. Bu uygulama için 1. maddede sözü edilen, içerisine düzensiz taşların konulduğu pişirme çukurları kullanılmış olmalıdır.

3. Bu işlem için de muhtemelen 2. maddede bahsedilen ateş çukurları kullanılmıştır. Çukur içerisinde ateş yakıldıktan sonra bir grup taş çukura konularak ısıtılmıştır. Ardından ısınan taşlar çukurdan alınarak suyu tutması için muhtemelen hayvan derisiyle kaplanan içi su dolu bir çukura ya da olasılıkla deriden yapılan kese biçiminde bir aracın içine atılmış olmalıdır. Bu sayede suyun ısınması ve içerisine konulan besin maddesinin kısmen 'haşlanması (et ya da bitki) sağlanmıştır.

8. bin yıl binalarında görülen ocaklarda pişirme ve ısınma faaliyetlerine yönelik kesin bir yargıya varılması güçtür, bunun temel sebebi kullanım sonrasında ocakların süpürülmesidir. Bir sonraki kullanım için temiz bırakılan ocaklarda geriye kalan malzeme döşeme taşları arasındaki küller ile az miktarda kömürleşmiş ağaç ve bitki kalıntılarından ibarettir. Yapılan deneysel çalışmalar ocağın bir köşesinde yakılan ateşin birbirine ilıştırılmış dere taşlarını ısıttığını, ısınan taşların da besinlerin

pişirilmesi için kullanılabileceğine işaret etmektedir (Özbaşaran vd. 2011: yayınlanmamış rapor). Başka bir varsayım, ocaktaki dere taşlarının, dışarıda yakılan ateşin közlerinin taşınması yoluyla ısıtıldığıdır. Ancak Aşıklı genelinde bulunan ve bu işlem için kullanılmış olabilecek buluntu sayısı azdır; ortaya çıkarılan ve maltız gibi kullanıldığı varsayılan alet sayısı üçtür. Deneysel çalışmalar bu işlem için meşe gibi kalın kabuklu ağaçların da kullanılmış olabileceğine işaret eder.

Özel amaçlı yapılar alanında bulunan kubbeli fırın ve üstü kapatılarak kullanılmış olması muhtemel tandır benzeri fırınlar (ATY4 tipi) da ocaklar gibi temiz bırakılmıştır. Üstü kapatılan fırınlar, elde edilen yüksek ısının muhafaza edildiğini ve pişirme süresini kısaltan farklı bir pişirme tekniğinin varolduğunu düşündürmektedir. Ne var ki Aşıklı'da bu konuda bilgi sınırlıdır. Söz konusu fırın tiplerinin konut alanında değil de, özel amaçlı yapılar alanında bulunması, bu alanda gerçekleştirildiğine dair kanıtların bulunduğu toplu tüketim/ziyafetlerle ilişkilendirilebilir (Özbaşaran, 2012).

Yakacak ve tutuşturucu olarak kullanılan malzemeler, pişirilen besin türleri, ulaşılan sıcaklık derecesi, ısı transferinin artırılmasında kullanılan öğeler ve pişirme süresi üzerinde yapılan etnoarkeolojik çalışmalar ve deneysel uygulamalar, Aşıklı'daki mevcut ön analiz sonuçlarıyla karşılaştırıldığında, ateş yerlerinin tipsel özellikleri de gözönünde bulundurularak, yemek hazırlığı ve pişirme sürecinin zaman ve zahmet gerektiren bir organizasyon işi olduğunu söylemek mümkündür (4. ve 5. bölüm).

Aşıklı Höyük'teki ateş yerlerinin, Orta Anadolu'daki diğer Neolitik Dönem yerleşmelerinde bulunanlarla karşılaştırılması sonucu (6. bölüm), yerleşmedeki ocak ve fırınların biçimsel özellikleri bakımından Orta Anadolu Neolitğinde ünik olduğu anlaşılmıştır.

Yarı yerleşik, avcı toplayıcı bir yaşam sürdüren Pınarbaşı B kamp yerleşmelerinde bulunan pişirme çukurları, Aşıklı'daki ateş çukurları ile benzer plandadır. Pınarbaşı

A alanı ise, Aşıklı Höyük'ün 9. bin yıl ortalarına tarihlenen 4. ve 3. tabakalarıyla çağdaştır. Ancak ateş yerlerinin biçimsel özelliklerine yönelik bilgi sınırlıdır.

Boncuklu Höyük, Aşıklı'nın 9. bin yıl yerleşmesiyle çağdaş, Orta Anadolu Konya-Karaman Ovasındaki tek yerleşmedir. Oval planlı, toprağa yarı gömük yapılarda bulunan oval planlı ocaklar Aşıklı'nın aksine, mekan duvarına yakın olacak şekilde yapılmıştır. Aşıklı'da ağırlıklı olarak ısınmaya yönelik kullanıldığı düşünülen, mekan ortasına yapılmış ocaklar, Boncuklu'da mekan içerisinde pişirme uygulamaları için ayrılmış, kirli olarak tanımlanan bölümde yer almaktadır. Dolayısıyla 9. bin yıl yerleşmesinde, Aşıklı'daki ısınma ve pişirmeye yönelik olası mekan içi-mekan dışı ayırma işaret eden bulguların varlığına karşın, Boncuklu'daki binalarda ısınma ve pişirme işleri büyük olasılıkla birarada yürütülmüştür (Baird vd., 2012).

Musular'ın, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen tabakaları Aşıklı Höyük'ün en geç tabakaları ile (1. tabaka/2A) çağdaştır. Musular A binasında çay taşı döşeli dörtgen plandaki ocak, yapım tekniği bakımından Aşıklı T binasında bulunan ocakla benzerdir. Aşıklı'daki faaliyetleri yönlendiren ve uygulayan insanların Aşıklı'daki konut alanında yaşadığı varsayıldığından bu benzerlik önemlidir.

Aşıklı Höyük'ün 8. bin yıl yerleşmesi (2. tabaka) ile çağdaş Can Hasan III yerleşmesinde bulunan dörtgen ocak alanları, plan ve konum açısından Aşıklı'daki ocaklarla benzerdir. Ancak Can Hasan III'deki ocakların taş döşemesi yoktur ve ocakları sınırlandıran taş ya da kerpiç öğelere rastlanmamıştır.

Kronolojik olarak Aşıklı'nın devamı olan, Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e tarihlenen Köşk Höyük'te, Aşıklı'nın aksine yapıların tümünde en az bir adet ocak, fırın ve tandır yer alır. Yerleşmede kubbeli fırınlar azdır ve Aşıklı'dan farklı olarak konut alanında yer alır, ayrıcalık gösteren yapılarda bulunmaz. Yerleşmede tandır olarak tanımlanan öğeler bulunmaktadır, ancak bunlar Aşıklı'dan çok farklı bir

gelenek ya da işlevle odaların ortasına, dairesel planda yapılmış ve tabandan yüksek bir seviyede, olasılıkla ısınma amacıyla kullanılmıştır.

Köşk Höyük ile aynı döneme tarihlenen Er Baba ve Çatalhöyük'te ocakların yapımı için genellikle, Aşıklı'da olduğu gibi, mekanın güney yarısı tercih edilmiştir. Er Baba'nın alt tabakalarında görülen tek odalı ve ocaklı binalar, Çatalhöyük'te görülen "konut anlayışı" ile benzerlik gösterir. Ancak bu yerleşmeler Aşıklı ile kronolojik olarak karşılaştırıldığında daha geç döneme tarihlenmektedir. Özellikle Çatalhöyük örneğinde görülen yerleşme dokusu ve kimi mimari özelliklerin Aşıklı ile olan benzerliğine rağmen, Aşıklı'daki ocak tiplerinin Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e taşınmadığı görülür.

Konya-Karaman Ovasında Suberde'nin, Volkanik Kapadokya Bölgesinde Tepecik-Çiftlik'in Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen tabakaları dar bir alanda kazılmıştır. Bu nedenle ateş yerlerinin yapım ve kullanımı, bunların mekan ile ilişkisinin ne olduğu konusunda fazla bilgi edinilememiştir. Eldeki veriler Aşıklı ile karşılaştırılma yapılmasına elverişli değildir.

Özetle, Aşıklı Höyük'teki ateş yerlerinin niteliksel ve niceliksel özellikleri ile mekan kullanımı arasındaki ilişki, ısınma ve pişirme faaliyetlerine yönelik tanımlı ayırımı zamanla ortadan kalkması, ateş yerlerinin tipolojilerinden yola çıkarak olasılıkla yemek pişirmek için kullanılan yöntemlerin değişmesi ve bunların yerini alan yeni yemek hazırlama yöntemleri topluluk yaşamında zaman içerisinde ve mekan kullanımında yeni düzenlemelerin yapıldığını göstermektedir.

Şu anki verilerle, özgün bir Neolitikleşme sürecine işaret eden Orta Anadolu'da, 1000 yıl boyunca kesintisiz iskan edilen Aşıklı Höyük, yerleşik yaşama geçişin, yeni yaşam koşulları ve düzenlemelerin takip edildiği Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemi en geniş ölçekte yansıtan yerleşmedir. Yaşamın yeniden kurulmasında baskın bir rolü olan ateş yerleri, zaman içerisinde değişen farklı yapım ve kullanım biçimleriyle, topluluğun mekan kullanımına ilişkin düzenlemelerini yansıtan ve aynı zamanda

belirleyen yapı öğeleridir. Ateş yerlerinin yapımı, kullanımı, Aşıklı'daki sosyal yaşam için anlattıklarının adım adım takip edilebilir oluşu, tez kapsamında incelenen yerleşik yaşam sürecinin anlaşılmasına katkıda bulunmak amacıyla ele alınmıştır.

KAYNAKÇA

ALPERSON-AFIL, N,

- 2012 “Archaeology of fire: Methodological aspects of reconstructing fire history of prehistoric archaeological sites”, **Earth-Science Reviews**, 111-119.

ANDERSON, P.C.,

- 1995 “Functional Interpretation of Obsidian Tools from Aşıklı Höyük (PrePottery Neolithic, Central Anatolia): Microscopic and Experimental Data”, **Kazı, Araştırma ve Arkeometri Toplantısı XVII**, poster sunumu.

ASOUTI, E.,

- 2003 “Woodland vegetation and fuel exploitation at the prehistoric campsite of Pınarbaşı, south-central Anatolia, Turkey: the evidence from the wood charcoal macro-remains”, **Journal of Archaeological Science**, 1185-1201.

ASOUTI, E., A. FAIRBAIRN,

- 2002 “Subsistence Economy in Central Anatolia during the Neolithic – the Archaeobotanical Evidence”, **The Neolithic of Central Anatolia: Internal Developments and External Relations during the 9th-6th Millennia cal. BC.**, Ege Yayınları, İstanbul.
- 2006 “Çatalhöyük’te Ekilmiş Ürünler, Yabani Yiyecek Bitkileri, Yakıt ve Zanaat Kaynakları”, **Topraktan Sonsuzluğa Çatal Höyük**, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 78-89.

ATALAY, İ.,

- 2005 “Kuvaternerde’ki İklim Değişmelerinin Türkiye Doğal Ortamı Üzerindeki Etkileri”, **Turqua Türkiye Kuvaterner Sempozyumu V**, Yay. Haz.O. Tüysüz, K. Erturaç, İstanbul, 121-128.

ATALAY, S.,

- 2005 “Kili Evcilleştirmek: kil toplarının, mini topların ve geometrik nesnelerin Çatalhöyük’teki günlük yaşantıdaki rolleri”, **Changing Materialities at**

Çatalhöyük: reports from the 1995-1999 Seasons, Yay. Haz. I. Hodder, McDonald Institute for Archaeological Research/British Institute of Archaeology at Ankara Monograph, Cambridge.

ATALAY, S., C.A. HASTORF,

2009 Food, Meals, and Daily Activities: Food Habitus at Neolithic Çatalhöyük, **American Antiquity**, 71(2), 2006, pp. 283-319.

AURENCHE, O., S. CALLEY, J. CAUVIN, M. MOLIST,

1985 “L’architecture de Cafer Höyük (fouilles 1982-1983): rapport préliminaire”, **Cahiers de l’Euphrate** 4, 11-33.

BAIRD, D.,

2007 “Pınarbaşı Orta Anadolu’da Epi-Paleolitik Konak Yerinden Yerleşik Köy Yaşamına”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, Yay. Haz. M. Özdoğan, N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 285-311.

2012 “The Late Epipaleolithic, Neolithic, and Chalcolithic of the Anatolian Plateau, 13,000-4000 BC”, **A Companion to the Archaeology of the Ancient Near East**, Yay. Haz. D.T. Potts, Blackwell Publishing Ltd., 431-465.

BAIRD, D., A. FAIRBAIRN, L. MARTIN, C. MIDDLETON,

2012 “The Boncuklu Project”, **The Neolithic in Turkey, New Excavations, New Research, Central Turkey**, Yay. haz. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, İstanbul, 219-244.

BALKAN ATLI, N.,

1998 “Aşıklı Höyük Obsidien Endüstrisinin Özellikleri”, Aşıklı Höyük Projesi 1, İstanbul Üniversitesi Araştırma Fonu 2. Geliştirme ve Kesin Raporu, Ek Bölüm 2, 1-4, Yayınlanmamış Rapor.

BALKAN ATLI, N., M.C., CAUVIN,

1997 “1995 Yılı Aksaray, Niğde, Nevşehir İlleri Obsidien Yüzey Araştırması”,
Araştırma Sonuçları Toplantısı XIV/1, 292-311.

BARBETTI, M.,

1990 “Arkeolojik Kayıtlardaki Ateş İzleri Bir Milyon Yılda Daha Eski Midir?”,
(Çev.) E. Güleç, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, sayı 1.2, cilt 33, 177-192.

BAŞKÖSE, İ.,

2010 **Hasan Dağı’nın (Aksaray Kesiminin) Florası**, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya.

BAYKAL, A.L.,

1980 **Demircihöyük Sürmetaş Buluntu Topluluğu**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Prehistorya Anabilim Dalı, yüksek lisans tezi, İstanbul.

BAYTOP, T.,

1997 **Türkçe Bitki Adları Sözlüğü**, TDK-578, Ankara.

BEAUMONT, P.B., J.C. VOGEL,

2006 “On a Timescale for the Past Million Years of Human History in Central South Africa”, **South African Journal of Science**, 102, 217-228.

BERNA, F., A. BEHAR, R. SHAHACK GROSS, J. BERG, E. BOARETTO, A. GILBOA, I. SHARON, S. SHALEV, S. SHILSTEIN, N. YAHALOM MACK, J. R. ZORN, S. WEINER,

2007 “Sediments Exposed to High Temperatures: Reconstructing Pyrotechnological Processes in Late Bronze and Iron Age Strata at Tel Dor (Israel)”, **Journal of Archaeological Science** 34, 358-373.

BERNA, F., P. GOLDBERG, K.L. HORWITZ, J. BRINK, S. HOLT, M. BAMFORD,

2012 “Microstratigraphic evidence of in situ fire in the Acheulean strata of Wonderwerk Cave, Northern Cape province, South Africa”, **PNAS**, Published online April 2, E1215-1220.

BIÇAKÇI, E.,

2004 “Tepecik-Çiftlik: A New Site in Central Anatolia (Turkey)”, **Architectura**, Band 34, Berlin, 21-26.

BIÇAKÇI, E., Ç. ALTINBİLEK ALGÜL, S. BALCI, M. GODON,

2007 “Tepecik-Çiftlik”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, Yay. Haz. M. Özdoğan, N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 237-254.

BORDAZ, J.,

1969 “The Suberde Excavations, Southwestern Turkey, an interim report”, **Türk Arkeoloji Dergisi** 17, 43-71.

BORDAZ, J., L. BORDAZ,

1982 “Erbaba, the 1977 and 1978 Seasons in Perspective”, **Türk Arkeoloji Dergisi** 26, 85-93.

BOTTEMA, S., H. WOLDRING,

1984 “Late Quaternary Vegetation and Climate of Southwestern Turkey Part II”, **Palaeohistoria** 26, 123-149.

BRAIN, CK., A.SILLEN

1988 “Evidence from the Swartkrans Cave for the Earliest Use of Fire”, **Nature** 336: 464–466.

BITTENHUIS, H.,

- 1994 “Aşıklı Höyük: A Proto-domestication Site in Central Anatolia”, **VII. International Conference of Archaeozoology**, Konstanz, Almanya.
- 1996 “Archaeozoology of Holocene in Anatolia : A Review”, **Archaeometry’94, The Proceedings of the XXIXth Symposium on Archaeometry**, Ş. Demirci, Yay. Haz., A. M. Özer, G. D. Summers, Tübitak, Ankara, 411-421.
- 1997 “Aşıklı Höyük: A Protodomestication Site”, **Anthropozoologica** 25-26, 655-662.

CAN, Ş.,

- 1970 **Klasik Yunan Mitolojisi**, İnkılap ve Aka Yayınları, İstanbul.

CARRUTHERS, D.,

- 2003 Hunting and Herding in Central Anatolian Prehistory: The 9th and 7th Millennium Sites at Pınarbaşı, Univesity of Edinburg, Edinburg, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

CAUVIN, J.,

- 2002 **The Birth of the Gods and the Origins of Agriculture**, Çev. T. Watkins, Cambridge University Press.

CAUVIN, M.C.,

- 1996 “L’obsidienne Dans Le Proche-Orient préhistorique: État des recherches en 1996”, **Anatolica** XXII, 1-31.

CAUVIN, J., O. AURENCHE, M.C. CAUVIN, N. BALKAN ATLI,

- 2007 “Cafer Höyük Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem’e Ait Bir Yerleşme”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, Yay. Haz. M. Özdoğan, N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 99-114.

CHRISTIDOU, R.,

2010 Preliminary Report on Worked Bones, yayınlanmış rapor, 2010.

CRIBB, R.,

1991 **Nomads in Archaeology**, Cambridge Univ. Press, Cambridge.

CUTTING, M. V.,

2005 **The Neolithic and Early Chalcolithic Farmers of Central and Southwest Anatolia, Household, Community and the Changing Use of Space**, BAR International Series 1435, Oxford.

ÇAKALGÖZ, S.,

2000 **Seyitömer Höyük Erken Tunç Çağı Mimarisi ve Buluntuları**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

ÇİÇEK, T.,

1999 “Kireç ve Kullanımı”, **3. Endüstriyel Hammaddeler Sempozyumu**, 14-15 Ekim 1999, İzmir, Türkiye.

ÇİLİNGİROĞLU, A., Ç. ÇİLİNGİROĞLU,

2007 “Ulucak”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, Yay. Haz. M. Özdoğan, N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 99-114.

DORNEMANN, R.,

1986 **A Neolithic Village at Tell El Kowm in the Syrian Desert**, Oriental Institute, Chicago.

DRIVER HAROLD, E., W.C. MASSEY,

1957 Comparative Studies of North American Indians, **Transactions of the American Philosophical**, New Series 47 (2), Philadelphia, 165-456.

DURU, G.,

- 2005 **Yakındoğu Neolitiğinde Orta Anadolu Bölgesi Neolitik Dönem Mimarlığının Yeri**, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- 2013 Tarihöncesinde İnsan-Mekan, Topluluk-Yerleşme İlişkisi: MÖ 9. Bin Sonu-7. Bin başı, Aşıklı ve Akarçay Tepe, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

DURU, G., M. ÖZBAŞARAN,

- 2005 A non-domestic Site in Central Anatolia, **Anatolia Antiqua** 13: 15-28.

DURU, R.,

- 2007 “Göller Bölgesi Neolitiği: Hacılar-Kuruçay Höyüğü Höyücek-Bademağacı Höyüğü”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, Yay. Haz. M. Özdoğan, N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 331-360.

DÜRING, B. S.,

- 2006 **Constructing Communities: Clustered Neighborhood Settlements of the Central Anatolian Neolithic ca. 8500-550 cal. BC**, Netherlands Instituut Voor Het Nabije Oosten, Leiden.

EMİROĞLU, K., S. AYDIN,

- 2003 **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

EMRE, Ü.,

- 1991 **Hasandağı, Keçidoyuran Dağı Yöresi Volkanizmasının Jeomorfolojisi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ERCAN, T.,

- 1987 “Orta Anadolu’daki Senozoyik Volkanizması”, **MTA Dergisi** 107, 119-140.

EREN, H.,

1999 **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara.

ERGUN, M.,

2011 Asikli Archaeobotanical Results 2011, Yayınlanmamış Rapor.

ERHAT, A.,

1978 **Mitoloji Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

ERİM ÖZDOĞAN, A.,

2007 “Çayönü”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, Yay. Haz. M. Özdoğan, N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 57-97.

EROL, O.,

1976 “The Palaeoecology of Some Neolithic Sites in South Central Anatolia”, **UISSP IX. Congress**, Res de Comm: 363, Nice.

ERTUĞ, F.,

1997 **An Ethnoarchaeological Study of Subsistence and Plant Gathering in Central Anatolia**, Doktora Tezi, Washington University, St.Louis.

1998 “Orta Anadolu’da Bir Etnoarkeoloji ve Etnobotanik Çalışması”, **Light on Top of the Black Hill, Studies Presented to Halet Çambel**, Yay. Haz. G. Arsebük-M. J. Mellink-W.Schirmer, Ege Yayınları, İstanbul, 325-338.

ESİN, U.,

1978 “Tarihöncesi Çağlarda Anadolu’da İlk Üretim Aşaması”, **Toplum ve Bilim** 6-7, 3-28.

1981 **İlk Üretimciliğe Geçiş Evresinde Anadolu ve Güney-Doğu Avrupa II. Kùltürler Sorunu**, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fak. Yayınları 2681, İstanbul.

- 1991 “1990 Aşıklı Höyük Kazısı (Kızılıkaya Köyü-Aksaray İli)”, **XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı I**, Çanakkale, 131-153.
- 1993 “1992 Aşıklı Höyük (Kızılıkaya-Aksaray) Kurtarma Kazısı”, **XV. Kazı Sonuçları Toplantısı I**, Ankara, 77-95.
- 1994 “Akeramik Neolitik Evrede Aşıklı Höyük”, **XI. Türk Tarih Kurumu Kongresinden Ayrı Basım**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 28-38.
- 1995 “Early Copper Metallurgy at the Pre-Pottery Site of Aşıklı”, **Reading in Prehistory, Studies Presented to Halet Çambel**, Graphis Yayınları, İstanbul, 61-77.
- 1996 “Onbin Yıl Öncesinde Aşıklı: İç Anadolu’da Bir Yerleşim Modeli”, **Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme, Habitat II**, Yay. Haz. Y. Sey, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 31-42.
- 1997 “The Aceramic Site of Aşıklı and its Ecology”, **The Late Quaternary in the Eastern Mediterranean**, 21.
- 1998a Paleolitik’ten İlk Tunç Çağı’nın Sonuna Tarihöncesi Çağların Kapadokyası, Yay. Haz. M. Sözen, Ayhan Şahenk Vakfı, **Kapadokya**, 62-123.
- 1998b “The Aceramic Site of Aşıklı and its Ecological Conditions Based on its Floral and Faunal Remains”, **TÜBA-AR 1**, 95-103.
- 1999 “Some Archaeological Evidence from the Aşıklı Excavations for Climatic Fluctuations in Central Anatolia During the Early Holocene 10/9 Mill. BP.”, **Anadolu Araştırmaları XV**, 1-26.

ESİN, U., E. BIÇAKÇI, M. ÖZBAŞARAN, N. BALKAN ATLI, D. BERKER, İ. YAĞMUR, A.K. ATLI,

- 1991 “Salvage Excavations at the Pre-Pottery Site of Aşıklı Höyük in Central Anatolia”, **Anatolica XVII**, 123-174.

ESİN, U., S. HARMANKAYA,

- 1999 “Aşıklı”, **Neolithic In Turkey**, Yay. Haz. M. Özdoğan, N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yayınları, İstanbul, 115-132, Levhalar 89-100.

2007 “Aşıklı Höyük”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, Yay. Haz. M. Özdoğan, N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 255-272.

EYÜBOĞLU, İ.Z.,

1988 **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**, Sosyal Yayınları, İstanbul.

FENTON, A.,

1978 **The Northern Isles: Orkney and Shetland**, Edinburgh, John Donald.

FIRTH, R.,

1936 **We, the Tikopia**, George Allen and Unwin, Londra, (1968 baskısı, Beacon baskısı, Boston).

FOWLER, B.,

2001 **Iceman: Uncovering the Life and Times of a Prehistoric Man Found in an Alphina Glacier**, Chicago, III: University of Chicago Press, pp. 105-106.

FRENCH, D.,

1998 **Canhasan sites I. Canhasan I, Stratigraphy and Structures**, London, The British Archaeology at Ankara.

FRENCH, D., G. C. HILLMAN, S. PAYNE, R. J. PAYNE,

1972 Excavations at Can Hasan III, **Papers in Economic Prehistory**, in ed. E. Higgs, Cambridge, 181–190.

GEBEL, H. G. K.,

2004 “There was No Center: The Polycentric Evolution of the Near Eastern Neolithic”, **Neo-Lithics**, 1/04, 28-32.

GERARD, F., L. THISSEN,

2002 **The Neolithic of Central Anatolia: Internal Developments and External Relations during the 9th-6th Millennia cal. BC.**, Ege Yayınları, İstanbul.

GEVREK, A.İ., N. KAZANCI,

1991 “İgnimbrit: Oluşumu ve Özellikleri”, **Jeoloji Mühendisliği**, Ankara, 39-42.

GOREN INBAR, N., N. ALPERSON, E.M. KISLEV, O. SIMCHONI, Y. MELAMED, A. BEN-NUN, E. WERKER,

2004 “Evidence of Hominin Control of Fire at Gesher Benot Ya’aqov, Israel”, **Science** 304, 725-727.

GOREN INBAR, N., M. FREIKMAN, Y. GARFINKEL, N.A. GORING-MORRIS, L. GROSMAN,

2012 “The Earliest Matches”, **PloS ONE**, volume 7, issue 8, e42213.

GOULD, R.A.,

1969 **Yiwara**, New York: Scribner's.

GÜLDOĞAN, E.,

2002 **Aşıklı Höyük Sürtmataş Endüstrisi ve Sorunları**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Prehistorya Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

2003 “Aşıklı Höyük Sürtmataş Endüstrisi Buluntularından Bir Grup (Öğütücü ve Ezici Aletler)”, **From Villages to Towns, Studies Presented to Ufuk Esin**, Yay. Haz. M. Özdoğan, H. Hauptmann, N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003, 415-427.

2008 “Aşıklı Höyük Sürtmataş Endüstrisi Kesiciler ve Diğer Araç, Silah ve Aletler Grubu”, **Haluk Abbasoğlu’na Armağan EUREGETES**, Yay. Haz. İ. Delemen vd., Ege Yayınları, 521-530.

2011 “Aşıklı Höyük Sürtmataş Buluntu Topluluğu”, **TÜBA-AR** 14, 41-58.

GÜNERHAN, H.,

t.y. “Duyulur Isı Depolama ve Bazalt Taşı”, Ege Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Makine Mühendisliği Bölümü.

HASTORF, C.,

1991 “Gender, Space and Food in Prehistory”, in **Gero&Conkey** (eds.), 131-162.

HAUPTMANN, A., Ü. YALÇIN,

2000 “Lime Plaster, Cement and the First Puzzolanic Reaction”, **Paléorient** 26, 61-68.

HILLMAN, G.

1978 “On the Origins of Domestic Rye-Secale Cereals: The fins from Aceramic Can Hasan III in Turkey”, **Anatolian Studies** 28, London, 157-174.

HODDER, I.,

1996 **On the Surface Çatalhöyük 1993-95**, (ed) Cambridge: MacDonald for Archaeological Research; London: British Institute of Archaeology at Ankara.

2006 **Çatalhöyük Leoparın Öyküsü, Türkiye’nin Antik ‘Kasaba’sının Gizemleri Gün Işığına Çıkıyor**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

HOLE, F., K.V. FLANNERY, J.A. NEELY,

1969 **Prehistory and Human Ecology of the Deh Luran Plain: An Early Village Sequence from Khuzistan, Iran**, University of Michigan Memoirs of the Museum of Anthropology no. 1, Ann Arbor: University of Michigan Press.

İSKENDER, C.,

t.y. “Uçucu Küllerin Hafif Yapı Malzemeleri Yapımında Kullanılması”, **Tübitak Bilgi Profili**, No:72, Ankara.

JACKSON, M.A.,

- 1998 **The Nature of Fire-Cracked Rock: New Insights from Ethnoarchaeological and Laboratory Experiments**, Thesis, Master of Art, Texas A&M University.

KAKAÇ, S.,

- 1972 **Örneklerle Isı Transferi**, Güven Kitabevi, Ankara.

KARABIYIKOGLU, M., C. KUZUCUOGLU, J. F. PASTRE, H. ROBERTS

- 1997 **Excursion Guide to the Konya Plain and Cappadocia**, INQUA Symposium on the Late Quaternary in the Eastern Mediterranean, April 1997, Ankara.

LAMB, W.,

- 1936a “Excavation at Kusura near Afyon Karahisar”, **Archaeology**, cilt 86, İngiltere, 1-64.
1936b **Excavations at Thermi in Lesbos**, Cambridge University Press, Cambridge.

LAST, J.,

- 2005 “Doğu Höyüğü’nden Çömlekler”, **Changing Materialities at Çatalhöyük: Reports from the 1995-1999 Seasons**, Yay. Haz. I. Hodder, McDonald Institute for Archaeological Research/British Institute of Archaeology at Ankara Monograph, Cambridge.

LLOYD, S., J.MELLAART,

- 1962 **Beycesultan**, cilt 1, Londra.

MAISELS, C.K.,

- 1999 **Uygarlığın Doğuşu, Yakındoğu’da Avcılık ve Toplayıcılıktan Tarıma Kentlere ve Devlete Geçiş**, Çev. A. Şenel, İmge Yayınları, Ankara.

MATTHEWS, R.,

2003 **The Archaeology of Mesopotamia: Theories and Approaches**,
Routledge, Londra.

MCCARTER, S. F.,

2008 **Neolithic**, Illustrations by Catherine E. Weaver, New York and London,
ISBN 978-0-415-36414-0.

MCPARLAND, P.,

1976 **Experiments on Fire Broken Rock**, Manuscript on file at the Department
of Anthropology, University of Calgary, Calgary, Alberta.

1977 "Experiment in the Firing and Breaking of Rocks", **Calgary Archaeologist**
5, 31-33.

MELLAART, J.,

1966 "Excavations at Çatal Hüyük 1965: fourth preliminary report", **Anatolian
Studies** 16, 165-191.

1967 **Çatalhöyük. A Neolithic Town in Anatolia**, London.

MELLINK, M.,

1977 "Archaeology in Asia Minor", **American Journal of Archaeology** 81,
289-321.

MEYER, G.,

1893 **Türkische Studien, Die griechischen und romanischen Bestandteile im
Wortschatze des Osmanisch Türkischen**, Yay. Haz. M. Ölmez 1998,
Kebikeç Yayınları, Ankara.

MILLER, R. J.,

- 1982 “Manos, Metates and Tennis Elbow: Degenerative Joint Disease in the Prehistoric Southwest, **American Journal of Physical Anthropology** 57, 210.

MIYAKE, Y.,

- 2007 “2006 Yılı Diyarbakır İli, Salat Camii Yanı Kazısı”, **29. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 3. Cilt, Kocaeli, 211-223.
- 2009 “2008 Yılı Diyarbakır İli, Salat Camii Yanı Kazısı”, **31. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 2. Cilt, Denizli, 435-450.

MOLIST, M.,

- 1986 **Les Structures de Combustion au Proche-Orient Néolithique**, Thèse de Doctorat, Université, Lyon 2.
- 1988 “Foyers et Fours Neolithiques de Cafer Höyük et D’Anatolie au VIIe Millenaire B.C.”, **Anatolica** XV, 1988: 111-125.

MOLLESON, T.I.,

- 2000 “The People of Abu Hureyra” in Moore *et. al.*, **Village on the Euphrates: From Foraging to Farming at Abu Hureyra**, Oxford: Oxford University Press.

ÖZBAŞARAN, M.,

- 1998 “The Hearth of a House: The Hearth, Aşıklı Höyük, a Pre-Pottery Neolithic Site in Central Anatolia”, **Light on Top of the Black Hill, Studies Presented to Halet Çambel**, Yay., Haz. G. Arsebük-M. J. Mellink-W.Schirmer, Ege Yayınları, İstanbul, 555-566.
- 2003 Musular-Aşıklı İlişkisinde Kireç Tabanlı Yapılar, **Köyden Kente, Yakındoğu’da İlk Yerleşimler**, Ufuk Esin’e Armağan, Yay. Haz. M. Özdoğan, H. Hauptmann, N. Başgelen, cilt 2: 361-372, İstanbul.
- 2011 “Re-Starting at Aşıklı”, **Anatolia Antiqua** XIX, 27-37.

2012 “Aşıklı”, **The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research, Central Turkey**, Yay. Haz. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, Istanbul, 135-158.

ÖZBAŞARAN, M., G. DURU, N. KAYACAN, B. ERDOĞU, H. BUITENHUIS,
2007 “Musular 1996-2004: Genel Değerlendirme”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, Yay. Haz. M. Özdoğan, N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 273-284.

ÖZBAŞARAN, M., M. CUTTING,
2007 “Orta Anadolu’da Neolitiğin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi (Aşıklı Höyük-Çatalhöyük)”, **12000 Yıl Önce Uygarlığın Anadolu’dan Avrupa’ya Yolculuğunun Başlangıcı, Neolitik Dönem**, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

ÖZBAŞARAN, M., G. DURU, N. KAYACAN,
2011 Konut ve İnsan: Aşıklı Höyük Deneysel Kerpiç Mimarisi, TÜBİTAK Projesi 109K030, Yayınlanmamış Rapor.

ÖZBEK, M.,
1992 “Aşıklı Höyük Neolitik İnsanları”, **Arkeometri Sonuçları Toplantısı VII**, 145-160.
1998 “Human Skeletal Remains from Aşıklı, A Neolithic Village Near Aksaray, Turkey”, **Light on Top of the Black Hill, Studies Presented to Halet Çambel**, Yay. Haz. G. Arsebük-M. J. Mellink-W.Schirmer, Ege Yayınları, İstanbul, 567-579.
1999 “Aşıklı (Aksaray) Neolitik Çağ Erkeğinde Demir Eksikliğinden Kaynaklanan Rahatsızlık”, **Belleten LXX/234**, 391-402.

ÖZTAN, A.,
2002 “Köşk Höyük: Anadolu Arkeolojisine Yeni Katkılar”, **Tüba AR V**, 55-69.

- 2007 “Köşk Höyük: Niğde-Bor Ovası’nda Bir Neolitik Yerleşim”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, Yay. Haz. M. Özdoğan, N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 57-97.

PARKER, B. J., L. S. DODD,

- 2003 “The Early Second Millennium Ceramic Assemblage from Kenan Tepe, Southeastern Turkey: A Preliminary Assessment.” **Anatolian Studies** 53: 33-69.
- 2005 “The Upper Tigris Archaeological Research Project (UTARP): A Preliminary Report from the 2002 Field Season.” **Anatolica** 30: 69-110.

PARKER, B. J., M. B. UZEL,

- 2007 “The Tradition of Tandır Cooking in Southeastern Anatolia: An Ethnoarchaeological Perspective”, **Ethnoarchaeological Investigations In Rural Anatolia**, Yay. Haz. T. Takaoğlu, Volume 4, Ege Yayınları, İstanbul,

PAYNE, S.,

- 1972 Can Hasan III, The Anatolian Aceramic and Greek Neolithic, **Papers in Economic Prehistory**, Yay. Haz. E. Higgs, Cambridge, 191-4. 7-45.

PERKINS, D.,

- 1969 “Fauna of Çatalhöyük. Evidence of Early Cattle Domestication in Anatolia”, **Science** 164, 177-179.

PERKINS, D. J., P., DALY

- 1968 “A Hunters Village in Neolithic Turkey”, **Scientific American** 19/5, New-York, 96-106.

RIGNANESE, L.,

2006 CalPhotos: Plants, Çevrimiçi, <http://calphotos.berkeley.edu>.

ROBERTS, N.,

2011 “A History of Long-Term Climatic and Cultural Change in Cappadocia”, **Heritage Turkey** 1, 3-5.

ROEBROEKSS, W., P. WILLA,

2011 “On the Earliest Evidence for Habitual Use of Fire in Europe”, **PNAS**, vol.108, no. 13, 5209-5214.

ROSEN, A.M.,

1995 Report on Phytholiths from Aşıklı, Yayınlanmamış Rapor.

SAMUEL, D.,

1999 “Bread making and social interactions at the Amarna Workmen’s village, Egypt”, **World Archaeology**, cilt 31/1, (ed.) K. D. Thomas, Food Technology in Its Social Context: Production, Processing and Strorage, Routledge, Londra, 121-144.

STINER, C.M., N.D. MUNRO,

2012 Aşıklı Höyük Report on Fauna from Trenches 4 GH and 2J, Yayınlanmamış Rapor.

TAGLIDES, T.,

2011 Tagton’s Photography with Emphasis on the Flora and Fauna of Greece as well as on Trips Around the World, Çevrimiçi, <http://tagtonsphtography.blogspot.com>.

THISSEN, L.,

- 2002 “Appendix 1 CANEW 14C Databases and 14C Charts, Anatolia, 10.000-5.000 cal BC”, **The Neolithic of Central Anatolia: Internal Developments and External Relations during the 9th-6th Millennia cal. BC**, Yay. Haz. F. Gerard, L. Thissen, Ege Yayınları, İstanbul, 299-338.

TODD, I.A.,

- 1966 “Aşıklı Höyük: A Protoneolithic Site in Central Anatolia”, **Anatolian Studies** Volume XVI, 139-163.
- 1980 **The Prehistory of Central Anatolia I: The Neolithic Period**, Paul Aströms Förlag, Göteborg.

TOPRAK, V., J. KELLER, R. SHUMACHER,

- 1994 **Volcano-Tectonic Features of the Cappadocian Volcanic Province, Excursion Guide, Bz. Post-Congress Excursion**, International Volcanogical Congress (IAVCEI), Orta Doğu Teknik Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü IAVCEI-94 Özel Basım No. 7, Ankara.

TSARTSIDOU, G.,

- 2013 Aşıklı Phytolith Report, 1st April 2013, Yayınlanmamış Rapor.

TUĞLACI, P.,

- 1972 **Okyanus Ansiklopedik Sözlük**, Pars Yayınları, İstanbul.

UHRI, A.,

- 2000 **Batı Anadolu Erken Tunç Çağı’nda Mutfak Kültürü Açısından Ocak ve Fırımlar**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- 2003 **Ateşin Kültür Tarihi**, Dost Kitabevi, Ankara.
- 2011 **Boğaz Derdi, Arkeolojik, Arkeobotanik, Tarihsel ve Etimolojik Veriler Işığında Tarım ve Beslenmenin Kültür Tarihi**, Ege Yayınları, İstanbul.

VAN ZEIST, W., G.J. DE ROLLER,

- 1995 “Plant Remains from Aşıklı Höyük, A Pre-Pottery Neolithic Site in Central Anatolia”, **Vegetation History and Archaeobotany** 4, 179-185.
- 2003 “Some Notes on the Plant Husbandary of Aşıklı Höyük”, **Reports on Archaeobotanical Studies in the Old World**, Yay. Haz. W. van Zeist, Gröningen, 115-142.

WANDSNIDER, L.,

- 1996 “The Roasted and the Boiled: Food Composition and Heat Treatment with Special Emphasis on Pit-Hearth Cooking”, **Journal of Anthropological Archaeology** 16, 1-48.

WATKINS, T.,

- 1996 Excavations at Pinarbasi: the early stages, **On the surface: Çatalhöyük 1993–95**, Yay. Haz. I. Hodder, Cambridge and London, McDonald Archaeological Institute and British Institute at Ankara, 47–57.

WATTENMAKER, P.,

- 1998 **Household and State in Upper Mesopotamia**, Smithsonian Inst. Press, ABD.

WEATHERFORD, J.,

- 2008 **Vahşiler, Barbarlar ve Uygarlık**, Versus Kitap, İstanbul.

WEINER, S., Q. XU, P. GOLDBERG, L. LIU, O. BAR-YOSEF,

- 1998 “Evidence for the Use of Fire at Zhoukoudian, China”, **Science** 281, 251-253.

WEISGERBER, G., L. WILLIES,

- 2000 “The Use of Fire in Prehistoric and Ancient Mining-Firesetting”, **Paléorient**, vol 26, no 2, pp. 131-149.

WOLDRING, H.,

- 1998 “A Pollen Diagram From a River Sediment in Central Anatolia”, **TÜBA-AR I**, Ankara, 105-111.

WRIGHT, K.,

- 1993 “Early Holocene Ground Stone Assemblages in the Levant”, **Levant XXV**: 93-111.
2000 “The Social Origins of Cooking and Dining in Early Villages of Western Asia”, **Proceedings of the Prehistoric Society** 66, 89-121.

YAKAR, J.,

- 2007 **Anadolu’nun Etnoarkeolojisi Tunç ve Demir Çağlarında Kırsal Kesimin Sosyo-Ekonomik Yapısı**, Homer Kitabevi, İstanbul.

YALÇIN, Ü., E. PERNICKA,

- 1999 “Frühneolithische Metallurgie von Aşıklı Höyük”, **Der Anschnitt 9 (The Beginnings of Metallurgy)**, 45-54.

YILDIRIM BALCI, S.,

- 1999 **Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemde Ok ve Mızrak Uçlarının Gelişimi, Aşıklı Höyük Örneği**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
2007 **Orta Anadolu Obsidiyen Teknolojisi: Aşıklı Höyük Modeli, Tekno-Kültürel ve Evrimi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Prehistorya Bilim Dalı, Doktora Tezi.
2011 “Aşıklı Höyük Obsidiyen Teknolojisi”, **TÜBA-AR 14**, 19-39.

YILDIZ, N.,

- 1993 **Eski Çağda Deri Kullanımı ve Teknolojisi**, Marmara Üniv. Yayınları, İstanbul.

YILMAZ, Y.,

2002 **Aşıklı Höyük İskeletlerinin Morfolojik Olarak Karşılaştırmalı İncelenmesi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Prehistorya Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ZOHARY, D., M. HOPF,

1993 **Domestication of Plants in the Old World, the Origin and Spread of Cultivated Plants in West Asia, Europe, and the Nile Valley**, Oxford, Clarendon.

EKLER

Ek.1: Aşıklı Höyük’te bulunan ateş yerlerinin listesi.

AÇMA	MEKAN	ATY NO	EVRE	YER	YÖN	TİP	YENİLEME
2	J	Z	013	2E	K	K-G	belirsiz/tahrip
2	J	AY	004	2E	KD	K-G	belirsiz/tahrip
2	J	AY	020	2F	KD	K-G	ATY1a
2	J	Z	014	2G	G	D-B	belirsiz/tahrip
2	J	Z	039	2H	G	D-B	ATY1
2	J	B.16 Sp.123 Z	042/F.317	2I	G	K-G	ATY1a
2	J	B.16 Sp.123 Z	319	2I	KD	oval	ATY6
2	J	B.16 Sp.123 Z	318	2I	G	D-B	ATY1
2	J	Z	043	2I		belirsiz/tahrip	×
2	J	FG	025	2I	GD	K-G	belirsiz/tahrip
2	J	FG	033	2J	G	K-G	belirsiz/tahrip
2	J	FG	044	2J	G	K-G	ATY1
2	J	BK	010	2	KD	K-G	ATY1
2	J	B.17 Sp.138	371	2J	G	K-G	ATY8
2	J	B.17 Sp.138	375	2J	G	K-G	ATY8
2	J	Sp.128	333	3	ortada	oval	belirsiz/tahrip
2	J	B.20 Sp.136	366	3	GD	oval	belirsiz/tahrip
2	J	B.18 Sp.134	372	3A	ortada	oval ?	belirsiz/tahrip
2	J	YH	056	3A?	G		belirsiz/tahrip
2	J	YL	066	3C	GD	K-G	ATY8
2	J		331	2-3?		belirsiz/tahrip	
2	K	YA	047	2I		belirsiz/tahrip	
2	K	YA	013	2I	KD	belirsiz/tahrip	
2	K	YA	012	2I		belirsiz/tahrip	
2	K	YA	015	2I	D	belirsiz/tahrip	
2	K	YM	064	3B	G	belirsiz/tahrip	
3	J	I	003	2C	KD	K-G	ATY1
3	J	I	038	2D	GD	D-B	ATY1
3	J	B.4 Sp.102 I	204	2E	KD	K-G	ATY5
3	J	H	005	2C	GD	K-G	ATY1
3	J	H	040	2E	GD	K-G	ATY1
3	J	B.7 Sp.106 OF	250	2C	KD	K-G	ATY5
3	J	B.8 Sp.103 OD	259	2C	B	D-B	ATY1a
3	K	L	020	2C	G	D-B	ATY1
3	K	A	019	2D	KD	D-B	ATY1
3	K	A	022	2E	GB	D-B	ATY1
3	K	AH	008	2f 2g?	K	belirsiz/tahrip	
3	K	AH	011	2f 2g?	KD	belirsiz/tahrip	
3	K	B.13 Sp.118	306	2E	GD	D-B	ATY1
4	J	B.7 Sp.108 EM	048	2C	KB	D-B	ATY2
4	J	B.7 Sp.108 EM	038	2C	G	D-B	ATY8

4	J	OC	045	2D	GB	D-B	ATY1	
4	J	CB	027	2C	GB	D-B	ATY3	
4	J	B.10 Sp.111 NF	051/F.257	2D	KD	K-G	ATY2	×
4	K	CG	028	2B	KB	D-B	ATY8	
4	K	B.11 Sp.115	292	2D	GD	K-G	ATY1	
5	J	BH	014	2B	GB	D-B	ATY1	
5	J	BH	053	2C	G	D-B	ATY2	
5	J	BO	013	2B	GD	K-G	ATY1	
5	J	BM	008	2B	GB	D-B	belirsiz/tahrip	×
5	J	BM	008	2B	GB	D-B	ATY1a	×
5	J	BI	050	2C	G	D-B	ATY2	
5	J	BI	051	2C	D		belirsiz/tahrip	
5	K	BZ	007	2B	GD	K-G	ATY2	
5	K	BZ	045	2C	GD	K-G	ATY1c	
5	K	DA	043	2C	GB	D-B	belirsiz/tahrip	
6	J	GG	027	2A	GB	D-B	ATY1	
6	J	GB	004	2A	D	K-G	ATY3	
7	J	KH	016	2A	GD	KD-GB	ATY1b	
4	L	GM	020	2B 2C	D	K-G	ATY1a ATY1b	×
4	L	GM	034	2B 2C	G	D-B	ATY1	
4	L	GO	013	2B 2C	KD	D-B	ATY1	
4	M	GS	024	2B 2C	GD	D-B	belirsiz/tahrip	
4	M	GY	041	2B 2C	KD	K-G	belirsiz/tahrip	
4	M	HA	042	2B 2C	GB		belirsiz/tahrip	
4	M	HB	025	2B 2C	GB	D-B	belirsiz/tahrip	
4	N	HR	011	2B 2C	GB	KB-GD	ATY2	
5	L	CR	017	2B 2C	GD	K-G	ATY1	
5	L	CU	018	2B 2C	D	K-G	ATY1	×
5	L	CU	030	2A 2B	D	K-G	belirsiz/tahrip	×
5	L	CV	019	2B 2C	G	D-B	ATY1c	
5	L	CY	021	2B 2C	GD	D-B	belirsiz/tahrip	
5	N	DP	002	2B 2C	G	D-B	ATY1	
5	N	DU	030	2C	KB	K-G	ATY2	
5	N	DY	045	2B 2C	GD	D-B	ATY1	×
5	N	DZ	031	2B 2C	D	K-G	belirsiz/tahrip	×
5	O	EC	012	2E	GD	D-B	ATY1	
6	L	JB	017	2B	KD	D-B	ATY1	
6	M	JG	014	2B 2C	G	D-B	belirsiz/tahrip	×
6	M	JG	022	2B 2C	G	D-B	ATY3	×
6	M	JH	013	2B	G	D-B	ATY1	
6	N	KY	010	2B	KD	K-G	ATY1	×
6	N	LG	020	2B	KB	D-B	belirsiz/tahrip	
6	O	LE	001	2A	KB		belirsiz/tahrip	
6	O	LE	016	2B	GB	D-B	ATY2	
6	O	LB	025	2A 2B	K		belirsiz/tahrip	
7	L	KB	001	2B 2C	GD	D-B	belirsiz/tahrip	
7	M	KA	006	2B 2C	KD	K-G	ATY1b	
7	M	KC	002	2B 2C	KD	K-G	ATY1	

7	N	KV	003	2B 2C	KD	K-G	ATY1	
7	N	SM	020	2B	D		belirsiz/tahrip	
7	N	SM	019	2C	GD	D-B	ATY1	
7	O	LA	001	2B	GD	D-B	ATY1	
7	O	SN	008	2B	G	D-B	ATY1a	×
8	N	UH	014	2B	GB	D-B	ATY1	
8	O	TF	001	2A	GB	D-B	ATY1	
8	O	TG	002	2A 2B	GD	K-G	belirsiz/tahrip	
8	O	TM	029	2A 2B	GB	D-B	ATY1	
9	O		006	2A 2B	GB		belirsiz/tahrip	
2	P	AR	001	2	K	K-G	ATY4	
2	P	AG	002	2	KD	K-G	ATY1	
3	N	KO	026	2	KD	K-G	ATY1	
3	P	HG	001	2	K		ATY7	×
3	P R	AB	002	2	GD	K-G	ATY5	×
3	P R	AB	013	2	GD	K-G	ATY5	×
3	R	AO	018	2	KD	K-G	ATY4	×
3	R	AO	015	2	KD	K-G	belirsiz/tahrip	×
3	P	HJ	002	2	B		ATY8	
3	R	KM	014	2	KB		belirsiz/tahrip	
3	R	ZD	016	2	KB	K-G	belirsiz/tahrip	
3	R	KL	013	2	KD	K-G	ATY2	
4	O	HY	024	2	KD	K-G	ATY1	×
4	P	T	034	2	KD	K-G	ATY8	×
4	P	T	021	2	KD	K-G	ATY8	×
4	O P	MV	041	2	GB		belirsiz/tahrip	×
4	R	N	008	?	D	K-G	ATY8	
5	P	ET	038	2	KD	K-G	ATY2	
5	P	ER	041	2	GB		belirsiz/tahrip	
5	R	NI	009	2	GD	K-G	ATY2	
10	J	OL	001	2a 2b?	D	K-G	belirsiz/tahrip	
10	K	RN	004	2a 2b?	D	K-G	ATY1	
11	H	RU	001	2	KD		belirsiz/tahrip	
11	K	PL	005	2a?	KB	D-B	ATY1	
11	K	PZ	016	2a?	KB	D-B	ATY1	
11	L	TO	017	2b?	bağımsız	D-B	belirsiz/tahrip	
11	L	TO	013	2a?	KD		ATY5	
12	J	MF	019	2b?	D	K-G	ATY1	
12	K	MI	010	2a?	KD	K-G	ATY3	×
12	K	MI	011	2a?	KD		belirsiz/tahrip	×
12	K	MC	018	2a?	KD	K-G	ATY3	
12	L		007	2b?	GB açma	K-G	ATY7 (?)	
12	L		008	2b?	KD açma	belirsiz	belirsiz/tahrip	
12	L		014	2b?	GB açma	K-G ?	belirsiz/tahrip	
12	L		014	2b?	GB açma	K-G ?	belirsiz/tahrip	
13	S	UR	001	2a 2b?	GD	K-G	ATY2	×
13	S	UR	017	2a 2b?	GD	K-G	ATY1	×
13	S	UR	020	2a 2b?	GD	K-G	ATY1	×

13	S	UR	034	2a 2b?	GD	K-G	ATY3	×
13	S	UC	021	2a 2b?	D	K-G	belirsiz/tahrip	
14	AB	NR	004		D	K-G	ATY1	
14	AC	NV	002		GD	K-G	belirsiz/tahrip	
17	S	FD	018		GD		belirsiz/tahrip	
4	GH	AS	003	2F	GD	K-G	ATY1	
4	GH	AS	005	2H	D	K-G	belirsiz/tahrip	
4	GH	AS-3 PN	041	2I	GD	K-G	ATY1	
4	GH	C	007	2B	KD	K-G	belirsiz/tahrip	
4	GH	C	019	2C	GB	D-B	ATY1	
4	GH	D	055	2H	KD	K-G	ATY1	
4	GH	JV	039	2E	KD		belirsiz/tahrip	
4	GH	ME	038	2E	GB	D-B	belirsiz/tahrip	
4	GH	MS	054	2F	GB	D-B	ATY1	×
4	GH	MS	048	2F	GB	D-B	ATY1	×
4	GH	MS	062	2G	GB	D-B	ATY1	
4	GH	MS	067	2H	GB		belirsiz/tahrip	
4	GH	MT	050	2F	GB	D-B	belirsiz/tahrip	
4	GH	P	001	2C	G	D-B	ATY5	
4	GH	P	002	2D	KB	D-B	ATY1	
4	GH	P	014	2E	KB	D-B	ATY1	
4	GH	P	029	2F	GB	D-B	belirsiz/tahrip	
4	GH	P	026	2F	KB	D-B	ATY1a	
4	GH	P	032	2G	GD	D-B	ATY1	
4	GH	P	046	2H	GD	K-G	ATY1	
4	GH	RG	072	2H	KD	oval	belirsiz/tahrip	
4	GH	RI	067	2J	G	K-G	ATY1	×
4	GH	RI	075	2J	G	D-B	ATY1	×
4	GH	RK	075	2I	KB	D-B	ATY1	
4	GH	RL	079	2I	KD	K-G	ATY1	
4	GH	UU	105	2H	D	K-G	ATY1	
4	GH	TT	093	3A	GD	D-B	ATY1	
4	GH	UV	094	3A	K		ATY6	
4	GH	UV?	089	3A	G		ATY6?	
4	GH	UV?	090	3A	G		ATY6?	
4	GH	UN	088	3B	GB		belirsiz/tahrip	
4	GH	VA	103	3B	KD	oval	belirsiz/tahrip	
4	GH	UY	087	3B	G	oval	ATY6	
4	GH	VR	096	3C	GB	oval	ATY6	
4	GH	VR	142	3C	K	oval	ATY6	
4	GH	VR	144	3C	D	oval	ATY6	
4	GH	YF	099	3D	B	oval	ATY6	
4	GH	YF	143	3D	KB	oval	ATY6	
4	GH	YF	151	3D	ortada	oval	ATY6	
4	GH	YF	152	3D	KB	oval	ATY6	
4	GH	YF	153	3D	ortada	oval	ATY6	
4	GH	YF	100	3D	D	oval	ATY6	
4	GH	YS	155	3E	KB	oval	ATY5	

4	GH	YS	103	3E	GD	K-G	ATY5	
4	GH	YS	108	3E	GD	K-G	ATY6	
4	GH	YS	160	3E	KB	K-G	ATY6	
4	GH	YS	164	3E	K	oval	ATY5	×
4	GH	YS	169	3E	K	oval	ATY5	×
4	GH	YS	165	3E	B	oval	ATY5	
4	GH	YS	166	3E	K	oval	ATY6	
4	GH	YS	167	3E	GD	oval	ATY6	
4	GH	B.1 Sp.15	085	3E	ortada	D-B	ATY2	
4	GH	YV	168	4	GD	oval	ATY6	
4	GH	Sp.3 YV	003/F.171	4	GD	K-G	ATY8	
4	GH	B.3 Sp.5	032	4	D	oval	ATY5	
4	GH	B.6 Sp.6	049	4	D	oval	belirsiz/tahrip	×
4	GH	Sp.2	037	4	ortada	oval	ATY6	
4	GH	Sp.2	050	4	ortada	oval	ATY6	
4	GH	Sp.2	038	4	ortada	oval	ATY6	×
4	GH	Sp.2	065	4	ortada	oval	ATY6	×
4	GH	Sp.2	073	4	ortada	oval	ATY6	
4	GH	Sp.3	057	4	GD	oval	ATY6	
4	GH	Sp.8	052	4	K	oval	ATY6	
4	GH	Sp.12	072	4	KB	ortada	ATY6	
4	GH	Sp.16	094	4	ortada	oval	ATY6	
4	GH		067	4	KB	belirsiz	belirsiz/tahrip	

Ek. 2: Aşıklı Höyük’te yenilemesi olan ateş yerlerinin listesi.

Açma		Mekan	ATY No	Tabaka/Evre	Yer	Yön
4	G H	Sp.2	038	4	ortada	oval
4	G H	Sp.2	065	4	ortada	oval
4	G H	B.6 Sp.6	049	4	D	oval
4	J	B.10 Sp.111 (NF)	051 (F.257)	2D	KD	K-G
2	J	B.16 Sp.123 (Z)	318	2I	G	D-B
2	J	B.16 Sp.123 (Z)	042 (F.317)	2I	G	K-G
2	J	B.17 Sp.138	371	2J	G	K-G
2	J	B.17 Sp.138	375	2J	G	K-G

3	P R	AB	002	2	GD	K-G
3	P R	AB	013	2	GD	K-G
3	R	AO	018	2	KD	K-G
3	R	AO	015	2	KD	K-G
5	J	BM	008	2B	GB	D-B
5	J	BM	008	2B	GB	D-B
5	L	CU	018	2B 2C	D	K-G
5	L	CU	030	2A 2B	D	K-G
5	N	DY	045	2B 2C	GD	D-B
5	N	DZ	031	2B 2C	D	K-G
2	J	FG	033	2J	G	K-G
2	J	FG	044	2J	G	K-G
4	L	GM	020	2B 2C	D	K-G
4	O	HY	024	2	KD	K-G
6	M	JG	014	2B 2C	G	D-B
6	M	JG	022	2B 2C	G	D-B
6	N	KY	010	2B	KD	K-G
12	K	MI	010	2	KD	K-G
12	K	MI	011	2	KD	-
4	H	MS	048	2F	GB	D-B
4	H	MS	054	2F	GB	D-B
4	O P	MV	041	2	GB	-
4	G	RI	067	2J	G	K-G

4	G	RI	075	2J	G	D-B
7	O	SN	008	2B	G	D-B
4	P	T	034	2	KD	K-G
4	P	T	021	2	KD	K-G
13	S	UR	001	2	GD	K-G
13	S	UR	017	2	GD	K-G
13	S	UR	020	2	GD	K-G
13	S	UR	034	2	GD	K-G
3	P	HG	001	2	ortada	oval, fırın
4	G	YS	164	3E	K	oval
4	G	YS	169	3E	K	oval

Ek.3: Aşıklı Höyük’te, değerlendirmeye alınmayan olası ateş yerlerinin listesi.

Açma	Mekan	ATY no	Not
5 K	DA?	044	Kazısı tamamlanmadı.
3 O	MO-MP?	011	Kazısı tamamlanmadı.
12 M	?	014	Kazısı tamamlanmadı.
4 GH	YD	148	Ateş yeri değil.
4 GH	AS	013	Ateş yeri değil.
4 P	MY	043	Yeterli veri yok.
4 P	?	001	Yeterli veri yok.
3 PR	M	027	Yeterli veri yok.

Ek.4: Aşıklı Höyük'te yakacak ve tutuşturucu olarak kullanılan ağaç türleri (Tengberg, 2013).

	2. tabaka			3(?) tabaka	4. tabaka		
Trench	3J-K	3J-K	3J-K	2J	4 GH	4 GH	4 GH
Space	106	106	118	123	8	2	2
Building	7	7	13	16			/
Unit	449	449	520	528	156	150	148
Feature	250	250	306	318	52	38	37
Context	Fill above hearth	Fill above hearth	Hearth	Fill above hearth	Hearth	Fire installation	Fire installation
<i>Celtis</i>							4
<i>Pistacia</i>	12	3	11	11	4	1	14
<i>Prunus</i>			4	2	4	6	
<i>Quercus</i>	5	16	4	4	3	13	2
<i>Salix/Populus</i>	3		1	3			
Undetermine d		1					
Total	20	20	20	20	11	20	20

Ek.5: Aşıklı Höyük'te, deneysel ocak yapımı (2010-2011).









Ek.6: Aşıklı Höyük'te deneysel uygulama: ocakta tezek yakılması.

